

33-66-99

Játék a számokkal? Nem, nem az! Szándékom szerint egyfajta emlékezés egy fájdalmas évfordulóra.

Általában 33 évben szokás meghatározni egy nemzedéknyi időt. Ennek kétszerese 66. Amikor ezeket a sorokat írom, néhány nap választ el július 4. napjától, amikor ennyi évesnek mondhatom magam. Ha a két számot összeadom, az éppen 99. Ennyi év telt el 1920. június 4-e óta, amikor Magyarországot feldarabolták, amikor döntöttek rólunk – de nélkülünk. Alkalmom mindez arra, hogy papírra vessek néhány gondolatot arról, hogyan érintett bennünket a trianoni döntés.

Apai nagyapám, a „patko” ragadványnevet viselő **Kovács György**, számomra csak „Gyuri atyus” 1889. augusztus 20-án, Dobfeneken született. Huszárként harcolt a világháborúban, ahol olasz fogságba esett. Édesapám, aki a családban az első fiúgyerekeknek eladdig kijáró György helyett – nyilván nagyanyám, a Péterfaláról származó, „bodajszti” megkülönböztető nevet viselő **Ádám Amália**, nekünk, unokáknak csak „Máli mama” akaratából – a keresztségben az István nevet kapta. Ő 1920. szeptember 4-én, nem sokkal a trianoni döntés után, immáron a Csehszlovák Köztársaság polgáraként látta meg a napvilágot.

Hasonmód esett anyai nagyszüleimmel is. Nagyapám, „pelláci” Tokár János 1891. március 14-én született Cakóban. Az akkor 23 éves Sándor Juliannával 1919. február 17-én kötöttek házasságot Baracán. „Cakói atyus” is végigharcolta a „nagy” háborút. Három leánygyermekük közül **Sárika** nenét még a trianoni döntés előtt, de már de facto csehszlovák hatalom alatt, **Terike** nenét és édesanyámat, **Gizellát** már csehszlovák állampolgárként anyakönyvezték.

A megélhetés szüksége, illetve kényszere miatt anyai nagyapám több más falubelije, illetve rokona társaságában hajóra szállt, s Argentínában dolgozott éveken át, apai nagyszüleim pedig elhagyták Dobfeneket és Baracán találtak új otthonot.

Egyiküket sem kérdezte senki, akar-e csehszlovák állampolgár lenni.

Nagyszüleimnek és szüleimnek még megadatott a visszacsatolás öröme. Nem sokáig, mindössze hat éven át lehetett részük abban a jó érzésben, hogy szülőföldjüket és országukat egyaránt hazájuknak vallhatják.

A 2. világháborút követően üldöztetés várt rájuk (is). Jogaiktól, javaiktól is megfosztották. Gyuri atyus vasvillával állta útjukat azoknak az „atyafiak”-nak, akik verejtékkel szerzett, a Felvégben, a Nemesszögben, a Kotla nevű kút mellett lévő baracci otthonukat szemelték ki maguknak új lakóhelyként. Otthonát ugyan megvédte, de a tiszolci kényszermunka elől ő sem menekülhetett... Családja egy része az üldöztetés elől Magyarországra, Ózdra távozott. Édesapámék maradtak. Ő **Reményik Sándor** *Eredj, ha tudsz* c. versét tekintette hitvallásának. Gyakorta idézte nekem a következő sorokat:

*„Itthon maradok én!
Károgva és sötétben,
mint téli varjú száraz jegenyén.
Még nem tudom:
jut-e nekem egy nyugalmas sarok,
de itthon maradok.”*

A keresztnévükben első keresztény királyunkra, illetve bajor feleségére emlékeztető szüleim házasságából 1953. július 4-én, a trianoni döntést követő 33. esztendőben születtem a rimaszombati kórházban – de baracci gyerekként. Noha akkor már nyolc esztendeje véget ért a 2. világháború, kimondani is szörnyű, megbélyegzett nemzeti közösségem tagjaként máig háborús bűnösnek számítok. Hátrányos megkülönböztetésünk megannyi formáját folyamatosan tapasztalhatjuk.

S hogy van-e minderre bocsánat? Van – ha megkövetnek és kéri azt.

Addig is: miért kellene nekünk azt az országot, amelynek mai határai között őseink nyugodnak s ahol utódaink is élnek, hazánknak tekintenünk?

B. János István

Zsupos Zoltán

A Függetlenségi Nyilatkozat fogadtatása Gömörben

A *Függetlenségi Nyilatkozat* Gömör megyei fogadtatásával kapcsolatos első forrásunk nem hivatalos irat, hanem magánlevél, amelyet **Sziklay Viktor** írt **Andrássy György**hez.¹ A levél írója Andrássy György uradalmának igazgatója, ügyvéd a Rózsnyón rendkívüli tiszteletet élvező népes és előkelő **Schmidt** család tagja volt. Ahhoz, hogy megértsük a levélben foglaltakat, vissza kell pillantanunk néhány hónapot. Amikor 1848. december 31-én a magyar országgyűlés elhagyta Pest-Budát és áttelepült Debrecenbe, a magyar forradalom ügye veszni látszott. A sikeres osztrák hadmozdulatok, a törvényes kormány hiánya (gróf **Batthyány Lajos** miniszterelnök 1848 őszén lemondott), majd az V. **Ferdinánd** helyébe lépő fiatal uralkodó, I. **Ferenc József** által a morvaországi Olmützben kiadott ún. oktrojált alkotmány, amely Magyarországot koronatarományként sorolta az osztrák birodalomba, mind azt látszottak igazolni, hogy március 15-e vívmányai rövid életűek. A tavasz azonban fordulatot hozott: április 1-jén Hatvannál győzelmet arattak a magyar főcsapatok, majd néhány napon belül Tápióbicskénél, Isaszegnél és Vácnál is eredményesen küzdöttek a honvédseregek. Magyarország helyzete viszonylag stabilizálódott, majd az országgyűlés 1849. április 14-én a debreceni Nagytemplomban közfelkiáltással kimondta Magyarország függetlenségét, a Habsburg-Lotharingiai-ház trónfosztását, és kormányzó elnökké választotta **Kossuth Lajost**. A határozatokat magába foglaló *Függetlenségi Nyilatkozat* végleges változatát néhány nappal később, a levél dátumának napján fogadták el a képviselők. Erről Sziklay Viktor a hírközlés korabeli állapota miatt természetesen nem tudhatott,² a tavaszi hadjárat hírei, valamint a *Függetlenségi Nyilatkozat* előkészítésének információi azonban elérhettek hozzá. Egyrészt az ország egyik legnagyobb birtokosának ügyvédjeként, kapcsolatrendszere révén, ha nem is vett tevékenyen részt a megye politikai életében, de beszélgethetett az eseményekről az azokban viszonylag tájékozott tisztségviselőkkel, másrészt igencsak valószínű, hogy pozíciója miatt rendszeresen olvasta a *Közlönyt*. Ez annál inkább így lehetett, mivel levelének soraiban – noha nyilván akkor máshol és mások is megfogalmazhatták ugyanazokat a gondolatokat –, érezhetőek hivatalos lapban megjelent cikkek hatása.³ Közben eljutottak hozzá az országos szervek és a megye által kiadott felhívások és körlevelek, amelyek szintén folyamatosan értékelték az eseményeket.

Ehhez járult a közhangulat, amit a munkája miatt több megyében, minden társadalmi rétegben folyamatosan megforduló, tájékozott, az információkat folyamatosan elemző ember jól érzékelt, és végül arra a döntésre jutott, hogy aggodalmait és véleményét, amelyek hosszabb ideje nyomják a lelkét – noha jól tudja, hogy ez meghaladja hivatali kötelességét –, megosztja urával.

Levele első részében az ország helyzetének rövid, de átfogó áttekintése olvasható, amelyben ír a magyarokra

kényszerített élet-halál harcáról, a liberálisok és konzervatívok nézeteivel és tetteivel kapcsolatos véleményéről, amelynek végén levonja következtetését: „*Mind a két párt alkotmányos magyar párt volt, útjaiban egymástól különböző ugyan, de végcéljában megegyező.*” Levele következő részét olvasva olyan érzésünk lehet, mintha a *Függetlenségi Nyilatkozatot*, annak a trónfosztást kimondó határozatát megelőző, az ahhoz vezető utat bemutató, azt indokló sorait olvassánk. Ez felvethetné a kérdést: vajon nem egy hónappal később, május 19-én, egy nappal a Habsburgok trónfosztását, az ország függetlenségét kimondó nyilatkozat Pelsőcön tartott gyűlésén tartott hivatalos ismertetése után íródott-e a levél? Ez azonban nem valószínű, mert a rendkívül precíz emberről nehezen feltételezhető, hogy eltéveszti a hónap nevét, másrészt joggal tehetjük fel, hogy éles elmével ugyan azokat az érveket sorolja fel, mint amelyek a Függetlenségi Nyilatkozatban olvashatóak, amelyekkel az eseményeket követő emberek tisztaban voltak, azokról, – ahogyan említettük, pl. a *Közlönyből* is – folyamatosan értesültek. Egyébként is, ha már ismerte volna a Függetlenségi Nyilatkozatot, akkor azt semmiképpen nem hagyta volna említés nélkül. Eszerint azonban a *Közlöny* április 15 és 17-i számai a levél írásakor még nem jutottak el hozzá.

További soraiban többször is nyíltan hitet tesz a forradalom és szabadságharc győzelmé mellett, mert – ahogyan azt saját tapasztalatai alapján kiemeli – a lakosság minden rétege „a magyar ügyhöz ragaszkodik, és ugyan a tót és német ajkú éppen úgy, sőt talán még inkább, mint a magyar”. Hivatkozik továbbá a történelmi tapasztalatokra, melyek szerint egy olyan országot, mint Magyarország tartósan elfoglalni és beolvasztani nem lehet, ezért akik a Habsburgok és a császári csapatok iránt szimpatizálnak, azok veszélynek teszik ki magukat.

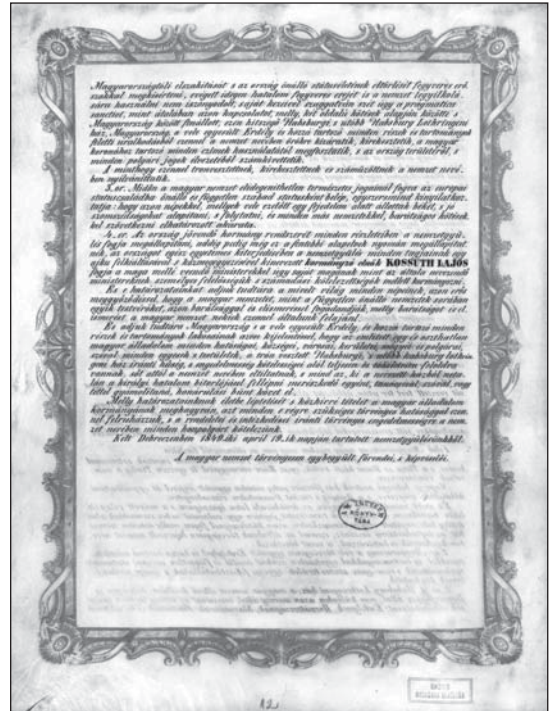
Ez alkalommal csak a levél jelen témánkat érintő részletét idézzük:

K. H. Váralja, Április 19. 1849.

Méltóságos Gróf, Cs. Kir. Kamarás, Kegyes Uram!

Több mint fél éve, mióta Méltóságodnak biztosan írni nem lehet. Engedje meg Méltóságod, hogy most, midőn biztos alkalmam van, aggodalmaimat s véleményemet a fennforgó viszonyok felett őszintén megírjam. Nehéz teherként fekszik ez már régen lelkemen, azért meg nem tagadhatom magamtól, hogy e tárgybeli érzéseimet ki ne fejtsem Méltóságodnak.

Császári és magyar seregek állanak egymás ellenében az ország több pontjain. Ez szomorú, véghetetlen szomorú helyzet, de e helyzet fennáll, a magyarnak tehát választani kell. Én ezen szerencsétlen szakadás előtt, úgynevezett liberálisaink eljárását nem helyesletem, mert külalakjára pajtáskodásnak s betyárságnak színét viselte, belső értékét tekintve pedig sok teóriát s po-

A Függetlenségi Nyilatkozat (MNL - OL)

litikai éretlenséget, s semmi praxist nem láttam benne. Ezen jó út győzött, s győzedelmének következményei kimondhatatlanok s többé semmi hatalom által sem visszavonhatók - de azért eljárását a történetek után sem helyeselhetem, mert mindig azt hittem, s hiszem most is, hogy a forradalom Magyarországon éretlenül volt előidézve és nem természetszerű fejleménye volt az előzményeknek, s hogy többek között az úrbéri viszonyoknak forradalom általi kettévágása is nem csak igazságtalan, de politikailag is hibás lépés volt, úgy mint több más lépéseik is. Az ausztriai kormánynek folyvásti szidalmazásával sem tudtam soha kibékülni és mindig azt hittem, hogy Hazánk érdekében jó mód-dal többre mehetni, mint szüntelen megtámadásával mindannak, mi az akkori kormánytól jött. Ez volt politikai hitem, és ez mostan is azon viszonyra alkalmazva, melyben alkotmányos Hazánkban két politikai párt egymással alkotmányos módon szemközt állott. Ellenben őszintén megvallom, hogy én a liberális párt nagy részénél darabos ugyan, de tiszta becsületességet, s politikailag éretlen ugyan, de tiszta hazafiságot találtam, s minthogy végcélul a magyar alkotmányos haza érdekét láttam kitűzve, melytől megválni én sem tudnék sohasem, nem annyira az elveket tartottam hibásaknak, mint inkább csak azoknak alkalmazását. De másrésről azt hittem s hiszem most is, hogy a konzervatívok nagy része is a magyar érdeket tűzte ki célul, s többet építve az életre mint a teóriára, többet az egyezkedésre mint az ellenzésre, nem az akkori kormány ellen, de a kormánnyal együtt és általa kívánta biztosabban elővinni a magyar haza érdekét. Mind a két párt alkotmányos magyar párt volt, útjaiban egymástól különböző ugyan, de végcéljában megegyező.

Azokban az utóbbi időben azok, kik a Dinasztia nevében fegyveresen léptek fel, egyenesen a magyar érdek s minden alkotmányosság ellen léptek fel, és azóta, mióta a Dinasztia nevében kibocsátott proklamációk minden magyarérzelmet meggyőztek afelől, hogy Magyarország beolvasztásának szerencsétlen elve ismét célul vagyon kitűzve, mióta világos lett, hogy a rác és oláh és Hurbán-féle támadók a Dinasztia nevében bűjtogattak fel, mióta Jellasics a Dinasztia nevében tört be rabolva és pusztítva az országba, mióta Windischgrätz⁴ a magyar országgyűlésnek békeköveteit elutasítva (mit én igen nagy politikai hibának tartok) kinyilatkoztatta, hogy ő Magyarországot el akarja foglalni,⁵ s mióta az elfoglalt részekben a magyar alkotmányos formák eltöröltettek, s ausztriai igazgatási mód hozatott be: azóta és ezek által az ügyek helyzete egészen megváltozott, mert minden magyar érzelmet Magyarországot mint alkotmányos, önálló országot látja megtámadva. És azóta azokat, kik a császári seregnek iránt rokonszenvet mutatnak veszedelemben látom, mert a fent írt események óta erős meggyőződésem az, hogy a magyar fegyver győzni fog. A kísérlet Magyarország elfoglalására teremt s felkelti a magyar sereget a testi compacta a Nemzetet az ellenállásra, mert Magyarországot elfoglalni teljes lehetetlen. Helyzetemnél fogva ismerem a népnek legalsóbb osztályait is; láttam gondolkodását ezelőtt és látom most; láttam az elfoglalt, láttam a **Schlik**⁶ seregének rablásai által legázolt, s láttam a még szabad helyeken; és ezen tapasztalásomnál fogva tudom, hogy a nép nagyobb része, mely ezelőtt minden politikai kérdés irányában egykedvű volt, s csak a Királyi sőt Császári név iránt viseltetett némi pietással, most a magyar ügyhöz ragaszkodik, és

ugyan a tót és német ajkú éppen úgy, sőt talán még inkább, mint a magyar, s míg a magyar sereget örömmel fogadja, a császári sereget ellenségnek nézi s hol módját látja, kárt teszen benne. Kivételt eddig csak Sáros megyében láttam, máshol sehol sem. És ez másképp nem is lehet, mert hiszen alig vagyon család, melynek gyermeke csatatéren ne állana, s a nép önkéntelen kérdi, mit akar itt a császári sereg, holott mi senkit sem bántottunk? És a keresztül vonuló magyar seregek legényei, kik mindnyájan lelkesülve vannak a magyar ügyért, megtanítják rokonaikat szeretni a magyar ügyet, míg a császáriak által kirablott helységek szegény lakosai szerte terjesztik a gyűlöletet a császári seregek ellen.

Ilyennek látom én Méltóságos Gróf az általános hangulatot, és midőn egyfelől azt látom, s másfelől a történelből azt tanultam, hogy egy országot, milyen Magyarország elfoglalni, s külön kormányformák alatt századokig át külön nemzeteket egybeolvasztani lehetetlen; azt hiszem, hogy a Dinasztia szerencsétlen kísérlete által Magyarországot már alkalmasint elvesztette; afelől pedig, hogy a magyar ügy győzni fog, tökéletesen s annyira meg vagyok győződve, hogy azt hiszem, miképp azok, kik a császári sereg irányában rokonszenvet mutatnak, veszélynek teszik ki magukat. [...]

Melyeknek alázatos jelentése mellett Méltóságod Kegyességébe ajánlott, mély tisztelettel maradtam Méltóságodnak alázatos szolgálója Sziklay Viktor

Gömör megye lakossága a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása idején és az azt követő hetekben igen nehéz időszakot élt ált. **Vogel, Anton** (?-1867), cs. kir. vezérőrnagy, tábornok és **Benedek Lajos** (1804-1881), cs. kir. tábornok közel tízezres sereggel vonult be a megyébe. Rozsnyón a várossal történeteket 1849. május 8-iki gyűlésnek jegyzőkönyvében örökítették meg röviden:

Főbíró, **Roszty József** érzékenyen terjesztvén elő, hogy múlt hó 27-én Benedek, és ugyan azon hó 30-án pedig Főgel osztrák tábornokok vezérlete alatt, mintegy kilencezer főből álló császári sereg a Szepességből városunkba beütvén, tőlünk másfél nap alatt ausztriai bankjegyekben kiszerezett 15.000 pengőforintokat nyugtatóvány mellett felvett. Mely összeg, a város pénztárába létező hiány miatt, egyes lakosoktól kölcsönöztetvén fel, csakugyan a nevezett Főgel tábornoknak le is fizettetett, a nyugtatóvány nekünk általa kiadatott.

Ezen kívül mind a városunkban, mind a Sajó malom mellett táborozott császári sereg tömördek fát, szalmát megégetett, szénát, zabot, kenyeret, húst, úalt megemésztett, azáltal mind városunkat egybevéve, mind egyes lakosainkat megkárosította. Ennél fogva mind a város, mind az egyesek kára miképp fedeztessen, tanácskozás alá bocsájtja. [Végzés]

Városunk csekevélyes állása, mind tőkéje, mind okozott kára mennyiségének kidolgozása tekintetéből, főbíránk elnöklete alatt **Holecz Endre, Vincze Ist-**

ván, Ujházy Dániel tanácsnokaink, **Tóth László, Sziklay Ede, Bronts József, Snóbel Márton** és **Sztankay József** képviselők biztosi tekintetben ezenel kiküldetnek, munkálódásuk eredményéről tudósításukat mielőbb megteendők.⁷

Nem véletlen, hogy a jegyzőkönyv következő két lapját kiszakították. Azokra feltehetően a Függetlenségi Nyilatkozat szövegét, azzal kapcsolatos érzéseiket, véleményüket, intézkedéseiket jegyezték fel, majd a szabadságharc bukása után jobbnak látták, ha nem marad nyoma. Azt, hogy ez valóban így történt, az alábbi, Kossuth Lajoshoz írt sorok is bizonyítják:

Tisztelt kormányzó elnök úr!

A Habsburg Lothringeni ház, tisztelt kormányzó elnök úr Debrecenben folyó év április 20-án kelt, s hozzánk intézett becses levelében is leirt, általa elkövetett borzasztó tényekért a Nemzetgyűlés által múlt hó 19-én trónvesztettnek és száműzöttnek, a magyar álladalom önállónak nyilatkozatott.

Vévén mi tisztelt kormányzó elnök úrnak e becses és üdvös tudósítását, s vévén e mellett a nemzetgyűlés érintett időben hozott hazánk Függetlenségi határozatát: azt városunk mai napon tartott közgyűlésében felolvastuk.

El nem titkolhatjuk annak felolvasásával bennünk támadt örömmérzelmeinket. Ír volt ez a dühös, városunkból csak pár nap előtt kivonult ellenség által rajtunk ejtett sebeinkre.

A Magyar Haza, nemzetünk és nemzetiségünk iránt már a természet szülte vonzalmunknál fogva is, a nemzetgyűlés tisztelt határozatát szokott módon közhírré tettük, mindenkivel tudattuk, - magunkat minduntalan ahhoz alkalmazandók, azt hódoló tisztelettel véve, jegyzőkönyvünkbe iktattuk.

Igaz magyar lélekkel nyilváníttuk: hogy mi mindnyájan osztozunk azon határozottságban s lelkesedésben, mely a nemzetgyűlést e nyilatkozatra ihlette.

A magyar álladalom mélyen tisztelt kormányzóját - kiben minden bizodalunk öszpontosul - éltesse a Teremtő! Mely szívünk mélyéből, magyar hazafiúi tiszta érzetünkéből s buzgalmunkból eredt jelen végzésünk alázatos tiszteletli feljelentése mellett örökös tisztelettel maradunk.

Kelt Rozsnyón, az 1849-ik év május 8-án tartatott város közgyűléséből.

Tisztelt kormányzó elnök úrnak

alázatos szolgálói, Rozsnyóbánya városa főbírája, tanácsa és közönsége.⁸

Rimaszombatban az 1849. május 11-i tanácsülésben olvasták fel Kossuth Lajos levelét a Függetlenségi Nyilatkozatról és az azzal kapcsolatos teendőkről:

Felolvastatott „éljen” kiáltások közt az ország kormányzója, Kossuth Lajos április 20-án kelt levele,

melyben a magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, közhírré tétel, s ahhoz alkalmazkodás végett, oly utasítással küldetik meg, hogy azt, az irántai kellő hódolattal egyetemben, jegyzőkönyvbe iktat [az oldal további része üresen hagyva].⁹

A korszakos jelentőségű dokumentum terjedelme miatt nem került azonnal bejegyzésre, azt később sem pótolták. Ezzel szemben nagyszabású ünnepséget szerveztek, amelyről a *Március Tizenötödike* című lapban jelent meg tudósítás:

Rimaszombatban május 17. 1849.

*Ma temettük el a Habsburgokat. – Requiescant in pace.*¹⁰ Nemzeti függetlenségünk kihirdetlétvén, mind a három felekezeti lelkészek beszédeket tartottak. Különösen megható volt **Havjár Dániel** lelkésznek a református templomban tartott beszéde, melyben hasonlóságot húz az istenember mennybemenetele és Magyarországnak annyi küzdelmek utáni megdicsőülése, szabad szárnyra kelése közt, s melyben figyelmeztette a hallgatókat arra, hogy sokszor nehezebb valamit megtartani, mint megszerezni; int bennünket, miképp ezen nagy kincsünk megőrzésében mindent elkövessünk, mi azt felvirágoztathatja, megtarthatja!

Nem lehet meg nem említenem még **Konyha János** helybeli református tanító által szerkesztetett egy dalt, melyet a helybeli ifjú énekesek világszerte ismeretes harmóniában elzengtek, s mely ez alkalomra igen illő vala:

Nincsen magyar király!

Legyőzve a viszály

Vad zivatarja. – A nemzet kiált:

Nincs király! Sat.

*Az egész ünnepély igen szép renddel ment végbe, este táncmulatság is vala. Csak az egyet resteltem, hogy anynyi összegyűlt honpolgároknak, ha csak pár szóval is, nem magyaráztatott meg, mit a műveltebbek közül is ab origine – sokan nem tudnak, vagy nem akarnak tudni, mi eredete, célja van az emberi társaság, álladalmaknak és mi joga, kötelessége minden polgárnak, abban élőnek? – Sok visszaélés, sok ferde eszmék keletkeznek a nép elméjében azért, mert többnyire nem tudják az egyéniségek rendeltetésüket, hanem élnek, magyarul kimondva, mint a barom, a világban napról napra. – De erről később bővebben.*¹¹

Az ünnepség költségeit a város fedezte, először, május 22-én az ünnepély – részletesebben nem ismert – kiadásairól született döntés:

Ballus Endre tanácsos beadta az Áldozó Csütörtökön, az ország függetlensége emlékéül tartott ünnepély költségei jegyzékét. [Végzés] 280 forint 39 krajcárt váltócedula fizetessék ki.¹²

Jelentős összeget tett ki az ebéd is, költségei kifizetését június 12-én engedélyezték:

Gargut Samu jegyzéke a függetlenség ünnepén adott ebédről. [Végzés] 168 váltóforint fizetessék ki.¹³

A Rimaszombatban tartott nagy népünnepélyt megelőző napon írt levelet a megye első alispánja, **Szentmiklóssy Antal Szemere Bertalan** miniszterelnöknek. Pátossal emlékezett meg a trónfosztásról és a nemzet függetlenségéről, üdvözölte az új kormányt annak vezetőjével együtt, majd jelentést tett arról, hogyan alakult a hadi helyzet, valamint a „Felső-Magyarországi védseregnek alakítása” Gömör és Nógrád megyében:

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Legközelebb múlt április 14-ke epochalis napja lett szereltt Hazánknak az európai civilizált statusok előtt, s arany betűkkel leend felfegyvezve a magyar történeti könyvben, mert azon nap ment teljesedésbe e nemzetnek oly régi óhajta. Isten meg adta érni a napot, midőn a tisztelt Képviselőház trónvesztettnek, s örökre számkivetettnek nyilvánítá a hiú királyt, s véle együtt a Habsburg Lotharingi házat; meg adta érni a dicső napot, midőn a rég óhajtott nemzeti önállás s függetlenség határozatilag kimondva lőn. És azóta, csak örülni tud minden kebel, örülni határtalanul. A nemzet, mely három hosszú századok óta csak kínos fájdalokat ápolhatott keblében, s melynek örülni nem volt oka, nem lehetett, azon nap óta mintegy fejleteni látszik új örömeiben a sötét múltakat, s a jövőben reményelve boldogságát csak örülni tud. De örülhet is, hiszen független és önálló lett a Haza! és nem sokára, Isten segítségével a véres harcmezőn is learatandja érdemlett szabadságának dús kalászeit. Elmúlt 300 évek alatt nem volt a nemzetnek kormánya, melyhez rokonszeny, annyival kevésbé szeretet csatolta volna. Most függetlenségünk diadala napján, Isten itt is kedvezett nekünk. A megalakított új kormányzésekkel mind megannyi hű fiait a magyar hazának foglalták el. Üdvözlöm Önt, s tisztelettel hajlok meg előtte, mint e minisztérium elnöke előtt. És midőn e fényes polcon látom, azon meggyőződésben vagyok, hogy kinevezetésében a nemzet összes akarata nyilvánosult. Határtalan örömmel üdvözlöm én Önt uram, az annyira óhajtott nemzeti minisztérium élén, hová is milliók reménye s szeretete kísérek, s hazafiúi érzelmeimnek kifejezésére szavakat nem találok, csak örülni tudok, s határtalan tisztelet és csatlakozás jeleivel tekinteni magas hivatására, melytől milliók várnak enyhet s megnyugtatót.

A Magyarok Istene vezérelje Önnek Uram többi nagy tisztelt minisztértársaival együtt törekvéseit a Hon felvirágzására, hogy erős, hatalmas s boldog legyen a független Haza, nagy s dicső a szabad magyar nemzet!!!

És midőn tiszta meggyőződésem sugallatát követve, ekképp fejezném ki hódolattal összefort legforróbb óhajtásomat, engedje meg tisztelt Miniszterelnök Úr, hogy e hasábokon egyszermind némi hivatalos jelentésemet is megtehessem. Ugyanis

Becses meghívása folytán a Felső-Magyarországi védseregnek alakítása körül, ezen, és Nógrád megyé-

ben tett közremunkálást részemről honfiai készséggel tevém. Elkövettem mindent, hogy minél nagyobb legyen a siker. Nógrádban 320-an, Gömörben 240-en – ide érve nyolc hónapos önkénteseinket, – összesen tehát 560-an sereglettek ekkoráig véd zászlóink alá. Mindnyájan külön nemű, de használható löfegyverekkel, s jó ruhával vannak felszerelve, s mind megannyi lelkes nép, s máris hősök a szabadság kivívásában. Amazok tisztelt **Repeczky Ferenc** kormánybiztos úr rendeleténél fogva, néhány héttel ezelőtt a borsodiakkal csatlakozván, jelenleg is Liptó megyében őrködnek, s teszik kellő működésüket; míg másrésről a gömöriek, Benedek osztrák tábornoknak e megyében is volt tartózkodása ideje alatt itt tartózkodtak,¹⁴ s az ellenséget oldalról, mégpedig meglehetősen sikerrel infestálták,¹⁵ miután közülük 21-et, ezek között három főtisztet elfogtak, s többeket pedig lelőttek. És az ellenséget visszavonulásakor – megyénk határszélére egész Dobsináig mindenütt azon elhatározottsággal követték, hogy azt az idegen szomszéd megyékbe is követendik, s a lehetőségig nyugtalanítandják; azonban onnét tisztelt kormánybiztosunk által, – tán újabb, de vélem nem közölt megbízatásánál fogva – visszarendeltetvén, ebbéli céljuk teljesedésbe nem mehetett, mígnem **Dembinszky** altábornagy úrnak legközelebbi felhívása folytán Rimaszombatból mai napon indultak ki, s a galíciai határszélek őrködésére vonultak.

Az ekkorig kezeimhez vett 9000 pengőforintok mind a két megyebeli védeknek előleges költségei részint felszerelése s napidíjai fedezésére használtattak fel; sőt miután a gömöriek jelenleg kissé távolabbra vonultak körömtől, nehogy fennakadás történjék, őket a napidíjazás fejében nagyobb összeggel akarván ellátni, ideiglenes parancsnokuknak saját erszényemből is már 2400 s egynéhány pengőforintot előlegeztem.

Miután pedig a nógrádi védek ezentúli költségeit tisztelt Repeczky Ferenc ottani kormánybiztos úr, a gömöriekét pedig tisztelt **Ragályi Miksa** úr tán könnyebben fedezhetnék: felkérem tisztelt Miniszterelnök Urat, miszerint a befolyásommal tett eddigi kiadások iránti megszámlalással ez, vagy amaz kormánybiztos urat megbízni, s tovább illetőleg rendelkezni méltóztassék.

Végre, miután **Görgey Armin** őrnagynak¹⁶ – a nógrádi kormánybiztosság által vélem másolatban közölt legközelebbi jelentéséből sajnosan jött tudomásomra, hogy Galáciából jövet az orosz sereg Árva megyébe, s így országunkba betört, nehogy előnyomulása esetében megyénket készületlenül találja, arra is felkérem tisztelt Miniszterelnök Urat: miszerint az e megyébeni nép felköltésével, s a népfelkelés rendezésével engem eleve megbízni, illetőleg felhatalmazni kegyeskedjék, nehogy anélkül jelenlegi hatáskörömön túl terjeszkedjék.

Hazafiúi mély tisztelettel maradván

Uzapanyton, május 16-án 1849.

Gömör megyei első alispán, Szentmiklóssy Antal¹⁷

Gömör megye 1849. május 18-i, Pelsőcön tartott rendkívüli állandó választmányi gyűlésén tárgyalta a *Függetlenségi Nyilatkozatot*, majd úgy döntöttek, hogy ünnepélyes kihirdetésére, a különböző felekezetek közreműködésével, május 24-én Rozsnyón rendkívüli választmányi gyűlést és ünnepélyt tartanak:

Kossuth Lajos, az ország kormányzója 5907. szám alatt kelt rendeletében tudtul adja, hogy lelkes hadvezéreink és vitéz seregünk a haza megmentésében sikeresen előhaladván, a Habsburg-lothringeni ház pedig folyton folytatott hűszegő zsarnoksága s annyira lett veteledése, hogy miután hazánkat vérbe, lángba borítá, s március 4-iki és 6-ikai manifestumában Magyarország területi épségének eldarabolását, álladalmi létének eltörlését, s a magyar nemzetnek az élők sorából kiirtását megkísérteni nem iszonyodott, s ekként a közte és a magyar nemzet között fennállott kötelelékeknek minden szálait saját kezeivel szétszaggatta, a nemzetgyűlésnek természetes kötelességét megszabván, ennek folytában azon nemzetgyűlés a magyar álladalom önállását, szabadságát, függetlenségét, s a habsburg lothringeni háznak száműzését, trónvesztettnek nyilvánítását elhatározta, mely határozatot közretétel, s az irántai hódolat nyilvánítása végett megküldi. [Végzés] A nemzetgyűlésnek az előladott tárgyban erélyes eljárását, a hű magyar nemzethez hűtelen Habsburg-lothringeni ház irányában, egyszersmind a nemzet függetlensége, önállása, szabadsága biztosítása érdekében hozott, az egész nemzet legnagyobb méltánylását érdemlő határozatnak nagyszerűségéhez illő, a nemzet nagyszerű működéséhez Isten által nyújtott segélyért, a jó Istenhez intézkedő ájtatosságokkal összekötött, ünnepélyes kihirdetésére folyó, május hó 24-ik napjára Rozsnyó városában tartandó állandó választmányi gyűlésül határidő tűzetik ki, mit is fősolgabíráink sietve közreghirdetendenek,¹⁸ elnök alispánunk pedig a megyés püspökség, s a más felekezetbeli egyházi elöljáróságoknak eleve leendő értesítésük mellett, az ünnepély rendezéséhez megkívántatók iránt intézkedendik.¹⁹

Az 1849-dik év május hó 24-én Rozsnyón Szentmiklóssy Antal első alispán elnöksége alatt tartott rendkívüli állandó választmányi gyűlésen az első alispán ünnepélyesen kihirdette a „függetlenségi nagy chártának nevezhető nyilatkozatot”:

Az ország kormányzó elnökének 5907. sz. a. kelt, legközelebbi választmányi gyűlésen 460 j. k. sz. szerint felolvasott rendelete mellett megküldött, a magyar nemzet függetlenségét, Ausztriától elszakadását, Habsburg-lothringeni ház száműzését magában foglaló függetlenségi nagy chártának nevezhető nyilatkozatot első alispánunk bemutatta, mely is így hangzik:

A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata

Mi, a magyar álladalmat törvényesen képviselő nemzetgyűlés, midőn jelen ünnepélyes nyilatkozatunk által Magyarországot elidegeníthetetlen természetes jogaiba visszahelyezve, minden hozzá tartozó részekkel és tartományokkal egyetemben, az önálló független európai státusok sorába iktatjuk s a hűszegő Habsburg-lothringeni házat Isten és a világ előtt trónvesztettnek nyilatkoztatjuk: erkölcsi kötelességünknek ismerjük ezen elhatározásunk indokait nyilvánítani, miszerint tudva legyen az egész mívelt világ előtt, hogy e lépésre a halálíg üldözött magyar nemzetet nem túlzott elbizakodás s nem forradalmi viselkedés, hanem a türelem végső kimerültsége s az önfenntartás kénytelensége vezeté.

Háromszáz esztendeje múlt, hogy a magyar nemzet szabad választás által az osztrák házat, kétoldalú kötések alapján, a királyi székbe emelé. És e három század nem egyéb, mint a folytonos szenvedés három százada. Isten ez országot a jólét és boldogság minden elemeivel megáldotta. Közel 6000 négyszegmértöldnyi területe sokszerű bőségben van elárasztva a felvirágzás forrásaival, tizenötmilliónyi népe kebelében hordja az ifjú erőt és fogékonyságot, hogy Európa keletén a népszabadságnak és civilizációnak hatalmas tényezője s Európa békejének mint hajdan őre volt, úgy jövődében biztosítója legyen. Soha egy dinasztianak háladosabb feladat nem jutott az isteni gondviseléstől, mint jutott a Habsburg-lothringeni-háznak Magyarországon. Elég volt volna nem akadályoznia természetes kifejlődését, s most Magyarország a legvirágzóbb országok között állana.

Elég volt volna nem irigyelnie a mérsékelt alkotmányos szabadságot, melyet e nemzet egy ezredév viszontagságai között féltékenyen megőrizgetett s királyai iránt példátlan hűség kegyeletével azonosított - s a Habsburg-lothringeni ház a magyar nemzetben trónusának rendíthetetlen támaszát még sok időig feltalálható.

De ezen dinasztia, mely egy uralkodót sem mutat fel, ki népei szabadságában kereste volna erejét és dicsőségét, a magyar nemzet irányában firól fira a hűszegés politikáját követé, s vagy nyílt erőszakkal azon dolgozott, hogy az országot törvényes önállásától s alkotmányos szabadságától megfosztva, a már előbb minden szabadságból kivételtelet császári tartományaival egy közös szolgaságba összeolvassza; vagy ha e részben a nemzet törhetetlen vigyázata által magát gátolva érezte, minden igyekezetét oda fordítá, hogy Magyarország erejében elzsibbasztva, kifejlődésében feltartóztatva, a császári tartományoknak gyarmatul szolgáljon, miszerint azok Magyarországból s annak rovására minél több hasznot húzhassanak s e haszon által képessé télessenek azon terhek elviselésére, melyekkel rájok, az alkotmányaiktól megfosztottakra, a pazar gazdálkodású császári uralkodás akadály nélkül ne-

hezedett, s nehezedett nem alattvalóinak érdekében, hanem a korlátlan uralkodás Európa-szerte terjesztésének s a népek szabadsága elnyomásának érdekében.

Több ízben történt, hogy e zsarnok rendszer ellenében, melynek minden lépését vagy nyílt erőszak, vagy bűnös ármány és cselszövés bélyegzé, a magyar nemzet, önfenntartása végett, fegyveres védelemhez volt nyúltni kénytelen.

És bár diadalmasan harcolta az igazságos védelem harcait, erejének használatában mindig oly mérsékelt, a királyi szó iránti hitben mindig oly bizakodó volt, hogy győzelmes fegyverét azonnal letette, mihelyt királyai a nemzet jogát egy újabb alkukötéssel, egy újabb esküvel biztosították.

De hiába volt minden újabb kötés, minden újabb királyi eskü az uralkodóház ajkairól egy újabb hűszegés kezdete volt, s a magyar nemzet országos életének megsemmisítésére intézett politikája soha nem változott háromszáz éven át.

Hiába ontá vérét nemzetünk ezen hazáért, valahányszor veszélyben forgott; hiában áldozott e dinasztianak családi érdekeiért annyit, mennél többet nemzet nem áldozott soha királyaiért; hiába felejté túlzott nagylelkűséggel minden újabb ígéretnél a múltnak sebeit, hiába ápolt kebelében oly törhetetlen hűséget királyai iránt, mely még a szenvedések között is a valóságosságig emelkedett; a Habsburgi s utóbb Habsburg-lothringeni ház uralkodása Magyarországon utódról utódrá a folytonos hűszegés története maradt.

És a magyar nemzet mindemellét tiszteletben tartá a kapcsolatot, mely őt kétoldalú kötésekkel ezen dinasztiahoz kötötte, s ha most az önfenntartásnak természetes kötelességénél fogva e hűszegő háznak trónvesztését és száműzetését elhatározza, ezen igazságos ítéletre csak azon tapasztalás által volt indítható, hogy a Habsburg-lothringeni ház kérlelhetetlenül összeesküdött Magyarország státuséletének kiirtására és önmaga tépté azon kötelekeket, melyek őt a magyar nemzethez csatolták, mit Európa előtt nyílt kérkedéssel be is vallott. Több oka van, mely Isten és világ előtt minden nemzetet feljogosít, hogy a felette uralkodott dinasztia trónjáról száműzze. ...

A magyar nemzet annyira nem óhajtott egyebet, mint törvényeinek fenntartását, s azoknak oltalma alatt a becsületes békét, hogyha ezen trónváltásra a magyar nemzet megegyezése törvényes úton felkérlik, s az ifjú herceg a magyar alkotmány fenntartására esküt tenni ajánlkozik: a magyar nemzet semmit sem késett volna őt, mielőtt kezét polgárverbe mártotta, diplomatikai kötések alapján királynak fogadni s Szent István koronájával megkoronázni.

De ő megtagadva mindent, ami Isten s ember előtt szent, nemcsak erre nem ajánlkozott, sőt inkább kivetkőzve az ifjú kebel romlatlanságából, első szavával kiállította, hogy Magyarországot - melyet ő, a lázadó, lázadónak mer bélyegezni - fegyverrel hódítandja meg,

s hogy élte feladatának ismeri azt ezredév óta fenntartott önállásából kivetkezve az osztrák birodalomba beolvasztani.

És szavát, amennyire teheté, igyekezett is rettenetesen beváltani. Reá küldte Magyarországra Windischgratz, teljhatalmú helyettesének vezérlete alatt álló seregét, s egyúttal Galícia és Styria felől az országot külön seregekkel megtámadtatá.

A magyar nemzet védelmezé magát a reá mért halál ellen. De mert ennyi ellenség ellenében s benn az országban vandál lázadóktól zaklatva még egész védelmi erejét ki nem fejtheté, eleinte hátrálni vala kénytelen; s hogy a fővárost a prágai- s bécsihez hasonló ostrom szerencsétlenségétől megmentse s e jobbra érdemes nemzet sorsát készületlenül egy ütközet kockájára ne tegye, elhagyta magát a fővárost is, s az országgyűlés és nemzeti kormány múlt január elején Debrecenbe tételezt át, az igazságos Isten segedelmébe s a nemzet erejébe vetett azon biztos reménnyel, hogy a főváros elhagyásával a nemzet nem fog elveszni.

És hála Istennek nem veszett el!

Azonban még ekkor is megkísérté a békés kiegyenlítést, követeket küldött a hitszegő dinasztia fővezéréhez: de ő kevély elbizakodottsággal az alkudozást elutasítá, a magyar nemzetől feltétlen megadást mert követelni, s az ország békeköveteit az Olmützbe menetelben megátolva, letartóztatta, sőt azok egyikét, a volt miniszterelnököt fogságra vetette, s megszállván az elhagyott fővárost, ott a hóhér bárdjával zsarnokoskodott, hadifoglyaink egy részét legyilkoltatta, más részét súlyos börtönbe vetteti, s a többieket embertelen éhségre kárhoztatja vagy az olaszországi seregekbeni szolgálatra kényszeríti.

S hogy semmi se hiányozzék az Ausztriai Ház bűneinek mértékéből, Erdélyben a vitéz magyar hadsereg által megeretve, az orosz cár segítségéhez folyamodott, s a szomszéd Oláhországból úgy a magas porta tiltakozása, mint az európai hatalmak bukaresti konzulainak ellenzése dacára, a népjog megsértésével, orosz seregeket hozott be Erdélybe a magyar nemzet legyilkolására.

És végre, hogy ennyi bűneinek gyümölcsét biztossá, Ferenc József, ki magát magyar királynak meri nevezni, f. é. márc. 4-i s 6-i manifesztumaiban nyíltan kimondja, hogy a magyar nemzetet kitörli az élő nemzetek sorából; területét öt részre feldarabolja, Erdélyt, Horvátországot, Szlavóniát, Fiumét s a magyar lengerpárt Magyarországról elválasztja; Magyarország belső területéből a rác rablók számára külön vajdaságot kizsáki, s általában az egész országot önállásától, törvényes függetlenségétől s országos lételetől megfosztva az osztrák birodalomba beolvasztja.

Íme, elszámláltuk egyszerű történelmi igazsággal a Habsburg-lothringeni ház példátlan bűneinek hosszú sorát, s az örökkévaló Isten ítéletére s a világ közvéleményére hivatkozva mondjuk ki, hogy a hitszegő

házzal a kibékülés lehetősége megszűnt, s tartozunk Isten törvényének, tartozunk hazánkknak, tartozunk a jognak, tartozunk a morálnak, becsületnek, Európának s a civilizáció érdekeinek, hogy e hitszegő dinasztia a magyar királyok trónjáról száműzve, adjuk át Isten ítéletének s a közvélemény, morál és becsület utálatának. Tesszük pedig azt halálra sértett nemzetünk törhetetlen ereje érzetében.

Íme, három hónap óta szállotta meg hazánk fővárosát a hitszegő ellenség, és nemzetünket készületlenül lepte meg, de a magyar nép az élethalálharc közepette nőtt erejében, s diadalmas harcok közt szerezte magának a meggyőződést, hogy hazáját meg fogja menteni.

Három hónap óta a zsarnok ellenség minden erejével egy talpalatnyi földet sem nyert, sőt vesztett tértér után, ütközetet ütközet után. Három hónap előtt a Tiszáig valánk visszaszorítva, s most már igazságos fegyvereink egész Erdélyt visszaszerezték. Kolozsvárt, Nagyszebent, Brassót visszafoglalták, s az osztrák ház seregeit egyrészt Bukovinába űzték, másrészt úgy őket, mint a segítségükre jött orosz seregeket tökéletesen megverve, Erdélyből utolsó emberig kiűzve, Oláhországba menekülni kényszerítették.

Felső-Magyarország nagy részben meg van az ellenségtől tisztítva. A rác lázadás megfőrvé, erősségeik: Szenttamás és a római sáncok ostrommal bevéve, s a Tisza és Duna közti vidék egész Bács megyével le egészen Titelig a nemzetnek visszaszerezve. Maga a hitszegő osztrák ház fővezére pedig minden egyesült erejével öt egymás utáni ütközetben megverve s a Dunáig s részint a Dunántúlra visszakergetve.

És azért mindezeknek alapján, az örökkévaló Isten igazsága s a művelt világ ítéletére hivatkozva, és nemzetünk természetes jogaira úgy, valamint nehéz szenvedések alatt tetteleg bebizonyított erejére támaszkodva, azon kötelességénél fogva, mely minden nemzetet az önfenntartásra ösztönöz, ezennel az általunk törvényesen képviselt nemzet nevében kijelentjük és határozzuk, amint következik:

1-ör Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdéllyel és a hozzá tartozó minden részekkel és tartományokkal egyetemben szabad, önálló és független európai státusnak nyilvánítatik, s ezen egész státus területi egysége feloszthatatlannak s épsége sérthetetlennek kijelentetik.

2-ör A Habsburg-lothringeni ház a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása által, nemkülönbön azon merény által, miszerint az ország területi épségének eldarabolását, Erdélynek, Horvátországnak, Szlavóniának, Fiumének és kerületének Magyarországtól elszakítását s az ország önálló státuséletének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérténi, evégett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet legyilkolására használni nem iszonyodott, saját kezével szaggatván szét úgy a Pragmatica Sanctiót, mint általában azon kapcsolatot, mely kétoldalú kötések

alapján között s Magyarország között fennállott, ezen hűszegő Habsburgi-, s utóbb Habsburg-lothringeni ház Magyarország, a vele egyesült Erdély és a hozzá tartozó minden részek és tartományok feletti uralkodásból ezennel a nemzet nevében örökre kizáratik, kirekesztetik, a magyar koronához tartozó minden címek használatától megfosztatik s az ország területéről s minden polgári jogok élvezetéből számkivettetik. Aminthogy ezennel trónvesztettnék, kirekesztettnék és száműzöttnek a nemzet nevében nyilvánítatik.

3-or Midőn a magyar nemzet elidegeníthetetlen természetes jogainál fogva az európai státuscsaládba önálló és független szabad státusként belép, egyszersmind kinyilatkoztatja: hogy azon népekkel, melyek vele ezelőtt egy fejedelem alatt állottak, békét s jószomszedságokat alapítani s folytatni, és minden más nemzetekkel barátságos kötésekkel szövetekezni elhatározott akarata.

4-er Az ország jövőendő kormányrendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig, míg ez a fentebbi alapelvek nyomán megállapíthatnák, az országot egész egyetemes kiterjedésében a nemzetgyűlés minden tagjának egy ajkú felkiáltásával s közmegegyezésével kinevezett kormányzó elnök, Kossuth Lajos fogja a maga mellé veendő miniszterekkel úgy saját magának, mint az általa nevezendő miniszterek személyes felelősségük s számadási kötelezettségük mellett kormányozni.

És e határozatainkat adjuk tudtára a művelt világ minden népeinek, azon erős meggyőződéssel, hogy a magyar nemzetet, mint független, önálló nemzetek sorában egyik testvérüket azon barátsággal és elismeréssel fogadandják, mely barátságot és elismerést a magyar nemzet nekik ezennel általunk felajánl.

És adjuk tudtára Magyarország s a vele egyesült Erdély és a hozzá tartozó minden részek és tartományok lakosainak azon kijelentéssel, hogy az említett egy és oszthatatlan magyar álladalom minden hatóságai, községei, városai, kerületei, megyei és polgárai, szóval minden egyesek s testületek a trónvesztett Habsburgi-, s utóbb Habsburg-lothringeni-ház iránti hűség s engedelmesség kötelezései alól teljesen és tökéletesen feloldva vannak, sőt attól a nemzet nevében eltiltatnak, s mindaz, ki a nevezett házból netalán a királyi hatalom bitorlójául fellépni merészkedő egyént tanácsal, szóval vagy tettel gyámolítaná, honárulási bünt követ el.

Mely határozatainknak életbeléptetését s közhírtételét a magyar álladalom kormányának meghagyván, azt minden evégre szükséges törvényes hatósággal ezennel felruházzuk, s a rendeletei és intézkedései iránti törvényes engedelmségre a nemzet nevében minden honpolgárt kötelezünk.

Kelt Debrecenben, 1849. april. 19. napján tartott nemzetgyűlésünkben.

A magyar nemzet törvényesen egybegyűlt főrendei s képviselői.

[Végzés] Amely lelkesedés szülte az ország kormányának s a képviselőtestületnek e nyilatkozatban előadott határozatát, azon lelkesedéssel fogadjuk azt mi is; s valódiaknak találván az abban kifejtett okokat, teljes meggyőződésünk, miszerint az előadott okoknak a nyilatkozatnál egyéb eredménye nem lehetett, eszerint midőn ezt itt hozzá méltán illő ünnepéllyel kihirdetjük, egyszersmind hála nyilvánításunkat az ország kormányzó elnökének azon kijelentéssel küldjük meg, hogy e nagy nap emlékére a haza megmentésének nagy ügye elősegítésére illetőségünkön felül legalább 50 honvédet felszerelve kiállítunk, s evégre közpénztárunkból 4000 pengőforintokat utalványozunk, amellel megrendeljük, hogy a Függetlenségi Nyilatkozatot szolgabíráink minden helyeken kihirdessék, az illetőségükön felül kiállítani ígért újoncok számába minden szolgabíránk 3 egyént mielőbbi és sietős fogadás által okvetetlen szerezzen, s ezek felszerelésükről ajánlás gyűjtés mellett gondoskodják, elnöklő alispánunk két, **Sziklay Ede** fő közügyészünk szinte két honvédnek felszerelve, fegyverezve, Ragályi Miksa polgártársunk hasonlóul kettőnek fegyver nélküli kiállítását, **Jankó András** pedig ezek számukra egy szuronyos fegyver kiszolgáltatását felajánlották; mindnyájan pedig ünnepélyes fogadást tettünk, hogy hazánkat minden ellenséges betörések ellenébe utolsó csepp vérünkig védeni kívánjuk.²⁰

A Kossuth Lajosnak küldött hála nyilvánítás fogalmazványából kiderül, hogy eredetileg május 4-én írták Pelsőcön, s akkor még Rozsnyón május 10-én tervezték megtartani a „megveszerte a kihirdetett függetlenség” ünnepét. Túl közel volt még azonban a császári és királyi csapatok Gömör megye északi területére történt betörése, több idő kellett a nagy esemény méltó megrendezéséhez.

A magyar nemzet függetlenségét nyilatkozatát az Országos Elnökhöz.

Tisztelt Országos Elnök Úr!

Rég nem érzett hazafiúi örömmel vette Gömör megye, hazánk függetlensége s önállása országos kimondásának határozatát. Mert háromszáz éven túl nem ismert hazájában megelégedést, nem kormányt, melyhez szeretet vont a volna. Már **Péter** óta az ősidőből, óvakodva idegen fejedelmektől, s Ausztria uralkodóinak aljasságát a menekülő **IV. Béla** rablója, **Fridrik** herceg, s a **Hunyadiak** dicső korának félszázados mérgezője, **III. Fridrik** császár óta jól ismerve; Gömör, Ausztriához, a mohácsi vésznapok után sem állott addig, míg a bár gyöngye, mégis magyar **Zápolyák** létezének, – később azonban, elnyomatva ezer nemű szenvedésekben enyészett el az ország s megyék történeti önálló élete, de nem a minden ivadékban egyforma mélységgel áthatott érzés: „menekedni e hűszegő s kegyetlen zsarnoktól”. 1667-ben megyénk Murány várában tartotta a hű nádor, **Wesselényi**, önállásunk visszaszerezhetésének

eredményes tanácskozását, s szerencsétlenül bár, de a fél századig tartott függetlenségi kísérletekben Gömör népe elől vitte a zászlót; - 1707-ben Rozsnyón tartatott országtanácsban: „eb ura jakó” sajátságos felkiáltás közben mondott ellent az osztrák ház uralkodásának, s e megye több jeles fia - a csakhamar lenyűgözött hazában élni sem óhajtván -, önkéntes számkivetésben halt el Kis-Ázsiában.

A nép függetlenségi vágya ezentúl csak a kebel érzelmeiben élt - tetteiben a hitszegő zsarnokokat maga felett túrni kénytelen; megkülönböztetésül, néhány megyékkel, setétzöld pecsétet kapott, s a legújabb korig is, fiai alig alkalmaztattak királyi hivatalokban; - **József** császár-kori gyűlései s utasítványaiiban, újólag kimondani lehetett ugyan Gömörnek az Ausztriával megszakadt összeköttetést, - de még egy nehéz fél századot kellett túrni, majd reményvesztetten - míg az általánosan ébredező önállási vágy - a régibb Pesti Hírlap hatalmas vezércikkei által is irányt nyerve, a mind inkább népiebb hongyulések által felmagasztaltan, múlt márciusban kivitta hazánk függetlenségét, s Ön hű vezérlete mellett, folyó év április 14-én azt tettben is megérlelé.

Gömör, Ausztria jelen, hitszegő harcaiban - Isten kegyelméből - oas²¹ volt hazánk felső vidékein, minden szomszéd megyék elfoglalva, őt megőrzé Isten e csapástól, s bár keblében kétszer dúlt dühödtt ellenség, megyeigazgatási rendszerét soha meg nem akaszthatta az, mert 14 városa, s 262 falujában egy, hitszegő elveit pártoló helyet sem talált.

S ezért, igaz őszinteséggel nyilváníthatjuk: hogy e változás öröm vágya kebleinkben századok óta élt, s századok óta most vagyunk először képesek őszintén keresztyénnek lenni, - miután keresztyén vallásunk fő elve a szeretet, s engedelmség a szeretetben, s nekünk három század óta szeretetben kormányunk, s engedelmségünk szeretetben nem vala. De Isten virrasztott elnyomott népe felett, s az Ön kormányzás - imáink leg-hőbb kérésével - áldott meg, s ha a szeretetlen kormány-nak kényszer útján annyi áldozatot hoznunk lehetett, midőn iparnak minden részeiben nyomva, 23 vasművelő, 12 papír, cserép, bőr, üveg, s egyéb gyáraink, és Isten áldásának használata sok száz bányáink[ban], s sok nemű iparunkban, mindennemüképp gátolatott: függetlenségünkben minden tett[re] és áldozatra képesek leendünk, önválasztású kormányzás mellett, mely velünk egy érdeken, egyedül javunkra leszzen őre, - mely felvirágoztatandja iparunkat, s ez Isten pártolta nemzet nemes tehetségeit, s romlatlan erkölcsi érzetét magasztossá emelendi.

Tisztelt Országos Elnök Úr!

Mai napon tartott megyei gyűlésünkben kihirdettük önállásunknak már tetteleg jótékonyan hatott országos határozatát, s azt külön, helységenként is megtételendjük, - s hő vágyaink sikerütléért nyilvános

hála áldozatinkat a Nagy Istennek folyó hó 10-én ma Rozsnyón, népileg összegyűlten teendjük, mely napot megyszerte a kihirdetett függetlenség ünnepéül tűztük ki, s hogy rögtön is szeretett hazánk polgár országgá alakultának feltartására örvendetes készségünk némi jelét adhassuk - már teljesen egyenlő adózású pénztárunkból 4000 ezüst forintot utalványoztunk, melyből - illetőségünkön túl - önkéntes toborzást nyitva szolgabíráink, annyi s illetőségünkön felül, a szeretett hazának, legalább 50 honvédet adhassunk a szeretett hazának, mennyit népességünkön szabatosan kiállítani lehetend.

Vegye Országos Elnök Úr igaz hódolatunkat s hála-lánkat, kitérése s lankadatlan fáradalmáiért.

Isten áldja meg Önt e szép független, polgár hazában.

Kelt Pelsőcön Rozsnyón, az 1849. év Szent János havának 4-ik Pünkösd hó 24-ik napján tartott megye rendkívüli megyeválasztmányi közgyűlésből.

Gömör Kishonttal törvényesen egyesült megye állandó választmánya.²²

A jeles napról az alábbi sorokat írta naplójába **János-deák András**, a megye főjegyzője: [1849. május] „24-ben reggel Rozsnyóra szaladtam, hol nagy gyűlés és ünnepély tartásával Magyarország Függetlenségi Nyilatkozatát kihirdettük. Estére még Panyitba visszatértem...”²³

Gömör megye tartotta magát ahhoz, amit elhatároztak. Ahogyan olvashattuk, úgy döntöttek, hogy „a Függetlenségi Nyilatkozatot szolgabíráink minden helyeken kihirdessék”. Ezért 400 példányt nyomtattattak belőle Rozsnyón **Kek Lászlónál**,²⁴ így könnyebben elküldhették az összes településre.

Ide kapcsolódik még egy nagylelkű felajánlás, amit a betléri uradalmat és a kastélyt 1824-től birtokló gróf **Nádasdy Tamás** tett. A Függetlenségi Nyilatkozat emlékére, a honvédek részére a felesége által varrt, jelentős mennyiségű, ládába csomagolt ruhát Pelsőcre szállítva adta át:

Gróf Nádasdy Tamás, folyó esztendő május hó 24-én megyeileg ünnepelt hon Függetlenségi Nyilatkozat emlékére, a honvédek számára neje által varrt s varratott 125 pár fejer ruhát újabb adományul ajánlja fel, s azokat célszerűen ládába helyezve Pelsőcre szállítván, a megye további intézkedése alá azon hő kívánattal bocsájlja, hogy hőseink győzelmes lépései által a szép hon mielőbb békében felvirágozhassek. [Végzés] Felajánlónak a független, szabad magyar haza iránti e részben is tanúsított buzgalma s honfjúi munkás szeretete méltányló megismeréssel fogadatik, az érintett ruhaneműek **Lukács Sándor** országos honvédi felszerelési biztoshoz Pestre szállítandók lévén, ennek eszközzésével **Kriston Lajos** várnagyunk ezennel megbízatik.²⁵

A megye vállalta, hogy a kötelezőn felül, önként, „*e nagy nap emlékére a haza megmentésének nagy ügye elősegítésére [...] legalább 50 honvédet felszerelve kiállítunk, s evégre közpénztárunkból 4000 pengőforintokat utalványozunk*”. Ennek teljesítése nem volt könnyű, mivel a korábbi időszakban a nemzetőrök és a honvédek közzé már sokan beálltak. A magyar szabadságharcot ekkor már végzetes támadás érte, folyt az oroszok hadjárata, amely egyre közeledett Gömör megyéhez is. Ilyen körülmények között írt 1849. június 28-án Rozsnyóról Szentmiklóssy Antal első alispán levelet Szemere Bertalan miniszterelnökhöz és belügyminiszterhez:

Tisztelt Kormányelnök s Belügyminiszter Úr!

*Gömör megyénk, hazánk Függetlenségi Nyilatkozatának emlékére 50 honvédet felszerelve a hazánk felajánlott. Eddig 20 jött be, s felszerelését a mostani körülmények mellett bevárunk nem lehet. Küldjük tehát ezeket, mint vannak, míg ígéretünket teljesen beválthatnók. E kis csapat vezéréül **Gömör Pál** volt honvédi hadnagyt nevezünk ki, ki betegsége miatt a schvechati csata óta hon volt, ez viszi a 20 honvédet, s a két, megyénk által felszerelt ágyút töltenyeivel. Méltóztassék e kis ajánlatunkat szívesen fogadni, s a haza szükségére felhasználni, mert bűn most egy kart is hevertetni.*

Megyénkbe eddig az orosz nem jött, mint értesültünk Szepesváralján van néhány száz, s a Kassán lévő pár ezer felénk az első faluban sem tart előőröket. A szepesi védsereg jelenleg Kis-Hnúlec vidékén van, de töltenyek, pénz nélkül. Mi népfelkelést rendezendünk, annyit teendők vele, mennyit lehet, megyénk s szabad létünk védelmére. Szabadak óhajunk lenni, minden árunk, s minden nép egy véleményű velünk, s áldozatra kész. Isten adja mielőbb a szabad békét.

Kelt Rozsnyón az 1849-ik év hatodhó 28-án délután első alispán, Szentmiklóssy Antal.

Az ágyúkba meghagyott lovak megvételét nem sikeríthetvén, azokat előfogással vagyok kényszerítve küldeni.²⁶

Néhány nap múlva már az első alispán vezetésével küzdöttek a Gömör megyét keletről megtámadó orosz sereggel a hős honvédek és lakosok. A többszörös túlerővel szemben semmi esély nem volt. Megindult a volt nemzetőrök, honvédek, fegyvereik felkutatása, a Kossuth-bankók begyűjtése és elégetése, a tisztségviselők felelősségre vonása. Az osztrákok által kiépített új rendszerben írt 1849. október 10-én Jolsván **Markus András** ügyvéd, korábban táblabíró levelet Jolsva város képviseleti gyűléséhez:

Tisztelt Képviseleti Gyűlés!

[...] Értésemre esvén az, hogy polgármester úr jelentése szerint, a városi hivatalnokok, elmozdításuk, s illetőleg megbüntetésük végett, Kassára idézendők lesznek; – azt én pusztán terrorizmusnak tartom, de a jelen idő-

ben mégis megtörténhet; mivel pedig én is tanácsnok voltam, s minden tényekben kollégatársaimmal egyenlő részt vettem, – és így kibújni nem akarván, bizodalmasan kérem, ha mások elhurcoltatnak, engem itt ne hagyjanak.

Hajdan Diogenes, lámpásban égő gyertyával, fényes nappal az utcán járván, becsületes embert keresett; – jelenleg fél kell venni azon lámpást, s házról házra keresni azon műveltebb egyént, ki a szabadság örömeiben nem részesült volna! Közös volt az öröm, de azért nem tomboltunk, s szomszéd város példájára nem lakomáztunk, az örömmünnepet nem ünnepeltük, s arra ezereket el nem fecséreltünk, s még a függelenség ünnepét sem tartottuk, sőt az ausztriai uralkodó házat száműző éretlen törvényt mindenki kárhóztatta.

E, véleményem szerinti védelem, s ezt akár Kassán, akár Bécsben elmondanók.

Egyébiránt: tisztelettel vagyok Jolsván, október 10. 1849.

Tisztelt Képviseleti Gyűlés alázatos szolgája, Markus András²⁷

JEGYZETEK

¹ Sziklay Viktor 1848/49-ben négy levelet írt Andrassy Györgyhöz, amelyeket megjelentek: Zsupos Zoltán 2010. 2–16. Ebből kisebb változtatásokkal idézzük a témához kapcsolódó részleteket.

² A hír elérkezéséhez 2–3 napra lett volna szükség. Először a Közlöny című lapból értesülhetett az eseményről, mivel a megyén keresztül az információ sokkal lassabban ért el a nagyközönséghez.

³ A Közlöny folyamatosan beszámolt a Függetlenségi Nyilatkozathoz vezető eseményekről. 1849. március 14-i számában négy olyan tervet mutattak be, amelyek „egyike sem akar kevesebbet, mint Magyarországot egészen megsemmisíteni, 's bennünket valóságos osztrák provinciává alakítani”. [Közlöny. Debrecen, 1849. március 14. 182.] Az Elleneink és mi című cikksorozatban a császár és Windischgrätz szavait állítja szembe: „tehát a császár azt állítja, hogy nem akarja országunkat elfoglalni, csak békét és csendet eszközölni. Windischgrätz pedig azt mondta az országos deputációnak, hogy ő meg fogja hazánkat hódítani, 's aztán majd öfelsége azt tesz vele, ami neki tetszik”. [Közlöny. Debrecen, 1849. március 16. 193.] A cikk március 18-i részében pedig: „Hogy mi a háborút nem kerestük, nem is kezdtük, hanem a jogainkat szentségtelenül letiporni akaró császári bérencek ellen, az önvédelem kényszerűségéből fogtunk fegyvert isten és ember előtt igazságos ügyünk oltalmára: erről még a legeggyűbb paraszt is meg van győződve.” [Közlöny. Debrecen, 1849. március 18. 198.] Ugyanezen az oldalon ad hírt Ferenc József ún. oktrojált alkotmányáról, idézve néhány, Magyarországra vonatkozó szakaszt, majd annak egész szövegét közzétette március 27. és március 28-ai számban. [Közlöny. Debrecen, 1849. március 27. 225–226., március 28. 229–230.] Március 31-én már a hivatalos lap is sejteti, hogy mindez magyar részről nem marad válasz nélkül. „Ezen alkotmány egyenes célja minden nemzetiség megsemmisítése, különösen pedig nemzetünk életének meggyilkolása. ... Készülnünk kell tehát egy ünnepélyes nagyszerű határozatra, minő nagyszerű pillanatokban, egy nemzethez illik. Ha erre képesek nem leszünk, minden nemzetek megvetése szállna reánk, s átkozni fogna a késő nemzedék, hogy a lelkesedést és elszánt akaratot az eldöntő percben nem tudtuk felhasználni s önként

vittük fejünket zsarnok bárd alá, s hazánkat és nemzetünket a vég enyészete elébe.” [Közlöny. Debrecen, 1849. március 31. 241.] Április elsején és harmadikán Austria és az orosz beavatkozás címmel jelennek meg cikkek, míg a 11-i számban megállapítják: „Az új osztrák alkotmányának azonban legjobb commentárja – a muszka interventio.” [Közlöny. Debrecen, 1849. április 1. 244., április 3. 247–248., április 11. 277.] Április 15-én NEMZETI GYÜLÉS cím alatt már konkrétan értesültek a lap olvasói előleges közlésként az ország függetlenségének kimondásáról és a Habsburg-Lotharingiai-ház trónfosztásáról [Közlöny. Debrecen, 1849. április 15. 291.], a következő oldalon pedig e rendkívüli jelentőségű események értékelését találhatták. A lapnak ez a száma még elérkezett Gömörbe, így Sziklay Viktor értesülhetett volna a nagyjelentőségű fejleményről. A következő április 17-i lapszám azonban – amelyben az ellenség tetteinek felsorolása után Kossuth Lajos előterjeszti a Függetlenségi Nyilatkozatot –, már nem valószínű, hogy a levél írójának kezébe került volna. [Közlöny. Debrecen, 1849. április 17. 296–297.]

⁴ Alfred zu Windischgrätz herceg, tábornagy, fővezér

⁵ 1848. december 31-én a magyar országgyűlés úgy határozott, hogy békeküldöttséget indít Windischgrätzhez, aki 1849. január 3-án a Fejér vármegyei Bicskén – Batthyány Lajos gróf kivételével – magánszemélyként fogadta a békeküldöttség tagjait, és közölte velük, hogy feltétel nélküli megadást követel Magyarországtól. Hermann é. n. 254–255., 257.

⁶ Franz von Schlik altábornagy (Prága, 1789. május 23. – Bécs, 1862. március 17.)

⁷ Rozsnyó város 1849. május 8-án tartott ülése jegyzőkönyve 27. pontja. Rozsnyó város tanácsa 1848/49. évi jegyzőkönyvei. A képet, hogy a város milyen megpróbáltatásokat élt át, tovább árnyalja egy későbbi bejegyzés, amit az 1849. május 15-én tartott gyűlésen jegyeztek fel: „Kovács István, Vincze István, Vajda Károly tanácsnokok, Böltszázy József és Szerecsen Lajos főjegyzők, kik a városunkba a császári sereggel beütközött Fögel osztrák tábornok által mint foglyok, s a város részéről kezesek Dobsinán, Sztratenán, Vernáron keresztül Poprádig vitettek, az úti költség fejében nékiek adott 1000 pengőforintokból maradt 185 forint summát visszaadva, hivatalosan bemutatják.” Rozsnyó város 1849. május 15-én tartott ülése jegyzőkönyve 87. pontja. Rozsnyó város tanácsa 1848/49. évi jegyzőkönyvei.

⁸ Rozsnyó, 1849. május 8. Rozsnyó hódolati nyilatkozata Kossuth Lajoshoz. [Hátirat] 5784:K 1849. Május 16. 1849. Rozsnyó város hódolati nyilatkozata. Raksányi 21/5 [Címzés] Rozsnyóbánya városa főbirájától, tanácsától s közönségétől teljes című Kossuth Lajos úrnak, Magyarország kormányzó elnökének, mély tisztelettel ajánlatik, Debrecenben. [Pecset] ROSNYÓ 11/IV. Eredeti tisztázat. MNL OL H 2 1849:5784.; A szöveg elején és a végén – a lap szerkesztése során történt – kisebb változtatásokkal megjelent: Közlöny, 1849. június 5. Budapest, 123. sz. 462.

⁹ Rimaszombat 1849. május 11-i közigazgatási és gazdasági ülése jegyzőkönyve 272. pontja. Rimaszombat 1849. évi közigazgatási és gazdasági ülései jegyzőkönyve.

¹⁰ Nyugodjanak békében.

¹¹ 1849. május 17. Rimaszombat Tudósítás. Március Tizenötödike. (Felelős szerkesztő: Gaal József) Pest, 33. sz. 1849. május 28. 131.

¹² Rimaszombat 1849. május 22-i közigazgatási és gazdasági ülése jegyzőkönyve 293. pontja. Rimaszombat 1849. évi közigazgatási és gazdasági ülései jegyzőkönyve.

¹³ Rimaszombat 1849. június 12-i közigazgatási és gazdasági ülése jegyzőkönyve 351. pontja. Rimaszombat 1849. évi közigazgatási és gazdasági ülései jegyzőkönyve.

¹⁴ A császári és királyi csapatok Gömör megyei tartózkodásáról a vármegye

jegyzőkönyvében is több bejegyzés található. „Két Vesszverés és Betlér helységek lakosai panaszzolják, miszerint Benedek és Vogel által vezetett csapatok azon felül, hogy minden élelmiszereket elraboltak, két Vesszverésről 14 darab kiválogatott teheneket elhajtottak, Betlér helységétől rabolt 80 köből zabot, 900 porció szénát, 238 kenyeret, 9 öl tűzifát, 49 előfogatot, melyeket több napokig sanyargatott.” Gömör megye 1849. június 4-én megkezdett állandó választmányi ülése jegyzőkönyvének 637. pontja; „Csunyocska András szalóci lakos Benedek és Vogel ellenséges csapatok ott léte alkalmával Dobsina városánál elzalogosított szekereinek kiadatását kéri.” Gömör megye 1849. június 4-én megkezdett állandó választmányi ülése jegyzőkönyvének 673. pontja; „Sebes pataka helysége előjárói és lakosai elől terjesztvén a Rosnyót és vidékét megszállva tartott Vogel vezérlete alatti ellenségtől szenvedett káraikat, úgy az újoncok kiállításá mellett tetemes költségeiket, adóbeli hátramaradásuk lefizetését jövő őszig elhalasztatni kéri.” Gömör megye 1849. június 13-án tartott rendkívüli állandó választmányi ülése jegyzőkönyvének 706. pontja.

¹⁵ háborgatták, nyugtalanították

¹⁶ Görgey Ármán (1812–1877) kilépett cs. kir. hadnagy, az isaszegi győzelem után őrnaggyá lépett elő, különítményparancsnok, majd alezredes, a feldunai hadsereg vezérkari főnöke.

¹⁷ Uzapanyt, 1849. május 16. Szentmiklóssy Antal levele Szemere Bertalan miniszterelnöknek. Eredeti tisztázat. MNL OL H 12 1849.

¹⁸ Ilyen például Szontagh Gyula főszolgabíró körlevele: Körlevél [...] Tegnap napon tartott választmányi ülés végezéséhez képest, a nemzet függetlenségi ünnepének megtartására folyó hó 24-ik napjának reggeli órái Rozsnyó városában, választmányi gyűlés tartása mellett kitűztvén, mely ünnepély megtartására mentül nagyobb számmal a járás polgárai bevértatnak. [...] Szontagh Gyula 1849. május 19. hely nélkül Szontagh Gyula főszolgabíró körlevele. [Hátirat] Jolsva városa polgárságának. Jksz. 269. 1849. Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Jolsva város tanácsának iratai

¹⁹ Gömör megye 1849. május 18-i, Pelsőcön tartott rendkívüli állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 460. pontja.

²⁰ Gömör megye 1849. május 24-i, Rozsnyón tartott rendkívüli állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 482. pontja.

²¹ oázis

²² 1849. május 24., Rozsnyó Gömör megye Kossuth Lajos kormányzóhoz írt nyilatkozata. Fogalmazvány. Besz. Lev. XI. Gömör II.

²³ Jánosdeák András naplója MNL OL P 732 Jánosdeák és rokon családok 24 A június 4-i, Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlésen már a kifizetéséről is döntöttek: „Azon könyvnyomtató a magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozatának 400 példányban lett kinyomtatásáért járó 12 forintokból álló munkadíját kifizettetni kéri. [Végzés] Ezen nyomtatás is előleges alku mellett teljesítetvén, a számított 12 pengőforintok házipénztárunkból fizetessenek ki.” Gömör megye 1849. június 4-i, Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 540. pontja.

²⁵ Gömör megye 1849. június 4-i, Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 630. pontja.

²⁶ 1849. június 28. Rozsnyó, Szentmiklóssy Antal első alispán levele Szemere Bertalan miniszterelnökhöz és belügyminiszterhez. [Hátirat] 409/BE Gömör megyei alispán jelenti, hogy emlékül hazánk Függetlenségi Nyilatkozatának, a megye 50 honvédet állított ki felszerelve, 20-at már elküldte, az ágyúba lovakat nem vehetvén – azokat előfogattal küldi. Eredeti tisztázat. MNL OL H 12 1849:409.

²⁷ 1849. október 10. Jolsva Markus András levele Jolsva város képviselői gyűléséhez. [Hátirat] Jksz. 427. 1849. Eredeti tisztázat. Rozs. Lev. XXIV. 1. Jolsva város tanácsának irata

Prohászka Péter

A Hont-megyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat gyűjteményének leltára*

Bevezetés

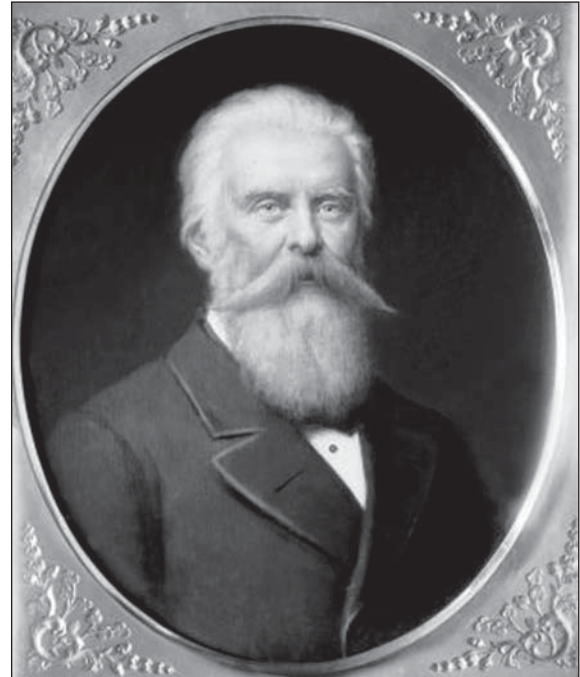
A XIX. században sajátos mozgalma figyelhető meg a különféle egyleteknek és társulatoknak a Habsburg Monarchiában, így a Magyar Királyság területén is. Az igen széles körű tevékenységekre szerveződött egyletek (dalárda, legény-, lövészegylet) között ugyancsak megtalálhatók voltak a régészeti emlékek gyűjtésére és a lelőhelyek kutatására alakultak. Ezek létrejötte leginkább a kiegyezést követően, főként azonban az 1870-es évekről figyelhető meg, amelyben egy ideig **Rómer Flóris** meghatározó szerepet játszott.

Az egyik legkorábbi, még a forradalom és szabadságharc előtt a Hont megyében alakult egyletről mindössze elszórt utalások találhatók az irodalomban. Ezek egyikére **Kelecsényi József** 1853-ban a *Magyarország és Erdély képekben* című kiadványban tett rövid utalása:

„Valódi honi ritkaság gyanánt említhető, miként Hont megyében 1847. egy régiségeket s ritkaságokat gyűjtő társulat alakult, mely a magyar nemzeti muzeum könyvtárát több érdekes nyomtatott munkával, kéziratokkal, térképekkel, s több hirmes ember, mint II. Lajos, VI. Károly, Rákoczy György, Ferencz, Tököly Imre, Heister, Mustafa stb. eredeti leveleivel, gazdagítá, s egyszersmind több arany, ezüst emlékpénzeket ajándékoztak az intézetnek. Vajjon miért nem folytatja e társulat szépen megkezdett működését? – Kívánatos volna, hogy hazaszerte minden megyében alakulnának ily régiség- s történetkedvelő társulatok hazai emlékeink megőrzésére.”

Ugyan Kelecsényi már az alakulás évét is rosszul adta meg, mégis igen fontos ismertetésében, hogy az egylet összegyűjtött anyaga a *Magyar Nemzeti Múzeum* gyűjteményeibe került.

Hont, Nógrád, Bars és Gömör megyék mindig is úttörők voltak a régészeti emlékek kutatásában. Így például a Nógrád megyei Kisterenye község területén **Kubinyi Ferenc** végzett régészeti kutatást, amelynek leleteit a *Sas* 1834. évi számában mutatta be. Bars megyében **Bolemann Ede** és a lévai gyógyszerészegylet már az 1860-as évek elejétől folytatták gyűjtőtevékenységüket, amelynek során ásatásokat végeztek többek között a magyarádi (korábban Mad'arovce, ma Santovka, miestna časť Malinovce, okres Levice) bronzkori telep területén is. Míg ezen kutatásokról fennmaradtak feljegyzések, illetve közlemények, addig a *Hont-megye Ritkaságait Gyűjtő Társulat* tevékenysége mind a szlovák, mind pedig a magyar régészeti kutatás számára ismeretlen maradt. Ennek egyik okát bizonyosan abban kereshetjük, hogy a vármegyei levéltár 1849-ben történt elpusztulása miatt iratanyagukból alig maradt fenn valami.

Fejérváry Miklós

A Hont-megyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat

A *Hontmegyei Ritkaságait Gyűjtő Társulat* létrejötte szorosan kapcsolódik a reformkorban kiteljesedő közművelődési tevékenységhez, amelynek egyik meghatározó eleme a kaszinók alapítása volt. E folyamatokba, többek között a társulat létrejöttébe és működésére kínál betekintést **Gyürky Antal** művében. Hont megyében e törekvés termékeny talajra hullott és 1834-ben Ipolyságon (Šahy, okres Levice) létrejött a kaszinó, amelynek fő alapítója **Kalocsai Antal** huszártiszt volt, az ő szervezői munkájának eredményeképpen 79 tagot számlált már az alapításának évében. 1837-ben megalakult könyvtára, amelyben a korszak meghatározó magyar lapjai és kiadványai elérhetővé váltak a kaszinó tagjai számára.

Mint az ország számos területén, így itt is néhány – a megye politikai és társadalmi elitjéhez tartozó – személy játszott kiemelkedő szerepet a kaszinó működésében. Ezek közé tartozott **Fejérváry Miklós** és **Gyürky Medárd**, akik számos megyei tisztséget töltöttek be a forradalom előtti években. A megye társadalmi és politikai életének meghatározó alakja Fejérváry a reformkorban, volt alszolgabíró, 1845-ben a konzervatív párt támogatásával alispán, majd 1847-ben a megye országgyűlési követe. A szabadságharcban nem vett tevékenyen részt, ennek ellenére annak bukása után birtokait eladta és családjával együtt az Egyesült Államokba költözött, ahol igen komoly vagyonra tett szert. Gyürky Medárd megyei aljegyzőként tevékenykedett a korszakban, majd részt vett a szabadságharcban.

* A tanulmány elkészítését a Szlovák Tudományos Akadémia és az Európai Unió által támogatott SASPRO 0104/01/03 pályázat tette lehetővé. Itt szeretném megköszönni dr. Csáky Károlynak és dr. Hála Józsefnek a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségüket.

Az ő kezdeményezésére és Fejérváry hathatós támogatásával 1836-ban alakult meg a társulat, amelynek feladatául a történelmi adatok és emlékek gyűjtését és tanulmányozását jelölték meg. Emellett Fejérváry egy másik társulatnak is a lelke volt, amelyet 1836-ban alapított gúnyiratok és -rajzok gyűjtésére. A társulat létrehozásáról és annak működéséről Gyürky Antal számolt be munkájában. Eszerint a társulat tagja volt minden jóra való fiatal ember a megyében, de a korosabbak közül is voltak lelkes pártolói, akik régi érmeikkel és egyéb régiségeikkel gyarapították a gyűjteményt. Szerinte a társulat még ásatásokat is végzett a vármegye területén. Működésüket a következőképpen foglalta össze:

„Ezen társulat több év fáradságos gyűjtés által, igen jelentékeny érem-, ásvány-, - több archaeologiai tárgy-, szép-okmány és lepke gyűjteménnyel bír. A megyében, különösen a nép kezén szétszórva talált régi okmányokat – kivált a török uralom, és Rákóczy idejéből maradt rendeletek, és kiváltság-levelek, a társulat okmánytárában csoportosították. A leletekből megemlékezők, a kő- s bronz korszak maradványai és a mammutcsont maradványok ritka példányai. Kőbalták, vésők st. Szántón, a mammutcsontok pedig a honti határban, nevezetesen a csitári völgyben a faluhoz közel az erdőbe ágazó árokszakadásban találtattak ... Ezen társulat 7 évi hasznos működés után 1844-ben feloszlott s nagy értékű gyűjteményét a nemzeti múzeumnak ajándékozta, hol – ki tudja miféle mulasztás végett – nagy részét ezen becses gyűjteménynek a lomtárba dobták, mi a fáradhatatlan gyűjtőknek nem kis bosszúságot okozott.”. Gyürky ezen utolsó sora azonban nem fedti a valóságot, ugyanis a gyűjtemény tárgyait nem dobták a lomtárba, csupán a szűkszavú leltározás miatt, mint azt a későbbiekben látni fogjuk, a tárgyak azonosítását nem lehet elvégezni. A régészeti, numizmatikai, őslénytani illetve geológiai leletek a Magyar Nemzeti Múzeum és a Természettudományi Múzeum gyűjteményeiben az újraleltározott tárgyak között lehetnek.

A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat gyűjteményének leltára

A Magyar Nemzeti Múzeum, valamint a gyűjteményei-

ből kialakított múzeumok számos fontos leletet, tárgyat és emléket őriznek, amelyek az alapítást követő több mint két évszázadban jutottak az intézménybe. A tárgyi emlékek mellett azonban igen nagy jelentőséggel bíró leveleket, térképeket és jegyzékeket is őriz a múzeum. Az *Érem- és Régiségtár* iratanyagának szisztematikus felvétele és feldolgozása során került elő egy igen fontos irat, amelynek címlapján a következő olvasható: Hont-megyei ritkaságait gyűjtő társulat leltára. A jegyzék sajátos számozást követ, ugyanis az egyes folyószámok között többször kisebb-nagyobb hiányok vannak. Ennek magyarázatául szolgál egy másik lajstrom, amelyre **Csáky Károly** hívta fel a figyelmet. **Hála József** jóvoltából került hozzá a *Természettudományi Múzeumban* található irat, amelynek címe *Megismerés A' Hont megyei ritkaságokat gyűjtő társulattól 1847-ki Junius 25kén a magyar nemzeti Museumnak ajándékban küldetett következő természetosztályhoz tartozó tárgyakról* volt. E jegyzék 152 címet tartalmaz, amelyek között például mamutfogak, kővé vált fák, tengeri csigák, régi állati csontok találhatóak. A jegyzék végén pedig a következő sorok olvashatók: „*mellyeket hogy én alólírt a magy. Nemzeti Museum természetosztályába helyeztetés végett a nevezett intézet Igazgatója ngos Kubinyi Ágoston kir. Tanácsnok Urtól általvettem, megismerem. Költ Pesten, 1847-ki Augustus – Sadler József m. k. a magy. Nemzeti Museumnál természetosztályi öre.*”. Hála József és Csáky Károly segítségének köszönhetően magam is tanulmányozhattam a jegyzéket, amely által nyilvánvalóvá vált, hogy a két jegyzék kiegészíti egymást. A jegyzékeket a Nemzeti Múzeum adott gyűjteményeiben állították össze, ahová a tárgyak jutottak. Az érme és különféle régészeti jellegű tárgyak leírását valószínűleg **Érdy János** (1796–1871), 1846. márciusától a régiségtár öre végezte. A *Természeti tár* gyűjteményébe tartozó őslénytani csontokat és fossziliákat pedig a tár igazgatója, a kiváló botanikus **Sadler József** (1791–1849) írta össze. A két jegyzékből állítottam össze az alább közlésre kerülőt, melyben a *Természeti tárba* került leleteknél a számozás vastagon lett kiemelve. A 152 tételből álló listán azonban így is vannak hiányok, mint a 4, 69, 76–83, 113, 117–118, 133, 136, 138–139 számú tételek, melyek valószínűleg oklevelek, írott források lehettek.

Folyó Szám	Tárgy	Adakozó és közbenjáró neve	Honnan került és hol fedeztetett fel
1.	Egy mamút zápfog rajta lévő álkapcza töredékekkel tökéletes karban lévő díszpéldány	Ns Sipos Mihály Ipolysági t. jegyzője munkás tagja.	Honti határban az ugy nevezett Csitári malomhoz fekvő árokban 839-ik évb. a malomtól éjszakkélet felé.
2.	Egy mamút harapófog rosszabb karban	„	„
3.	Egy gyanítólág majom kéz kővé válva, kis példány 3 ujjhíjával	„	„
5.	Nagyobb ezüst pénz mellynek egyik felén korona, illy körülírással „X Dei Gratia & Rex & Boemia X Wenczelavus Secundus”, a' oldalán /: Keltős farku oroszslány.	Vajgeth Mihály t. b. Isághi plebános, és tagtársunk.	
6.	Istvány szerb király kétrendbéli nagyságu ezüst pénzei.	Ugyanattól.	

LÁSSÁTOK, FELEIM!

7.	<i>Két kis pénz.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	
8.	<i>Egy kis ezüst pénz ketté törve mellynek egyik felén lóhoz hasonló álat vagyon R L nagyobb betűkkel, - másik felén:</i>	<i>Ugyanattól.</i>	
9.	<i>Egy cserép edény.</i>	<i>Fejérváry Miklós t. b.</i>	<i>Találatott a' Viski határban az Ipoly balpartján lévő sánczoktul Iságh felé vezető út partján.</i>
10.	<i>Kővé vált fa</i>	<i>Fejérváry Miklós t. b.</i>	<i>Találatott a Viski határban</i>
11.	<i>Mamútfog töredékek</i>	<i>Boronkay, Fejérváry, Gyürky Medárd, Kasza Ágost és Sipos Mihály</i>	<i>Csitári malomnál</i>
12.	<i>Egy nyíl</i>	<i>Kasza Ágos: Ord Esküt és társ,</i>	<i>Visegrádi várban 839ben</i>
13.	<i>Két tengeri csiga</i>	<i>Kasza Ágoston Ord Esküdt</i>	<i>Dasmúdi határban a régi dunaparti hegyen.</i>
14.	<i>Többrendbeli apróságok</i>	<i>Ugyanattól</i>	<i>Horváthi határban az ugynevezett pogány temetőben</i>
15.	<i>Egy kis urna.</i>	<i>Huszár F. t. b. és Szántói Postamester-től, és tagtárs</i>	<i>Magyaradi kőbányából 839.</i>
16.	<i>Egy nyíl és más vasdarab</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>A Csali pápista templom falában 1828ban</i>
17.	<i>Ágas nyíl nagyobb</i>	<i>Ugyanattól</i>	<i>Szántói postaház kertében 836.</i>
18.	<i>Négyágú hegyes vas csillag</i>	<i>Huszár F. t. b. és Szántói Postamester-től, és tagtárs</i>	<i>Selmeczi Óvárban 839</i>
19.	<i>Egy kis urna, melly a' Nro 20 szarvakkal együtt találatott, gömbölyű cserép fedővel.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>A' magyaradi kőbányában 839.</i>
20.	<i>Szarvas szarv</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
21.	<i>Egy nyelen lévő nyíl</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Selmeczi Óvárban.</i>
22.	<i>Egy kisebb szív forma ágas nyíl.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Találatott 1810ik Évben a Palásthi határ Iszkornya nevezetű dőlőjében.</i>
23.	<i>Hosszú lovag sarkantyú csillag tarajjal</i>	<i>Paritzky József földmérő</i>	<i>Bujakon Nograd vmegyében a' földből ásatok ki 1790. körül</i>
24.	<i>Hálónak alsó gombja</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Az Isághi megye ház irányában a' piaczon ásott ki.</i>
25.	<i>Iső Ferdinand pénze ezüst 1532ik esztendőriül Mária képével</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Isághi megye ház fundamentumában találatott 1831ben</i>
26.	<i>Venczeslaus IIik cseh királynak ezüst pénze, deák körülírással olyas mint az 5ik szám alatt</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Nem tudatik, hol találatott.</i>
27.	<i>Antoninus Augustus rézpénze</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Nem tudatik, hol találatott.</i>
28.	<i>P MSC_OL VIM Római régi pénz AN XII</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Nem tudatik, hol</i>
29.	<i>Három élű nyíl vasból</i>	<i>Sipos Mihály Isághi notarius</i>	<i>Palásthi határban találatott.</i>
30.	<i>Két darab római rézpénze</i>	<i>Gyürky Vincze lelkész.</i>	<i>Nem tudatik, hol találatott.</i>
31.	<i>Tizenhat darab régi rézpénzek.</i>	<i>Ugyanattól</i>	<i>Részint Szelényben és Hontban.</i>
32.	<i>Két darab ezüst pénz.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Több helyeken Hontban.</i>
33.	<i>Egy mazos cserép darab, mellynek egyik felén figurák látszanak.</i>	<i>Kasza Ágostontól</i>	<i>Horváthiban a' pogány temető dőlőben.</i>
34.	<i>Kis cserép edény hihetőleg hamu veder</i>	<i>Kasza Antal táblabírótól</i>	<i>Lothói határban az ugynevezett Litasi dőlőben a' római sancs mellett.</i>
35.	<i>1. darab fekete bankó czédula egy forintos.</i>	<i>Gyürky Vincze lelkész</i>	
36.	<i>Első záp mamút fog</i>	<i>Fejérváry Miklós, Balogh Lajos, Gyürky Antal, Pongrácz Lajos</i>	<i>Csitári malomnál</i>
37.	<i>Más mamút fog</i>	"	"
38.	<i>Kisebb első fog</i>	"	"
39.	<i>Agyarforma csont</i>	"	"
40.	<i>Alsó mamút lábszár</i>	<i>Gyürky Medárd és Kasza Ágoston</i>	<i>Honti jálu mellett lévő árokban a Sz. Jánosnál</i>
41.	<i>Egy kis mamút fog</i>	"	<i>Csitári malomnál</i>
42.	<i>Szinle az</i>	"	"
43.	<i>Egy kis mamútfog álkapcza darabban</i>	"	"
44.	<i>Egy nagyobb mamútfog</i>	"	"
45.	<i>Nagyobb állatnak lábszár töredéke</i>	<i>Gyürky Medárd és Antal, Laszkáry Miklós, Sz. Királyi László, Kasza Ágost, Fejérváry Miklós</i>	<i>Honth helység mellett lévő Sz. János szobor</i>
46.	<i>Kisebb állatnak rövid lábszára</i>	<i>Gyürky Médard és Antal, Laszkáry Miklós, Sz. Királyi László, Kasza Ágoston, Fejérváry Miklós</i>	<i>Honth helység mellett lévő Sz. János szobor mellett lévő árokból.</i>
47.	<i>Nagyobb mamút fog</i>	"	"
48.		"	"
49.	<i>Kisebb állat lapoczka csontjai</i>	"	"
50.	<i>Vastag oldalborda töredék 2 darabban</i>	"	"

LÁSSÁTOK, FELEIM!

51.	<i>Kisebb oldalborda</i>	"	"
52.	<i>Elefánt agyar töredék</i>	"	"
53.	<i>Tűzkő darab</i>	"	"
54.	<i>Sarkantyú nyíl és atzél.</i>	<i>T. Kasza Antal Táblabíró 's társ.</i>	<i>Találtatott Lonthon a' háza megett lévő kertben.</i>
55.	<i>Sarkantyú, és atzél.</i>	<i>Ugyanattól</i>	<i>Lonthoi határban, Lázak nevezetű kertekben.</i>
56.	<i>Három veder darab mellyel ón formára lehet használni írásra.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Találtatott Lonthon a' Dudkási szőlők alatt lévő kender földéken.</i>
57.	<i>Négy darab réz római pénz.</i>	<i>Luczenbacher Pál társtúl.</i>	<i>Találtatott Szobi határban a' Duna partján.</i>
58.	<i>Ezüst pénz.</i>	<i>Szinle attúl.</i>	<i>Nem tudatik hol találtatott.</i>
59.	<i>Egy kis réz nyílatska</i>	<i>Kasza Ágoston társtúl.</i>	<i>Horváthi határban, a' pogány temetőben.</i>
60.	<i>Három darab gyanítólóg római téglá</i>	<i>Kasza Ágoston és Fehérváry Miklóstúl.</i>	<i>Találtatott Szobi határban, a' Duna partján lévő Híd-fő romjaiban.</i>
61.	<i>Kővé vált szarvas szaru töredék</i>	<i>Fejérváry Miklós ur</i>	<i>Találtatott a Lontai határban agyagos nevű dűlőben kavils közt.</i>
62.	<i>Kővé vált madárcsont</i>	<i>Laszkáry Miklós ur</i>	<i>F. Pribalen a kertben</i>
63.	<i>Kiaszott gomba</i>	"	<i>Palászhi erdőben</i>
64.	<i>Kővé vált fa</i>	"	<i>Palajti árokban</i>
65.	"	"	"
66.	<i>Kővé vált cserfa haj</i>	"	"
67.	<i>Kővé vált fa</i>	"	"
68.	<i>Vörös kő-kemény</i>	<i>Csery Sándor</i>	"
70.	<i>Külömbféle pénzek 5 darab.</i>	<i>Elfer Adolf úrtól.</i>	<i>Nem tudatik hol</i>
71.	<i>19. darab 15 réz pénz, 4 ezüst.</i>	<i>Fejérváry Miklós úr társtúl.</i>	
72.	<i>2 Szű darab Francia réz pénz 1793ik esztendőb.</i>	<i>Gyürky Edward Horváth Miklósné örökösei ajánlatából.</i>	
73.	<i>Római réz pénz.</i>	<i>Honthi Cassino.</i>	
74.	<i>Réz pénz Philippus Augustustúl.</i>		
75.	<i>Vas tör</i>	<i>Kasza Ágoston.</i>	<i>Találtatott a' drégelyi vár romjai között.</i>
84.	<i>Gordianus réz pénze</i>	<i>Ts. Gáspár István táblabíró úrtól.</i>	<i>Nógrád vármegyében.</i>
85.	<i>Antoninus Augustus réz pénze.</i>	<i>Ugyanattól</i>	<i>Ugyan ott.</i>
86.	<i>Carinus Nob Caesar réz pénze</i>	<i>Ts. Gáspár István táblabíró Úrtól.</i>	<i>Nógrád vármegyében.</i>
87.	<i>4. darab római rézpénz.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
88.	<i>IV. Bélával előjönni szokott török pénz rézből</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
89.	<i>2. darab réz 's hihetőleg Velencei pénz</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
90.	<i>Kopóka réz</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
91.	<i>4. darab magyar réz pénz.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
92.	<i>4. darab külömbféle kis ezüst pénz.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
93.	<i>Kővé vált teknős béka hihetőleg (Squalus cornibicus foga)</i>	<i>Gáspár István t. b.</i>	<i>Nógrád megye</i>
94.	<i>Kővé vált fa</i>	<i>Gáspár István t. b.</i>	<i>Nógrád megye</i>
95.	<i>Kővé vált fa</i>	<i>Gáspár István t. b.</i>	<i>Nógrád megye</i>
96.	<i>Kővé vált fa</i>	<i>Gáspár István t. b.</i>	<i>Nógrád megye</i>
97.	<i>Kővé vált fa</i>	<i>Gáspár István t. b.</i>	<i>Nógrád megye</i>
98.	<i>Kővé vált fa</i>	<i>Gáspár István t. b.</i>	<i>Nógrád megye</i>
99.	<i>Mécskovacs kődarab (Ersben Kalk) apró mészborsó hulladékkal</i>	<i>Kunsch Lajos</i>	<i>Lelócz Bars megye</i>
100.			
101.	<i>Mamút térd és fogak</i>	<i>Fejérváry, Gyürky Médard 's Sándor</i>	<i>Honthi Sz. János szobor árokban</i>
102.	<i>Mamútfog álkapczával</i>	<i>Ugyan azok 's Nagy József, Laszkáry Miklós, Kasza Ágoston</i>	"
103.	<i>Ugyan olyan</i>	"	"
104.	<i>Egy hosszú csont kistokban</i>	<i>Boros József</i>	<i>Csitári malomnál</i>
105.	<i>Egy mamút fog</i>	<i>Fejérváry, Gyürky Médard</i>	<i>Sz. János szobor mellett</i>
106.	<i>Petrificált rák</i>	<i>Planchy Ferencz</i>	<i>Karlsbadban</i>
107.	<i>Kővé vált csiga és föld</i>	<i>Boros József</i>	<i>A magyarodi ércvíz melletti árokban</i>
108.	<i>Fagyalfá levélnyomata</i>	"	<i>Kálna bőrfői kőbányából</i>
109.	<i>Gyurtyánfa levél nyomata</i>	<i>Boros József</i>	"
110.	<i>Kis sárga réz gomb.</i>	<i>Boross József társs.</i>	<i>Bőrfői határban.</i>
111.	<i>17. darab ezüst pénz.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
112.	<i>12 darab réz pénz.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>
114.	<i>4 emlékpénz Jozs M. 7.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott.</i>

115.	<i>Kővé vált csiga 8. darab</i>	<i>Gyürky Antal</i>	<i>Szelényi hegyről</i>
116.	<i>Réz gyűrű.</i>	<i>Ugyanattól.</i>	<i>Ugyanott</i>
119.	<i>6. darab ezüst pénz</i>	<i>Kubinyi Vilmostól</i>	<i>Ugyanott.</i>
120.	<i>Lelvizi határból kő darab</i>	<i>Kunils úr.</i>	
121.	<i>Kő-moha, fő nyomattal</i>	<i>Tisánszky Mária</i>	<i>Deméndi határból</i>
122.	<i>7 darab ezüst és 8 réz pénz.</i>	<i>Kasza Ágostontól.</i>	<i>Deménki határból.</i>
123.	<i>1 réz pénz.</i>	<i>Sipos Mihálytól</i>	<i>Ugyanott.</i>
124.	<i>2 darab réz pénz ass</i>	<i>Gyürky Medárdtól</i>	<i>Isághon találva hihetőleg 1ső belli puniti.</i>
125.	<i>6 darab réz és 2 ezüst pénz.</i>	<i>Sipos Mihálytól</i>	<i>Ugyanott.</i>
126.	<i>Spanyol lovag</i>	<i>Égerland Lászlótól</i>	<i>Nem tudatik helye.</i>
127.	<i>Cserép benne találtatott ércz darabbal – az egészben 25. icze fért – az ércz volt 20. db.</i>	<i>Balogh Lászlótól</i>	<i>Sópon találtatott.</i>
128.	<i>Agteleki kő</i>	<i>Gyürky Antal, Pongrácz Lajos</i>	
129.	<i>Petsificatum</i>	<i>Gyürky, Fejérváry, Kasza, Nagy és Sipos</i>	<i>Zesmagi határból</i>
130.	<i>Csepegő kő</i>	<i>Gyürky Médard</i>	<i>Agtelek</i>
131.	<i>Mamút fog</i>	<i>Balogh Lajos</i>	<i>Szügből</i>
132.	<i>Cserép darab.</i>	<i>Kasza Ágostontól.</i>	<i>Lelédi pogány kanjásból.</i>
134.			
135.	<i>Mamút fog</i>	<i>A társaság</i>	<i>Honthból</i>
137.	<i>Mamút álkapcza foggal</i>	"	"
140.	<i>Hihetőleg László király pénze réz.</i>	<i>Sipos Mihály társ.</i>	<i>Isághról.</i>
141.	<i>Luczkai fűrdőből (Liptó megye) fa levelek nyomata</i>	<i>Balogh Imre ur</i>	
142.	<i>Kecske köröm Balatoni fűredről</i>	<i>Gyürky Antal</i>	
143.	<i>Pertificált fa 3. darab</i>	<i>Laszkáry Miklós</i>	<i>Pribeli ásatás</i>
144.	<i>4ik Béla réz pénze</i>	<i>Keller Alajos</i>	<i>Pribeli árokból.</i>
145.	<i>Két réz – 2 ezüst pénz.</i>	<i>Okolicsányi Antal</i>	
146.	<i>Régi jéggyer munka darab.</i>	<i>Sipos Mihály társ.</i>	
147.	<i>Orosz rubel 2 flos.</i>	<i>Majláth Lajos</i>	
148.	<i>Lux gentium arany.</i>	<i>Huszár Sándor Úr</i>	
149.	<i>Zsidó pénz nyomat</i>	<i>Csicsmanczay József</i>	
150.	<i>Nagybillikon 1612 eszt</i>	<i>Belhazy Ödön.</i>	
151.	<i>Lepke gyűjtemény</i>	<i>Belhazy Odeon</i>	
152.	<i>59. darab különbféle ásvány 14. apró csiga 1. kis dió 2. lengeri csig</i>	<i>Niklosz László</i>	

A Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának leltárkönyvébe 1847. július 7-én 61/1847 leltári szám alatt mint a „Hont megyei társulat ajándéka”-t a következő tárgyakat leltározták: „Érmek Arany 1, Ezüst 78, Réz 240; Bankjegy 6; Nyíl 15; Sarkantyú 4; Aczél 2; Rézgyűrű 1; Dárdacsúcs (vas) 2; Tőr 1; Lőportülok 1; Kőszekercze 3; Lópatkó (vas) 1; Réztekercs 2; Cserépbögre 4; Cserépkúp 1; Festett üvegpohár (törött) 1; Mellvas 1; Bádogcsobolyó 1; Sulyom (murex) 2; Csapómérleg 1; Puskalakat 1; Római tégladarabok és cserép töredékek”. Az ajándékozásról Kubinyi Ágoston múzeumigazgató is megemlékezett a Nemzeti Múzeum gyarapodásánál egyrészt az érmekről: „Ns. Hontmegyei régiségeket gyűjtő társulata egy arany, 78 ezüst és 240 réz érmet, valamint egy bankjegyet.”, másrészt a leletekről: „Nemes Hontmegye régiségeket gyűjtő társulata, számos vas nyilat, sarkantyút, tört, dárdacsúcsot, lópatkót, kőszekerczét, cserép bögrét, poharat, csobolyót, tégladarabokat, s egyéb régiségeket.” A már említett állatcsontok és egyéb természettudományos leletek ugyanekkor jutottak a múzeumba: „ns. Hont megye régiségeket és ritkaságokat gyűjtő társulata, né-

mely pillangókon s tengeri csigákon kívül, nagyszámu ósállati csontokkal, kövesült csigákkal és több ásvány-példánynyal gazdagíták m. n. musumunkat.”.

A jegyzékek alapján némileg betekintést nyerhetünk abba is, hogy a társulat tagjai kik lehettek, illetve mivel gyarapították annak gyűjteményét. Fejérváry Miklós-ról és Gyürky Medárdról már szó esett. Fejérvárytól egy ipolyviski (Vyškovce nad Ipl'om, okres Levice) határból származó cserépedény, érmek, valamint római téglajutott a társulat gyűjteményébe. Ugyanabban az évben, amikor a társulat tárgyai a Nemzeti Múzeumba kerültek, amint arról Kubinyi megemlékezik, Fejérváry maga is gyarapította az országos intézményt: „Fejérváry Miklós egy cserép hamvederrel és égetett veres agyag keresztül fűrt csigával.” Gyürky Medárd Ipolyságon talált két római rézérmet, a Báti járás főispánja, **Okolicsányi Antal** pedig ezüst- és rézérmet adott. Ugyancsak Hont megye politikai vezetői közé tartozott **Kasza Antal** táblabíró, aki a lonti (Lontov, okres Levice) határbeli *Litási-dűlő*ből egy kis cserépedényt, a kertjében talált nyílhegyet adott és a *Dudási-dűlő*ből cserépdarabokkal gyarapította a kis gyűj-

Írástípus	Fárgy.	Adatközi közbizáti Név.	Honnan került is hol fedeztetett fel.
5.	Nagyobb ezüst pénz, melynek egyik felén Karolina, a másikon X. Dei Gratia & Rex & Boemia & Hungariae Secunda. - a másik oldalon a szent János orvoslója.	Vajgath Mihályt & Szigthy Józsefet is tagtarunk!	
6.	Szobor, 1. látszólag Szent János király képe, 2. kétszárnyú ezüst pénz.	Ugyanattól.	
7.	Kétszárnyú ezüst pénz.	Ugyanattól.	
8.	Egy kis ezüst pénz, melynek egyik felén Szent János király, a másikon Szent János orvoslója.	Ugyanattól.	
9.	Egy ezüst edény.	Fejérváry Miklós l. b.	Felállított a Viskó határban az Szent János templom leírásából Szigthy József leírásából.
12.	Egy nyíl.	Kassa Ágoston Öd. Es. Kútja és tere.	Vizgrád városban 1839-ben.
14.	Földrendelt apróságok.	Ugyanattól.	Horvát határban az egykori pogány temetőben.
16.	Egy kis arany.	Kassa Szent János templom.	Magyarországi leírásból 1839.
18.	Egy nyíl is más vasdarab.	Ugyanattól.	A Csiki pápista templom falában 1838-ban.
19.	Ágoston nyíl, nagyobb.	Ugyanattól.	Szent János templom határban 1838-ban.

A Hont Megyei Ritkasággyűjtő Társulat régészeti leleteiről felvett leltár (Magyar Nemzeti Múzeum - Adattár)

teményt. Amint a megyei pénztárnok, **Kubinyi Vilmos**, a konzervatív párt vezetője, Kőrfeőn talált ezüstérmekkel. Ugyancsak a kőrfeői határban talált érmeket és gombokat, valamint a magyarádi (korábban Mad'arovec, ma Santovka, miestna čast' Malinovce, okres Levice) fürdőnél előkerült kővé vált csigát adott **Boross József**, akiről azonban nem áll rendelkezésünkre adat. **Gyürky Vincze** lelkész, a volt megyei főügyész, **Gyürky István**nak a fia Szelényben (Sel'any, okres Vel'ký Krtíš) és Hontban talált érmekkel járult hozzá a társulat gyűjteményéhez. A megye politikai életében meghatározó szerepet játszó személyek mellett alacsonyabb társadalmi helyzetűek is hozzájárultak a gyűjtemény gyarapításához. Így **Vajgath Mihály** ipolysági plébános különféle érmekkel, **Kasza Ágoston** esküdt őslénytani leleteket, Visegrádon talált nyílhegygel, horvát határbeli pogány temetőből származó apróságokkal, mázas cseréppel és egy réznyilacskaival, valamint szobi határbeli római téglákkal. **Sipos Mihály** ipolysági jegyző a palásti határban lelt három élű vas - nagy valószínűséggel szkíta - nyílhegygel és érmekkel, valamint a honti határból származó mamutfogakkal gyarapította a gyűjteményt. **Paritzky József** földmérő egy Bujákon talált sarkantyúval, valamint az ipolysági megyeház 1831. évi építése során annak alapjából származó **I. Ferdinánd** 1532-ben vert érméjével. A szántói (Santovka, miestna

Hasolat.

Regisztráció.

A Hont Megyei Ritkasággyűjtő Társulat 1847. évi Junius 25. napján Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett közgyűléséről készült jegyzék, melyben a társulat tagjai által gyűjtött leletek leírása szerepel.

Írástípus	Fárgy.	Adatközi közbizáti Név.	Honnan került is hol fedeztetett fel.
1.	Egy mamut csont, melynek egyik felén a mamut, a másikon a mamut csontja.	Sipos Mihályt & Szigthy Józsefet is tagtarunk!	Kentő határban az egykori Szent János templom határban 1839-ben.
2.	Egy mamut csont, melynek egyik felén a mamut, a másikon a mamut csontja.		
3.	Egy gyűrű, melynek egyik felén a mamut, a másikon a mamut csontja.		
10.	Kétszárnyú ezüst pénz.	Fejérváry Miklós l. b.	Felállított a Viskó határban.
11.	Mamutfog leírás.	Borony, Gyürky Vincze, Gyürky István, Kasza Ágoston, Sipos Mihály, Kasza Ágoston Öd. Es. Kútja.	Csitári malomnál.
13.	Kétszárnyú ezüst pénz.		Dasnyád határban az egykori Szent János templom határban.
36.	Egy kis mamut csont.	Fejérváry Miklós, Borony, Gyürky Vincze, Gyürky István, Kasza Ágoston Öd. Es. Kútja.	Csitári malomnál.
37.	Mamut csont.		
38.	Kétszárnyú ezüst pénz.		
39.	Mamutfog leírás.		
40.	Mamut csont.	Gyürky Vincze, Gyürky István, Kasza Ágoston Öd. Es. Kútja.	Kentő határban az egykori Szent János templom határban 1839-ben.
41.	Egy kis mamut csont.		Csitári malomnál.
42.	Mamut csont.		
43.	Egy kis mamut csont.		
44.	Egy mamut csont.		
45.	Nagyobb mamut csont.	Gyürky Vincze, Gyürky István, Kasza Ágoston Öd. Es. Kútja.	Kentő határban az egykori Szent János templom határban 1839-ben.

A Hont Megyei Ritkasággyűjtő Társulat természetrajzi leleteiről felvett leltár (Magyar Természettudományi Múzeum - Adattár)

čast' Malinovce, okres Levice) postamester, **Huszár** a magyarádi kőbányában 1839-ben előkerült agyagedényeket, a szántói postaház kertjében talált nyílhegyet és Selmečbánya (Banská Štiavnica) Óvárából származó sarkantyút és nyilat adott a társulatnak. A magyarádi bronzkori lelőhelyről ezen edények a legkorábbiak, amelyek ismertek. Valószínűleg egy őskori sír- vagy talán depólelet lehetett abban az agyagurnában, amelyet **Balogh László** talált Sópon. A Nemzeti Múzeum régészének, **Érdy (Luczenbacher) János**nak a rokona, **Luczenbacher Pál** a szobi Duna-partról származó római érmekkel gyarapította a társulat gyűjteményét. Igen fontosak azok a mamutmaradványok, melyeket a társulat tagjai egyrészt Hont helységben a Szent János szobor melletti árokból, másrészt a csitári malomnál gyűjtöttek.

A jegyzék alapján megállapítható, hogy a leletek legnagyobb részben az ajándékozók lakóhelyéről, illetve birtokairól származtak. Sajnos a Gyürky Antal által említett ásatásból származó leletek, amennyiben voltak, nem kerültek felvételre. Fontos, hogy a társulat tagjai feljegyezték az általuk összegyűjtött és átadott leletek lelőhelyeit és leletkörülményeit, amelyek azonban nem kerültek átvezetésre a Nemzeti Múzeum leltárkönyvébe. Tegyük hozzá: a tudomány nagy kárára, mivel egy részletesebb leltározás lehetőséget biztosított volna azonosításukra a gyűjteményben.

A Hont-megyei Ritkaságait Gyűjtő Társulat leltára fontos forrás, mivel a legelsőkhöz tartozik azon Kárpát-medencei egyletek között, amelyek céljukul tüzték ki a környékükön előkerülő régészeti, néprajzi és természettudományi leletek összegyűjtését és megőrzését.

JEGYZETEK

- ¹ Hampel 1891. 29.
- ² Kelecsényi 1853. 128.
- ³ Kubinyi 1833.
- ⁴ Prohászka–Nevizánsky 2015. 35–51.
- ⁵ Lásd például: Pola 1996.
- ⁶ H. A. 1885.
- ⁷ A kaszinó történetéhez: Pongrácz 1886; Gyürky 1874. és Gyürky 1883.
- ⁸ Gyürky 1883. 41.
- ⁹ H. A. 1885. v. ö. Csáky 2006. 149.
- ¹⁰ Csáky 2007. 150.
- ¹¹ I–a Zs–d 1895.
- ¹² Gyürky 1874. 249, 251. v. ö. Gyürky 1883. 212.
- ¹³ Gyürky 1874. 193, 249, 251. Amint arról a Honti Ellenzék beszámolt öreg napjait Balassagyarmaton töltötte, lásd: H. A. 1885.
- ¹⁴ Gyürky 1874. 144. v. ö. Csáky 1999. 7–21.
- ¹⁵ Gyürky 1874. 145; Borovszky 1906. 385.
- ¹⁶ Gyürky 1874. 145–146.
- ¹⁷ Gyürky 1874. 145–146.
- ¹⁸ Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Adattár, Érem- és Régiségtár iratanyaga é. n./1870.
- ¹⁹ Csáky 1999. 8–14; Csáky 2001. 8–9.
- ²⁰ Pallos 2002. 240.
- ²¹ Szolláth 2002. 757.
- ²² Kubinyi 1847a.
- ²³ Kubinyi 1847b.
- ²⁴ Kubinyi 1847d.
- ²⁵ Kubinyi 1847c.
- ²⁶ Gyürky 1874. 204, 232.
- ²⁷ Gyürky 1874. 49.
- ²⁸ Gyürky 1874. 216, 226.
- ²⁹ Gyürky 1874. 38.
- ³⁰ Lásd Magyarád kutatásának történetét: Prohászka–Nevizánsky 2015.

IRODALOM

Borovszky Samu

1906: Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye. Budapest

Csáky Károly

1999: Száz éve alakult a Hontvármegyei Múzeum Társulat. (A honti muzeológiai kezdeteinek vázlatos története). In: Száz éve alakult a Hontvármegyei Múzeum Társulat. Danis Ferenc (szerk.). Komárno, 7–21.

2006: Néprajzkutatások, kutatók és gyűjtemények Hontban. Dunaszerdahely.

Gyürky Antal

1874: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820-tól 1874-ik. I. kötet. Vác.

1883: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820-tól 1874-ik. II. kötet. Vác.

H. A.

1885: Adatok a hontmegyei kaszinó történetéhez. Honti Ellenzék. 1885. július 1. I/3.1.

Hampel József

1891: Rómer Flóris emlékezete. Budapest

I–a Zs–d

1895: Fehérváry Miklós. Honti Lapok 1895. november 12. I/45.

Kelecsényi József

1853: Hontmegye régiség-társulata. In: Kubinyi Ferenc–Vahot Imre: Magyarország és Erdély képekben. IV. kötet. Pest, 128.

Kubinyi Ágoston

1847a: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 1847. november 2. XLII/584, 4

1847b: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 1847. november 5. XLII/586, 4

1847c: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 1847. november 16. XLII/592, 4

1847d: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 1847. december 10. XLII/606, 4

Kubinyi Ferenc

1833: Nógrád vármegyében fekvő Kis-Terene helység határában Hársas nevű hegyben található régiségekről. Sas 14, 105–118.

Pallos Lajos

2002: Érdy János. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok. Bódó Sándor – Viga Gyula (szerk.). Budapest, 240–241.

Pola, Bello

1996: Archeológia na Slovensku v minulosti. Martin

Pongrácz Lajos

1886: Vázlata a hontmegyei kaszinó ötven éves történetének. Budapest

Prohászka Péter–Nevizánsky Gábor

2015: K počiatkom vyskumu eponymnej lokality Madarovskej kultúry v šesťdesiatych rokoch 19. storočia. Zu den Anfängen der Forschungsaktivitäten auf der Lokalität der Madarovce-Kultur in Madarovce. Anales Musei Nationalis Slovaci Archeológia Supplementum 9. Gedenkschrift für Jozef Paulík. Bratislava, 35–51.

Szolláth György

2002: Sadler József. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok. Bódó Sándor – Viga Gyula (szerk.). Budapest, 757–758

Kiss László

Palócföld orvosai 44.

Egy méltatlanul elfeledett losonci orvos: Reiner Ernő / Ryl' Ernest (1899–1957)

Évtizedekkel ezelőtt, Ipolyságon járva, egy kedves helybéli lakos, **Zachar Pál** kezembe nyomott egy köteg újságot: „a doktor úr talán fel tudja majd használni”. Belelapozva a már sárguló lapokba, kiderült, hogy *Az Élet* című kiadványról van szó, amely a *Život* c. folyóirat magyar mellékleteként jelent meg „Bratislavában” az 1930-as évek második felében. Mindkét kiadvány a ma egészségnevelésnek nevezett felvilágosítás szolgálatában látott nyomdafestéket. A magyar változat (szak)szerkesztője doktor **Reiner Ernő** losonci orvos volt. Mivel akkoriban elsősorban az 1918 előtti kor orvosaival foglalkoztam, a Reiner dr. szerkesztette lap azzal a gondolattal került be „levéltáramba”, hogy később majd „kinyomozom”, ki is volt Reiner Ernő.

Nos, a Gömörország hasábjain megjelenő *Palócföld orvosai* című sorozatom kedvező fogadtatása – az első 25 orvosportré már könyvben is megjelent *A jó palócok és tót atyafiak orvosai* címmel – arra ösztönzött, hogy lépjem át a „trianoni” választóvonalat. Így kezdtem meg a kutatást dr. Reiner Ernő és az által szerkesztett *Az Élet* című lap után. Jóhiszeműen úgy képzeltem, könnyű dolgom lesz, hiszen ma már több kiadvány foglalkozik az 1918 utáni korszak irodalmával, publikációival.

Elsőként a 2014-ben Pozsonyban kiadott *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona* című, terjedeleme és külalakra is tiszteletet keltő kötetet vettem kezembe. A kötet alcíme ugyanis azt ígéri, hogy a 3608 szócikk a „*Csehszlovákia megalakulásától napjainkig*” terjedő időszakot mutatja be. Sajnos, a kötetben sem *Az Élet*, sem *Reiner Ernő* szócikk nem szerepel. Megpróbálkoztam a kötet magyar sajtó 1918–1945 szócikkével, hiszen azt a témát legjobban ismerő szakember – **Turczel Lajos** – írta. Ismét csalódnom kellett! Turczel megjegyzi ugyan, hogy voltak „magyar nyelvű [...] tudományos ismeretterjesztő lapok, azonban ezeket – így a közéjük sorolható *Az Élet*-et sem nevezi meg (270. o.). Megpróbálkoztam az „*úttörő jelleggel*”, az 1918 és 1995 közti időszak irodalmáról, szellemiségéről „*leltárt*” készítettem, 1997-ben megjelent *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995* c. kiadvánnyal is. Abban reménykedve, hogy az előbbi kötettől jóval terjedelmesebb szócikkben rábukkanok *Az Élet*-re is. A szócikk ez alkalommal már meg is nevezi az „ismeretterjesztő” lapokat (203. o.), ám *Az Élet* nem szerepel köztük. Reiner Ernő sem kapott szócikket.

E kudarcok után felértékelődött az Ipolyságon kapott „csomag”, amely *Az Élet* 1934-ben megjelent 3., illetve az 1935 és 1938 között kiadott majdnem minden számát tartalmazza. Ezekben tallózva, próbálom meg bemutatni a lapot. Az 1935 szeptemberében megjelent 1. szám az első oldalon közli *Az Élet és a falusi bíró* c. cikket. A cikk szerzőjeként *Az élet szerkesztősége* szerepel, ám beleolvasva a szövegbe, kiderül, hogy azt a „szerkesztőség” valószínűleg egyetlen munkatársa, Reiner dr. írta. Doktorunk egy, a „falusi bíró”

funkcióját is ellátó kőművessel beszélget *„Az Élet című higiéniai folyóiratról”*. A bíró nehezményezi, hogy a magyar melléklete csak 4 oldalból áll, amikor a szlovák „főlap” 16 oldalas „és tele van szebbnél szebb képekkel”. A szerkesztő így magyarázkodik: az elmúlt év – értsd az 1934/35-ös iskolaév – „a kísérlet első esztendeje volt”. A csak 4 oldalt az előfizetők szerény száma indokolta, „az új évfolyamban már magunktól áttérünk a 8 oldalnyi terjedelemeire”. A beszélgetésből kiderülnek a lap rovatai is: „*Doktor bácsi meséje*” (higiéniai mesék), *Az emberiség jótevői* (híres orvosok), *10 perc gyakorlati egészségtan*, ill. volt egy cikksorozat is *Az iskola a szociál-higiéniai nevelés szolgálatában* címmel. A cikksorozat kivételével a bírónak valamennyi rovat tetszett, ezért a szerkesztő így fogalmazza meg a lap célját:

„*Mi, akik Az Élet című havilap magyar mellékletével egyformán kívánjuk szolgálni a gyermekek, az ifjúság és a felnőttek egészségének ügyét, igyekszünk [...] a tavalyi beosztást megtartani, mert az eddigi szerves kapcsolatunkat a gyermekekkel, az ifjúsággal és a felnőttekkel továbbra is kimélyíteni és bensőségesebbé tenni kívánjuk [...] Igazat kell adnunk Edisonnak, a technikai felfedezések titánjának, aki azt állította, hogy az emberiség jobban rászorul a már meglévő technikai újítások általánosítására, mint az új felfedezésekre.”*

A többes szám használata indokolt, hiszen amíg az első évfolyam számait egyedül Reiner írta, a következő évfolyamokban már más „szlovenszkói” szerzők is tesznek közzé értékes dolgozatokat. Íme néhány munkatárs: **Weil Miklós** „bratislavai”¹ ortopéd-szakorvos *A testnevelés feladatai*-ról írva javasolja, hogy „*naponta legalább egy kötelező tornaórát vezessenek be*” (1/1935 sz.). Hasonló témát feszeget **Plenczner Sándor** főorvos *A sportorvosi vizsgálatokról* címmel az 1936 január-februári számában megjelent dolgozatában. Hangsúlyozza a „*sportorvosi rendelőintézetek »szükségességét annak megállapítására, hogy a »versenyzésre« készülők »mi az, ami a sportok közül neki való, mennyi az a sportolás, ami rá nézve hasznos?»* Ugyanebben a számban **Szarka Mihály** „*vegyész-főmérnök*” *Gyakorlati légvédelem* című dolgozatában a „*főjtő és hólyaghúzó*” gázokat (foszfént, mustárgázt) mutatja be. (Ne feledjük, 1936-ban már puskaporos a levegő, a világ egy újabb „nagy háború” felé tart). Ismételtén publikál a lapban **Stamberger Hedvig** kassai gyermekorvosnő. Az 1937 őszén, az 1. számban *Iskolába kerül a gyerek* c. írásához a szerkesztőség a következő megjegyzést fűzi: „*a košicei rádió magyar műsorán megtartott előadás nyomán*”. Ugyancsak az említett rádióban hangzottak először *A gyermek és a tej* (10/1937) ill. *Az ideges gyermek* (6/1937–38) c. írásai is.

A szlovákiai rádiózás kezdeteit feldolgozó monográfia szerint² az első szlovákiai stúdió 1926. augusztus 3-án kezdett Pozsonyból sugározni, szlovák nyelven. Az első magyar

Végezetül essék szó magáról, Reiner Ernőről is, aki a „Szlovák életrajzi szótár”-ban⁵ „**Rýl Ernest** (pöv. **Arnošt Reiner**)” néven szerepel. (Nem találtam magyarázatot sem a vezetéknev, sem a keresztnév – Ernő szlovákul Ernest s nem Arnošt – névváltozásra). Reiner doktor életrajzának – jelenleg – ez a szócikk az egyetlen forrása, amely valószínűleg a Reiner halálakor, a *Cs. pediatrie*, csehszlovák gyermekgyógyászati lapban megjelent nekrológra építkezett.

Reiner Ernő 1899. január 27-én született Stubnyafürdőn (ma: Turčianské Teplice), **Reiner Móric** mészáros és **Schwarz Cecília** gyermekeként. Középiskoláit Losoncon végezte 1910 és 1918 között. 1919 és 1922 között Prágában, majd 1922–1923-ban Berlinben volt medikus. Valószínűleg ez utóbbi helyen szerzett orvosi oklevelet 1923-ban. Losoncon telepedett le – e városban működött haláláig, gyerekorvosként, ill. röntgenológusként. Az 1928-ban kiadott, a *Csehszlovák Orvosok Központi Egyesületének* tagjait ill. a Csehszlovák Köztársaságban élő valamennyi orvost felsoroló kiadványban⁶ a következő információk szerepelnek doktorunkról (természetesen, cseh nyelven): „*Reiner, Arnošt, gyermekgyógyász szakorvos, Losonc, Štefánik utca 24, rendel 11–12, 14–17*”.

Az említett lexikon szerint 1925-től Losoncon Szlovákia egyik első gyermek tanácsadóját (*poradňa*) vezette, de tevékenyen hozzájárult a gyógyfürdők – elsősorban Csíz fejlesztéséhez, ill. a tuberkulózis elleni küzdelem szervezéséhez is. 1934 és 1938 között volt *Az Élet* szakszerkesztője és számos lap munkatársa. Amikor 1938-ban Losonc újra Magyarország része lett – az idézett lexikon szerint – „*a Horthy-féle hivatalok üldözték őt, különféle internáló táborokban – Losoncon, Miskolcon és Ózdon – tartották fogva; 1944 novemberében megszökött, majd a csehszlovák hadsereg orvosaként részt vett Csehszlovákia és Magyarország felszabadításában*”.

A háború után visszatért Losoncra. 1951-ben a *Szlovák Író-társaság* tagjává választotta – valószínűleg az 1950 után megjelent szlovák nyelvű egészségnevelő könyveiért. Ezek egyikét – *V riši zdravie*⁷ címmel – feleségével, **Flórával** közösen írta. Reiner Ernő 1957. március 21-én hunyt el Losoncon. Valószínűleg ott is temették el.

E valóban lexikoni szűkszavúságot egészítem ki *Az Élet* oldalairól a szerkesztő-író Reinerről megtudható adalékokkal. Nemcsak gyógyította, de szerette is a gyermekeket – jómagának is volt két lánya – erre utal lapjának *Doktor bácsi meséje* című rovata. 1938. január 23-án Füleken mesélte el azt a mesét, melyet a lap 5. száma le is közölt *Mesekönyv dínom-dánom országról, a lustaság honáról* címmel. Érdemes megemlíteni, mi szolgált e mese alapjául: „*az a szép mese, amit a mi Felszabadító Elnökünk Masaryk Tamás dr írt a háború után az öreg fáról*”. Az „*epitheton ornans*” nem Reiner „találmánya” volt, hanem az állampolgár számára kötelező megszólítása az elnöknek – lásd a lap Masaryk halálakor megjelent nekrológiáját. S ha már szóba kerültek a csehek – Reiner sok cseh kollégája írását, előadását lefordította magyar nyelvre és tette közzé lapjában. Nemcsak a híres cseh sebészprofesszor, **Arnold Jirásek**

egészségnevelő írásait ültette át magyar nyelvre, hanem pl. az egészségügyi miniszter beszámolóját is az ország közegészségügyi állapotáról.

A közegészségügyi, vagy ahogy ő nevezte a higiéniai viszonyok javítását – elsősorban a falvakban – a szíven viselte. *A falu egészségügyi feladatai* című kétrészes dolgozatának végén (7. és 8. szám, 1936) mozgalmat indított „*a kultúrházak gyors és rendszeres kiépítése tárgyában*”. Egyik érve: itt lehetne a „*közös rádió*” is. Indítványa helyességének bizonyítékát találta meg egy Árva megyei községben – Istebnén – ahol a kocsmát kultúrházzá alakították át (10/1937).

Reiner Ernő doktor valóban a „jó palócok és tót atyafiak orvosa” volt. Életművének és különösen az általa szerkesztett, írt *Az Élet* c. lapnak mindenképpen ott a helye az 1918 utáni kisebbségi irodalmunk történetéről szóló munkákban.

JEGYZETEK

¹ A lap következetesen szlovák néven nevezi meg a szerzők lakóhelyét – vélhetően tilos volt a magyar helységnevek használata.

² Ozogány 2005. 76.

³ Czeizel 1983. 227.

⁴ Th.R. Malthus (1776–1843) anglikán lelkész, demográfus elmélete, mely szerint a tömegnyomornak az az oka, hogy a javak termelésének növekedése nem tart lépést a népesség szaporodásával, tehát ha az elsőt nem tudjuk befolyásolni, csökkenteni kell a szaporulatot – pl. az eugenika alkalmazásával

⁵ Slovenský biografický slovník, V. zväzok, 161.

⁶ Lékařský schematismus, 317.

⁷ Az egészség birodalmában

IRODALOM

Beniak, Milan

1993: Fragmenty. Z dejin zdravotnej výchovy na Slovensku. Ústav zdravotnej výchovy, Bratislava

Červeňanská, Ľuda

1977: Prehľad dejin zdravotnej výchovy na Slovensku. Ústav zdravotnej výchovy, Bratislava

Czeizel Endre

1983: Az emberi öröklődés. Második, javított kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest

Matovčík, Augustín

1992: Slovenský biografický slovník, V. zväzok, R-Š, Matica slovenská, Martin

Ozogány Ernő

2005: Dobožva zárt múzsa. Lilium Aurum, Dunaszerdahely

Sekretariát

1928: Lékařskýschematismus. Nákladem Ústřednejednoty československých lékařů. Praha

Tul. (Turczel Lajos)

2014: magyar sajtó 1918–1945. In: Urbán Zsolt (főszerk.): A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona. Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, Bratislava

T.L. (Turczel Lajos)

1997: Magyar sajtó 1918–1945 In: Fónod Zoltán (főszerk.): A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995. Madách-Pozonium, Pozsony

Prakfalvi Péter

Nógrád természeti öröksége 25.

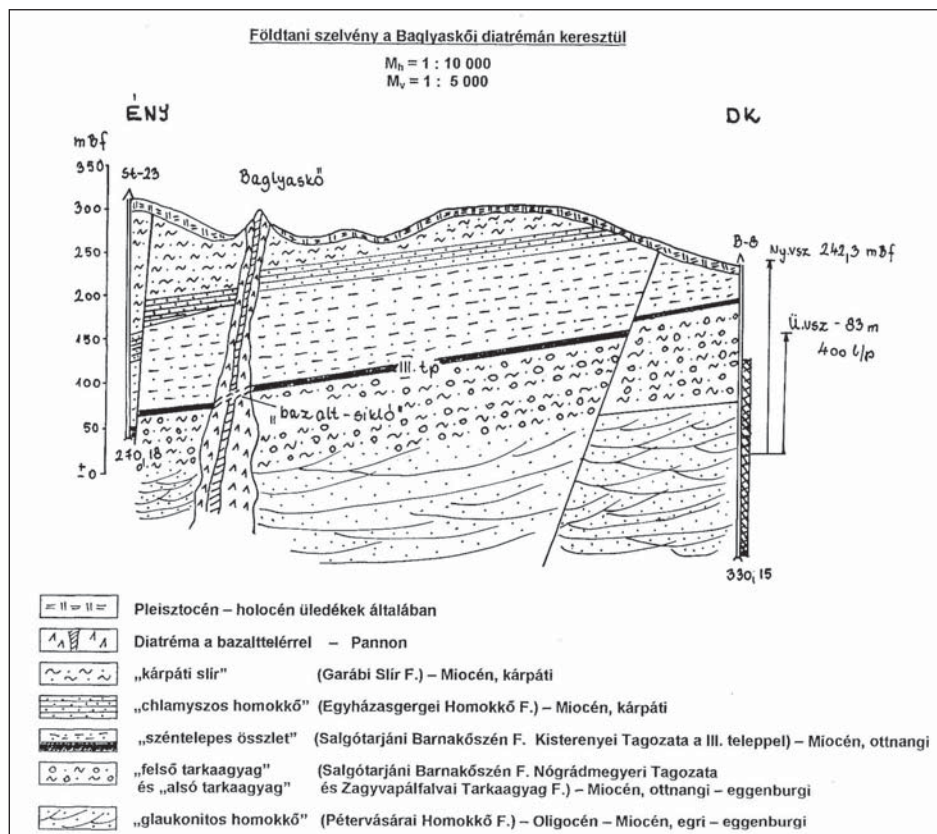
Salgótarján, a Karancs és Medves ölelésében

Salgótarját a XIX. század elején még „kenyeretlen Tarján”-nak hívták az itt uralkodó szegénység miatt. Ez a kép az 1850-es évektől kezdve rohamosan megváltozott, mivel a település gyors fejlődésnek indult. Ennek oka a környéken található két nyersanyag: a szén és a bazalt volt. A szénbányák és a szénből kinyert energiára települt ipar (acélgyártás, üvegipar stb.) hihetetlen mennyiségben igényelte a munkaerőt. Egyre többen települtek be az akkor még ezer főt alig meghaladó faluba. De nem csak a szén biztosította a városiasodáshoz vezető utat, hanem a környéken lévő bazalt is, mivel ennek faragása, feldolgozása további mesteremberek és a munkások betelepülését igényelte. Sorra nyitották a kőbányákat, a gyors meggazdagodás reményében. Majd mindegyik felszíni bazalt előfordulás „be lett fogva” a termelésbe. A kőanyagra szükség volt úgy a közúti, mind a vasúti szállítás fejlesztésnél. A most ismertetésre kerülő természeti értékek egy része ehhez a közethez kapcsolódik, emberi tevékenység „eredményei”. Jogosan tehetjük fel a kérdést: a tárgyalandó helyszíneken látható látványosságok, turisztikai célpontok valóban a természeti örökségünk részei? Ezt mindenki döntse el maga, az én szerepem ebben az, hogy felhívjam a figyelmet ezekre az érdekességekre és kellő adalékot biztosítsak a földtörténeti múlthoz, illetve történelmünkhöz.

Baglyas-kő • Prakfalvi Péter felvétele

Az első ilyen helyszínünk a *Baglyas-kő* vagy *Kővár*. Jelenleg itt található a *Bükki Nemzeti Park* fogadóépülete is. Távolról nézve egy „sziklatű”. Egyes részeinél 25–30 m magasságú, szinte szabályos henger formájú torony, ami két félhengerből áll. Első pillantásra talán nem is értjük, hogy mi lehet ez. Természetes vagy mesterséges képződmény? Mi és mikor „vághatta ketté” a kemény kőzetet? Miért ilyen toronyformájú? Nézzük időrendi sorrendben!

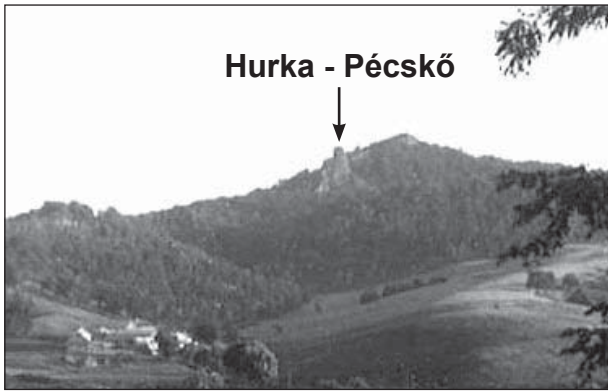

Baglyaskő - földtani szelvény • Prakfalvi Péter rajza

Megközelítőleg 3,5–3,8 millió évvel ezelőtt vulkáni tevékenység zajlott a területen, de nem a szokványos módon. Gyakorlatilag egy egyszeri robbanás hozta létre az itt látható bazaltot, helyesebben, a keletkezése idején a jelenlegi szikla még egyáltalán nem volt látható. A robbanás során egy kisebb kráter keletkezett az akkori felszínen (tehát nem egy vulkáni kúp tetején), a szélén gyűrű-szerű törmelécsánccal. A kráter alján helyezkedett el a hengerded formájú, megtápláló csatorna teteje. A szokatlan működési folyamat azzal magyarázható, hogy a felfelé áramló magma rétegvízzel érintkezett, ami egy igen rövid idejű, de annál intenzívebb kitörést eredményezett. Ezt „maar” vulkanizmusnak nevezzük. A kifejezés a német nyelvből vezethető le. A „meer” tengert, jelen esetben tengerszemet jelent, ugyanis ezek a felszín alatti kráterek gyorsan feltöltődtek vízzel, így alakultak ki a jellegzetes körformájú tavacsok. Azt igazán nem tudjuk, hogy a *Baglyas-kő* helyén létrejött-e maar tavacska, de azt biztosan állíthatjuk, hogy a vulkanizmust követő 3,5–3,8 millió év eróziós tevékenysége oly mértékig lekoptatta a felszínt, hogy az addig a föld mélyében lévő magmacsatorna kiesztérgálódott. Ez utóbbi a most látható *Baglyas-kő*. Persze, azt még homály fedi, hogy miért „két ágú” a kiemelkedés. Sajnos, erre én sem tudok biztos választ adni, de vélhetően a köztes részt – a bazalttelért – két időszakban bányászták ki, ugyanis a kürtőcsatorna kevert anyagú, összeheggedt kőzetét egy annál szilárdabb látatelér törte át, még a vulkanizmus idején, ami alkalmas volt építésre. Bányászata a XIII. században, a várépítéskor kezdődhetett. Ekkor csupán néhány méter mélységig fejthették ki a telért. A vár végleges elpusztulása után termelhették ki a jelenlegi mélységig, aminek következtében kialakulhatott a mostani „kétágúság”. Az első mélyítési szakasz tényét a csúcshoz képest mélyebben elhelyezkedő, ma is látható gerendaszékek helyei bizonyítják. Nagy valószínűséggel állítható, hogy a vár ezen részét nem építhették „híd-szerűen”, ezért tételezzük fel a későbbi kőbányászati szakaszt, ami a jelenlegi mélységig folytatta a telér kifejtését. Vizsgáljuk meg, még milyen látható és nem látható érdekességeket hordoz magában a terület. A láthatóak közül ki kell emelni a barlangjait. Jogszabály szerint az az üreg nevezhető barlangnak, ami az alábbi négyes kritériumrendszernek egyidejűleg megfelel: 1) a földkérget alkotó kőzetben található, 2) természetes eredetű, 3) hossza meghaladja a 2 m-t, valamint 4) az ember belefér. Ilyen üreg a *Baglyas-kő* oldalában, meglepő módon, három darab is található. Már a kihámozódott kürtő méretei sem tennék lehetővé nagyobb hosszúságú barlang kialakulását, mivel a „sziklatorony” átmérője nem haladja meg 70–80 m-t. A leghosszabb egy vízszintes 7,9 m-es üreg, ám nem is ez a legizgalmasabb itt, hanem a közvetlen mellette lévő függőleges tengelyű, ami gömbölyded formájával hívja fel magára a figyelmet. Ennek az előzménye, valószínűleg, egy gázhólyag lehetett. Ez mindaddig zárt volt, amíg a kőbányászat ki nem nyitotta (véltetően ez a már korábban említett második szakaszban következett be). Az üregek egyike az 1700-as

évek elején már biztosan ismert volt, mivel **Radványi Ferenc**, Nógrád vármegye első monografikusa már akkor írt róla: *„A nyomok azt mutatják, hogy az orom be volt építve, s ebben a kősziklába valamiféle – ma már nehezen megközelíthető – üreget vájtak. Igen kis udvara van, hiszen a kőszikla maga sem nagy. Feltételezhető – s így is beszélnek – hogy ez az erődítmény a tatárok becsapásai ellen nyújtott menedékhelyet a hegy alatti falvaknak s erre a célra is készült, s az üreget maguk a parasztok vájták ki maguknak, hogy vagyonkájukat abban őrizték meg.”* A leírás biztosan a fent említett 7,9 m hosszú vízszintes járatról szól, mivel napjainkban is nehezen megközelíthető és valóban láthatók benne mesterséges „vájási” nyomok. Ugyanakkor egykori barlangi jellegét – azaz természetes eredetét – bizonyítja az üreg fő-téjét alkotó lávabazalt görbült felülete, ami követi a lávával egykorú barlang ívét. Ez a hajlott lemezes szerkezet a láva kihülésekor keletkezett, tehát már meg kellett lenni a barlangnak. Ezt bővítették tovább a „vagyonkájukat” elrejtetni szándékozó emberek. A nem látható jelenségek közül hármat említenék. Ismeretüket az egykori szénbányászatnak köszönhetjük, amely a *Baglyas-kő* alatt, a felszínhez képest 200–250 m mélyen folyt. Ennek során megtalálták a széntelep és a magmacsatorna érintkezését, ahol a vártnak megfelelően természetes koks alakult ki. A másik már egy kisebb meglepetést okozott, ugyanis a magmacsatorna nem volt függőleges helyzetű, hanem délnyugatnak dőlt, és a kúp palástja 75°-ot zárt be a vízszintessel (ezt a dőlést a felszínre preparálódott részen nem lehet látni). De még nagyobb volt az a „felfedezés”, hogy a magmacsatorna átmérője a széntelep szintjénél közel kétszerese a felszíni nyílásnak. Az ember – a kirobbanás következményeként – éppen az ellenkezőjét várná: egy felfelé kiszélesedő tölcserű. Itt éppen az ellenkezője tapasztalható. Megjegyzem, a következtetésem téves is lehet, mivel csak két „mérés”-re volt lehetőség a rendelkezésre álló térképeken (a szén szintjén és a felszínen). Ezen információk alapján az 2. ábrán látható földtani kép valószínűsíthető.

Tegyünk meg néhány kilométert és kapaszkodjunk fel a *Pécs-kő* csúcsára. Ez is egy kihámozódott magmacsatorna, ha nem is olyan szabályos, filigrán, mint a *Baglyas-kő*. Az itteni séták során az biztosan szembetűnik, hogy az ember által átalakított tájon járunk. Kőbányákkal teli a hegyet. A magmacsatorna anyaga nem igazán alkalmas a kőbányászatra, annál inkább a már *Baglyas-kő*-nél is említett bazalttelérek, amelyek itt is kialakultak. Ezeket követve mélyesztették ki az 1900-as évek elején a keskeny, de annál mélyebb árkokat. Ez volt az ún. telérbányászat. A *Pécs-kő* esetében nem ez volt az első kőtermelési mód. Ezt egy **Beudant** nevű francia utazó 1818-ból származó leírásából tudjuk: *„Salgó-Tarján községben az utcákon nagymennyiségű bazaltot láttam, amelyről azt mondták, hogy egy nem messze, balra fekvő hegyről származik. Minthogy azonban Somos-Újfaluba akartam jutni, nem szakítottam félbe utamat, hogy megnézzem*

Pillantás Ponyi pusztáról

ezt a hegyet, amely talán az a magaslát, amelyen a térképen Pécskő néven jelzett régi várrom áll". Ez az adat azért fontos számunkra, mert a bazaltbányászat megindulását a környékünkön a somoskői Nyerges-hegyhez (*Bagó-kő, Bremszi-bánya*), illetve az 1878-as évhez kötik. A fenti adat viszont azt igazolja, hogy már kb. 60 évvel korábban is volt kőtermelés és annak színhelye a *Pécs-kő* környéke volt. Fontos megemlíteni, hogy itt törmelék-bányászatot folytattak, ami a *Pécs-kőről* – leginkább a jégkorszakokhoz kapcsolódó kifagyásos jelenségek során – leguruló kövekre irányult. Ennek bizonyítéka pedig a már korábban

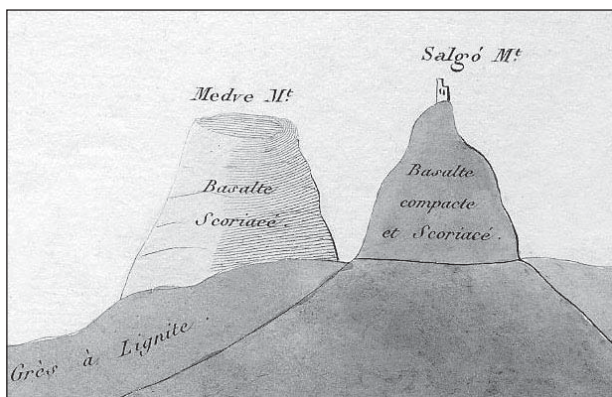
említett Radványi Ferenc, aki a helyszín bejárásakor (1716 előtt) a következőket tapasztalta: „*van egy másik hegy-csúcs, ennek meg Pécskő a neve, itt olyan mennyiségű kőtörmelék található, amely elegendő lenne sok vár és város felépítésére*”.

A *Pécs-kőtől* északkeletre, mintegy 100 m-re emelkedett a *Hurka-Pécs-kő*, amihez szintén kapcsolódott egy „kőtenger”. Neves geológusunk, id. **Noszky Jenő** már 1910-ben felhívta a figyelmet arra, hogy a *Hurka-Pécs-kő* körüli kőbányászat megindítása „tudományos szempontból kár volna”, mert elpusztítaná a látványos „*tellérroncs*”-ot. A trianoni eseményekig számottevő bazaltfejtés nem is történt a vizsgált területen, de utána – az elveszített kőbányák termelését pótlandó – szükségszerűen megpecsételődött a „*30–40 m kimagasló szikla*” sorsa. 1923. október 27-én felrobbantották, így jutva hozzá kitűnő nyersanyaghoz. Nehezen visszafejthető okok miatt később a feledés homályába vészett a *Hurka-Pécs-kő* pontos helye, csak 2017-ben történt meg az egyértelmű beazonosítása az írásos adatok feldolgozása és a terepi munka egymásra épülésével.

A harmadik helyszíne a kőbányászatnak a *Pécs-kőtől* északra, kb. 300 méterre lévő *Kis-Pécs-kő* volt, ami föld-

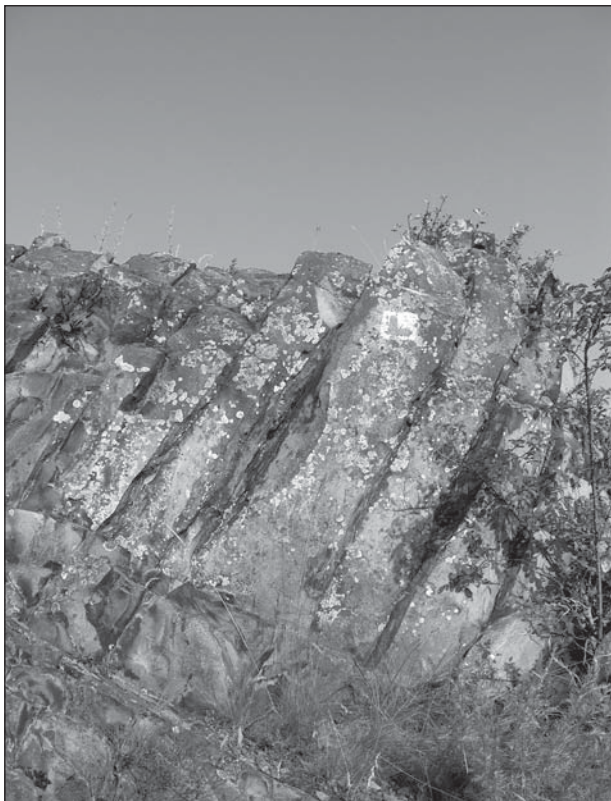
Salgó • Prakfalvi Péter felvétele

Beudant (1818) - kivágat

tani szempontból egy lávával kitöltött kürtökitöltés volt. Ennek anyagát is kitermelték. Korábban úgy gondoltam, hogy ez a *Hurka-Pécs-kő*, így az itt kihelyezett geoparkos arculatú ismertetőtáblák a helyre vonatkozóan még téves információkat tartalmaznak. Meg kell említeni a *Pécs-kő* északi falában lévő „kaptárfülkék”-et. Ezek kialakításának kora és célja egyelőre ismeretlen, ugyanakkor bazaltban történő kialakítása ritkának tekinthető.

Salgóbánya és Eresztvény (mindkettő Salgótarján településrésze) a *Novohrad-Nógrád Geopark* fontos helyszínei. Eresztvényben található a szervezet *Oktató, Kutató és Irányító Központja* (röviden: Látogatóközpont), ahol megpihenhetünk, felfrissülhetünk és a további túráinkra vonatkozóan hasznos információkkal láthatnak el. Salgóbányán a most megújult *Geocsodák Házában* kialakított kiállításokat tekinthetjük meg.

Borszorkánykő • Prakfalvi Péter felvétele

Ezt követően elindulhatunk a Salgó bazaltkúpjának meghódítására. A 625 m magas hegy egy vulkáni kürtő, amelyet a *Kis-Pécs-kő*höz hasonlóan láva töltött ki. Az utóbbi kb. 5 millió év alatt annyira lepusztult, hogy az anyaga teljesen kihámozódott.

Petőfi is járt itt 1845-ben. Úti jegyzetében a következőket írta: „Jó, hogy vezetőt fogadtunk Somoskőről Salgóra, mert tán föl sem találtunk volna e várra. Oly rendkívüli helyen fekszik, hogy gondolatnak is örült volt oda építeni. Környékezi rengeteg erdő, bükk, cser, tölgy, s egyéb fákból. A hegy telete óriási gránitszikla s e fölött állott a vár, melynek most már kevés maradványa van. A legmagasb fal mintegy két öles. Talán nem volt Magyarországon vár, mely oly közel szomszédja lett volna a csillagoknak, mint Salgó. Sokáig ültem romjainak legfelső csúcsán; tekintetem mérföldeken, lelkem századokon túl barangolt.” Persze, a Salgó nem „gránitszikla”, a költő ezzel inkább a hely időtállóságára utalt. Petőfi előtt a már hivatkozott francia utazó is járt itt, sőt földtani szelvényt is készített róla.

A Salgó sugárirányú törése mellett keletkezett az észak-déli irányban megnyúlt, telér-szerű *Boszorkánykő*. Elnevezése talán azzal lehet összefüggésben, hogy a keleti, 20–22 m magas, közel függőleges fala a középkorban alkalmas lehetett a boszorkányok feletti ítéletek végrehajtására. A terület kitűnően tárja fel a különböző keletkezésű vulkáni képződményeket, így itt is, mint a Salgón, geoparkos arculatú ismertetőtáblák segítik a turisták hasznos időtöltését.

Igazi különlegességeket hordoz magában a környék másik meghatározó kőzete, az ún. „*glaukonitos homokkő*”. Ez egy meszes kötőanyagú, sekélytengeri keletkezésű, 25–30 millió éves üledék. Látványos, érintetlen völgyek keletkeztek benne az utóbbi néhány tízezer év alatt. A zagyvarónai *Bugyzló-völgy* közel függőleges partfalaival, selőkkel, kisebb vízesésekkel hívja fel magára a figyelmet.

A másik a *Tatár-árok*, ami valószínűleg a határ-árok (két várbirtok határa) elnevezésből módosulhatott. Ebben több forrás is fakad, amelyek komoly mésztufa kúpot és bekérgezést hoztak létre néhány tíz-száz év alatt. A folyamat nagyon hasonló a karsztokhoz, csak itt sokkal kevesebb (max. 25%) a karbonát tartalom, így a mésztufák fejlődése is sokkal lassúbb. A csapadékvíz a levegőből és a talajból felveszi CO₂-t, ezzel gyengén savassá válik, ami segíti a mész oldódását. Átszivárogha a homokkővön, kioldja annak kötőanyagát, majd a felszínre lépve elillan belőle a CO₂, így kiválik a mész. Általában növényzárakat, leveleket kérgez be, így tanulmányozhatjuk akár a XIX-XX. századi növények maradványait. Ez is a természeti örökségünk része: napjainkban is alakul, változik.

Hasonló folyamattal alakultak ki azok a cseppkövek, amelyek egy árapasztó alagútban találhatóak. Bár természetes folyamat során jelennek meg, de ember alkotta

Bugyizló • *Prakfalvi Péter felvétele*

Cseppkő-képződés • *Prakfalvi Péter felvétele*

Tatár árok. Levéllenyomatok a mésztufában • *Prakfalvi Péter felvétele*

környezetben. Talán ezek is méltán lehetnek a természeti örökségünk részei.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Judik Béla – Prakfalvi Péter et al.

2013: Baglyas-kő vár természetvédelmi látogatóközpont. Bábakalács Füzetek 16. Észak-Magyarország Védett Természeti Területei. Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, Eger.

Prakfalvi Péter

2004: Egy diatréma szerkezetben elhelyezkedő iszapzsák barlang.

Salgótarján, Baglyaskő. (Cholnoky Jenő Karszt- és barlangkutatói pályázatra benyújtott pályamunka.) Kézirat.

2018: A Pécs-kő és a Hurka-Pécs-kő kőbányászata. A Pécskői Bazaltbánya Rt. története 1923–1941. Salgótarján környéki bazaltbányászat 1. Polar Stúdió Kft. Salgótarján, 2018. 53

Prakfalvi Péter – Gaál Lajos – Horváth Gergely

2007: Földtani felépítés, szerkezeti viszonyok, földtani értékek. In: Kiss Gábor – Baráz Csaba – Gaál Lajos, Katerina – Judik Béla (2007): A Karancs-Medves és a Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet. Nógrád és Gömör határán. Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, Eger, 13–42.

Fülöp Antal

Istennel a hazáért...**(Egyfelvonásos dráma a II. Rákóczi Ferenc vezette magyar szabadságharcról)**Szereplők:

1) II. Rákóczi Ferenc, ahogy a történelmi tárgyú festményekről ismerjük. (Harminc év körüli)

2) Helena Szeniawska, lengyel hercegnő, Szeniawski palatinus felesége. (Harminc év körüli)

3) Bercsényi Miklós gróf. Buda visszafoglalásakor ezredesi rangot kapott. (Több, mint tíz évvel idősebb Rákóczinál, de a korkülönbség nem látszik rajta.)

4) Szárnysegéd. (Húsz év körüli energikus huszár hadnagy.)

(A színpadi cselekmény előtt megszólal a zene: László Kiss Gy. tárogatózik. A „Halld a tárogató hangját” c. hangfelvételtől az első kuruc nótát halljuk, amely a kezdődő jelenet alatt fokozatosan halkul, majd elhallgat.)

(Lengyelországban vagyunk. Délután három és négy óra körül jár az idő. A moszczenicai kastély kávézó termét látjuk. Rákóczi egy monogramos abrosszal leterített asztalnál ül, az asztalon kávékészlet: csészék, cukortartó, kancsóban kávé. Rákóczi hiánytalan öltözékben, mindenben megfelelő a főúri etikettnak, ül az asztalnál. Kissé feszült, látható, hogy nem a megszokott otthoni környezetben van. Időnként abba az irányba vet egy-egy pillantást, ahol – a nézők számára láthatatlan – ajtó sejtethető. Kiszárvátva abból az irányból belép Helena Szeniawska... Rákóczi a rá jellemző méltósággal áll fel.)

Rákóczi: Asszonyom...

Sieniawska: Isten hozta, Rákóczi! Csakhogy ébren látom. Majdnem két egész napot átaludt!

Rákóczi: Szégyellem is. *(Gálánsan:)* Vendéglátó kastély! Párját ritkító úrnő! Én meg átalszom majd két egész napot!

Sieniawska: Mint a mormota!

Rákóczi: Megbocsáthatatlan...

Sieniawska: Ne legyen lelkiismeret-furdalása, Rákóczi. Napokig le sem hunyta a szemét... A szökés megrázkódtatásáról nem is beszélve! *(szünet)* Ha nem sikerült volna, ha elkapják, ön, kedves, Rákóczi, ebben a pillanatban már nem élne.

Rákóczi: Jó segítőársaim voltak, méltóságos asszonyom.

Sieniawska: Többek közt a felesége... Sarolta Amália hercegnő. Csak csodálni tudom azt a derék asszonyt!

Rákóczi: Ó, igen! Nagy része volt a kiszabadításomban. De ez csak természetes.

Szeniawska: Természetes? Rákóczi! A felesége az életével játszott!

Rákóczi: Számomra ez természetes. Fordított helyzetben én is ugyanezt tettem volna! Az életem árán is kiszabadítottam volna abból a pokolból...

Sieniawska: *(összeborzong)*

Rákóczi: ...a bécsűjhelyi börtön borzalmas cellájából. Nyolc évvel korábban abból a cellából vitték a vérpadra Zrínyit és Frangepánt. *(hangot vált)* Engem igazán Lehmann Gottfried, a börtönparancsnok lepett meg! Előbb el sem akartam hinni, hogy valóban segíteni akar a szökésben. Azt hittem, olcsó provokáció, de mikor egyik délután megjelent a cellarács előtt, és leváltotta a silbakot, hogy négy szemközt maradhasson velem, többé már nem tudtam ellenállni az ajánlatának.

Sieniawska: Lehmann Gottfried börtönparancsnok közreműködött az ön szöktetésében, Rákóczi? Hihetetlen!

Rákóczi: Számomra is az volt. Miközben elfogadtam a segítségét, még mindig kételkedtem... Tudtam, hogy halál vár rá, amint csak fölfedezik a szökésem. „Miért teszi hát? Miért teszi mégis?” – forgott a fejemben. *(szünet)*

Sieniawska: Hát... ezen én is eltűnődtem volna!

Rákóczi: Végül az fogott meg Lehmann ajánlatában, hogy nemzeti húrokat pengetett. Azt mondta, ő porosz származású ember, s bár osztrák szolgálatban áll, igazi urának azért a porosz királyt tekinti, nem a Habsburg császárt! *(szünet)* Azt mondta: megrendülve olvasta a bécsi porosz követ leveleit, amelyben „Rákóczi”, vagyis az én kiszabadításomat kérte... amely leveleket Sarolta Amália elemőzsiás kosárban juttatott be hozzám, a börtönbe..., persze, Lehmann irodáján keresztül *(szünet)* Úgy igazán az utolsó pillanatig sem hittem neki, de ajánlata legalább egy lehetőség volt a néhány lehetőség közül. Kockázat nélkül nincs semmi... *(szünet)* Ajánlatomat, hogy ő is szökjön velem, a szabadságharcban majd pozícióval jutalmazom, porosz fegyelemmel utasította vissza. Ő abban a börtönben, mondta, nem rab, hogy megszökjön. Ő osztrák császári börtönparancsnok! Ezzel a kijelentésével kivívta legnagyobb tiszteletemet! *(szünet)* Vajon mi lett a sorsa?

Sieniawska: Lehmann csak három nap múlva jelentette a szökést. Önnel akkor már a Felvidéken át Varsó felé száguldott a hintó...

Rákóczi: *(meglepődve)* Asszonyom! Honnan tudhatja mindezt?

Sieniawska: *(játszva, titokzatosan)* Nehogy még bossorkánynak nézzen! *(szünet)* Ennél többet is tudok! *(szünet)* Mialatt Ön Du Heron, varsói francia követ rezidenciáján pihent...

Rákóczi: ...valójában nem volt több egy szusszanásnál!...

Sieniawska: ...az osztrák császár vérdíjat tűzött ki az Ön fejére...

Rákóczi: *(lakonikusan)* Várható volt...

Sieniawska: Éjjel tíz óra körül már megint hintóban ült...

Rákóczi: *(szünet)* Du Heron végül is úgy döntött, hogy ez a sűrű erdővel övezett kastély, az Önök kastélya, kiváló rejtekhely lesz a számomra. Itt valóban elrejtőzhetem a császári kémek és orgyilkosok elől, amíg a szabadságharc élére állhatok... *(szünet)* Asszonyom, váltig nem értem, mi úton értesülhetett minderről, még mielőtt ide érkeztem?

Sieniawska: Nincs ebben semmi titok. *(szünet)* Du Heron követ előre küldött egy gyorsfutárt, levéllel, amelyben aprólékosan leírt mindent Önnel kapcsolatban, hogy fogadni tudjuk, Rákóczi...

Rákóczi: Most már értem. *(szünet, aggódva)* Mi történhetett közben Bécsújhelyen... azt követően, hogy kiderült a szökésem?

Sieniawska: Lehmann Gottfriedot lefejezték...

Rákóczi: Uram, Isten! *(szünet)* Igaz, mást nem nagyon lehetett remélni. *(szünet)* Mindennél jobban örülnék, ha nem így végződött volna...

Sieniawska: Nem is így végződött... a császár ennyivel nem érte be.

Rákóczi: *(fokozódó aggodalommal)* Mintha már ennyi is nem volna épp elég!

Sieniawska: Még otrombabb dolgokról számolhatok be. Olyan dolgokról, melyek – szinte hihetetlen – egy katolikus országban, a civilizált császári Ausztriában megtörténhettek. Az ön Lehmann Gottfriedjét, miután lefejezték, ráadásul, fel is négyelték, és testének darabjait egymástól távol eső négy város négy börtön kapujára főlsegelték! Elrettentő példának!

Rákóczi: Ilyen brutalitásra csak félelmében vetemedhet egy hatalom. Még a legdurvább európai hatalom is! Hihetetlen... *(mintha félne a választól)* No és a családom... a feleségem..., a gyerekeim?

Sieniawska: *(örömmel)* Élnek, Rákóczi! Élnek! Mindnyájan egészségesek! Szerencsére, a császári rendőrség nem tudta meg, hogy a szökés módját Sarolta Amália dolgozta ki. Bár az Ön fejére a császár 6 000 forint vérdíjat tűzött ki, és 10 000-et ígért annak, aki élve adja hóhérekre méltóságodat. *(szünet)* A családja sértetlen maradt, mintha fölöttük tartotta volna kezét az Isten.

Rákóczi: Mélyen hiszem, hogy így történt. Isten fölöttük tartotta a kezét.

Sieniawska: *(ezalatt kávét tölt a csészékbe, és szép – mondhatni – kecses mozdulatokkal meggyújtja a gyertyákat. Aztán visszaül a székére, és egy ideig csendben kávéznak. Majd a gyertyafényben hosszabban egymásra néznek, mintha most érezték volna rá, hogy nem különbösek egymásnak..., mintha az ébredő szerelem védőburka gömbölyödni köréjük... majd, lassan, tudomásul véve azt is, hogy a dolgok adott konstellációjában a szeretet tiszta érzésén túl tovább nem léphetnek. Rákóczi már ebben az átminősült hangulati légkörben szólal meg...)*

Rákóczi: Helena...

Sieniawska: Csitt, ne szólj!

Rákóczi: Mintha Isten próbára akarna tenni minket.

Sieniawska: Mintha testvérek volnánk...

Rákóczi: Testvérek vagyunk... *(az asztal fölött átnyúlva megfogja Helena kezét.)*

Sieniawska: A tiszta szeretet érzésétől most nem tántorodhatunk el...

Rákóczi: Ki kell állnunk a próbát...

Sieniawska: Kiállunk minden próbát... Ó, Istenem... *(majd, immár leküzdve a pillanat kísértését, a legkeményebb realitás hangján folytatja)* Rákóczi...

Rákóczi: Asszonyom...

Sieniawska: Míg aludt, járt itt valaki...

Rákóczi: *(tárgyilagosan)* Járt itt valaki? Ekkora újdonságnak számít, ha Sieniawski palatinusz kastélyában felbukkan valaki? Barát vagy más látogató? Bár igaz, hogy a sűrű erdők takarásában, a kastély szinte láthatatlan. Ki lehetett?

Sieniawska: Méltóságodat kereste...

Rákóczi: Lehetetlen... Még meg sem melegedtem itt, a világnak ebben az eldugott zugában, máris kémek ólalkodnak a nyomomban?

Sieniawska: Nem tudom, ki lehetett. Méltóságodat kereste. Váltig erősködött, hogy föltétlen találkoznia kell méltóságoddal! Azt mondta: bármi történjen is, ha török szakad, de neki föltétlen beszélnie kell Rákóczi Ferencsel! Nagy utat tett meg, Magyarországról érkezett!

Rákóczi: Mást nem mondott? Valami kézzel foghatót, ami szerint azonosíthatnánk? *(szünet)* Vagy a tör már ott lapult bérgyilkosi köpenye alatt?! *(Rákóczi egy pillanatra a felrémelő helyzet hatása alatt marad.)*

Sieniawska: Tört rejtegetett volna a köpenye alatt?

Rákóczi: Miért nem ébresztett föl, méltóságod?

Sieniawska: Férjem, Sieniawski palatinusz szigorúan meghagyta, hogy ha Rákóczi megérkezik a kastélyba, senkit..., de valóban senki idegent nem engedhetek a közelébe. Még a palota cselédeit sem! Senkit! Az osztrák titkosszolgálat mindent elkövet majd, hogy a közelébe férközzön! *(szünet)* De hagyott itt valamit...

Rákóczi: Valamit? *(kissé kényszeredetten fölnevet)* Lipót császár fogdmegjei már fölhalálták az önműködő gyilkos töröket is!?

Sieniawska: *(elmosolyintva magát)* A vándorbotját hagyta itt. Egy szépen faragott, sólyomfejes vándorbotot. Mielőtt eltávozott, arra kért, hogy ha Rákóczi Ferenc „főméltóságú úr” mégis megérkezne, föltétlen adjam át neki!

Rákóczi: *(hirtelen feltámadó érdeklődéssel)* Sólyomfejes botot?! Láthatnám?

Sieniawska: *(mialatt a vándorbotot az asztal lapja alól előveszi, és átnyújtja Rákóczinak, a kuruc tárogató hangja fokozatosan hallhatóvá erősödik a háttérben, s tart egészen addig, míg, Rákóczi, a sólyomfejes botot, maga elé tartva fölismeri...)* Esze Tamás! Esze Tamás botja! Volt jobbágyom... A jobbágyból kuruc ezres kapitányvá kinevezett Esze Tamás botja! Lóháton közlekedik, de a „vándorbotját”, biztos, ami biztos, mindenhova magával viszi... mintha még mindig gyalog járna... Nem mondta, hogy innen hova-merre távozik?

Sieniawska: Azt nem. De arra pontosan emlékszem, hogy mit mondott, mielőtt eltávozott. Titokzatosan annyit mondott, hogy Rákóczi Ferenc főméltóságú úr már tudni fogja, hogy kell „kivallatni” a sólyomfejt botot!

Rákóczi: Kivallatni a sólyomfejű botot? Esze Tamás vándorbotját? Azt csak egyféleképpen lehet. Szét kell csavarni, vagy ketté kell hasítani! A titoknak, azaz a titkos levélnek az üreges bot belsejében kell rejtőznie! *(Ezzel Rákóczi megpróbálja szétszavarni a botot, majd mikor ez nem megy, az asztalon talált késsel ketté hasítja: a bot belsejéből valóban egy levél kerül elő.)* Semmi kétség: Esze Tamás, kuruc ezredes járt itt! Sejtésem szerint halaszthatatlan üzenettel... *(Rákóczi, Sieniawska ámulatára, levelet húz elő a botból. Mialatt izgalommal széttekeri, majd hangosan olvasni kezdi, a tárogató hangja felhangzik, majd halkulva beleolvad a csöndbe.)*

„Főméltóságú II. Rákóczi Ferenc úrnak Warsóba, vagy más lengyel városba, ahol a szabadságharc leendő vezéréként éppen bujdosik!

Főméltóságú Uram!

Alulírott Barna Barabás, az Ön volt tarpai jobbágya, egyben az Ön megbízásából a magyar szabadságharc egyik fő szervezője, arra kérem Főméltóságodat, hogy ha lehet, sietve térjen haza, Magyarországra, mert a szabadságharc visszavonhatatlanul kitört! Tarpán, Várin és Beregszászon, Főméltóságú Uram türelmi parancsa ellenére, kibontották a szabadságharc zászlait: „Cum deo pro patria et libertate!”, s a nép megtámadta a császár katonáit! A nép, s vele jómagam, arra kérjük Főméltóságodat, hogy sürgősen álljon a fölkelés élére!”

Barna Barabás ,

Rákóczi: *(nevetve)* Még hogy: „Barna Barabás”... Ráismerek... a furfangos Esze Tamás... *(szünet)* Személyesen akarta átadni az üzenetet, a levél alá mégis oda kanyarintott egy álnevet. Ha útközben elkapnák: „Barna Barabás”? Sose látta! Azt se tudja, ki az! Sose hallott róla! Ó, Esze Tamás! Fogalma sincs róla, ki, mikor, miért, mit csempészhetett a botjába.

Sieniawska: Íme a magyar furfang! A magyar vitalitás! Lengyel arisztokratáként, s a lengyel francia párt támogatójaként örömmel látom: a magyar virtus nem hazudtolja meg magát! Csak gratulálni tudok, Rákóczi. Ez a nép, Atilla népe, sosem fog elveszni a történelem forgatagában... Bátorságra, fufangra, szüksége is lesz: Magyarországon kitört a szabadságharc!

Rákóczi: A lehető legrosszabbkor. Semmi sincs előkészítve!

Sieniawska: Mi az, ami leginkább hiányzik, Rákóczi? Mi, vagyis én és palatinusz férjem, Sieniawski, mindenben támogatjuk. Anyagi lehetőségeink nem csekélyek.

Rákóczi: A szabadságharc beláthatatlan időig elhúzódhat... A pénz, amit a lengyel főuraktól akartam birtokaimra fölvenni, s amelyből egy lovasdandárt akartam kiállítani, még nincs egyben. A francia követ ígérete, hogy XIV. Lajos tetemes összeggel támogatja a magyar szabadságharcot, de még ebben a pillanatban csak ígéret.

Sieniawska: *(reménytel)* XIV. Lajos? A francia király is ígéretet tett?

Rákóczi: Miután követem által elébe tártam stratégiai elképzeléseimet. *(széles mozdulatokkal)* Északról a francia hadsereg, délről a magyar szabadságharc csapatai szoritóba fogják Lipót császár seregét, s ezzel pár napon belül eldőlhetnek volna a dolgok, XIV. Lajos elérte volna hatalmi céljait, Magyarország pedig végre fölszabadulhatott volna a Habsburg iga alól! *(szünet)*

Sieniawska: Zseniális elképzelés! Kitűnő haditerv, Rákóczi! Tehetségesebb fővezért a magyar szabadságharc nem is kaphatott volna!

Rákóczi: *(hosszabb szünet után)* Csak azt nem értem, ha Ön, főméltóságú asszonyom, ezt rögtön átlátta, XIV. Lajos francia király miért nem értette meg? Hosszú hónapok óta csak hiteget...

Sieniawska: Férjem szerint – mostanában többször is találkozott vele – a király egyre gyerekesebb. Újabban minden idejét szerelmi légyottokra vesztegeti, éjszakáit szép asszonyok ágyában tölti. Bár újabban már a nappalait is...

Rákóczi: Válaszúthoz érkeztem. *(szünet)* A józan ész, s a tapasztalat az súgja, hogy kellő eszközök és megfelelő előkészület nélkül nem szabad kockáztatnom a fölkelők – embertársaim! – vérét azzal, hogy, könnyelműen, vágóhídra vezetem őket.

Sieniawska: Felelősségtudat és erkölcs szólal meg így a nemes lelkekben...

Rákóczi: De...

Sieniawska: Igen?...

Rákóczi: ...megismerve a nép hajlamait, roppant veszélyes lehet a késlekedés. A nép lelkesedése nem tarthat sokáig. S ha egyszer az első láng kialszik, a másik már sosem lesz olyan erős. *(szünet)* Nem venném a lelkekre, ha népem csalódna bennem! Ha úgy éreznék, cserben hagytam őket! *(szünet, érezhetően nagy döntést hozott.)* Ezért a nehezebb utat választom! Elindulok Magyarországra! Út közben csapatokat toborzok!

Sieniawska: Ezt vártam Öntől! Döntésével kivítva legnagyobb tiszteletemet!... *(vár)*

Rákóczi: *(már-már hozzá lép)* A palatinusz boldog ember lehet! Férfiakat megszegyenítő, bátor, nagylelkű nő a felesége. Egyszerre irigylem és tisztelem őt!... *(szünet)* Asszonyom!...Ha megoldható, küldjön gyorsfutárt Bercsényihez, Warsóba! A francia misszió lazarista rendházába! A rendfőnök bizalmatlanságát majd hozzá írt levelem enyhíti. A leveletem pedig, „Rákóczi címeres” pecséttem hitelesíti. Bercsényinek megírom, hogy amilyen gyorsan csak tud, gyűjtson csapatokat és jelenjen meg a magyar határ menti Zavadka körzetében. Ott rendezzük össze, és képezzük ki majd valódi sereggé az összecsoportított tömeget...

Sieniawska: A futárt máris küldöm! Azt ajánlanám, Rákóczi, hogy míg Lengyelországban bujdosik, amíg a szabadságharc vezéréként nem léphet színre, növesszen szakállat. *(szünet)* Tudtommal, jól beszél franciául. Majd elhíreszteljük, hogy francia hadmérnök... Különben a kopók és orgyilkosok, Lipót fogdmegjei továbbra is buldogként követik...

(Zavadka lengyel helység a magyar határon. Rákóczi fővezéri sátorában vagyunk. Az előbbi helyszín: aláeresztett vászon vagy ponyva segítségével könnyen egy sátor belsejévé alakítható. Az asztalon nincs abrosz, látjuk, hogy durván faragott tábori asztal, melyen térképek, s egyéb katonai dolgok láthatók. Rákóczi leoldott kardja fekszik a térképeken. Rákóczi háttal a közönségnek, térdén állva, mély áhítatba merülten imádkozik egy kisebb – de jól látható – fészület előtt)

„...Szentlélek Isten, tölts be kegyelemmel,
Tisztíts meg a bűntől, a bajokat vedd el!
Segíts, hogy mindenben rád hagyatkozzam,
Nevedben dolgozzam...”

(Atáborhangjai beszűrődhetnek... Majd kintről, a sátor előtt strázsáló őrszem erélyes felszólítását halljuk.)

Őrszem hangja: Állj! Ki vagy?

Bercsényi hangja: *(kemény, érces hang)* Bercsényi Miklós a szabadságharc alvezére!

Őrszem hangja: Jelszót!

Bercsényi hangja: Talán nem ismered meg?...

Őrszem hangja: Rögtön fölmertem főméltóságodat. De a regula az regula! Jelszó nélkül tovább egy tapodtat sem!

Bercsényi hangja: Ezennel tizedessé léptetlek elő! A jelszó: „Hej Rákóczi Bercsényi!”

Őrszem hangja: Most már beléphet kegyelmed!

Bercsényi: *(belép a sátorba)* Méltóságos uram! Bercsényi Miklós, a szabadságharc alvezére, négyszázad magammal szolgálatra jelentkezem!

Rákóczi: *(már állva, részben még az ima hatása alatt)* Miklós! Csakhogy újra látlak! Remélem, jó hírekkel jössz!

Bercsényi: Méltóságod birtokait elzálogosítva, négy század lengyel katonát hoztam...

Rákóczi: Kitűnő! Még valami?

Bercsényi: Továbbá pénzt is a francia követőtől. XIV. Lajos végre betartotta ígéretét, és szép szavak helyett pénzt is küldött!

Rákóczi: Akkor végre, zsoldot is fizethetünk! *(szünet)* Még valami?

Bercsényi: A lengyel parasztok csapatokba verődve jönnek! Kenyeret, húst, s más szükséges élelmiszert hoznak. Egy-két napra élelemmel látták el a gyülekező sereget.

Rákóczi: Miért nem toboroztok közülük is?

Bercsényi: Megpróbáltam, de a lengyel parasztok megelőztek. Mielőtt toborzót fúvattam volna, hazaküldték gyerekeiket, asszonyaikat, s önként beálltak a seregbe. Azt kiabálták, hogy a szabadságért készek „pán” Rákóczi Ferenc nagyságos úrral meghalni!...

Rákóczi: *(meghatódva)* Ez számomra többet jelent mindennél... *(szünet)* Ez az eredménye, ha a nép vezetői-parancsnokai részéről őszinteséget tapasztal! Hűségre hűséggel válaszol. Mi van még?

Bercsényi: Mintha már a hazai magyar nemesség is ingadozna. Mintha egyre többen értenének egyet a szabadságharc gondolatával.

Rákóczi: Lipót császár sokat tett ezért... kirabolta az országot, háborúival fölemésztette a magyar ifjúságot. De Istennél a döntés! Mi van még? Mondd hamar, hogy aztán, végre, saját kis emberi dolgainkról is szót ejtessünk. *(szünet)* Hónapok óta nem láttalak, Miklós...

Bercsényi: Még valami. Van nálam, Ferenc, egy üzenet is.

Rákóczi: *(már-már türelmetlenül)* Üzenet?

Bercsényi: Helena Sieniawska, a bájos palatinuszné bízta rám. Lelkemre kötötte, hogy – fejvesztés terhe alatt! – kizárólag csak II. Rákóczi Ferenc kuruc fővezér kezébe adhatom! Így, most az illatos levélkét „II. Rákóczi Ferenc, kuruc fővezér kizárólagosan saját kezébe” átadom. *(átadja Rákóczinak a levelet)*

Rákóczi: Kiváló asszony... Rendkívül okos...

Bercsényi: Okos és rendkívül csinos is...

Rákóczi: Sokkal tartozom neki. Neki és a férjének... Büntudat tölt el, hogy mialatt moszczenicai kastélyukban, bujdosóként vendégeskedtem, szerelmes lettem bele. Bár, igaz, volt elég erőm..., s a pusztá érzésnél tovább nem mentem... Ennél több, ma – ebben a helyzetben! – számomra tilos!

Bercsényi: Az ember azért csak ember. Attól függetlenül, hogy az élet éppen milyen szigorú erkölcsi tartást követel tőle... *(szünet)* Azt hiszem, nekem legalábbis úgy tűnt, mikor a levélkét átvettem tőle, hogy ő is szerelmes lett beléd. Szerelmes, a lelke mélyéig... *(humorral)* a füle hegyéig...

Rákóczi: A szabadságharc fővezéréként nincs, s egy jó ideig nem is lesz jogom az efféle „magánélethez.” *(szünet)* Akkor hát lássunk munkához!

Bercsényi: Úgy van! Lássunk munkához. Osszunk zsoldot, a csapatok vacsorához készülődnek... Már lobognak a tüzek a bográcsok alatt. *(megszólal a tárogató)*

Rákóczi: A szabadságharc lelkes, hitükben szilárd harcosokra számít.

Önfeláldozó katonákra lesz szükségünk.

Bercsényi: Az országnak pedig a rég megszolgált szabadságra!

Rákóczi: Most menj! Nézz körül a csapatoknál! Amíg magam is odamegyek, lássad el a parancsnoki feladatot.

Bercsényi: *(Távozik a sátorból.)*

Rákóczi: *(leül az asztalhoz, felbontja a levelet és olvasni kezdi. Hosszan olvassa. Látjuk, hogy néhány másodpercig küszködik magával. Tollat, levélpapírt ragad. Mielőtt a válaszlevelet megírná, leteszi a tollat, és töprengve gondolkodik... Majd mikor újra írni kezd, s a megszólítást hangosan szótagolja, már nem Sieniawska nevét mondja ki, hanem a feleségéét. „Sarolta Amália főméltóságú asszonynak!...” (Majd mikor a levelet befejezi – ezt láttatni kell! – nagy megnyugvással teszi vissza helyére a tollat. Aztán a kardját derekára csatolva megáll a sátor közepén. Egy-két pillanatig mozdulatlanul állva még nézi a levelet.)* Istenem!... Add, hogy tetszésed szerint cselekedjek!... *(zene: mialatt sietve távozik a sátorból, a nyitól kuruc nóta*

ritmikus része csendül föl, mintegy a döntést követő cselekvés lendületét fejezve ki...

(A ritmikus kuruc nóta kitarót csenddē halkul, mint egy jelezve, hogy a két jelenet között jó darab idő eltelt. A változó színhelyet a megjelenő trencsēni vár képe jelzi. Alatta – módosulásokkal – a főparancsnoki sátor belseje, a háttérben most is az elmaradhatatlan feszülettel. A sátor ebben a pillanatban elhagyott. A kitarót csendből kibontakozó Rákóczi-induló hangjai a harctéren tomboló küzdelem hangulatát idézik. Az induló lassú, borongó crescendója robusztus erők egymásnak feszülését jelzi. Erre Berlioz „Rákóczi-indulója” szimfonikus zenekari hangzásban igazán alkalmas... Csatazaj, ágyúdörgés, vezényszavak...: „Tűzerek, tűz!... Huszárok, támadás!... stb.” A harctéri hangok halkulásával, még a sátoron kívülről haljuk a jelenet első replikáját.)

Szárnysegéd: Ó, Méltóságos Uram!... Méltóságos Uram!... *(Rákóczi, bekötött fejvel, a szárnysegédtől támogatva, belép a sátorba, mialatt bizonytalan mozdulatokkal leül az asztalhoz, a szárnysegéd egy kancsóból vizet önt neki egy pohárba, tiszteletteljes hangnemben korholja Rákóczit.)* Méltóságos Uram, az Isten áldja meg kegyelmedet... hogy tehetett ilyet!... Belovagolni a csata kellős közepébe!

Rákóczi: Nem tudod? A magyaroknál a parancs nem az, mint a németeknél. Nem az, hogy: „Katonák, előre!...”, hanem, hogy: „Katonák, utánam!...”

Szárnysegéd: Halálra rémített bennünket! Ahogy a karabélyosokkal rátámadt a jobb szárnyra...

Rákóczi: Gyalogságunkat a bekerítés veszélye fenyegette. Odavágtattam egy csapat karabélyossal.

Szárnysegéd: De hát miért nem Esze Tamást vagy Vak Bottyán tábornokot küldte? Ott álltam, ott vágtattam, méltóságos főparancsnok úr mellett! Tűzön-vízen át vittem volna az üzenetet, tisztem szerint... Miért nem Bercsényi tábornokot? A közelben volt ő is.

Rákóczi: Bercsényire épp akkor máshol volt szükség. Ő középtűt harcolt, az elit csapatok élén...

Szárnysegéd: Azt hittem, a szívem rögtön kiugrik, mikor a szabályák villogni kezdtek Méltóságos Uram feje körül...

Rákóczi: Bízam Istenben, fiam! Jó jelnek tartottam, hogy a lovászom reggel ugyanazt a lovat nyergelte föl a számomra, amelyen anno a bécsújhelyi börtönből sikerült megmenekülnöm a hóhér bárdja elől...

Szárnysegéd: *(rajong Rákócziért)* Lenyűgöző bátorsággal vágtatott, Méltóságos Uram!

Rákóczi: Míg nem a lovat kilőtték alólam...

Szárnysegéd: Azt a gyönyörű fekete harci mént...

(Kintről a sátor bejáratában strázsáló őrszem hangját halljuk.)

Őrszem: Állj, ki vagy?!...

Bercsényi: Bercsényi tábornok!

Őrszem: Jelszót!

Bercsényi: „Istennel a hazáért!”

Őrszem: Méltóztassék, tábornok úr. II. Rákóczi Ferenc, vezérlo tábornok odabent a sátorban gyengélkedik... *(Bercsényi belép, az átvett főparancsnoki jogkör birtokában utasítja a szárnysegédet.)*

Bercsényi: Szárnysegéd! Fogja a távcsövet, a dombról jó áttekintés nyílik a csatára. Negyedóránként jelentést kérek. Induljon!

Szárnysegéd: Értettem, tábornok úr! *(Egy hosszú távcsővel kilép a sátorból.)*

Bercsényi: Hogy érzed magad, Ferenc?

Rákóczi: *(a szokottnál érzékenyebben)* Otthagytad a csapatokat? Menj vissza! Menj, siess... vezesd a csatát... az most mindennél fontosabb!

Bercsényi: Ide kellett jönnöm! Ahogy megláttam, hogy kilőtték alólad a lovat, hogy az apródok a szárnysegéddel ide, a vezéri sátor felé támogatnak, többé nem bírtam figyelni a csatára...

Rákóczi: Tudom, a féltés hozott ide, de ha igazán jót akarsz, vágtass vissza az elit csapatok élére! Ez parancs!

Bercsényi: Már elkésett! A posztot már áttestáltam Bottyán tábornokra. Vak Bottyán az egyetlen tábornokunk, aki a fölkelés kezdete óta még nem vesztett csatát... Katonái rajongva szeretik. Azt hiszik róla, hogy a testét nem fogja se kard, sem golyó. Ha ő vezényli a kurucokat, a legjobb kézben van a csata vezetése!

Rákóczi: *(Bottyán nevének hallatán kissé megnyugszik)* Irgalmatlanul zúg-szaggat a fejem, Miklós...

Bercsényi: Ezért nem hagyhatlak itt!... *(szünet)*

Rákóczi: Figyelmeztetek, ha most mégis úgy fordulna, hogy vesztenénk, ezzel a csatával a magyar szabadságharc utolsó reménye veszne el...

Bercsényi: Voltunk már máskor is szorult helyzetben, s lám még is itt vagyunk...

Rákóczi: Ez most más, mint az előző ütközetek. Itt ma sokkal több forog kockán, mint a csallóközi fiaszkó idején.

Bercsényi: *(mintha nem értené a célzást)* Mire gondolsz? Pontosán melyik csatára? A Csallóközben több csatát is vívtunk. Többször is győztünk...

Rákóczi: Mire gondolok? Arra az elszalasztott lehetőségre, mikor Herbeville – elképesztő vaksággal – bevezette seregét a Vág és a Dudvág közötti szűk földnyelvre... Nincs hadvezér, aki ezt az ostobaságot elkövette volna, de a jó öreg Herbeville habozás nélkül megtette... Ezzel, mondhatni, kezünkbe adta magát és csapatait, s a győzelem lehetőségét. Erre mi mit teszünk?... A szabadságharc immár veterán alvezérei *(habozik, végül nem mondja ki Bercsényi és Géczi Gábor ezredes nevét)* mit tesznek?... Olyasmit, amit a hadtörténet majd a legnagyobb mulasztások közt tart számon.

Bercsényi: Megnyugodhatsz, Ferenc... A támadást e pillanatban a verhetetlen Vak Bottyán tábornok vezeti! *(szünet, kelleetlenül)* Különben is..., ott és akkor.... a dudvági földnyelvnél nem volt tisztázva a helyzet. Megtévesztők voltak a kémjelentések, ráadásul ránk is sötétedett...

Rákóczi: *(egyre vitálisabban)* Nem volt tisztázva a helyzet?... Haditervemet Des Alleaur márki ámulattal tanulmányozta, mikor megmutattam neki. El sem tudta képzelni,

hogy létezhet olyan ostoba hadvezér, hogy besétáljon ebbe a csapdába... De a jó öreg Herbeville gyanútlanul megtette. Seregét bevezette a lezárható földnyelvre! Ezzel az egész szabadságharc végkimenetelét – szinte végleg! – eldönthették volna! (szünet, szinte belefáradva) De mi nem... az én két tábornokom... (*megint nem mondja ki Bercsényi és Géci Gábor nevét*), ahelyett, hogy lezárták volna Herbeville elől a kijáratot..., az én két tábornokom csapatostul eltévedt az éjszakai sötétben... (*szünet*) Ekkora lehetőséget eljátszani!... Azt hittem, megszakad a szívem...

Bercsényi: (*inkább restelkedve*) Elfelejtetted, Ferenc, hogy éppen tavaszodott! Jobbágyokból-parasztokból lett katonáink szíve-lelke már otthon járt. A kezükben karddal, karabélylyal már a szántás-vetésen járt az eszük... Az otthon hagyott család megélhetésén. Egész csapattestek szökdöstek haza... A kuruc sereg ezért sokkal erősebb, harcképesebb télen...

Rákóczi: (*most már szinte haragosan*) Úgy! Azt mondd, a kuruc csapatok sokkal erősebbek télen? Így igaz... (*csak nehezen tartja vissza magát*) de még mennyire igaz! Ezt nem is vitatom! (*szünet*) Emlékszel a sziléziai-morva-magyar-lengyel szövetségi tervemre? Szabad kereskedelemmel és szabad vallásgyakorlással képzeltem el. Tíz ezres sereget állítottam fegyverbe – saját pénzemen – vadonatúj egyenruhával, korszerű felszereléssel, és ellenőriztem naponta a kiképzésüket. Magát a hadjáratot a következő (*nyomatékkal*) tételre terveztem! A következő tételre! Éppen az általam hangoztatott okok miatt... tekintettel a jobbágy-paraszt katonák moralitására. Ezért megpróbáltam mindent..., mindent elkövettem – tábornokaim ellenére is! – hogy ezt az új elit sereget megkíméljem, s a tél beállta előtt csatába ne vezényeljem... (*szünet*) De til!... Bercsényi Miklós és Ocskay brigádéros, a többi tábornokkal együtt! Látva az új hadsereget, már júniusban – nyár közepén!... – nekem jöttetek! Éppen te, Miklós, meg Ocskay vágjátok a szemembe: „Mire várunk még? Hol van még a tél? Az új hadsereg, állig fegyverben, meg csak itt vesztegel!” (*szünet*) Hát nem vesztegel! A töredéke, mármint azok, akik a regulát még erősebbnek érezték, mint a hazahúzó szívük szavát, most éppen ott harcol a trencsényi vár völgyében!

Bercsényi: Isten a bátrakat segíti...

Rákóczi: Hitem szerint is. Isten a bátrakat segíti... Kivált, ha éppen egy Vak Bottyán nevű tábornok a parancsnokuk. Az ő vezetésével, a rossz kezdet ellenére is győzhetünk... (*szünet, mintegy beletörődve a történetbe*) Egyébként pedig, Európa harcterein és főleg tárgyaló asztalainál ettől sokkal bonyolultabb a helyzet. A tárgyalóasztaloknál ma szinte bármi megtörténhet...

Bercsényi: (*mintha igazolást nyert volna ezzel*) Egyre bonyolultabb a helyzet. Igaz, mindig is az volt, ha nem is annyira kiszámíthatatlan, mint ma...

Szárnységéd: (*belép a sátorba*) Vezérlő tábornok urak!... Engedélyt kérek jelenteni!

Rákóczi: (*miután Bercsényi – bár nála a főparancsnoki poszt – Rákóczira néz, melyikük fogadja a jelentést?*) Bercsényi alvezér! A szárnységéd jelenteni készül!

Bercsényi: (*kissé kihúzva magát, láthatóan aggódik,*

akár azt is mondhatnánk: szorong...) Értettem! Szárnységéd, jelentsen!...

Szárnységéd: (*izgalmában remeg kezében a távcső*) Méltóságos uram... Vak Bottyán tábornok... (*kivár*)

Bercsényi: Tovább!

Szárnységéd: ...elesett...

Bercsényi: Tovább!

Szárnységéd: (*hallgat...*)

Rákóczi: (*a levegőben érződik a tragédia*) Szárnységéd, jelentsen!

Szárnységéd: A csatát elvesztettük. Mindenki menekül...

Rákóczi: (*hihetetlen önruralommal*) Aki menekül, fiam, az még életben van... Ha mindenki menekül, az nyilván azt jelenti, hogy mindenki...

Szárnységéd: Seregünk egy harmada maradhatott holtan a csatatéren...

Rákóczi: A többiek?...

Szárnységéd: Kistapolcsány felé menekülnek, Méltóságos Uram!...

Rákóczi: Bercsényi tábornok! Lóra! Azonnal indulj és Kistapolcsány körzetében rendezd újra sereggé a futó hadakat! Még nincs minden veszve! (*Bercsényi és a szárnységéd szinte ámulva*) A svéd-orosz háború éppen kitörni készül... Péter cárnak még szüksége lehet a kurucok segítségére. Ahogy a végelszámolásnál nekünk is szükségünk lehet az orosz cár támogatására, a Habsburgok rókaalkú sége ellen...

Bercsényi: Értettem!... (*el*)

Rákóczi: (*mialatt a háttérből fokozatos crescendóval kibontakozik Berlioz „Rákóczi-indulója”*) Szárnységéd!... A kardomat... (*miután a kardot derekára csatolta*) a köpenyemet!... És sürgősen keríts egy lovat is, mert mi is indulunk Kistapolcsányba...

(*Egy szatmári fogadó szobájában vagyunk. Éjjel tízre jár. Asztal, székekkel stb. Rákóczi az emigrációba készülő Bercsényire vár. Föl-alá járkal a szobában, mialatt fennhangon Máté evangéliumát olvassa a Bibliából. Az asztalon egy hosszú szál gyertya ég... Ezt az éjszakát megelőző napon a majtényi síkon, 12000 kuruc lovas rakta le az: „Istennel a hazáért és szabadságért” feliratú zászlókat.*)

Rákóczi: Jézus Krisztus így hívja magához a megfáradtakat: (*olvas*) „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterheltetek, és én megnyugosztlak titeket...” (*eltűnődik az olvasottakon, majd tovább olvas*) „Vegyétek föl magatokra az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok: és nyugalmat találtok a ti lelketekben.” (*A szöveg mintha magával ragadná lelkét és szellemét ezen a magányos órán, a szavak varázsa mintegy öntudatlanul indítja el monológját. Előbbre jön, s a közönség feje fölé nézve, mint ha a Golgotát látná a nézőtér mögött. Monológja bátor-talanul, szaggatottan indul. Előbb megisméli Jézus*

utolsó szavait): „...és nyugalmat találtok a ti lelketekben...” (induló monológjába önkéntelenül beleszóvi az „Ima a fiúhoz” katolikus imát is) „Ó, uram! Isten egyszülött Fia, örök Ige!... Taníts meg engem igaz nemeslelkűségre! Engedd, hogy e súlyos órán egészen átadjam magam Neked, amint az Téged megillet... Panaszkodnék..., ha volna bátorságom..., bár nem a félelem gátol... Töviskoronás homlokod láttán restelkedem önnön bajaim sorolni. Te tudod, hogy sem bujdosásaim, sem az ádáz harcok során nem az önös érdek vezérelt... Attól a perctől fogva, hogy szemem megnyitottad, és látni engedted népem szenvedéseit, az önzésnek szikrája sem maradt bennem. Hazám szabadságáért halogatás nélkül harcoltam, sebeimre sem ügyeltem. Dolgoztam, pihenést sem keresve. Mindenemet föláldoztam, jutalomvágy nélkül. Hányszor kockáztattam családomat, életemet!... Uram, te a szívekbe látsz! Belém plántáltad a „másokért élni” gyönyörű gondolatát. A legszebb igazságot, amelyért – kudarcok árán is érdemes élni... Tudom, hogy a harcom nem volt hiábavaló... (Kintről közeledő lépések zaja. Látjuk, hogy Rákóczi az emelkedett spiritualitás szintjéről lélekben visszavált a realitás közegébe. Mikor belép Bercsényi, már arra felé fordulva várja.)

Bercsényi: *(utazó ruhában, karját Rákóczi felé kinyújtva)* Ó, Ferenc... Ferenc!

Rákóczi: Már azt hittem, búcsú nélkül távoztál... Gondolatban szerencsés utat kívántam neked. Érted is imádkoztam... Hosszú utadon Isten legyen veled...

Bercsényi: Erre az útra nem indulhat búcsú nélkül az ember. Már, persze, ha van kitől elbúcsúznia. Meglehet, soha többé nem látjuk egymást

Rákóczi: Miklós... muszáj elmenned?... A szatmári béke büntetlenséget biztosított a szabadságharc valamennyi résztvevőjének. Beleértve a vezéreket: Téged, és engem is.

Bercsényi: De milyen föltétellel?

Rákóczi: Nos, igen... Három hét időt adtak a hűségeskü letételére.

Bercsényi: „Hűségeskü!...”

Rákóczi: Tudom, Miklós, tudom.... Három hetet kaptunk a császártól, hogy eldönthessük: behódolunk-e szolgai módon az elnyomó hatalomnak, vagy nem? Ha nem, talán az életünkön kívül, mindent elveszítünk: örökös száműzetés vár ránk. Száműzetés, valahol Törökországban. Drága anyám, Zrínyi Ilona is ott halt meg száműzetésben, koldusszegényen...

Bercsényi: Az egészben, számomra, az a legfájóbb, hogy a császár megint egy magyar főurat küldött hozzánk tárgyalni a behódolásunkról. Egy magyar főurat: gróf Pálfi Jánost!... Azt a császári hatalmat szolgálja, amely minden magyar szabadságharcost, aki nem óhajt, nem akar Rákóczi Ferenc iránti hűségétől elállni, azt egyszerűen: lefejezi. Szegény Béri Balogot is! Mert az utolsó percig hű maradt hozzád: Budán lefejezték! És ennek a hatalomnak kéne nekünk behódolva: hűségeskü tenni?!

Rákóczi: A lélektani megtörés legaljasabb fajtája: magyart a magyar ellen uszítani... Magyart a másik magyarral hódoltatni. *(szünet)* Az áruló Pálfi gróf pedig a kettős

beszéd virtuóza. Pompás jövőt ígérve kecsegtet, de ha nem kell a „pompás jövő”, mert szíved beleszakadna az árulásba, halálosan megfenyeget... Ezzel próbálkozott nálam is, mikor a császár... *(fanyar mosollyal)* „császári megbízottként...” hozzám küldte. Magam is pompás lehetőséget kaptam – az árulásra... S mert az árulástól talán még jobban rettegek mint a haláltól, osztályrészem: kíméletlen száműzetés... *(szünet)* S most hová, merre indulsz, a világ mely ismeretlen országába?

Bercsényi: Minél messzebb innen, annál jobb! Egyelőre... Törökországba. *(szünet)* Arra bízhatnálak, Ferenc, hogy jöjj velünk te is... Ha mégis úgy döntenél, magam is elhalasztanám pár napig az utat.

Rákóczi: Csak oda ne! Törökországba csak a végső..., vagy legvégső esetben! Törökország mocsárként tarja foga a magyar rebelleket. Gyakran örökre el is nyeli őket...

Bercsényi: *(még mindig respektussal hallgatja volt fővezéré)* Tudsz, látsz valami más lehetőséget?

Rákóczi: Még nem adtam föl egészen a szabadságharc folytatásának gondolatát.

Bercsényi: *(fölcillanó reménnyel)* Lehetséges volna még itt valami?

Rákóczi: Sieniawska hercegnőnek van egy kis birtoka Lengyelországban, közel a magyar határhoz. Arra bízhatnálak, hogy Törökország helyett, ezekben a napokban, a családdal ott húzd meg magad. Ha – mint azt remélem – újra kibontjuk a szabadságharc zászlait, elérhető légy!...

Bercsényi *(szinte kapva a lehetőségen)* Mi a terved?

Rákóczi: Szieniawska lehetővé tette, hogy skoljei birtokán találkozhassam Dolgorukij herceggel, az orosz cár megbízott követével. Ezért lenne jó, ha magad is ott várnád be a cár követét... A cárnak az orosz-svéd háborúban még szüksége lehet a kurucokra! Támogatásával még gyönyörű valósággá válhat az álmunk. Még kivívhatjuk szabadságunk...

Bercsényi: Ferenc, búcsúzzunk ebben a reményben. Ha csak meg nem halok közben, amikor kell: én ott leszek!... *(határozott léptekkel távozik...)*

(Narrátor: a fejedelem 1711. január 9-én indult csekély kísérettel Skopje-ba, Szeniawska birtokára. A megbeszélések nem hoztak eredményt... Miután a cár, a kurucok támogatása nélkül is legyőzte a svédeket, Dolgorukij herceg megmondta Rákóczinak is, amit már korábban Bercsényinek: „Az európai politikai konstelláció nem kedvez a magyar szabadságharc újrakezdésének támogatására...”)

(Felhangzik László Kiss Gy. tárogatója „Halld a tárogató hangját” c. hangfelvételéről. Kitaratóan szól, még a közönség távozása közben is...)

Edgar Allan Poe

A holló

Egyszer éjfél felé éppen, elmerengtem fáradt ésszel,
 Porlepte és elfeledett könyveken s az életem.
 Ábrándoztam szenderegve... felrezzentem egy halk neszre,
 Kopogást hallok egyre, tisztán, halkan, csendesesen...
 Váratlanul látogató ilyen későn, éjféltájban
 Nem zavart még sohasem.

Még világosan emlékszem: zord december éjjelen,
 Égő parázs a padlóra tűzképeket fest nekem,
 Vágyakoztam a holnapra, fátvolt hintni búbánatra,
 Könyveimből nyugovásra, mert meghalt a hitvesem,
 Szép sugárzó, bájos leány, Lenór, ki volt mindenem,
 Nem jó vissza sohasem.

A bíborszínű függönynek rőt szárnyai megremegtek,
 Félelemmel töltött el és borzongatott rémesen,
 A szívemet csendesítve, magamban ezt ismételttem:
 „Tán egy jámbor ismeretlen ki eltévedt kopogtat most énnekem,
 Hogy ily későn egyvalaki bebocsátást könyörög a reteszen,
 Nem történt még sohasem.”

Hirtelen bátor lett szívem és tovább nem késlekedtem:
 „Úr, vagy hölgy, akárki légy, megbocsáss - esedezem,
 De kissé elszenderedtem és halkan jött a zaj nekem,
 Oly finoman, csendesesen kopogtál te, idegen,
 Alig hallhattalak téged” és kinézve hirtelen, sötét volt,
 Mint eddig még sohasem.

Visszafordultam szobámba, lelkem új irtózatába,
 Ismét hallok a kopintást, immár nem kételkedem,
 Kopognak a cifra rácson, vagy a korhadt ablakfákon,
 Ki zavarja bús magányomat, mi e titkos rejtelem,
 A szívem tán megnyugodna, ha a talányt felfedem:
 A szél csak fúj, nem kopogtat sohasem.

Felnyitom az ablaktáblát: hallok szárnyak suhogását,
 Komor holló jött be rajta, jött az éjből, nesztelen,
 Nem csinált ő semmi bókot, pillanatig tétovázott,
 Aztán könnyedén leszállott, ült kevélyen, peckesen
 Pallas sötét bronz mellszobrán, az ajtófán, felettem -
 Meg se lebbent sohasem.

Ekkor az ében mogorva, késztet engem rém-mosolyra,
 Büszkeség sugárzik róla, vasszigor a szemeken:
 „Bár kopott már fejed éke, gyáva” - szóltam - „nem vagy mégse,
 Te a sötét rútt, vén réme, vándorolsz az éjeken -
 Mondd, a platói parton mily néven nevezted?”
 Szólt a holló: „Sohasem”.

A bronz szobron szemmeresztve ül a holló fújva egyre,
 Ezt az egy szót, mintha ebbe, volna bele, öntve lelke,
 Más szavát ő nem hallatta, tollait sem suhogtatta,
 Szóltam hozzá halk-susogva: „Itt hagysz, ha jó reggelem,

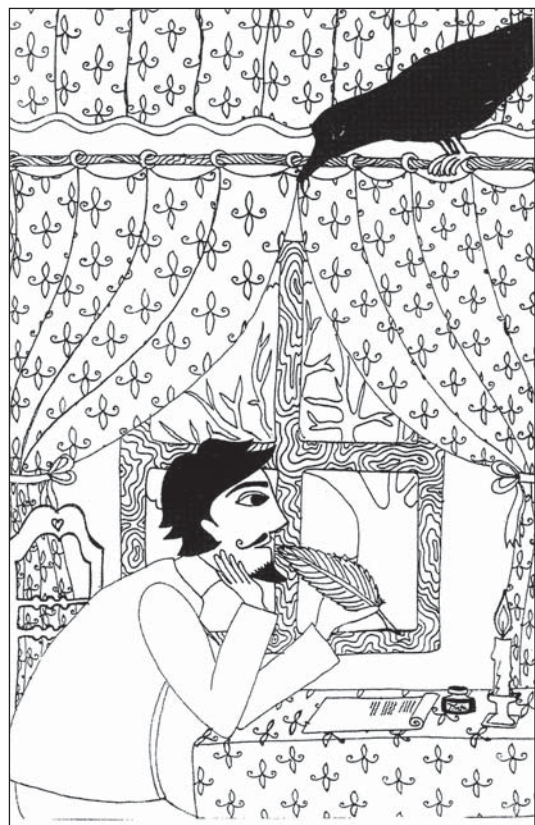
Mint a régi jó barátok, s ezer édes reményem?” -
 Ő csak így szólt: „Sohasem”.

„Te gonoszság prófétája” - szóltam újra - „vagy az ördög cimborája”,
 Istenemre kérlek téged és az égre, szólj nekem,
 Mondd lelkem búval terhelve, fog-e majd az Éden-kertbe
 Találkozni ölelkezve azzal, ki oly szent nekem,
 Óh Te bájos, földöntúli, Lenór, édes kedvesem”.
 Szólt a holló: „Sohasem”.

„Itt az idő távozásra, hazug madár!” - kiáltám dühösre válva -
 „A plútói éj-partokra, s viharokba szállj nekem,
 Ne hagyj itt emlékként tollat, miként hitvány hazug szódat,
 Ne zavard bús magányomat, repülj tova hirtelen,
 Vidd szívembe mártott csőröd, szállj, szállj rögtön innen el”.
 Szólt a holló: „Sohasem”.

De a holló el nem repül, meg se rezdül, most is ott ül
 Pallas sötét bronz mellszobrán, az ajtófán, felettem: -
 Vad szemei révedeznek, gondolati ködbe vesznek,
 Furcsa árnyak egyre esnek padlóra az éjeken,
 Mit a tüzláng szór a földre s tőlük sivár életem
 Nem nyugszik már sohasem!

(Czenzthe Zoltán fordítása)

Czenzthe Kata illusztrációja

Mester Györgyi Novellák

A háncsszatyor

Gyermekkoromban emlékezetes nyarakat töltöttem falun, a dédínél. Számomra mesebeli laknak tűnt vakítóan fehérre meszelt kis vályogháza, a fecskéfészekként hozzátapadó, de az én időmben már üresen álló istállóval, és a hasonlóképpen lakó nélküli disznóóllal. Az előbbiben lábasjószágot ugyan valóban nem tartott, ugyanakkor az egyik sarokban halomban álltak az ismeretlen, ezért a fantáziámat alaposan megmozgató holmik. Ezek persze többnyire egy gyermek számára érdektelen, régen használatos mezőgazdasági eszközök maradványai voltak, mellettük azonban ócska, háromlábú komód állt, fiókjában, alapos kutatást követően, elvéve megfakult fényképeket, iratokat lehetett találni. Törött dézsa társaságában rozsdás bádogganna hevert, mellettük sokféle üvegportéka, közöttük csorbaszélű, angyalkamintás bögrék, és végül kedvencem, a hatalmas, egyfülű háncsszatyor. Hogy miért éppen ez volt a kedvenc darabom? Hát először is, az oldalát díszít, még mindig élénkpiros színű, selymes tapintású nagy pipacs, a beléfonódó, fodros szélű, kék búzavirág és a napsárga aranykalász miatt. A másik ok, amiért ezt a holmit annyira kedveltem, az volt, hogy Csurmi cica és hat kölyke éppen belefért - kipróbáltam -, így együtt megsétáltathattam volna az egész macskacsaládot. Persze ehhez meg kellett volna javíttatni a szatyrot, de dédi szerint, ilyesmivel akkoriban már senki nem foglalkozott a faluban.

Hogy miféle szatyor volt ez, hogyan került az istállónkba, és főként, hogy dédi miért is nem dobta ki a már hasznavehetetlen portékát, arra sokáig nem derült fény. Ragaszkodott hozzá, és kész.

Egy délután, dédivel kettesben voltunk otthon. Már elmosogattuk egyfogásos kis ebédünk edényeit, én serényen el is törölgettem, jobb dolgunk nem lévén, leültünk a konyha sarkába tolt lócára. Dédi kényelmesen, a nagy, vadászjelenetet ábrázoló szőttes falvédőnek támasztotta a hátát, én meg mellé fészkelődtem. Odakinn nyári, langy eső szemerkélt csendesesen, jó volt hallgatni, de még jobb lett volna, ha dédi mesél. Kérésre, furcsa mód, nem a szokásos választ adta, hogy „dolgom van, te lány, nem látod?“, hanem egyszerűen csak elkezdte a történetet.

Tudom, mindig is izgatott téged, hogyan került ez az öreg, poros háncsszatyor az istállóba. Hát most elmesélem.

Hol volt, hol nem volt...élt egyszer egy öreg ember, meg az öreg felesége, egy kis alföldi faluban. Talán nem is voltak még annyira idősek, amikor mindez történt, de számodra bizonyára annak tűntek volna, hiszen te öregnek tartod a szüleidet is, pedig még alig vannak túl a harmincon. No hát, a házaspárnak négy lánya volt, akiknek az eltartásáért, de főként a későbbi kistafirozásáért, nagyon sokat kellett fáradniuk. Kijártak a földekre kapálni, a mezőre kaszálni, amellett művelték a saját konyhakertjüket,

lábasjószágot tartottak az istállóban, na meg baromfit is jócskán, a ház körül.

Amikor már tudott volt, hogy a három idősebb lány hamarosan kiröpül a házból, vagyis férjhez mennek, az öregember további pénzkereset után nézett. Kitalálta, hogy háncsszatyrok fog fogni, legénykorában már csinált ilyesmit, és azzal hoz még pár garast a házhoz. Gyönyörű szatyrokat készített, öröm volt rájuk nézni! Festett háncsból művészi mintákat font a szatyrok oldalára, mindenféle mezei szépséget, pipacsot, búzavirágot, aranykalászt, rózsaszínű bükkönyt, nagy, fehér margarétát. Vitték a falubeliek a szatyrokat, mint a cukrot, de még a városi népek is megvették, ha eladásra kínálta azokat egy-egy nagypiaci napon.

Amikor a három nagyobb lány, férjes asszonyként elhagyta a szülői házat, mindegyik kapott egy szépen díszített, nagy szatyrot, tele gyümölcscsel, zöldséggel, kopasztott tyúkkal, libával, friss tojással, tejföllel megpakoltan. Apjuk azzal a kívánsággal bocsátotta őket újtjukra, hogy „a szatyrokból sose fogyjon ki a sok jó”.

A lányok ezt persze úgy értették, hogy gyakran hazajártak, hozták az üres szatyrokat, és a szülői háznál megtöltötték azokat minden „földi jóval”.

Aztán egy idő múlva, úgy a szatyrok, mind a lányok, elmaradtak. Családjukkal messze költöztek, az ország más részébe, s már haláleset is történt a rokonságban. Mikorra a legkisebb lány is elhagyta a szülői házat, már az öregember sem élt.

Az asszony egyedül maradt. A legkisebb lányát szeretete tán a legjobban, hiszen az lakott velük a legtovább, s nagyon bízott abban, hogy ő gyakran látogatja majd magányban élő öreg szülőjét. Ez a lánya még nem is volt férjnél, csak a munkája miatt költözött be a városba.

Telt, múlt az idő, de a lány csak nem jelentkezett. A falubeliekkel többször üzent haza, hogy jól megy a sora, de sokat dolgozik, ezért nem ér rá látogatni az anyját. A címét se tudatta. Az asszony lassan beletörődött, hogy teljesen magára maradt. Már nem járt ki a földekre kapálni, de még ugyanolyan gonddal művelte kis konyhakertjét, mint korábban, és bár tehenet, disznót nem tartott, pár csirke kapirgált azért az udvaron. Valahogy megélt.

Eltelt jó másfél év, amikor váratlanul betoppant a legkisebb lány. És láss csodát, ő színültig teletömve hozta haza a háncsszatyrot! Nem hiába ő volt az anyja kedvence, ki is tett magáért.

Első ízben érkezett haza nem üresen, hanem teli hassal a nagy szatyor.

Volt ám öröm! Az öregasszony alig bírta magával. Sürgött-forgott, azt sem tudta, mivel kényeztesse a drága vendéget. Ígérte, hogy a féltve őrzött szemeskávéból azonnal készít egy jó feketét, de elvárja, hogy ott is ebédeljen. Szaladgál még néhány szaftos csibefalat az udvaron.

A lány zavartan viselkedett, ami betudható volt annak is, rég nem látták egymást, s ebben ő volt a ludas. De a szé-

ken is csak izgett-mozgott, folyton a nagy szatyor felé lesett. Előbb-utóbb az anyjának is feltűnt. Talán valami ajándékot tartogat a számára? Hát akkor vegye már elő!

Ekkor a szatyorban valami mozogni kezdett, majd nyüszögő hang hallatszott. Az asszony nem bírta tovább. Odaugrott, és lekapta a szatyor tetejéről a ritkaszövést, fehér kendőt. Egy ébredező, ásító, pufók csecsemő nézett vissza rá. Csak bámulta meredten, szemét fogva tartotta a rózsás gyermekarc, és amikor annak foghíjas szája mosolyra húzódott, önkéntelenül ő is elmosolyodott.

A lánya közben már egy ideje magyarázott valamit, vagy tán szabadkozott, nem értette, hogy mit mond, nem is igazán hallotta. Végre megértette. A lányának volt valakije a városban, aki először fűt-fát, házasságot ígért, majd mire a gyermek megérkezett, már el is hagyta, azóta se látta. Most megint van körülötte egy férfi, megbízható, jól szituált, külföldre akar menni dolgozni, őt is magával vinné, de persze, gyerek nélkül. A gyerek nem kell, a gyerekek akadály. Talán később, majd meglátja, talán a férfi is elfogadja egyszer, de most még nem, semmiképpen. Kérte az anyját, hogy hadd maradjon a kicsi, csak egy darabig, amíg minden elrendeződik. A pénzt, persze, küldeni fogja a megélhetésükre, ezt bizton ígéri, higgyen neki, segítsen rajta.

Mit tehetett volna? Mire igazából felfogta, mi történt, a lánya már el is ment. Még a kávéját se itta meg.

Kicsi lányom - mondta. Én egyetlen, legkisebb lányom. Kicsi lelkecském. Hát itt maradtunk mi ketten, egymásnak. Fát rakott a tűzre, hogy bemelegedjen a konyha, s a letarolt asztalra a sifonérből elővett tiszta, lenvászon törölközőt terített. Még az ő kelengyéjéből valót. Tisztát, hófehéret.

A baba egyre nyűgösebb lett, tudta, tisztába kell tennie. Talán éhes is. A nagy szatyorból babaholmik kerültek elő, meg iratok. Azokba bele sem nézett. Mit akarjon tudni. Amit tudnia kell, azt már úgysis tudja. Itt van egy kisleány, és az ő gondjaira van bízva. Talán örökre. Ahogy bontogatta a kis ruhákat, egyre csak becézte. Kicsi tündérekém, galambocskám, de jó is, hogy itt vagy! Olyan régen nem volt már kisleány ebben a házban! Csak egy pillanatra merült fel benne a kétely, hogy képes-e ő még, túl az ötvenen, egy csecsemőt ellátni, kisgyereket nevelni?! Egyedül... Megoldom, meg kell lennie. Ő lesz az ötödik leányom - gondolta.

Aztán már csak a kicsire koncentrált. Amint előbukkant a csöppnyi ruhátlan gyermektest, hirtelen langyos vízpermet érte szorgoskodó kézfejét. A megdöbbenéstől hangoosan felkiáltott: Hiszen ez fiú! A becézetés abbamaradt, mert csak nem szólíthat egy kisleányt tündérekémnek. A lelkecském még csak elmegy, végtére is lelke mindenkinek van. Vajon volt-e a te anyádnak is, hogy képes volt téged itt hagyni, eldobni magától?!

Most már kíváncsi volt az iratokra is. Az rendjén van, hogy a vezetékneve Kösörűs, hiszen ez az ő családnevük, a kicsit nem vette a nevére az apja. Az tán nem is tudja, hogy fia született. Na, de a keresztnéve. És ekkor érte a második meglepetés: Mátyás, Mátyásnak hívják! Épp úgy,

mint az öregemet! Még egy Kösörűs Mátyás a családban. Újra van családfő!

Ezután már simán ment minden. Az öregasszony többet dolgozott, de ellátta a kicsit is. Az volt az ő szabadsága, pihenése, kikapcsolódása. Volt kivel foglalkoznia, újra volt valakije.

Eleinte a lánya még küldte a megígért pénzt, kisebb-nagyobb összegeket, valami flancos, külföldi címről, de aztán elmaradtak ezek a küldemények. Ekkor eszébe jutott, hogy talán próbálkozni kellene a háncsszatyor készítésével, de nem érzett magában elég készséget, elég ügyességet hozzá. Így kitalálta, felajánlkozik, hogy rendszeresen takarítja az iskolát, tisztán és rendben tartja a tantermeget, de még a tanító házában is vállal takarítást, szerény fizetségért. Valahogy megéltek. A tipegő Matyi még két kézzel cipelte az öreg sparhelthoz az egyszem tűzrevaló fahasábot, a kisdíák Mátyáska azonban már összeszedte az eltojtt tyúkok tojásait, a fák lehullott gyümölcsét, etette a csirkéket, ellátta a kutyát, macskát, söpörte az udvart, leverte a fáról a diót, és kézre volt minden házimunkánál.

Mátyás már bejárt a városba, mert ott tanult tovább, ott hon azonban, és ehhez ragaszkodott, kizárólag ő hasíthat a tűzrevalót, ő ásta fel a kertet, kapálta a krumplit, húzta a vizet a kútból. El is kellett a segítség, hiszen a mama már hetven felé járt.

A fiú anyjáról vagy tíz éve nem volt semmi hírük. Már nem is hiányzott. Kezdték elfelejteni. Jól megvoltak ők így, ketten. Iskoláit elvégezvén, Mátyás a városban kapott állást. Jó állást. Aztán került mellé egy kislány is, akit nem-sokára menyasszonyaként emlegetett. Be akart költözni a városba, családot alapítani. Az öregasszony nem akadályozhatta, de nem is tette volna. Szerette annyira, hogy jót akarjon neki.

Amikor Mátyás legutolsó holmiját is összepakolta, hogy a városi lakásba vigye, a mama a kezébe nyomta a nagy, pipacsos háncsszatyrot. Tele volt az mindenfélével, ami még a ház körül fellelhető volt. Gyümölcs, zöldféle, tojás, pucolt kacsa, tejföl... amint az szokás volt mindig, amikor egy ifjú embert a szülői házból útjára bocsátottak. A fiú egészen meghatódott. Mama, én jövök majd gyakran, nem hagylok magadra - ígérte. A mama csak rábólintott: jól van, édes fiam.

Mátyás azt ígérte, legkésőbb egy hónap múlva meglátogatja. A mama hitte is, meg nem is. Nehezen várta, hogy leteljen a hónap. A fiú ugyan üzengetett közben, hogy jól van, szépül a lakásuk, az új állásban is megállja a helyét, minden kedvezően alakul, de sok a munka, még nem jöhet.

Aztán letelt a hónap. Épp vasárnap volt, amikor Burkus jelezte, hogy a kapun benyitott valaki. Ismerős lehetett, mert örömteli volt a nyüszítés, nem mérges, haragos ugatás fogadta a hívatlan látogatót. Ugye már nem is vártál, mama? - bukkant fel a konyhaajtóban a kedves fej, majd mellette egy másik, egy szelíd, szöketincsű leányarc.

Megjöttünk. A belépők két fülénél fogva, együtt cipelték az ismerős, nagy háncsszatyrot. Tele volt. A fiatalok, a köl-

csönös üdvözlés és bemutatkozás után, leültek az asztal mellé. Valahogy mind a ketten, olyan elfogódottak voltak. Az öregasszony ámulatból örömbé esett, majd sűrögni-forgogni kezdett a kedves vendégek körül. Azt azonban a nagy kapkodás közben is észrevette - nem volt még annyira öreg, hogy ne legyen szemfüles -, amint a fiatalok gyakran a szatyor felé pislogtak. A szívébe egyszeriben rémület költözött. Ugye nem, ne add istenem! Én már végtelenül öreg vagyok, én már nem tudok több gyermeket felnevelni!

A szatyorból ekkor nyüszögés hallatszott, majd nagyot rándulva, felborult. Mátyás rémülten kapott utána, le is szakította az egyik öreg fület, mégsem tudta megakadályozni, hogy a szatyor tartalma ki ne boruljon. Ki is borult, el is szaladt, egyenesen be a sparhelt alá, és onnan kiabálta világáig, hogy: úí, úí,...A szatyorból azután óriási piros, városi alma, narancs gurult még ki, és egy cukrászsüteményes doboz is majdnem szétesett, de ezt még idejében meg tudták akadályozni. Az ijedelmet nevetés váltotta fel. Hát az ajándékunknak sikerült lelepleznie magát - mondta Mátyás. Még soká lesz karácsony, addig a mama felnevelheti ezt a neveletlen kis jószágot, legalább lesz lakója a disznó-ólnak. Majd segítünk levágni, de ez a malac csakis egyedül a mamáé, hogy jövőre több hús legyen a háznál, és a rántottába is jusson házisonka.

A kis játék után csak eddegéltek, beszélgettek. A szatyor végleg a háznál maradt, mert a szakadt fület nem tudták megcsináltatni. Először a kamrába, majd a megüresedett istállóba került, a többi hasznavehetetlen, de kedves emléket idéző holmi közé.

Csupán egy szatyor maradt meg a múltból, az az egyetlen egy, amelyik két ízben is valami igazán „jót” hozott a házhoz...

A mese első hallásra is nagyon tetszett, de igazán csak később értettem meg, hogy annak főszereplői dédszüleim, mellékszereplői pedig a ritkán látott Köszörűs nagynénik, kisfiú apám, angyalarcú anyám, és csak hallomásból ismert nagyanyám voltak.

A félfülű háncsszatyor, a dédi halála óta, városi lakásunk kamrájában áll. Néha leporolom, néha azonban csak a pillantásommal simogatom végig, az is jólesik.

Kutyavilág

Már többször besötétedett és kivilágosodott, amióta elment. Ilyen még sohasem fordult elő, hogy egy besötétedés után, Gazdi ne jött volna vissza.

Valami történt. Érezte a zsigereiben, hogy valami nem jó történt. Már az is nem jó, hogy nincs ott.

Enni és inni mindig hagyott neki, ha elment. Most is teletöltötte a tálját, vizet is öntött, majd mielőtt behúzta maga után a kaput, szokás szerint megpaskolta a hátát, megvakargatta a füle tövét. A szeretet eme egyértelmű megnyilvánulását ő hálás vakkantásokkal viszonozta.

Most ismét - immár sokadszorra -, bejárta a drótkerítéssel körbevett, apró udvart. Na, nem azért, mintha bármit féltetni kellett volna az udvaron, hiszen nem volt ott más,

mint a kézzel összetákolt faviskó, meg egy későn termő vadalmafa. Bekeríteni is csupán azért kellett, hogy az erdő tudja, a kapuig jöhet, nem tovább. A dróthatárig gyomlálták az udvart, a kapun túl pedig ott ágaskodott lábujjhegyen a vadon, majdani bebocsátásra várva.

Még a kirándulók se nagyon merészkedtek erre a tájakra, melyet nem érintettek kijelölt turistaösvények, mindenütt szűrős volt a bozót, egyenetlen, hepehupás a talaj, amin a turistabakancs is könnyen megbicsaklik. Ugyanakkor épp ezért esett a helyre az öreg erdész választása, mert itt zavartalan nyugalomban mérlázhatott, elmerenghetett olyan múltbéli eseményeken, amelyek széppé tették az életét, s amelyek szinte kivétel nélkül az erdőhöz kötődtek.

Már nem vadászott, csak sétálgattak az erdőben azokon a napokon, amikor nem a városi házban, hanem ebben a kis fakalyibában időztek. Öregek voltak mind a ketten. Az erdész őzagancs-fogantyús bottal járt, ő meg botorkált mellette, igyekezőn lépést tartani Gazdival, mivel már gyengén látott, sűrű homály ereszkedett valaha éles látású szemére. A nyulat is inkább csak érezte, nem látta, s hogy utána fusson, hovatovább eszébe se jutott.

Előbb az ennivaló, majd a víz fogyott el a tálakból. Ha éhesen is, de megtette szokásos őrjáratát. Odaballagott a házikó bejáratához, de ott nem látott változást, csak a zárt ajtót. Ezen nem lepődött meg igazán, hiszen Gazdi távol volt. Egyértelmű megállapodásuk szerint, Gazdi mindig a házban őrködött, ő meg idekint az udvart vigyázta. És ez jól is volt így.

Ahogy telt az idő, kénytelen-kelletlen rátalált egy addig ismeretlen, fájó érzés, a mindig és mindenütt ott lévő Gazdi hiánya.

További besötétedések, majd kivilágosodások jöttek, amikor az éhség már annyira gyötörte, hogy ráfanyalodott a fa tövébe potyogott, férges vadalmára. Nem volt mohó, főképp nem telhetetlen, de szinte meg sem érezte a vásott fogaival agyonrágott, gyomrába jutó almadarabokat.

Valamit tenni kell, mert Gazdi sokáig elmarad.

Megindult a kerítés mentén, s félvakon, botorkálva kereste, hol kaparhat magának valami gödröt a drótháló alatt. Végül talált is egy olyan helyet, ahol viszonylag lazának tűnt a talaj. Kopott körmeivel ásni kezdett. Amikor úgy látta, már elég mély a lyuk, befúrta magát, és a kerítés túoldalára próbált átnyomakodni. Elakadt, se ki, se be. Amikor még erősebben tolta előre az orrát, s lábaival kaparta a földet, hátába éles fájdalom nyilallt. Mikor végre átért és visszanézett, a drótra akadva nagyobb, véres szőr-csomókat látott. De legalább kint volt. Lassan megindult a sűrű irányába.

Jó idő múlva visszabicegett a házhoz. A gyomra ugyan nem volt tele, de az éhségét némiképp csillapította a döglött varjú, amit az egyik bokor tövében talált. Meg nem látta volna, de az orra még működött, a dögszagot megérezte.

Aznap éjjel, besötétedés után, vihar tört ki. A szél csikorgó fogakkal tördelte a nagyobb ágakat, szaggatta, parittyaként lőtte ki a vékonyabbakat, az egész kalyiba bele-

remegett a szél tomboló erejébe. Esett is, épp elég ahhoz, hogy az udvar gödreiben megülő esőlével szomját oltsa.

A vihar elültével, szokásos reggeli őrzárata során meglepődve látta, hogy a kalyiba ajtaja résnyire nyitva áll. A belényilalló öröm, hogy Gazdi visszatért, hamarosan csalódássá változott, mert mint idekinn, épp úgy odabent a házban is, csend honolt. Orrát ekkor váratlanul megütötte a bentről kitóduló, avasodó szalonna ingerlően gyomorkorgató szaga. De ez mit sem számított. Ami igazán fontos lett volna – és annyira hiányzott, de nem érezte –, Gazdi megszokott illata.

Ezután még jobban kellett őrködni, a nyitott ajtó miatt. Bár a besötétedések és a kivilágosodások egymást követő sokaságában egyre hidegebb lett a levegő, és a zöldből sárgásbarnává váló lombok lassan mind lehullottak, eszébe se jutott, hogy bemenjen a házba. Nem így állapotok meg, és ő ehhez tartotta magát.

Egy kivilágosodáskor, az égből aláhulló fehér por - ami a városban is rendszeresen jelentkezett a hideggel együtt -, teljesen belepte őt, meg a rongyos matracot, ami fekvőhelye volt a kalyiba melletti bokrok alatt. Feltápáskodott, majd a maga vájta gödrön megszokott mozdulatokkal átpréselődve, az erdő felé indult. Két besötétedés és kivilágosodás után, muszáj volt bemennie a fák közé, mert a férges vadalma már csak emlék volt, és örülhetett, ha elhullott pockot, vagy fagytól lelassult, meggémberedett békát sikerült zsákmányolnia. Amíg le nem esett az égből az a hideg, fehér valami, általában talált is ennivalót, de ha nem, ott volt néhány ehető gyökér, amit időnként - ha fáj a gyomra -, máskor is rágni szokott. Sovány táplálék, igaz, de neki már nem kellett sok.

Visszatérve a házhoz, átbujt a kerítés alatt, és a vackához ballagott. Besötétedés után, váratlanul, mintha Gazdi hangját hallotta volna. Gyengén hallotta, gyenge volt már maga is, ereje napok óta fogyatkozott. Érezni érezte, csak nem értette, miért történik mindez. Most azonban, mintha valami felrántotta volna vackáról, s hajtotta a kalyiba felé. Az ajtót tárva-nyitva találta, de csalódottan érezte, nincs Gazdi-szag. Már nem volt kedve, sem ereje, hogy a rongyos matrachoz visszabaktasson, hát leheveredett a koszlott-foszlott lábtörlőre a küszöb elé. Előbb meleget érzett, mintha a házból, az avas szalonna illatával keveredve, Gazdi szeretete áradt volna kifelé, majd egyre hidegebb lett, és ő elaludt...

A nyugdíjas erdész, miután városi házába visszatért, az első éjszakán meghalt. Közeli hozzátartozója nem lévén, a távoli rokon örökös csak azt látta, üres az udvaron a kutyáól. Korábban bizonyára kutyát tartott az öregúr - gondolta -, hiszen vadász volt. Az erdei viskóról senkinek nem volt tudomása. Az elhunytat eltemették, a házat eladták.

Évek teltek el, amikor két fiatal, vállalkozó kedvű erdőjárót a kalyiba felé vetette a jó sorsa. Vagy inkább a rossz sors, hiszen eltévedtek, letértek a kijelölt útról. A kerítéskapu ugyan továbbra is zárva volt, de a faviskó ajtaját ide-oda csapkodta a csípős, tavaszi szél.

A küszöbön láttak valamit. Valamit, ami felkeltette az érdeklődésüket. Egyikük bemászott a kerítésen, óvatosan

persze, mert mit lehet tudni. A birtoksértés mibenlétéről voltak ismereteik.

Az ajtó előtt mumifikálódott kutyatemetet találtak, amely akként feküdt a küszöbön, hogy még holtában is őrizte a házat. Úgy, ahogy annakidején megállapodtak, ahogy Gazdi meghagyta: én idebenn, te odakint...

Illékony boldogság

Mielőtt eleredt az eső, még nem látta. Sőt, előtte sohasem. Mint egy tünékeny álom, úgy került a látóterébe. Az eső elállt, és egyszer csak ott termett, a közvetlen közelében. Olyan szép volt, hogy nem lehetett nem szeretni. Szerelem volt ez, az első látásra.

Ő a Legényvirág, amúgy is kiemelkedett a virágok tengeréből, magas termetével, üreges, kemény szárával, élénk színű, sokszirmú virágával. De az a másik. Az valami csodaszép volt! Nem is csodaszép, maga a csoda! Bizonyára a langy eső hatására bontotta ki oly hirtelen a szirmait. Ezt már megtapasztalta, hiszen a gombák is, a lába alatti fűben, szinte egyik pillanatról a másikra bújtak elő a földből.

Szerelmes lett. Csak nézte, bámulta a másikat. Most szárogtatja a szirmait. Érdekes módon, elsőre csak négy, kecses, sötétkék kis szirmát bontotta ki, a többi biztosan követi még a nap folyamán. Majd a melegedő nap előcsalogatja. Ez a négy szirm azonban bámulatos! Kissé különleges formájúak, azonban a színük, a szivárvány színével vetekszik! És csillognak! Mit csillognak? Sziporkáznak! A többi virág közönyén egészen elcsodálkozott. Hogyhogy nem látják, milyen ragyogó társat kaptak? Pedig büszkének lehetnének rá, hiszen díszére van ő az egész virágkolóniának.

Milyen érdekes! Hihetetlen vékony, áttetsző az a négy gyönyörű szirm. Szél se lebben, levegő nem mozdul, és ő mégis megremeg. Így még sohasem látott virágot szárítkozni. Remegnek a szirmok, mintha csak a szépségét akar-ná láthatóbbá tenni, kitérülközni a világ előtt.

Ez a szerelem múlhatatlan. Csak várnia kell, míg igazán kibontakozik, s amikor teljes pompájában lesz, megszólítja...

A nap delelőn jár, az esőcseppeket magába szippantotta, már megszáradt minden növény. Épp nekiveselkedik, hogy hozzáforduljon, és bámulatáról biztosítsa, szerelmét megvallja, amikor a virágszirmok egy utolsót remegve, rebbenőn a magasba emelkedtek, és tovaillesztak. Tán ennyi volt a virág élete?! A nap megirigyelte a szépségét, és magához emelte? Nézte, ahogy a virág odafent lebeg a magasban, s egyszer csak végleg tovatűnik. Illékony boldogság volt.

Jó, hogy nem tudta meg sohasem. Nem voltak egymáshoz valók. Egy Kisasszony szitakötő sohasem köti az életét egy virághoz...

Latinák Rudolf

Visszaemlékezéseim*

Daxner és Levartovsky

A nagy nemzeti szabadságharc lezajlott, s a világosi fegyverletétellel véget ért. Szeptember hó elején egy állítólag 3000 főből álló tót dobrovolnik [= önkéntes] csapat árasztotta el vármegyénket báró **Levartovsky** császári és királyi soreszredbeli őrnagy vezérlete alatt.

Gömör megye még akkor is gyakorolta törvényhatósági jogait. Pelsőcön tartott utolsó közgyűléséről este jöttem haza. Akkoriban csak anyám és nővéreim voltak honn, s aggódva beszéltek, hogy Ratkóra egy század dobrovolnik érkezett. Egy csapat közülök napközben feljött, felkutatták az egész házat, összes hivatalos irataimat s egyéb nem hivatalos dolgokat is magokkal vittek, de mindenekelőtt engem kerestek.

Nemsokára fegyverzörgés volt hallható, s belépett egy hadnagyi egyenruhás dobrovolnik tiszt azzal, hogy rendelete van engem a zászlóalj parancsnokához, **Daxner**hez Jolsvára bekísértetni. Azon ellenvetésemre, hogy az holnap reggel is megtörténhetik, hogy neki és embereinek is jobb helye lesz itt mint Ratkón – hosszas meggondolás után – szavamat vette, hogy reggel lejövök Ratkóra, s embereivel eltávozott.

Másnap reggel lementem Ratkóra. A Jolsvára vezető út kanyarulatánál megállottam s felküldtem a hajdúmat a város házára, jelentse be a hadnagynak, hogy útban vagyok Jolsvára. A hajdú csakhamar visszajött:

– Azt üzeni a hadnagy úr, hogy tessék feljönni a város házára.

Felmentem.

A hadnagy azzal fogadott:

– A kardját nem küldte el az úr.

– Nem, felelém, azt magának át sem adom, átadom majd Daxner zászlóaljparancsnok úrnak.

– Hát várakozzon! – volt a rövid válasz.

Elmentem a paplakba. Egy jó félóra mulva maga a hadnagy jött át, hogy elmehetek. Azalatt a közeli Répásról két előfogatot rendelt fel, azokat fegyveres emberekkel rakatta meg, kik engem Jolsvára voltak kísérendők. A répási hídnál elhagytam őket s Jolsváig többé nem is láttam őket.

Délben Jolsvára értem, s ebéd után Daxner felkeresésére indultam. Útközben az öreg **Maléter**rel, az akkori polgármesterrel találkoztam.

– Hol veszi itt ki magát? – kérdé csodálkozva.

– Behoztak. – felelém.

– Jöjjön hozzám szállásra! Daxner és **Jeszenszky** is nálam vannak szállva.

Elfogadtam a meghívást. Daxnernek átnyújtottam a kardomat, elmondván neki, hogy azt a ratkói hadnagynak átadni nem akartam.

Latinák Rudolf

– Én nem fogadom el – volt válasza –, add át Levartovskynak. Szigorú rendeletem van – folytatta –, téged biztos fedezet alatt Rimaszombatba küldeni, de biztos vagyok benne, hogy anélkül is bemegy.

Itt beszélt el Jeszenszky a murányi esetre vonatkozó fentebb említett részleteket, s azzal fejezte be: „Az uraknak roppant szerencsájük volt.” Igazat adtam neki.

Estefelé behozták a dobrovolnikok **Frenyo** szolgabíróát, vasraverve.

– Nem bolond ember ez?! – mondja Daxner. – Azt jelenti a Ratkón állomásozó hadnagy, hogy 30 embert Kövibe küldött requirálni, Frenyo fellovalja az ottani volt nemzetőröket s kikergeti a requiráló embereinket. Kénytelen vagyok öt vasban beküldeni Rimaszombatba.

– Annál bolondabb – mondom én – mert az egész hadjárat alatt egy egérlyukba bújtt volna, de nem érdemes öt fegyveres kísérettel Szombatba küldeni, bízd rám, magammal együtt őt is átadom Levartovskynak.

Daxner elgondolkozott.

– Mint ez idő szerint katona – úgymond –, sokat kockáztatok, de ám legyen, rád bízom.

Daxnernek ezen, irányomban tanúsított gavalléros magaviseletére mindig szívesen visszaemlékeztem. Éjfélutáni óráig politizáltam a pánszlávok e két korifeusával.

Másnap este beérkeztem Rimaszombatba. Azonnal bemutatam magamat és Frenyot is Levartovskynak. A reám vonatkozó jelentést első sorban elolvasta és szó nélkül le-

* Latinák Rudolf emlékiratainak első részét, amely az 1849. évi murányi csata eseménytörténetét örökíti meg, folyóiratunk 9. évfolyamának 1. számában közzeltük. A Szlávák Mátyás által említett kéziratot önéletrajz jelenleg gépiratos formában ismert. A közölt szöveg tartalmilag pontos és teljes, de az írásmódot a mai helyesírásához igazítottuk. A szóhasználatot egységesítettük, a rövidítéseket feloldottuk, esetenként a mondatokat tagoltuk. A német nyelvű szövegek után azok magyar fordítását is közöljük.

Peter Michal Bohúň: Ján Francisci-Rimavský (1849/50)

Štefan Marko Daxner

tette. Mikor a Frenyora vonatkozót olvasta, nagy dühvel és lármával rátámadt. Szegény Frenyo elsápadt, reszketett, én megsajnáltam s pár szót akartam mentségére felhozni, de akkor rám rivallt: „Und Sie seien Sie still, Sie sind ein Hauptrebelant, ich lasse Sie morgen todschiessen, ich lasse Sie hängen! Adjutant!!!” [= Ön pedig legyen csendben, Ön a főrebellis, holnap agyonlövetem Önt, felakasztatom Önt. Adjutáns!!!]

Az adjutáns megjelent. „Führen Sie den Oberschthulrichter Latinák aus Stadthaus und sagen Sie der Stadtbehörde, dass Sie alle mit ihren Köpfen gutstehen für Ihn.” [= Vezesse ki Latinák főszolgabíróját a városházáról és mondja meg a városi hatóságnak, hogy mindannyian a fejükkel állnak jól érte.]

Az adjutáns két fegyveres legényt magához vevén, elindultunk a garádicson a régi városházán. Én éppen az utolsó lépcsőfokról léptem le, midőn berobogott egy csinos utikocsi. Én a keskeny sikátorban a falhoz szorultam, az adjutáns a két emberével a garádicson rekedt, mely előtt a kocsi megállott. A kocsiról egy csinos fiatalember díszes katonai egyenruhában ugrott le s felém hajolva a fülembé súgja: „Ne tartson semmitől, tudjuk, hogy bánt a Murány alatt elfogott embereinkkel Róccén.”

Amint az üres kocsi elrobogott, kértem az adjutánstól:

– Ki volt az?

– Hát nem ismeri? Hisz szólott az úrhoz valamit. **Francisci** kapitány.

– Ismerem – mondám –, de a rossz lámpavilágításnál rá nem ismertem.

Avárosházán együtt találtuk a tanácsot. Ez rokonszenves érdeklődéssel fogadott, az adjutáns jelenlétében számomra szobát nyitattott. Az adjutáns kijelenté, hogy a velem való közlekedés szigorúan tiltva van, a két fegyverest az ajtóm előtt állította fel s távozott. Kis idő múlva a hajdúm hozta a poggyászatot és a kardomat, melyet Levartovskynak

átadni nem volt időm, egész fogságom alatt az ajtó mellett egy szögön függött. Ágyneműről a város gondoskodott. Három napig a magánfogság kínjait állottam ki. Se könyvem, se írószereim nem voltak és egy embert sem bocsátottak hozzám. Az ételeket a hajdúm hozta, s az egyik ór benyújtotta. Negyednap reggelén kiszólok az öröknek:

– Ki a kapitányotok?

– Pán **Wlkolinsky**. [= Wlkolinsky úr.]

– Eggyittek menjen hozzám, hogy kéretem, ha egy pillanatra idejőnne.

A jó ember a kapitánynak se engedelmeskedett volna készségesebben mint nekem – fogta a fegyverét és rohant. A Wlkolinsky név ismerős volt előttem. Apja vasgyári tiszt volt a kincstárnál az alsó Garamon s apámnak ismerőse, bizonyosan ő is ismerte a nevemet. Nemsokára megjelent. „A báró commandans [= parancsnok] úrnak szeretnék pár sort írni, kapitány úr, ha szabad.” Maga hozott a szomszéd tanácsteremből írószközköket s papírt. Azt írtam Levartovskynak, hogy négy nap óta a büntetések legnagyobbikát, a magánfogságot szenvedem, kihallgatlanul és elítéletlenül. Ezen eljárást a törvénnyel megegyeztetetőknek nem tartom, azt kérem, hogy vagy hallgattasson ki s ítéltessen el, vagy helyezzen szabadlábra, kellő óvadék mellett. Levelemet maga Wlkolinsky vitte el.

Délután **Viheli Róbert** városi jegyző valami ürügy alatt bebocsáttatást nyert szobámba.

– Délelőtt, úgymond, városi ügyben Levartovskynál voltam s hallottam, amint környezetéhez fordulva ezt mondta: „Der Oberschthulrichter Latinák hat mir einen grossen Brief geschrieben.” [= Latinák főszolgabíró egy nagy levelet írt nekem.]

Hát ettől nemigen ijedtem meg, hisz levelem akárminek volt inkább nevezhető, mint „gross”-nak, de azért kissé megzavarodtam, midőn aznap este az egyik ór benyit a szobámba, s az ajtón belül foglal állást. De csakhamar megvi-

gasztalódtam, hisz legalább élőlény lesz mellettem. Beszédbe eredtem vele. Eleinte nagy tisztelettel, de tartózkodva válaszolt a kérdéseimre, csakhamar azonban annyira meg tudtam a bizalmát nyerni, hogy körülményesen elbeszélte, miszerint ő és társai kincstári bányászok Brezova vidékéről, s büntetésül vannak a dobrovolnikok közé besorozva. Ők mint nemzetőrök háromszor harcoltak a Hurbanok ellen, s most azért vannak ide besorozva – de meg azért is, mert a legkülönbül vannak egyenruházva, sőt zenebandájuk is van. Utoljára a fiatalember annyira nekilelkessült:

– Pán velkomožný [= Nagyságos úr], ha nekem és kint álló társamnak egy szót szól s velünk jön, miután tudjuk, hogy az egész város velünk tartana, kiverjük az egész Hurban sereget.

– Hagyjuk azt, mondom, máskorra! – nyugodtan lefeküdtem.

Másnap reggel a belső őr nem találtam a helyén, ellenben délig nagy volt a látogatók száma. Városszerte ki lett hirdetve, hogy engem szabadon látogathatnak.

Hatodnapon magához hívatott Levartovsky. „Két tárgyat adok fel Önnek. Először is le fogja nekem írni a murányi szerencsétlen orvtámadást, melynél Ön volt a főszereplő. (Az „orvtámadás” kifejezés ellen azonnal, határozottan tiltakoztam.). Figyelmeztetem Önt, hogy teljesen értesülve vagyok mindenről, ami ott történt, tehát hű rajzát várom e sajnós eseménynek Öntől. A második kívánságom az, adja okát: miért tartotta fel magát e megyében a Kossuth-jegy a köznép nagy kárára, mikor az egész országban már régen megszűnt pénzértéket képviselni.”

A következő napon mindkét tárgyra nézve beküldtem a nyilatkozatomat. A murányi esetről feltűnhetett neki, hogy a foglyok történetét Rócén egy szóval sem érintetem, pedig lehet, hogy éppen ezt várta. A „Kossuth-jegy”-ek forgalmát megyénk akkori helyzetéből könnyen kimagaráztam.

A nyolcadik napon újból magához hívatott és leültetett. Elkezdett politizálni, hogy a császári kormány komoly intenciója [= szándéka] Magyarországot kibékíteni, a kormány e szándékához minden igaz hazafinak segédkeznie kell nyújtania stb., végül felszólított, vállaljam el a megye főnökségét. Megköszöntem, de határozottan visszautasítottam. Akkor felkelt, kezét nyújtott, s azt mondta:

– Ön szabad, hazamehet amikor tetszik.

E váratlan fordulat ugyan meglepett, de rövid köszönetet mondva, nyugodtan azon kérdést intéztem hozzá, hogy hát:

– Ezután még mit várhatok?

– Szerencséje Önnek, hogy az én kezembe került. Biztosíthatom, hogy többé semmi bántódása nem lesz.

S úgy is lett.

Erdélyi utam

A világosi fegyverletétel után honvédeink a Görgei-hadseregéből – ki hogy tudott – menekülni igyekeztek. **Sándor** és **Frigyes** szerencsésen hazakerültek, csak **Paliról**, ki a pákozdi ütközettől kezdve Görgeinek minden csatáiban részt vett, nem kaptunk semmi hírt. Október 6-án egy levél

érkezett címemre Erdélyből, Nagyszebenből, melyben Palinak egy honvédtársa arról értesít, hogy Pali a tömösvári szerencsétlen kimenetelű csatában a honvédség legnagyobb részével együtt foglyul esvén, a Leiningen nevét viselő gyalogezredbe lett besorozva, s most Nagyszebenben, az ispotályban súlyos betegen fekszik. Azonnal el voltam határozva, hogy Szebenben felkeresem. Hát ez akkoriban, bizony, nagy feladat volt. Számtalan, legyőzhetetlennek látszó nehézségeket kellett leküzdenem. Eltekintve attól, miszerint általánosan el volt terjedve azon vélemény, hogy az erdélyi szászok, románok, valamint a mi szerbeink halálos ellenségei lévén a magyarnak, mindenki életével játszik, aki elég bátor középük menni, hogy szétugraszott honvédek, guerillák s egyéb ilyenkor felmerülni szokott veszedelmes kőbornép a háború által elpusztított vidékeken az utazást felette veszélyessé teszik, eltekintve mindezekről, sokkal komolyabb és közelebb fekvő okok tették ezen szándék kivételét rendkívül nehézé. Először is a pénz kérdése. Azon különös helyzetben volt megyénk, hogy itt a „Kossuth-jegy”-en kívül semmiféle más pénz nem volt forgalomban, ez pedig majdnem szeptember közepéig fenntartotta magát, aztán be lett vonva. A kereskedés, s általában minden forgalom szünetelt, úgyhogy vidékünkön akkoriban semmiféle pénz nem létezett. Továbbá, megyénkben semmiféle hatóság szervezve nem volt. Egy vagy két magyar ember vállalt szolgabírói hivatalt, de rendszeresítve az sem volt, nem is lehetett, mert a megyei főnökség betöltve nem volt. Utitervemre nézve ez azért volt nagy akadály, mert hisz rendes útlevél nélkül a megye határát sem lehetett átlépni. S végül nagy, sőt a legnagyobb akadály volt a közlekedési eszközök teljes hiánya, itt éppúgy, mint Erdélyben.

Mindez engem nem zavart. Még aznap felszedtem a közeli környékben minden ezüstpénzt, amely itt található volt. Mindenki készséggel adta ide amilye volt, néhány újdontú magyar arany akadt nálam is. Másnap már útban voltam. Híre járt, hogy **Mumhárd János** (később **Szilárdyra** változtatta a nevét) lenkei birtokos, jó öreg táblabíró (: azaz, nem is olyan nagyon öreg :) volt megyei főnöknek kinevezve. Első állomásom tehát Lenke volt, egy az országúttól oldalt fekvő kis falu.

– Isten hozta, édes öcsémuram, miféle jó szél hozta errefelé? – E szavakkal fogadott az öreg a házában, hol azelőtt sohasem voltam.

– Útlevelet kérek, bátyám!

– Mit? Útlevelet? Micsoda útlevelet? Minek? Hová?

– Erdélybe.

– Erdélybe? Megbolondult, uramöcsém?

– Nem én, hanem az van a dologban, hogy három öcsém honvéd volt a Görgey seregében, kettő a világosi fegyverletétel után szerencsésen hazajött, a harmadik a tömösvári csatában, hol honvédeink három napon át éhen-szomjan csatáztak, foglyul esett s egy gyalog osztrák ezredbe be van sorozva, s most Nagyszebenben az ispotályban súlyos betegen fekszik, illő tehát, hogy őt ott felkeressem és valahogy segítsek rajta.

– Az már más, de hogy adjak én útlevelet?! Azt sem tudom, vagyok-e valami, s mi vagyok? Aztán se irodám, se

hivatalos pecsétem, se útlevelem, azt sem tudom, hogy néz ki egy útlevél.

- Főszolgabíró voltam, vannak megyei útleveleim, hoztam egyet, csak írja alá.

- De hisz az ördög sem ismeri az írásomat, mit nyer vele?

- Az már az én gondom, csak írja alá! - Nagysokára aláírta.

Rimaszombatban akkor már rendes osztrák gyalogság állomásozott **Kronenberg** ezredes alatt. Hosszas keresés után a **Dapsy Frigyes** boltjában találtam (: a református templom mellett.): Fölkértem az ezredest, hogy láttamozza az útlevelemet.

- Hová utazik?

- Erdélybe, Nagyszebenbe.

- Ez mai napság merész vállalat. És mi célból? - Elmondtam neki egész őszintén. A dolog érdekelt. - Megtenném szívesen ez esetben. Ámbár a dolog, szorosán véve, nem tartozik énreám, de én a Mumhárd úr írását nem ismerem, ne vegye rossz néven, de oly időket élünk, hogy a katonának is óvatosnak kell lenni. Nyugtasson meg engem e részben valamiképp.

Alighogy kiléptem az utcára, találkoztam **Malatinszky Frigyes**szel. Megszólítom:

- Frigyes, ki itt a szolgabíró?

- Én. - volt a válasz.

- Bravó! Ismered a Mumhárd írását?

- Sohse láttam.

Elbeszéltem neki röviden az útlevél keletkezésének történetét, s az ezredessel folyt párbeszédemet.

- Gyere be, igazold az ezredes előtt az útlevél igaz voltát! - s beléptünk a boltba.

- Nun, Herr Stuhlrichter, ist der Pass in Ordnung? [= Nos, szolgabíró úr, rendben van az útlevél?]

- Ja, Herr Oberst. [= Igen, ezredes úr.]

- Dass freut mich. [= Ennek örülök.] - mondá, s azzal tollat kért, hogy az útlevelem láttamozza. - Ne sajnáljon - mondja tovább - elmenni az irodámba, üttesse rá az ezred pecsétjét, ez a fő dolog! (: Pompás ember. :)

Délben mégegyszer találkoztam az ezredessel a piacon. Megszólított.

- Hát mikor utazik?

- Mindjárt ebéd után. Ezredes úr igen szíves volt irántam, adjon tanácsot, kérem, hogy szabadíthatnám ki az öcsémet?

- Wennden Sie sich an die Ärzte, die sind zugänglich wie der Teufel. [= Forduljon az orvosokhoz, azok mindenre kaphatók, mint az ördög.] - volt a válasz.

Pestre minden baj nélkül eljutottam.

Itt mindjárt volt alkalmam az ezredes pecsétjének értékét tapasztalni. Itt kezdődtek egyúttal a közlekedési eszközök teljes hiányából eredt továbbjuthatási nehézségek. Bejártam a szállodákat, a pincéreknek jó borraivalót ígértem, ha alkalmatosságot találnak számomra Erdélybe. Egy zsidó jelentkezett, hogy 500 pengőforintokért elvisz Kolozsvárra, ha a három lovát valamelyik banknál biztosítom. Azt el

nem fogadhattam. Végre a 4-dik napon az István-Főherceg szálloda pincére jelenti, hogy nálok két úr van szállva, akik szintén Kolozsvárra szándékoznak utazni. Azonnal felkerestem őket. Bemutattuk magunkat egymásnak: báró **Bánffy Dénes** és **Steinert X.** Kolozsvárról. Mindketten fiatalemberek, a Bem seregében hadnagyi rangot viseltek. Az első csatában foglyul estek, azóta Jozefstadtdban voltak elcsukva, most szabadon bocsátották őket egyenként 12 krajcár „*Löhnung*”-al, egy-egy „*profoni*”-al és szabadjeggyel Pestig.

- Hallom, hogy az urak Kolozsvárra utaznak.

- Igen, s a pincér mondja, hogy Ön is oda szándékozik, de nem tud alkalmatosságot kapni. Mi találtunk egy vállalkozót, ki kész bennünket Kolozsvárra elszállítani 180 pengőforintért. A kocsisát és lovait eltartjuk, ha felcsap útitársnak, szívesen látjuk, holnap reggel indulnánk.

- Köszönettel és örömmel fogadom el ajánlatukat, mert már nem tudtam hová fordulni. Utazásom célja ugyan Nagyszeben, de Kolozsvárról talán könnyebben eljuthatok oda.

Elbeszéltem nekik utazásomnak okát, ők viszont jozefstadti emlékeiket. Hamar megbarátkoztunk. Ebéd után voltunk.

- Most még egy látogatást kell tennem - mondja Bánffy -, özv. **Hunyady** grófnétől útiköltséget akarok mindkettőnk számára kérni, mert 12 krajcárral bajos Kolozsvárra indulni. A grófné ugyan rokonom, de ezen lépés mégis nagyon nehezemre esik.

- Ha csak ez a baj - mondom -, van nálam annyi, hogy Kolozsvárig mindhármunk költségeit fedezhetem, ez tehát ne feszélyezze a báró urat.

Bánffy látható megkönnyebbüléssel köszönte meg az ajánlatomat.

Pestről másnap indulva, minden baj nélkül Kolozsvárra értünk. Bánfihunyadon azon rossz hírt vette Bánffy, hogy az oláhok a birtokát elpusztították. Neje hollétéről értesítést sehol sem kaphatott. Másnap reggel Bánffy felkeresett vendégülő szállásomon, s örömmel tudatta velem, hogy nejét itt találta, s ez személyesen kívánná nekem köszönetét kifejezni a férjének nyújtott baráti segélyért. Kénytelen voltam a meghívást elfogadni, s ez alkalommal a bárónőben egy fiatal, igen kedves és lelkes magyar úrinőt találtam, ki engem hálanyilvánítsaival elhalmozott, hogy férjének hazajövetelét lehetővé tettem s én hiába fogadkoztam, hogy voltaképpen én tartozom hálával a bárónak, hisz ő hozott engem ide. Ugyanígy fogadtak és hálálkodtak a fiatal Steinert szülői.

Délben szobámba jött a vendéglős, s azt kérdezte, hol kívánok ebédelni.

- Az étkezőben - felelém.

- Csak azért kérdem, folytatá, mert az étteremben csupa osztrák katonatisztek étkeznek, s nem tudom, kedvére lesz-e ez uraságodnak, mint magyar embernek. Van egy külön helyiségem, hol csak báró **Jósika Lajos** /: volt erdélyi gubernátor /: és **Horváth Miklós** ezredes szoktak rendesen étkezni. Ha uraságodnak tetszik, ott ebédelhet.

– Nekem tetszenék, de kérdés, azon uraknak fog-e tetszeni.

– Beszéltem velök és szívesen látják.

Csakugyan igen szívélyesen fogadtak. Midőn elmondtam nekik, honnan jövök, milyenek most nálunk a viszonyok, minő nehézségekkel kellett eddig is megküzdeni, s utazásomnak mi a célja, teljes mértékben fölköltöttem érdeklődésüket. Ők is csodálkozásuknak adtak kifejezést, hogy ily viszonyok közt mertem ezen hosszú, veszélyes útra vállalkozni. Horváth ezredes pedig külön még azzal adta érdeklődésének jelét, hogy megígérte, miszerint még ma fog **Puchner**hez, az erdélyi hadtest parancsnokához elmenni, megtudandó tőle a Nagyszebenben állomásozó Leiningen ezredre vonatkozó részleteket és ha – mind reményli – holnap ismét együtt ebédelünk, tudatni fogja velem az eredményt. Szavát beváltotta, de Puchnertől csak annyit tudhatott meg, hogy a Leiningen ezred már ezelőtt két héttel rendeletet kapott Olaszországba indulni, s azonnal el is indult, hanem az öcsémtől kapott levelem folytán őt valószínűleg még az ispotályban fogom találni. Hozzátette Puchner, hogy szóljak be Károlyvár parancsnokához, lehet, hogy ott többet fogok megtudni.

E közben a továbbjuthatás gondoljait vettem egész időmet igénybe. Elmentem **Biazini**hez, az akkori gyorskocsi intézet híres tulajdonosához. „Uram, száz lovam volt, ötvenet a **Bem** táborának szolgáltattam át, a többi az oroszok és osztrákok vették el, egy lovam sincsen. Tanácsot sem adhatok.”

Egy napon bekopogtat a pincér. „Uram, úgymond, a mai hetivásárra bejött Orlátról, két órányira Nagyszebentől, egy oláh paraszt. A behozott holmiját eladta, délután üresen visszaindul. Jó lóva, jó parasztszekere van, ez hajlandó az urat Orlátra és onnan Szebenbe is elvinni. Az embernek becsületes pófája van.” Kapva-kaptam az alkalmon, s délután végre elindulhattam a hosszú, még hátralévő útra. Oláh fuvarosommal beszélni nem tudtam, mert egymás nyelvét nem értettük, de a jóember egész úton úgy őrzött, mint a szeme fényét. Károlyvárra érve, míg a fuvarosom etetett, felmentem a várba, hogy a vett tanács szerint beszéljek a parancsnokkal. A várdomb sétaterén sok katonatisztet találtam, kinéztem a legjobb arcút, s kérdém tőle, beszélhet-e a parancsnokkal? „Ó, igen – felelte teljes udvariassággal –, szabad kérdezni, mi célból?” Elmondtam a kívánságomat. Azalatt több tiszt gyűlt közénk, s az unalom szülte érdeklődéssel tárgyalták a kérdést. Mindannyian tudták, hogy a Leiningen gyalogezred Olaszországba lett rendelve, s két héttel ezelőtt elhagyta Szebent, s mindannyian állították, hogy többet a parancsnoktól sem fogok megtudhatni, így tehát feleslegesnek tartottam tovább kérdezősködni, s megköszönve a tisztek szívességét, elbúcsúztam tőlük.

Egyik este Nagygyedre értünk, s fuvarosomtól megértettem, hogy itt fogunk meghálalni. A város egy rom volt, egy nagyon ideiglenes szerkezetű, kanton-forma vendéglőbe szálltunk meg, melyben sikerült egy kis hálószobát kapnom. A vendéglős megnyugtatómra felhozta, hogy őrizetül egy svadron [= század] huszárság van a városban

elhelyezve. Étkezési helyiségül az ivószoba szolgált. Rendeltem magamnak egy kis vacsorát, melyet éppen elvégeztem, midőn betoppant egy csapat huszár, csupa fiatal legények, egy korosabb őrmesterrel az élükön. Hangos „Jó estét!” köszöntéssel léptek be, melyet hasonló módon viszonztam.

– Hát az úr magyar ember?! – rivalltak fel egyszerre mindannyian, mintha villanyár érte volna őket. – Honnan jön?

– Magyarországból.

– Magyarországból? A mi kedves hazánkból? Áldja meg az Isten! Beszéljen nekünk a mi szép hazánkról – de sokat!

Azalatt helyet foglaltak az asztal körül, a kérdezősködésnek nem volt vége-hossza. Hoztattam nekik bort. Eleinte kissé tartózkodók voltak, a korosabb őrmester nyilván feszélyezte őket, de csakhamar nekimelegedtek, elkezdtek dalolni, kezdve magyar népdalokon, aztán (következett a) „huncut a német”, végül egész lelkesedéssel rázendítettek a „Kossuth Lajos azt üzente”. De erre már felállt az őrmester: „No, fiúk, ne bomoljatok! Elég volt, bajba hozzatok magatokat, meg engem is. Mars!”

Csend lett. A huszárok elhagyták helyeiket, engem körülfogtak, mindegyik kezet akart velem szorítani, egyiknek-másiknak könny toltult a szemébe. „Köszöntse a mi drága, elárvult hazánkat!” s több efféle bús és bolondos beszédek és búcsúzások közt az őrmester alig tudta őket kituszkolni az ivószobából.

Végre egy este minden baj nélkül beértünk Orlátra, honnan másnap reggel jó oláhom hűségesen bevitt Szebenbe. Itt, elhelyezkedve a szállásomon, a vendéglős figyelmeztetésére, hogy mindenekelőtt a rendőrségnél hozzam rendbe dolgaimat, elmentem a rendőri hivatalba s átadtam útvelemet, melyet Pesttől idáig sehol sem követeltek. Ott hosszas kérdezősködésnek lettem kitéve: minek, mi okból, mi célból jöttem Szebenbe? Egész őszinteséggel elmondtam, hogy volt honvédtüzér öcsém itt be lett sorozva, s most az ispotályban betegen fekszik. Őt jöttem meglátogatni, s ha lehet, kiszabadítani. Nyolc napra szóló tartózkodási jegyet kaptam. Ez rendben lévén, első dolgom volt Palit felkeresni. A vendéglős értesített, hogy itt 12 katonai ispotály van berendezve, aközt egy főispotály, s mindannyinak a címét sorban feljegyezte nekem. Sorba jártam az ispotályokat. Jólesett tapasztalnom azon készséget és előzékenységet, melyet az egyes ispotályok orvosai kérdezősködésem iránt tanúsítottak. Később megtudtam, hogy mindannyian, az ezredorvossal együtt, a Bem táborából lettek átvéve. Végiglapozgatták a jegyzőkönyveiket, melyek a betegek neveit, azok felvételök vagy elbocsátatásuk idejét tartalmazták. A felügyelő katonatisztek ellen sem lehetett bármi kifogásom. Végre az 5-ik vagy 7-ik ispotályban rájöttünk, hogy Pali két nappal ezelőtt elhagyta az ispotályt s át lett adva a Transport-háznak. Véletlenségből annak átellenében voltam szállásolva. Rögtön átmentem az impozáns, nagy épületbe. A kapu előtt álló katonasír rám se hederített. Amint beléptem az udvarba, egy fiatal katonatiszt jött velem szembe. Kérdezte, kit keresek. Megmondtam neki. Azonnal vezetőül ajánlkozott. Bejártuk a nagy épület minden szobáit, Palit nem találtam. „Akkor még a gyengélkedők termében lesz.”

– mondá az én szíves vezetőm. Lementünk a földszintre, s a tiszt benyitott egy hosszú terembe, melynek mind a két oldalán hosszú sorban tábori ágyak voltak elhelyezve. Még nem értünk a terem közepére, midőn jobb felől egy hang – mintha a föld mélyéből jött volna – megszólalt: „Rudi!”... Kísérőm részvétellel kezet szorított s távozott.

A terem felügyelője egy altiszt volt, ezzel megismertetem a Palira vonatkozó körülményeket. A búcsú kézsorítás alkalmával egy nagyobb ezüstpénzt csúsztatam észrevétlenül a markába, s megkértem, engedje meg az öcsémnek, hogy ottartózkodásom idejére a közeli vendéglőben, nálam lakhassék. A felügyelő altiszt, talán azért is, mert engem a feljebbvalójával látott bejönni, megengedte, s csak azt kívánta, hogy Pali minden nap jelentkezék. Palit tehát magammal vittem – sietve, mint valami titkos dolgot. Szegény fiút szánandó állapotban találtam. Testileg-lelkileg meg volt törve. Az első pillanatban nem volt tiszta fogalma arról, mi történik vele. Szállásomra érve, lefektettem. Másnap reggel ágyának lepedője el volt lepve férgekkel. Kissé magához jött, de folytonos félelem uralkodott rajta.

Most már megkezdhettem a szabadítási munkát. Első dolgom volt az ezredorvost felkeresni. Lakása egy emeletes házban volt, a ház belső udvarán. Az emeletet egy folyosó övezte körül, ebből nyíltak az ajtók az emeleti szobákba. Az ezredorvos lakásának előszobájában egy nőcselédet találtam, ki kérdésemre azon nem várt válasszal lepett meg, hogy az ezredorvos egész családjával Orlátra ment, mikor térnek vissza, nem tudja. Lehangolva értem ki a folyosóra, hol szemközt találtam magam egy jó külsejű hölgygel, ki előtt, köszöntésül, kalapomat megleggyintettem.

– Kit keres, kérem? – szólít meg a hölgy.

– Az ezredorvos urat.

– Ő most Orláton van, s valószínűleg hosszabban fog ott időzni, én a neje vagyok. Szabad tudnom, mit kíván a férjemtől? – Röviden elmondtam neki. A dolog érdekelte, tovább kérdezősködött. Több részleteket kellett neki elbeszelnem, s midőn megtudta, hogy e végből messze Magyarországból jövök, az angyali hölgy azt mondta nekem: – Tudja, mit? Jöjjön velem Orlátra, elviszem a férjemhez, s én leszek a szószólója. Némely dolgokat kell a házban elrendeznem, de délután pontban négy órakor indulunk. Ugye elfogadja ajánlatomat?

Képzeltető, mily hálálkodással fogadtam el.

Az indulás jóval későbbre esett, nyolc óra volt este, mikor Orlátra értünk. Én, természetesen, másnapra akartam halasztani látogatásomat, s kérdeztem, mikor tehetem azt?

– Nem – mondta ő –, a férjem ugyan már ágyban lesz, mert kissé gyöngélkedik, de ily esetben ez nem tesz semmit, bízsa rám a dolgot!

Az ezredes orvost csakugyan már ágyban találtuk. Neje elmondta neki véletlen találkozásunkat, s idejövetelemnek okát, s valóban lelkes szószólója volt ügyemnek. Férje jóindulattal hallgatta végig neje előadását, aztán felém fordult:

– Meg lehet róla győződve – úgymond –, hogy ily pártfogás mellett megtettem volna minden tőlem telhetőt testvé-

re érdekében, de megtettem volna anélkül is. Sajnos, most már nem tehetek semmit, ma adtam be végleges lemondásomat, mit eddig még a nőmmel sem közöltem. Az összes itteni orvosi kar a Bem táborából lett átvéve. Rangunkat meghagyták, de azért minden alkalommal éreztetik velünk, s kivált velem, hogy rebelligek voltunk. Én megúntam a secatúrákat, s nem vagyok kénytelen azokat tovább túrni, van miből családomat fenntartani, itt is a magam birtokán vagyok. Forduljon utódomhoz, ez valószínűleg **Heine** főorvos lett.

Reményeimben csalódva, de hálás érzéssel búcsúztam el a derék családtól, s reggel visszatértem Szebenbe. Felkerestem Heine főrvost. Neje fogadott, férje nem volt otthon. Ez úrhölgy sem tagadta meg női természetét. Kíváncsiságból kérdést kérdés után intézett hozzám, kénytelen voltam utazásom és Palira vonatkozólag mindent elmondani. Érdeklődése láthatólag fokozódott, s ezt azzal tanúsítja, mondván:

– Várja be a férjemet, minden percben várom, aztán mindketten ostromolni fogjuk.

A főorvos nemsokára megérkezett, s neje csakugyan úgy fogta ostrom alá, hogy én a magam részéről minden beavatkozást feleslegesnek tartottam. A főorvos jóakarólag hallgatta neje rábeszélő előadását, aztán felém fordult:

– És hol van a testvére? – kérdé.

– A Transport-házban. – felelém. – Az ispotályt néhány nap előtt hagyta el, de testileg-lelkileg meg van törve.

– Sajnálom – mondá –, akkor nem tehetek érte semmit. A Transport-ház dolgaiba nem avatkozhatom, de ha egészségi állapota olyan, mint aminőnek mondotta, úgy helyeztesse vissza az ispotályba, aztán meglátjuk, mit lehet tenni.

Ennek helyességét beláttam.

Amint Palinak tudtára adtam, hogy vissza kell mennie a Transport-házba, onnan pedig az ispotályba, nagyon megijedt, elsősorban az ispotályi élettől irtózott, melynek mivoltát volt alkalma tapasztalni. Aztán félt a kapitánytól, egy durva ráctól, ki a volt honvédekkel igen rosszul bánt, kinél azért félt jelentkezni, mert hiszen csak pár nap előtt hagyta el az ispotályt. Visszakísértem a Transport-házba s a felügyelő tisztnak jelentettem, hogy Pali rosszabbul lett, s vissza kell mennie az ispotályba, Palinak pedig meghagytam, hogy evégből mielőbb jelentkezék.

A következő nap elmentem a Transport-házba, megtudni, melyik ispotályba lett Pali felvéve. Meglepetésemre, Palit még ott találtam, nem mert a kapitánynál jelentkezni, s csak midőn szigorúan megfedtem, s szívére kötöttem, hogy ettől függ szabadulása, főleg pedig, hogy sorsa egy-két nap alatt eldőlt, tehát nem sokáig lesz az ispotályban, szánta el magát a jelentkezésre, s rögtön fel lett véve. Megtudva ispotályának számát, siettem Heine főorvoshoz.

– Ez az első lépés – szól a derék főorvos –, de át kell őt helyezettünk a főispotályba, ez közvetlen felügyeletem alatt áll, ott könnyebben fog menni a dolog, délután ismét oda megyek, s az ottani orvosnak megadom a szükséges utasítást. Ön addig látogassa a testvérét, s ismerkedjek meg az ottani felügyelő tiszttel. Este hat órakor jelenjek meg ott újból, s remélem, akkor át fogják szállíthatni a beteget.

Minden úgy történt. Midőn este odajöttem, az orvos tudtomra adta, hogy a dolog rendben van. Azonnal elmentem a Pali ágyához és súgva mondtam neki:

– Kelj fel, Pali, és öltözködjél, elviszlek a főispotályba.

A szegény fiú egyáltalán nem tudta, hogy mi történik vele. Segítségemmel felöltözködött, az orvos a felügyelő tiszttel lekísérték, az őrt álló két granátos a tiszt szavára szabad utat engedett, én elkísértem a főispotály kapujáig, onnan az orvos figyelmeztetésére visszatértem.

Másnap reggel elbeszéltem a főorvosnak a történeteket, és ő megígérte, hogy a beteget még ma meg fogja vizsgálni, e végből délután négy órakor meg fog jelenni a főispotályban, ott várjam be. Rövid időn utánam eljött s az ottani segédorvos elvezette a Pali ágyához. Amint a beteget meglátta, egy bánatot kifejező mozdulatot tett a kezével feléje, megvizsgálta, s a vizsgát e szavakkal fejezte be: „Für immer untauglich.” [= Mindörökre alkalmatlan.] Azonnal megírta az orvosi bizonylatot, s azt azzal adta át nekem, hogy a beteg még felülvizsgálat alá kerül, de abban biztos lehetek, hogy a felülvizsgáló bizottság nem fog egyebet mondhatni.

Másnap reggel elmentem a „superarbitrungscommissio n”-hoz [= felsőbb döntőbizottsághoz], s a főorvosi bizonylatot a kommissió elnökének bemutatván, kértem, hogy a felülvizsgálat mielőbb megtörténjék. Az elnök, átolvasván a bizonylatot, rám nézett:

– Sind das Sie? [= Ön ez?] – kérdé.

– Nein, mein jüngerer Bruder. [= Nem, az öcsém.]

– Was war Ihr Bruder? [= Mi volt az Ön öccse?]

– Bergakademiker in Schemnitz. [= Bányászakadémikus Selmecen.]

– Wie viele intelligente junge Leute sind durch diesen unglückseligen Krieg elend geworden. [= Milyen sok intelligens fiatal ember nyomorodott meg ebben a szerencsétlen háborúban.] – azzal átadja az orvosi bizonylatot a mellette ülő tisztnek, s ezt mondja:

– Schreiben Sie! Superarbitriert, für immer untauglich befunden. [= Írja! Felülvizsgálva, mindörökre alkalmatlannak találtatik.]

Nem hittem a szemeimnek, füleimnek, midőn e becses okmányt kezeimbe adta:

– Tehát szabad a testvérem? – kérdém alig elfojtható örömmel.

– Teljesen. Hazaviheti, amikor akarja.

Siettem az ispotályba, honnan – némely ceremóniálék elintézése után – Palit, igazi diadalérzettel, magammal vittem. Szállásomra érve, örömtelven mondtam neki:

– No, Pali, szabad vagy, viszlek haza.

Szegény fiú! Szemei könnyelabadtak, de ezen, ránézve oly válságos pillanatban, nem gondolt sem otthon aggódó édesanyjára, sem többi testvéreire, hanem e különös szavakra fakadt:

– Hát igazán meg fogom látni a mi kis szlatvini pusztánkat?! – Ilyen volt akkori lelki állapota.

Délután Heine főorvoshoz mentem, neki a jóhírt megviendő, hálás köszönetemet fejezve ki neki szíves és sikeres közbenjárásáért, egyszersmind öt darab újdonsajt magyar

arany felajánlásával akartam hálámnak újabb kifejezést adni, ezt azonban semmi szín alatt nem akarta elfogadni, s alig bírtam rábeszélni, hogy legalább egyet tartson meg, emlékül. Ekkor beszélte el neje, hogy nekik egyetlenegy fiúgyermekük van, ki szintén honvéd volt. Azt sem tudják, életben van-e még, s milyen boldogok volnának, ha a gondviselés azt éppen úgy még visszaadná nekik. Hálás köszönetem ismételt kifejezésével búcsúztam el e kedves emberektől.

A főcél tehát el volt érve, de egy utolsó és nem kis gond nehezedett vállaimra még, a hazajuthatás gondja. Heine főorvostól elbúcsúzva, bejártam a várost, beszéltem a vendégfogadóknak, kocsit keresve Aradra. Seholy semmi. Este fáradtan, búslakodva, a szállásomra értem. Gondolkoztam, tőprengtem, mit tegyek, hová forduljak. Tartózkodási engedélyem is lejárt, holnap azt is meg kell újítani, dehát aztán? Ekkor kopogtatnak a szobám ajtaján, s belép egy csinos fiatal dragonyos hadnagy.

– Bocsánat – úgymond –, én **Steinbach** vagyok Bécsből, ez idő szerint még csak dragonyos hadnagy. Hazamegyek szabadságra. Egy óra előtt érkeztem, s itt tudtam meg, hogy uraságod Pestre szándékozik. Felajánlom alkalmatosságomat, mely Aradig van megfogadva. Őszintén megvallom, hogy nagyon örülnék, ha a mostani bolond időkben magyar úriember társaságában tehetném meg az utat a Magyar Alföldön keresztül Pestig. Remélem, elfogadja ajánlatomat.

No, gondoltam magamban, te egyenesen az égből potytyantál le. A fiatalembernek megnyerő külseje, rokonszenves arca volt. Különösen azon őszinteség gyakorolt rám jó benyomást, mellyel bevallotta, hogy jó lesz a Magyar Alföldön át „a mai bolond időkben” egy magyar ember társaságában megtenni az utat.

– Nagyon köszönjük szíves ajánlatát, de itt a beteg öcsém...

– Tudom – vágott a szavamba –, tudok mindent, hárman pompásan elférünk, also abgemacht [= tehát, megállapodtunk]. Mikor indulhatunk?

– Én készen vagyok, csak az útlevelemért kell még reggel elmennem, azt hiszem, hogy az nem fog sokáig tartani.

– Úgyhát 9 órakor indulunk. – rekeszté be a párbeszédet, s azzal távozott.

A Szebenben töltött nyolc éjszaka alatt egyszer sem aludtam olyan jól mint most.

Másnap reggel nyolc órakor már útban voltam a rendőrség felé. Vasárnap volt, de, gondoltam, a rendőrségnek nincs vasárnapja. Ugyanazon rendőrtisztet találtam a hivatalban, ki nyolc nap előtt a tartózkodási jegyet állította ki számomra. Mielőtt szóhoz juthattam volna, azzal fogadott:

– Haben Sie ihren Bruder befreit? [= Megszabadította a testvérét?]

– Igen – válaszoltam –, itt az elbocsátó levele.

A rideg rendőrtiszt arcán mintha a megelégedés egy vonása siklott volna végig.

– Rendben van minden – mondá –, de az elbocsátáslevelet a térparancsnokság által láttamoztatni kell, azt el ne mulassza az úr. Ott meg ott lakik.

Elhűltem. Újabb, nem várt akadály. Térparancsnok! Vasárnap! Szépen vagyunk! Hát, Isten neki! Felkerestem, s a cseléd által megjelölt ajtón benyitottam. A térparancsnokot családja körében, a reggelinél találtam, neje és egy kisleányka ültek az asztalnál. Bocsánatkérés mellett előadtam az ügyemet. A térparancsnok felkelt, otthagya családját, reggelijét, s engem hivatalos szobájába vezetett. Ott, bizony, még nem talált senkit, tehát maga végezte el a hivatalával járó teendőket, s nekem az aláírásával és hivatalos pecsétjével ellátott elbocsátó levelet szó nélkül átadta.

Megszűnt tehát minden akadály, s most már nyugodtan útnak indulhattunk. Szállásomra érve, rögtön betoppant a hadnagyunk.

- Készen vagyok - kiálték elébe -, indulhatunk.

- Helyes - mondá -, de tudatni kívántam Önnel, hogy egy negyedik utitársunk akadt, egy, az utóbbi harcokban elesett kapitánynak az özvegye. Nyugdíja ügyében Bécsbe utazik, audienciát remél Őfelségénél. Nem tudtam őt a nyakamról lerázni, de, igazat szólva, meg is sajnáltam, mert hiszen itt nem egyhamar talált volna más alkalmatosságot.

- Ön - felelém -, kocsijával, természetesen, szabadon rendelkezhetik, de arra az egyre kérem, hogy a beteg öcsém a hátsó ülést foglalhassa el.

- Hisz ez természetes - vágott a szavamba -, mi, fiatalok (ő 22, én 26 éves) felváltva a kocsis mellett ülünk, azonkívül a „gnädige” [= nagyságos] oly tengernyi ágyneműt visz magával, hogy a beteg az egész úton valóságos ágyban fog fekédni. Megyek és rögtön fogatok. - Azzal a jóember kisetett.

Elindultunk. Pali csakugyan valóságos ágyat kapott ülésül, különben közömbös volt minden iránt, az örömnék legkisebb jele nem volt rajta észrevehető. Utunk a Bem csatamezőin vezetett keresztül, az úttól jobbra-balra a földek kilótt papírtöltények ezreivel voltak elborítva, s ezek közt temérdek elesett lovak csontvázai. Már a második állomáson egész bizalmas lábon állottam a derék hadnaggal. Leszállván a kocsiról, félreint, s mondja nekem:

- Tudja-e, minek tartja Önt a „gnädige”? Guerilla főnöknek, vagy még ennél is rosszabbnak. No, ezért megréféalom önagságát. Meghagytam őt a gyanújában, sőt még megerősítettem. Most borzasztóan fél, és én még jobban fogom ijesztgetni, s elmulatunk a rettegésén. El ne rontsa a tréfámat!

Útközben elbeszélte a szegény asszonynak, hogy utunk a bakonyi erdőn visz keresztül, hogy az most hemzseg a guerilláktól és szétugrasztott honvédektől, ott a nők különösen veszélyeztetve vannak. Aztán hozzám fordult s kérde: „Mit csinálunk, ha megtámadnak? Meg vannak töltve Önnek a pisztolyai?” S több ilyen badar beszéddel a szegény asszonyt majd agyonrémítette.

Másnap este baj nélkül megérkeztünk Aradra, s ott megháltunk, a legjobb fogadóba szállva. Rendesen együtt étkezünk, itt is együtt rendeltünk vacsorát. Vacsora előtt bejött hozzám a hadnagy:

- Közölni akarok Önnel valamit. - mondja nekem.

- Már én nagyon megúntam a „gnädige”-t, örökké trécel,

örökké remeg és gyanakszik, hagyjuk itt, hisz innen már amúgy is könnyebben eljuthat Pestre. Mit mond hozzá?

- A „gnädige” Önnek a pártfogoltja, tegyen, amit jónak lát.

- Nos, hát hagyja rám a dolgot!

A vacsoránál a nő felemlítette, hogy őt az utazás kissé megviselte. A hadnagy kapott az alkalmon, s azt mondja:

- Az elébb éppen erről volt szó köztünk, s abban állapodtunk meg - főleg a beteg iránti tekintetből - hogy holnap itt pihenőt tartunk, s holnapután folytatjuk utunkat, úgymint még kocsiról is kell gondoskodni.

Az asszonykának nagyon tetszett a terv, s nemsokára magunkra hagyott. Alighogy távozott, a hadnagy magához szólította a főpincért, s egy ötforintos bankót adván át neki, mondja:

- Ugye, tud nekünk reggel 6-7 órára egy jó kocsit szerezni Szolnokra?

- Minden bizonnyal, hadnagy úr.

- Tehát meglegyen, de főfeltételül tekintse, hogy a velünk jött asszonyság azt meg ne tudja, őt itt hagyjuk magoknak.

Reggel a „gnädige” nélkül Szolnok felé haladtunk. Odaérve, a vonat éppen indulófélben volt Pest felé. (49-ben még csak Szolnokig volt a vasút kiépítve.) A hadnagy leugrott a kocsiról és sietett az indóházba. A poggyászt katonák szedték le a kocsiról, megpillantva a sisakot és tisztí kardot a kocsis ülésén. Tőlük tudtam meg, hogy a vonat katonaságot szállít, vajon civilt felvesznek-e, nem tudták megmondani. Csakhamar megjelent a hadnagyunk a sietségtől kipirult arccal.

- Siessenek, a vonat mindjárt indul, Önt is felveszik.

- Hadnagy úr, én úgysem mehetek, csupán ezüstpénzem lévén, az a kufferomban van, azt nyitogatni nincs idő.

- Ugyan, kérem, ne komédiázzon, nincs idő, az Ön számára már váltottam jegyet, a poggyászt feladtam, testvére, mint katona, nem fizet, ha nem sietnek, lemaradunk.

Ezalatt a fiakert kifizette, Palit egy vagonba feltuszkolta, s engem, úgy láttam, a tisztek közé akar vinni, én azonban a bakák közé, Pali mellé ültem. Útközben oly figyelmes volt, hogy átjött hozzánk, s kérdezte, hogy találja magát a beteg. Felhasználtam az alkalmat, s azt mondtam neki:

- Hadnagy úr, én Önnek már mintegy harminc forintjával tartozom, ilyenkor nem tudja az ember, mi jöhet közbe, átadok Önnek 6 darab magyar aranyat, melyektől, megvallom, szükség nélkül nem szeretnék megválni - ha tehát Pesten találkozunk, szíves lesz azokat visszaadni.

- Ön csakugyan különös ember. - szakított félbe - Nem csak hogy találkozunk, de, remélem, hogy együtt is vacsorálunk. Melyik fogadóba száll?

Erre bizony még nem gondoltam, s hirtelenjében azt feleltem neki, hogy az *Angol kirélyné*-ba.

- Jó - mondá -, akkor én is oda szállok, elég időnk lesz ott megszámoszkodni, csak tegye el a szép aranyait! - s azal visszament a helyére.

Későn este érkeztünk meg Pestre. Sok helybeli katonatiszt várta a pályaudvaron az érkező katonavonatot.

Hadnagyunk mindjárt több ismerősre akadt köztük. Az érkezett katonaság sokasága miatt csak későn juthattunk a poggyászhoz. Míg én annak kiadását vártam, hozzám jött a hadnagy: „Ugyan, kérem, legyen szíves az én holmimat is magával hozni, tisztársaim türelmetlenkednek, megyek velük előre, az Önök számára is rendek szobát, fiákert is szereztem.” Megmondta a számát, s azzal elsietett. Állott pedig az ő holmija egy terjedelmes bőröndből, két fényes siskából, két tiszti kardból, egy nagy katonaköpenyből, s holmi apróbb úti szükségletekből. Nagysokára indulhattunk. Fiákerünk volt az utolsó kocsis, mely az indóházat elhagyta. Amint a váci útra, balra kanyarodtunk, két üres parasztszeker jött, sebesen hajtva, szemközt velünk. Fiákerünknek vagy nem volt ideje, vagy nem akart kitérni. A paraszt lovai a sebes hajtásban összeütődtek a fiáker lovaival, úgyhogy mindkét fogat rögtön megállt. A paraszt hirtelen leugrott a szekereiről, kiszabadította lovait, s vágatva haladt – a fiákeres szidalmi közt – a társa után. Ekkor a fiákeres is megindította a lovát, de az első lépésnél a nyerges ló összerogyott. A fiákeres rávágott, a ló felugrott, de rögtön ismét összeesett. Én, rosszat gyanítva, hirtelen lekeltem a kocsiról s a lovak elébe siettem. Gyanúm nem csal, a nyerges ló szügyéből vastag vérsugár bugyogott ki, a parasztszekernek vékony végű rúdja mélyen behatolt a ló szügyébe, mert a vér erősen tódult kifelé. A fiákerest rögtön figyelmeztettem, egyttal siettem a legközelebbi boltba s rongyokat kértem, hogy a ló erős vérzését el lehessen állítani. A kocsis káromkodott és jajgatott. Csakhamar népcsődület támadt körülöttünk. Csak most gondoltam helyzetem különös voltára: már most mit csináljak, hogy juthatok tovább? Mit gondolhat a hadnagy, ki összes poggyászát reám bízta? Az ácsorgó néptömeg közt több katona is volt. Ezek – meglátva a sisak és kardokat – engem katonatisztnak néztek, négyen közülük hozzám jöttek és katonásan szalutálva azt az ajánlatot tették nekem, hogy ők keresnek valami taligát s a poggyászatot, ahová kívánom, elszállítják. Megörültem a váratlan ajándéknak, mert hiszen kocsira egyáltalán nem számíthattam. A legközelebbi fiáker-állomás a hosszú váci út alsó végén, a lutheránus templom mellett volt, s kérdés, találko-e még ott ilyenkor fiákert. Az ajánlatot tehát szívesen elfogadtam: „de siessenek, mert sürgős az utam s máris nagyon elkéstem”. A jó katonák csakhamar előszereztek egy könnyű kis kocsit, arra átrakták a poggyászt. Palit annak tetejére ültettem, én pedig gyalog baktattam a szekér mellett, lefelé a váci úton, az Angol Királyné felé. Odaérve, kérdésemre azt a választ kaptam, hogy „igenis, vagy egy óra előtt betért ide egy katonatiszt s egy szobát a maga számára, egyet az utána érkező két úr számára kívánt, itt azonban minden szoba el lévén foglalva, kénytelen volt továbbmenni, s meghagyta, hogy az urakat az István főherceg szállodába utasítsuk”. No csak ez kellett még! Katonáim a szekér rúdját az István főherceg felé fordították, s végre odaértünk. Kérdésemre az előjött szobapincér azt válaszolta, hogy

– Igenis, mintegy két órával ezelőtt itt szállt meg egy katonatiszt, s két szobát rendelt, a másikat az utána érkező

két úr számára. Ha Önök azok, akkor a fenntartott szoba az 53-ik számú. A hadnagy úr az étteremben van.

– Jól van! – válaszoltam – Vitesse fel az összes poggyászt, ennek az egynek kivételével, a hadnagy úr szobájába, s ha elkésésünk okát tudni akarják, kérdezzék meg a poggyászt hozó katonákat!

Palit hamarjában elhelyeztem a szobában, aztán siettem az étterembe. A hadnagyot néhány társával egy külön asztal mellett találtam. Amint megpillantott, felugrott a székeről:

– Kreutzdonnerwetter! [= Mennydörgős mennykő!] Mi történt?

Üdvözölve a társaságot, félig komolyan, félig mosolyogva mondom:

– Mindenekelőtt mondja meg, hadnagy úr, mit gondolt felőlem?

A katonatisztek összenéztek.

– Hát biz azt képzelheti, hogy tisztársaim nem a legkedvezőbben nyilatkoztak Önről, de azt nem veheti tőlök rossz néven, mert hisz ők nem ismerték Önt, s a látszat csakugyan Ön ellen szólt. Hát engem hogy szapultak! Az első félórán elkezdtek gúnyolni, hogy milyen meggondolatlan, szeleburdi vagyok, hogy az összes poggyászatot, tiszti felszerelésemmel együtt egy ki tudja miféle idegen emberre bízta. Én Önt – s ezzel magamat is – erősen védtem, sőt, nem csekély mennyiségű champagnerben fogadtam, hogy azt ma este Önnel együtt isszuk meg. A második félórán a gúnyolódás ellenem fokozódott, s abban az arányban bizalmam apadt. A harmadik félórán, egészen mostanáig már komolyan arról beszélgettünk, hogy a dolgot fel kellene jelenteni a rendőrségnél, de akkor – oh, unglücklicher dragoner Leutnant! [= Ó, szerencsétlen dragonos hadnagy!] – akkor kisült, hogy én Önnek sem a nevét, sem a lakhelyét nem tudom. A nevét ugyan megnevezte, de azt én rég elfelejtettem, lakhelyéről pedig sohasem tudakozódtam. – De azért, urak, ki fizeti a champagnert? – dehát beszélje most már el, mi történt!

Elbeszéltem körülményesen a történetek közvetlen benyomása alatt egyes részleteket. Úgy látszik, elég élénken adtam elő, mert a katonatisztek érdeklődéssel hallgatták végig az egészet és tetszett nekik a négy közkatona szereplése is, melyet dícsérőleg kiemeltem. Midőn befejeztem, a hadnagy jókedvében nagyot ütött az asztalra s diadalmasan felkiáltott: Kellner, eine million Champagner! [= Pincér, egy millió pezsgőt!] Kénytelen voltam velük együtt egy pohár champagnit meginni, de további tartóztatásuk ellen azzal védekeztem, hogy már éjfél felé jár az idő és siettemben a beteg öcsémről nem is gondoskodtam. A búcsúzás a tiszték részéről igen barátságos volt.

Másnap megszámoszkodtam Steinbacchall, igen szívesen búcsúztam el a pompás fiatalembertől, és ... Palit, Édesanyánk nagy meglepetésére, de még nagyobb öröme, szerencsésen hazahoztam. (: Sokért nem adnám, ha megtudhatnám, vajon Steinbach hadnagy, akkori utitársam a mostani osztrák pénzügyminiszter családjából volt-e? :)

Emlékezések Latinák Rudolfra

Három emlékezést adunk közre.

A Dobsinán született **Szlávik Mátyás** Rozsnyón volt gimnazista, Eperjesen végzett teológiai tanulmányokat, majd Halléban szerzett bölcsészdiplomát. Hazatérve, az eperjesi teológiai akadémián volt tanár. A trianoni döntést követően Budapestre távozott. Rákosszentmihályon halt meg.

A libetbányai születésű **Christély Gyula** Ratkó környékén szolgált evangélikus lelkészként. Rimaszombatban hunyt el.

György Dezső írása a *Prágai Magyar Hírlap*ban jelent meg, három folytatásban. Az utóbbi összeállítás azért is különösen érdekes, mert az adomák között megtalálható az önéletírásban olvasható egyik-másik mozzanat is. Bizonyosága ez annak, hogy alig néhány évtized alatt a történetek már folklorizálódtak.

Latinák Rudolf emléke (1822–1907)

Átélt, a legújabb, gyászos trianonit kivéve, magyar hazánk összes újabb nagy korszakait: az 1848/49-i szabadságharcot, a Bach-féle habsburgi elnyomás korszakát s a 67-i kiegyezés haladó és fejlődő idejét. Mindegyikben nagy hazafinak és áldozatos evangélikus egyházvezérnek bizonyult.

Örökösének, **Mihalik Dezső** rimaszombati ügyvédnek birtokában lévő gyönyörű kézírású önéletrajzának fontosabb tanulságos mozzanatait összefoglaljuk a következőkben:

Született 1822. április 16-án a gömör vármegyei Ploszkón, **Pál** atyjától és **Tóth Karolina** anyjától, a **Deák Ferenc**cel rokon előkelő családból. Atyja tulajdonosa volt az 1792-ben alakult ploszkói vasgyárnak. A magánúton végzett elemi iskolázás után gimnáziumi tanulmányait a rozsnyói, akkoriban u. n. „*kerületi nemzeti iskola*”-ban végezte, ahol a kiváló **Farkas A.**, majd **Pelech J.** voltak ismertebb nevű tanárai. Itt ismerkedett és barátkozott meg a gömöri nemes ifjakkal (**Draskóczy Gy.**, **Szontágh J. P.** és **Bertalan „a nagy vicispán”, Mariássy, Hevessy** stb.), akikkel később nagy szerepet vitt a vármegyei és egyházi életben. **Pákh Albert**, a nagy író is közel állott hozzá. A jogot az 1839/40. években az eperjesi kollégium jogakadémiáján végezte.

Eperjesi diákoskodását, amikor annak nagy hírű kollégiuma volt a nemzeti eszmének és műveltségnek a szószólója és ápolója, maga Latinák is igen nagy jelentőségűnek tartotta. Akkoriban, valamint előbb is itt tanult **Kossuth Lajos**, az aradi vértanú **Desseffy Arisztid**, **Irányi Dániel** s mások.

Jogi vizsgái után már 1841-ben patvaristája lett **Ratkó József** rimaszombati ügyvéd keresett irodájának, aki őt méltán „*a patvaristák gyöngyé*”-nek nevezte. Majd ügyvédi oklevelének megszerzése után gróf **Andrássy Gyula** ajánlólevelével gróf **Majláth A.** akkori kancellárhoz kellett volna szolgálattételre Bécsbe mennie. De szándékát a Gondviselés megmásította. Atyjának betegsége, majd 1846. április 1-én bekövetkezett halála, mint nagy családi csapás folytán kénytelen volt a már akkor nagy üzemű ploszkói vasgyár birtokainak kezelését és 7 testvérének gondozását és nevelését átvenni. Így tervezett politikai pályája egyelőre félbe maradt.

Majd 1848-ban, mint a nemzetőrség ratkói századának kapitánya a Schwechat alá vonuló nemzetőrökhöz csatlakozott. A szabadságharcban, neki mint megválasztott főszolgabírónak és kapitánynak **János** és **Frigyes** testvéreivel együtt döntő szerepe volt. Így, amidőn az akkoriban gyakran **Schlick** tábornok által teljesen elzárt Gömörben **Windischgrätz**nek Pestre történt bevonulásáról és ennek folytán a magyar kormánynek Debrecenbe való átköltözéséről értesült, sok veszély között, az *Eisler vaskereskedő* nevére kiállított útlevelével kocsin Miskolcon át oda sietett, hogy Kossuthot személyesen tájékoztassa a gömöri állapotok felől. (Később is meglátogatta Londonban.) 1849-ben pedig fényes haditette volt, hogy az ő vezérlete alatt a magyar nemzetőr csapatok Muránynál szétverték, sőt megsemmisítették a Murányra és Rócére igyekvő császári hadakat és Hurban 600 főből álló tót martalócait.

A világosi fegyverletétel után sok bujdosó kereste föl a vadregényes fekvésű Ploszkót. Többi között a nagy hazafi, **Irányi Dániel**. Még ma is látható a padlásszoba, ahol a bujdosók meghúzódtak. Mint későbbi képviselőtársa a függetlenségi pártban, köszönte meg Irányi Latinák nagylelkűségét. 1869–72-ben képviselő volt. Később a vadregényes Ploszkóra tért vissza, ahol további éveit töltötte, egészen 1907. augusztus 20-án bekövetkezett haláláig. Gömör vármegye, a gömöri evangélikus esperesség, amelynek tagja volt, s a tiszai egyházkerület anyagi és szellem-erkölcsi ügyének hűséges szolgálatában állott. Kúriája valóságos búcsújáróhelye volt a gömöri nemesség világi és egyházi főbb képviselőinek. A gömöri vasgróf: **Andrássy Manó** is gyakori vendége volt.

Mint esperességi felügyelő nagyon buzgólkodott **Eötvös József** népnevelési törvénye mellett. Résztvett a protestáns önkormányzatot megsemmisítő 1859-i pátens elleni küzdelemben, valamint a tiszai egyházkerületnek Miskolcon tartott azon a gyűlésén, amely a pátens két vértanúját tisztelte meg legnagyobb bizalmával azzal, hogy **Mádayt** püspökké, **Zsedényit** pedig kerületi felügyelőnek választotta. Végül végrendeletében vagyona jelentékeny részét jótékony célra: a Gömör vármegyei magyar közművelődési egyesületre, a tiszai egyházkerületre, az eperjesszi kollégium teológiájára és jogakadémiájára és több országos, megyei és evangélikus egyházi intézményre hagyta.

Áldásokban gazdag életének emlékét vidéke és ploszkói alpesi fenyvesi parkjában lévő sírja őrzi, ahol 7 testvérével együtt alussza síri álmait.

*Dr. Szilávik Mátyás
(Harangszó, 1937. szeptember 12.)*

*

Latinák Rudolf

A név, mely jelen soraink feliratául szolgál, olvasóinknak vajmi kis része előtt lesz ismeretes. Nem mintha viselője nem lett volna érdemes rá, hogy széles körben ismerjék, de oly szerény volt, hogy a feltűnést kerülte, a nyilvánosságot nem szerette. De most, midőn elvesztettük, kötelességünk nevét ismertté tenni, mert e nevet rövidesen egyházunk s a közügy egyik legnagyobb jóltevőjének nevéként ezrek fogják áldani.

Latinák Rudolf a nagy idők nagy emberei közül való volt. Született 1822. április 14-én. A szabadságharc idején már főszolgabíró volt, s mint ilyen* a murányi hírneves vár alatt szétvert egy sokszorosan nagyobb hurbanista csapatot. Majd testvéreivel együtt küzdve, ezernyi veszéllyel szembeszállva megmentette a maga és testvérei életét, sőt egy ideig Irányi Dánielt is rejtgette, kit aztán egy másik üldözött honfival együtt, mint kocsist, saját fogatán szerencsésen átvitetett Stúrián keresztül Svájcba. Mint képviselő, egyházmegyei felügyelő stb. Gömör megye közéletében kiváló szerepet játszott, a potenciális küzdelmekben s általában a gömöri egyházmegye történetében vezérember volt. Hallásának gyengülése miatt visszavonult ugyan a közélettől, de azért ploszkói magányában szívesen látta a vidék intelligenciáját, s az valóban évtizedekig gyülekező helye volt nemcsak ennek, hanem Gömör megye minden kiválóbb tényezőjének. Puritán jelleme, nagy műveltsége, bő tapasztalatai, hazája s egyháza iránti forró szeretete, éles ítélőképessége, igazi antik jelleme a keresztyénség patinájával bevonva, nagy gazdagsága s ritka nemesszívűsége Gömör megye egyik legkiválóbb emberévé avatták, mit temetése is mutatott, melyen a vármegye fő- és alispánja, továbbá **Szentiványi Árpád** kerületi felügyelő, **Terray Gyula** főesperes vezetése mellett megyei s egyházi életünk igen sok kitűnősége, a vidék Összes intelligenciája s ezrekre menő nép vett részt.

Mindvégig élénk figyelemmel kísérve a politikai és egyházi közéletet, minden nemes célra szívesen adakozott. Igazi nagy ember volt: minden kiválósága mellett oly igénytelen, dús gazdagsága mellett oly egyszerű, rendkívüli takarékosága mellett oly bőkezű! Életében is sokat áldozott, de végrendeletében fejedelmi hagyományt juttatott a közjónak. Háromszázezer koronát hagyott jótékony célokra, nevezetesen százezer koronát a tiszai egyházkerületnek, oly kikötéssel, hogy 50.000 K kamataiból az eperjesi jogakadémia, 25.000 K kamataiból pedig az eperjesi teológia tanárainak fizetése javíttassék, 24.000 K kamatja felett pedig szabadon rendelkezék. Azután 100.000 K a *Gömörmegyei Magyar Közművelődési Egylet*nek, 5.000 K a rozsnyói leányiskolá-

nak, 5.000 K az ugyanottani árvaháznak, 10.000 K a ratkói egyháznak, 8.000 K több ratkóvidéki szegényegyháznak (iskolai célokra, mire életében is igen sokat adott), 20.000 K a budapesti *József főherceg Szanatórium*nak, 10.000 K a jólsvai siketnémaintézetnek, 10.000 K a Nagyrócén felállítási tervezett fiúinternátusnak stb.

Áldásos életét augusztus 18-án fejezte be, 86 éves korában. Utolsó óhajtását – melynek előző napon még egész friss erőben kifejezést adott – teljesítette az Úr: hirtelen, minden szenvedés nélkül, szívszélhűdés következtében hűnyt el. Gömör megye, egyházmegyénk, sőt egész hazai egyházunk is egyik legnagyobb jóltevőjét s legnemesebb, legbuzgóbb, leghívebb tagjainak egyikét veszítette el benne, ki fejedelmi adományaival mindnyájunk tiszteletét vívta ki magának; akik pedig gyakrabban érintkeztek vele, azok előtt felejtethetlen lesz.

Emléke áldott legyen, példája buzdítson sokakat hasonló, tettekben nyilatkozó haza- és egyházszeretetre!

*(Ratkósebes, Christély Gyula.
Evangélikus Órálló 1907. 3/37.)*

*

Régi jó világ Gömörben

Elhallgatott a néhai Mihalik Dezső dr., a rimaszombati fiatalság rajongásig szeretett Dezső bácsija, letette a hegedűt, amelyen annyi országszerte ismert szép nótája született, mosolygó arccal töltött a poharakba. A kifogyhatatlan humorú, szellemes elbeszélések megindulnak a száján és a régi Gömör életéből, visszaemlékezései tükrében, egymásután rajzolódnak ki a szebbnél-szebb képek.

Egy finom, régi aranyórát és egy óriási, rozsdás lakatot mutat:

– Az órát Latinák Rudolf vette Londonban, amikor a kibujdosott Kossuth Lajost látogatta meg. A lakat szintén az övé volt: negyvennyolc után a rimaszombati megyeházán, a mai Kereskedelmi Testület épületében ezzel a monstrummal zárták rá a börtönajtót.

A fonódó mesékből kiragadunk egy szálát: a két Latinák testvér életét: idézzék fel a múltat, amelyre a maiak már csak a vissza nem térőket illető kegyelettel emlékezhetnek vissza.

Két érdekes gömöri úr

A Ratkó melletti Ploszhón volt a Latinák család birtoka. Még húsz-harminc esztendővel ezelőtt is nagy élet folyt náluk: a vármegye színe-java megfordult a nagy névnapokon, és az ezeket követő többnapos vadászaton a vendégszerető Latinák testvéreknél: Rudolfnál és Frigyesnél, úgy, ahogy meggyeszerzte hívták őket: Rudi és Frici bácsinál.

Rudi bácsi és Frici bácsi édestestvérek voltak: de homlokegyenest ellenkező két egyéniség. Rudi bácsi a puritánság, a pedantéria, a gondosság és szorgalmas gyáros

mintaképe volt, aki órákra beosztott életét évtizedeken át pontosan egyformán dirigálta. Frici bácsi pedig maga volt a megtestesült életvidámság, a könnyen szerző, könnyen kiadó gazda, a humor örökös tárháza és a régi gömői farsangok elmaradhatatlan, imádott Don Juánja. Két különböző egyéniség, amilyeneket a mai vágatató kor már nem fog kitermelhetni soha, s akik egymás mellett éltek a kis gömői faluban.

De ne vágjunk elébe az érdekes emlékeknek, vegyük sorjába őket.

A ploszkói hámorokban

A ploszkói kis birodalmat, amelyben most **Mihalik Pál**, az egyik Latinák-unoka rezideál, 1796 táján vette meg **Latinák Pál**, a Rudi és Frici bácsi édesapja. A gömői vasérc már akkor is kapós volt. Értetű hámorok sorakoztak a patakok mentén. Kezdetleges módszerrel dolgozták fel a vasat. A nyersvasgyártással elterjedt finomítást, az ú.n. „frisselés”-t a Latinákok vezették be a ploszkói telepen, ahol már magasolvasztókat állítottak fel.

Itt nőtt fel Latinák Pálnak és a Selmecről hozott Tóth leánynak nyolc gyermeke: Rudi és Frici bácsi és testvéreik... Frigyes mindig bonviván volt, ellentétben a komoly Rudolfal, aki a köznek szentelte idejét, s a 60-as években Köviben főszolgabíró lett, majd két cikluson át a kerületnek képviselője.

A szabadságharc

Húszegynéhány éves volt a két fiú, amikor Gömört is megmozgatták a szabadságharc eszményei. Rudi bácsinak is nevezetes szerep jutott.

Amikor 1849 februárjában – amint egykori iratokból kitűnik – a hurbanisták egyik 600 főből álló csapata Murány és Nagyrőce elfoglalására a felsőmurányi völgybe özönlött. A rosszul fegyverzett, kiegyenesített kaszákkal hadbaszálló és csak 16 puskával felszerelt nemzetőrcsapat vezetését a környéket jól ismerő Latinák Rudolfra bízták.

Este 8-kor tartották a haditanácsot, reggel 9 órakor már megtámadták az ellenfelet és megnyerték a murányi csatát.

Mintegy 70–80 foglyot szállítottak be Rőcére, ahol őket a városház vízzel telt pincéjébe zsúfolták.

Rudi bácsi felháborodott a foglyokkal való bánásmódon. Felment a bíróhoz.

– Ha a foglyok egy óra alatt nem lesznek száraz helyen és nem kapnak meleg ételt, a lakását kilakoltatom és oda vitetem a foglyokat.

A humánus ember erélyének meg lett a foganatja, a foglyok nem panaszkodhattak. Mint később látjuk, ennek köszönhetette aztán életét és az akasztófától való szabadulását Rudi bácsi is.

Áll-e még a kormány?

Nyáron megérkeztek az ország területére az orosz csapatok és előzönlítették az ország felső részét. A kormány Debrecenbe menekült. Pár hétre rá minden hír elmaradt

a Kossuth-kormányról, Ploszkón azt sem tudták, mi van vele.

Rudi bácsi, aki rajongásig szerette Kossuthot, egy szép napon kocsiba fogatott.

– Megyek Debrecenbe, megnézem, áll-e még a Kossuth-kormány.

És vaskereskedőnek öltözve, éjjel-nappal kocsizva, elengedő táborok és lövöldöző rajvonalak közt elvergődött Debrecenig, ahol meglepéssel látta, hogy a kormány áll és dolgozik.

Egyetlen kaland a nővel

Ezen az úton történt a magányos férfi egyetlen ismeretes kalandja – Rudi bácsi tudniillik élete végéig nem kedvelte a női nemet.

Debrecenből Nagyváradra ment, ahol egyik testvére a kórházban, sebesülten feküdt. Megvesztegette a szanitéceket, idegen beteget fektetett le testvére ágyába, s őt magához véve, kocsin indult Kassa felé vissza. Még Váradon egy csinos, fiatal hölgy kérekedett fel a párnákkal, dunyhákkal megrakott dedizsánchba.

Rudi bácsi összevonta a szemöldökét, de jószíve engedett: hárman indultak útnak. De Kassára érve se melegegett fel a csinos utitársnő iránt.

– Két napig itt maradtunk, holnapután ilyenkor indulunk Rozsnyóra a templomtól – mondotta a hölgynek.

– Itt leszek – csilingelte a bájos ismeretlen.

Rudi bácsi azonban másnap reggel befogott és se szó, se beszéd, faképnél hagyta Kassát és Kassán az ajánlkozó, nyájias női utasát – hazahajtatott Gömörbe.

Irányi Dániel Gömörben bujdosik

A szabadságharc leverése után halálra keresték Irányi Dánielt, aki Gömörbe menekült és itt bujdosott.

Baradnán **Jaczkó** evangélikus lelkész rejtette el. Itt ismerkedett meg a Latinák-családdal, akik kíséreléssel, **Molitor Jánossal** együtt magukkal vitték Ploszkóra.

A ploszkói ház mennyezete gerendás deszka volt. Egy csapóajtót vágtak rajta, amelyet nem lehetett észrevenni. A padláson laktak, a menekülő szabadsághős és kísérelője. Még az inas sem tudott róluk: a két Latinák-fiú maga adta fel az ételt-italt a padláson rejtőzőknek.

Mikor aztán a csendbiztosok egyre sűrűbben jártak házkutatni Irányi után a Latinák-portára is, elhatározták, hogy tovább szöktetik és megmentik bujdosó vendégeiket.

Szökés Gömörből Tirolba

Rudi bácsi testvére, **Latinák Sándor** nevére, aki a kohókat vezette, „passierschein”-t [= útlevélet] szerzett Tirolba, azon a címen, hogy gépeket kell vásárolni az üzemhez, amiket itt nem lehet beszerezni. Mikor a menlevél megvolt, Molitor János mint Latinák Sándor, Irányi Dániel pedig mint parasztkocsis, felültek egy szekérre és Rimaszombaton, Losoncon keresztül megindultak Tirol felé, ahol egy határmenti városkában egy odavetődött Latinák-testvér élt.

A tiroli Latinák erősen császárhű ember volt. A „testvért” nagy dáridóval fogadták s a szép Latinák-leányok ugyancsak nem fősvénykedtek csókjaikkal a csinos „unokatestvér” tiroli napjait vidámabbá tenni. Közben, persze, ugyancsak szidták a rebellis magyarokat.

Három nap múlva a szökevények jelentették az öregnek, hogy nem találtak megfelelő gépet, hát szerezen nekik egy menlevelet Svájcba, csak 24 órára.

Ez meg is történt. A ploszkói szekér átdöcögött Svájcba Irányival és Molitorral.

Mikor átlépték a határt, leszállottak a kocsiról és könnyes szemmel borultak az útra: megcsókolták a szabad földet, ami életüket jelentette.

A kocsit és a lovakat eladták, a tiroli Latináknak pedig egy rövid levelet írtak, amelyben megköszönték neki, hogy császárhű létére átsegítette a határon a magyar szabadsághóst és bátor kísérőjét.

Rudi bácsi Rimaszombat foglya lesz

Évekig leveleztek aztán a ploszkóiakkal is.

Irányi leveleit nagy becsben tartotta Rudi bácsi, mindaddig, míg egy szép napon a jolsvai főszolgabíróság vezetője el nem jött érte és a kardját kérte:

– Nem kell az – intett Rudi bácsi –, elmegyek én holnap magam is.

El is ment, le is fogták és behozták Rimaszombatba, ahol a megyeházán, a régi kaszinó helyén becsukták és lelakatolták. A nagy-nagy vaslakattal, ami most itt beszél a Mihalik-családnál a régi idők régi emlékeiről.

(Prágai Magyar Hírlap 1926. június 8. 5/1170)

Nézegetjük az aranyórát: kis kulcsra jár, a cifferblattján [= óramutatóján] finoman vésett exotikus tájkép. Az óraláncot fogó karikát egy nagy arany-makk kapcsolja az órához. Mikor a láncot meghúzzák, a makk alsó, lánc felé eső részén négy félcentiméteres tű ugrik ki: a szögek beakadtak a mellényzsebbe s elárulták a zsebtolvajt.

Ploszkóról Londonba

– Maga Rudi bácsi mesélte nekem – mondja – látogatása történetét, így: 1853-ban kimentem Londonba, meglátogatni a bujdosó kormányzót. Kossuth nagy szeretettel fogadott. Két fia, a tizenkét éves Franci és a tízéves Tivadar felültek a térdemre és ott lovacskáztak.

Előzőleg vettem egy páholyjegyet a színházba. Megkérdeztem Kossuthot, hogy nem engedné-e el velem a két gyereket színházba.

Kossuth szívesen beleegyezett, de kiment, mert – mint mondta – meg kell kérdeznie a feleségét is. Azzal jött vissza, hogy a felesége nem tartja alkalmasnak az időt a színházba menetelre.

Újabb unszolásomra még egyszer kiment.

Nem jó az asszonyi gyeplő

Ami ez után történt, az csak megerősíti bennem azt a feltevést – így mesélte Rudi bácsi, – ami szájról-szájra

járt a szabadságharc leverése után a befentesek között, hogy, tudniillik, Kossuth felesége nagyravágyó, hatalomra és címre sóvárgó asszony volt, aki állandóan befolyásolta – éspedig gyakran rossz irányba befolyásolta – az urát. Az hírlett, hogy Kossuthné **Meszlényi Teréz** sürgette uránál a detronizációt, s azt akarta, hogy Kossuth koronáztassa meg magát.

Kossuth még egyszer kiment az asszonyhoz, s az előszobáról behallottam Kossuthné erélyes hangját:

– Nem lehet, nem engedhetem meg, hogy egy Kossuth gyerekei egy polgári származású egyénnel menjenek színházba!

Nagyon elkésérített, amit hallottam.

Azt hiszem, az egész Magyarország sorsa más lehetett volna, ha ez az asszony történetesen nem Kossuth felesége lesz.

Londoni utam emlékére 10 fontért vettem magamnak ezt az aranyórát.

A „nagyságos úr”

Aztán tovább beszélgettünk és megtudom a következőket:

Időközben a Latinák lányok részben férjhez mentek, részben meghaltak, Ploszkón a nyolc gyerekből csak kető maradt: Rudi és Frici bácsi.

Az idő eljárt és meglelt öregúr lett mindkettőből.

Rudi bácsi vezette a gyárat. Középtermetű, erős ember volt. Külön laktak, Rudi bácsi lakott az emeletes házban. Pontosan kelt, pontosan feküdt évtizedeken keresztül, mindennap este 9 és 3/4 10 között. Mikor a pitvarban a napóra 12-öt mutatott, akármilyen történet, tálalni kellett ebédre. Naponta – halála napján is még – 6 órát sétált. Mulatozni senki sem látta, csak egyszer történt meg, hogy a murányi várban megtetszett neki a cigány s megkérte idősebb Mihalik Dezsőt, hogy adjon neki egy száz koronást, mert ő nem adhatja oda:

– Mit szólna a világ, hogy Latinák Rudolf a cigánynak pénzt ad.

A Latinák-kúria – részlet (Tököly Gábor nyomán)

Pedig nem volt fősvény: a közre rengeteget áldozott, gyerekeket, nevelt, szegényeket istápol. Mint követ nagyságos úr lett, s a sok dolog miatt nem is ért volna rá megházasodni.

A „tekintetes úr”

Frici bácsi pont ellenkező természet volt. Magas, szép szál ember, mulatós, víg, aki nyáron gazdálkodott, télen szórakozott. Rendesen vízkeresztkor fogatott be, végigmullatta a farsangot és csak hamvazószerdán jött haza a víg gömöri farsangolásból. Ő sem ért rá megházasodni, ott lakott a szomszéd házban, s a két agglegény csak ebédnél és vacsoránál találkozott: napközben és éjjel is más-más utakon jártak.

Agglegény-élet

Szerették, becsülték egymást, de még ebéd közben is alig beszéltek egymáshoz, akkor is csak így:

Rudi bácsi: Mondjátok meg Frici bátyátnak, hogy már a kertben sem lehet sétálni, a méhekkal tönkretette a kertet, nem is lehet az jó. (Frici bácsi ugyanis minden virágos bokorba egy kas méhet telepített meg, s ez zavarta séta közben Rudi bácsit.)

Frici bácsi: Mondjátok meg Rudi bátyátnak, hogy nem ért ő hozzá, pedig így tanítja Papst.

Rudi bácsi: Mondjátok meg Frici bátyátnak, hogy ha így tanítja, akkor Papst is nagy számár lehet.

A közös inas

Közös inasuk volt: **Klinczkó Daninak** hívták, még ma is él, kertész Rákoson.

Dani közvetítette a két agglegény érintkezését. Ő volt a posta, telefon, rádió. Frici bácsi gyakran megszorult. Előkurjantotta Danit:

– Menjen át a nagyságos úrhoz és kérjen ötszáz forintot kölcsön.

Dani átment az emeletre.

– Nagyságos úr, kérem, azt üzeni a tekintetes úr a nagyságos úrnak, hogy a nagyságos úr adjon kölcsön a tekintetes úrnak ötszáz forintot.

– Hol a nyugta?

– Nincs.

– Menj vissza és hozz nyugtát!

Dani visszament.

– Tekintetes úr, kérem, azt üzeni a nagyságos úr a tekintetes úrnak, hogy a tekintetes úr adjon nyugtát a nagyságos úrnak az ötszáz forintról.

Mikor aratás után Frici bácsi visszaadta a pénzt, kioktatta a Danit, hogy a nyugtát kérje vissza, s addig, míg meg nem kapta, oda ne adja a pénzt. Ha rend kell, hát legyen rend.

Hogy lett a frakkból vadászruha?

Rudi bácsinak sok minden bogara mellett, azonkívül, hogy minden reggel felkelés után és minden este lefekvés előtt megnézte a fához kötött hőmérőt, hány fokos meleget vagy hideget mutat, egyik fontos életszabálya volt

a beosztó takarékoság, ami a ruhák dolgában abban nyilatkozott, hogy megállapította egy öltöny élettartamát.

Egy ruha húsz esztendeig működhetett nála eredeti célja szolgálatában. Akkor nyugdíjba vonult, kinevezték vadász-ruhának. Ezen sem engedett változtatni Rudi bácsi, s amelyik ruhára rákerült a sor, elő kellett hozni Dani inasnak.

Egy udvari bál alkalmával Rudi bácsi, mint Kövi követe, hazaüzent Ploszkóra a frakkért. A frakk azonban késett. Három nappal a bál előtt egy pesti szabónál rendelt egyet. Bál volt, a két frakk közül egy se jött meg. Elment és vett egy készet. Mikor hazavitette s estefelé ő is hazaért, hogy felöltözködjön, mind a három frakk ott volt a lakásán.

A bál után húsz évre egy reggel Rudi bácsi kisebb vadászatra indult.

– Dani, hozza be a következő ruhát, ami sorra kerül, vadászni megyek!

– Igenis, nagyságos úr.

Pár perc múlva, megjelenik Dani a vadászruhával: egy frakkal.

– Nagyságos úr, kérem, most három frakk kerül sorra.

Rudi bácsi szerette a rendet: nem tett kivételt, ezen túl frakkban járt ki a vadász sétákra a Tresztye oldalába, nehéz vadászruhát csak a többnapos nagy vadászatokon vett fel, mikor a gömöri urakkal kinn éjszakáztak az erdőben, de erről legközelebb.

A két Latinák-testvér ploszkói birtoka állandó találkozója volt a régi Gömör-Kishont vármegye intelligenciájának: a gömöri birtokosok, képviselők, alispánok és főispánok szívesen keresték fel a vendégszerető agglegényeket. Névnepokon a négyesfogatok egész serege vágatott be a Latinák-portára, ahol a nagy dóridé után rendszeren többnapos vadászatot rendeztek tiszteletükre a Tresztye erdősegeiben, ahol özön, vaddisznón és szarvason kívül medvéket, sőt farkasokat is lőttek.

A régi vármegye találkozója

A négyesfogatok ilyenkor összehozták úgyszólván az egész vármegyét.

Ott volt **Szent-Ivány Árpád** országgyűlési képviselő, **Szent-Ivány József** nagybátyja, Felfaluból, **Bornemissza László**, a megyének hosszú ideig alispánja, majd főispánja Bátkából, **Marton Rudolf** törvényszéki elnök Ochtináról, **Szakáll Vince** árvaszéki elnök Rimaszombatból, **Hanvay Zoltán**, „a hanvai remete”, **Tompa Mihály** és **Tisza István** kebelbarátja Hanváról, **Hámos László**, szintén a megye egykori főispánja, Berzétéről, **Máriássy Andor** Rakottyásról, **Fáy Gyula**, későbbi főispán Nyustyáról, **Szontagh Bertalan** alispán Rimaszombatból, **Szent-Ivány Miklós** Sajógömörből, **Hevessy Benedek** országgyűlési képviselő Fügeből és még számosan mások azok közül, akik annak idején a vármegye életében jelentős szerepet vittek.

Ilyenkor víg, gondtalan élet pezsgett a ploszkói kúrián, egymást érték a kedvesebbnél kedvesebb jelenetek és epizódok. Csak egy párat említünk meg: úgylis kiviláglik belőlük, hogy a levegőt, amelyben születtek, mi ma már mással cseréltük fel, s a régire csak az emlékek figyelmeztetnek.

Májpástétom az erdőn

A 80-as években, egy, a Tresztye rengetegeiben rendezett vadászat előtt, a Latinák testvérek kulcsárnéja, a **Miki néni** néven ismert **Zimann Emília** az élelmiszeres kosarak összecsomagolása után figyelmeztette a házigazda szerepét ellátó Frici bácsit, hogy kitűnő májpástétomot csomagolt be a vendégeknek, s másnap reggel el ne feledje feltálatlatni a vadásztársaságnak.

A vadászat estig tartott, megháltak és másnap reggel kinn az erdőn ültek le a reggelihez.

Már több kupica szilvóriumot ürítettek a hűvös hajnalban, amikor Frici bácsinak eszébe jutott a májpástétom.

– Megálljatok, valami finomat adok nektek: valami extra májpástétom.

Frici bácsi odaszólt az öreg **Csipka János** erdőkerülőnek – aki akkor már hatvanadik éve szolgálta a családot –, hogy keresse elő a májpástétomot, ott van egy bődönben.

Csipka előkotorta a kosárból a bődönt és az urak hozzálaták.

De, Isten tudja, hogy, hogy nem, sehogysem ízlett a bődön sárgás, zsíros tartalma.

– Nem jó ez, Janó, – mondogatták és próbálták sózni, paprikázni, de mikor így sem ízlett, Frici bácsira való tekintettel ráfogták magukra, hogy – rossz a szájuk íze. A fél bődön így is elfogyott, de a siker elmaradt.

Másnap reggelre eső kerekedett, átáztak valamennyien.

– Janó – szólalt meg Frici bácsi –, adja csak elő a bőrszírt, bekenjük a cipőket.

Janó előadja a másik bődönt. Finom, májas illat csapja meg az orrokat: általános hahota közt derült ki, hogy az urak a cipőzsiroszásra előkészített zsíros kenőcsöt kenték kenyérrre – azért kellett annak annyi paprika –, a májpástétom pedig érintetlenül maradt.

Annál jobban ízlett aztán.

Fogadás – két lóba

Egy alkalommal vadászat után Szent-Ivány Árpád büszkén mutatott négy tüzes, rakoncátlan paripájára:

– Aki Felfaluig elhajtja őket, annak odaadok belőlük kettőt.

Frici bácsi vállalkozott:

– Akár behajtott karral is!

Ezt alig lehetett komolyan venni: kemény munka négy ilyen lovat elhajtani Ploszkótól Felfaluig még nyújtott karral is, nem még behajtott karral.

Frici bácsi azonban általános megrökönyödés közben szólt oda a kocsisnak:

– Vegyék le az istrángot.

Felültek a hajtókocsiba és Frici bácsi Felfaluig, felfordulás nélkül, behajtott karral, simán vitte a négy lovat.

A gratulációkor azonban hamiskásan elmosolyodott:

– Egyszer kitörtem a karom, rosszul forrt, össze, azóta nincs ember, aki a behajtott karom kiegyenesítené: merev lett.

És lemondott a két lóról.

A kocsisok szórakoznak

A négylovas hintók kocsisai ilyen alkalmakkor szintén vígan éltek. Szórakozásban és virtusban nem volt hiány.

A ma már kiveszett kocsis-szórakozásból kettőt felemlítünk.

Az egyik az ostorral való bánni tudáson alapul.

Két kocsis felállott egymás mellett. Az egyik kinyújtott karral ujjai közé vette a négylovas hosszú ostor hegyét, a másik pedig annyira távozott el, míg nyújtott karral ki nem húzódott az ostor.

Akkor az első elengedte az ostorhegyet s egy krajcárt tett felfelé fordított mutatójúja végére.

Ezt a krajcárt kellett egy suhintással leütni az ostorheggyel.

Egyedül a most 92 éves Peprik Pista – aki jelenleg Mihalik Pálnál él Ploszkón – volt az, akinek azzal tisztelték meg ostorbánó elsőbbségét, hogy a célba vett krajcárt a mutató- és a középső ujj közé fogták: Pista ezzel a szigorítással is pontosan kiütötte a pénzt, úgy, hogy egyik ujjat sem érte az ostor hegye.

A másik szórakozás a kocsisok hagyományos sercintésével volt közeli kapcsolatban: két lépésről kellett átpökni egy karikagyűrűn, hogy a gyűrű száraz maradjon.

Régi idők voltak ezek... A négyesfogatok helyett ma már autók robognak a gömöri utakon s a sofőröknek még kevesebb hagyománya van.

Esteledik, alkonyodik ...

Mikor az új század ráköszönt az emberekre és megostromolta a magyar vidéket is, változásokat hozva, életet másítva, Latinák Rudi bácsi és Latinák Frici bácsi még mindig Ploszkón éltek, úgy, mint husz-harminc évvel azelőtt.

Csak a kor nehezedett rá a két érdekes öregúr vállára, akik még ebben is elkülönböztek egymástól.

Frici bácsi a vígan élő agglagények elkerülhetetlen rokanásával, csendes humorral készült az elháríthatatlan elé, Rudi bácsi azonban, aki csak pár év múlva, 1907-ben követte öccsét, még halála napján is pedánsan lesétálta napi hatórás útját s munka közben borult le a székre: egy pillanatig sem tudhatta, hogy élete pontosan járó gépje egy perc múlva megáll.

A régi világ két jellegzetes alakjával lett szegényebb az élet, amely gyors iramban indul másuló embertípusok kitermelése felé.

(Győry Dezső. Prágai Magyar Hírlap, 1926. június 12, 15, 18 - 1170, 1172, 1175. szám)

Konyha József

Egy öreg lelkész naplójából

A néhai rimaszombati református lelkész emlékezéséből megtudhatjuk, hogyan került Rimaszombat 1849 nyarán egy gerillatámadás miatt végveszélybe, s hogyan, kiknek köszönhetően került el azt a csapást, amely nem sokkal később a lo-sonciákat sújtotta, amikor is a cári csapatok kirabolták, felgyújtották és földig rombolták a nógrádi várost. Az írás a *Gömör* c. hetilap 1875. évi 11., 12. és 13. számában jelent meg, a szerző neve nélkül. Az írás egy átfogó gömöri regionális bibliográfia előmunkálataként, a Szlovák Köztársaság Kormányhivatalának támogatásával (Nemzetiségi kisebbségek kultúrája – 2015) végzett kutatás részeként került lejegyzésre. Az eredeti szöveg tartalmilag teljes, de a könnyebb olvashatóság végett a rövidítéseket feloldottuk, a nyilvánvaló nyomdai hibákat kijavítottuk.

A feledés révébe merült 1874-ik év augusztus hó elején múlt 25 éve annak, hogy a magyar önvédelmi harc folyamán Rimaszombat városán először **Görgei**, majd rögtön utána **Grabbe** orosz tábornok hadteste vonult keresztül. Az ekkor történt, s valójukban nem sokak által ismert és különösen Rimaszombat városát érdeklő eseményeket óhajtom e lapok tisztelt olvasóival közölni. Úgy vélem, nem csupán ezeket ajándékozom meg történeti olvasmánnyal, hanem sorai a honi történelem kiegészítéséül, s alkalmilag Rimaszombat polgárainak is negyed százados emlékül szolgálhatnak.

1849-ik év július hó végével, a váci csata után – hol a sokat szenvedett honvédek s huszároknak a hazát előzőnlött oroszokkal kelle harcolniok – Görgei Arthur hadtestének azon parancsolatot adá ki, hogy Nógrád megyén keresztül Gömörbe vonulván, Rimaszombatban állapodjék meg. A hadtest ide csakugyan meg is érkezett, kifáradva, éhezve, s levert lelkülettel. Midőn e sokat szenvedett, s lehangolt kedélyű honvédseregen végigtekinténk, fájdalmas érzet fogta el szívünket. Pedig még ekkor nem halt ki ezek kebléből a magasan lobogó honszerelem tüze. Rimaszombat városa – melynek lakosai hazánk magasztos keblű fiai közt mindig az elsők közt valának – legelőször is arról gondoskodott, miképp üdítse föl a szegény elfáradt s kiéhezett bajnok hadat? Étellel és itallal kedveskedett tehát, melynek azon eredménye lón, hogy a levert kedélyű hadinép ismét visszanyerte előbbi vidám kedvét, s föllobogott keblében a nemes harci vágy. Pár napig időzött Rimaszombatban a hadtest. Mi történt ez alatt? Úgy hiszem, nem csak a városi, – de mint említém, a honi történelem érdekében is hasznos leend följegyezni.

Görgei tábornok, mint megsebesült főhadvezér, bekötött fővel, kocsin hozatott városunkba, s akkori ügyvéd **Ratkó József** házához lón elszállásolva. E házban ment véghez a forradalmi harc befejezésére tervezett azon első titkos tanácskozmány, melyet Görgei a hozzá éjnek idején érkezett orosz követekkel tartott. Miből állt ez? Napfényre nem került, de hogy szomorú eredménye a világsi fegyverletétel volt, ez már föl van jegyezve hazánk szomorú történetének gyászos lapjain.

E napokban házamnál volt Görgei hadvezér irodája berendezve, melynek vezetője egy őrnagyból állt, de ki-

nek nevét elfeledtem. Ez az őrnagy mogorva, mélyen magába zárkózott, s talán Görgei terveibe avatott hadfi volt. Ennek ajkáról ugyan kevés felvilágosítást lehet hallani a történelem felől, hanem járt az irodába egy értelmes főhadnagy, kitől mindjárt első találkozásunk alkalmával megtudtam, hogy Görgei eljárásával nincs megelégedve. Barátságos beszélgetéseink közt megvallá, hogy a hadjáratnak jó eredményét nem reményli, mert Görgei – mint mondá – a hadsereget demoralizálja. „Nézze ön – így szólt hozzám –, mily nyomorult s kiéhezett állapotban érkezett ide e viléz hadtest. S mi okozza ezt? Mert nem látták el élelmiszerekkel, úgyhogy a váci csata napjától fogva ezek nem laktak jól, sőt Nógrád megyében egész átvonulásunk alkalmával e kiéhezett sereg érelen gyümölcsökkel volt kénytelen éhségét csillapítani, melynek eredménye a köztük uralgó soknemű betegség s cholera. Pedig ne higgye ön, hogy élelmiszerekben talán megfogtakunk volna; éppen nem! Sőt élelem s borokkal megterhelt társzerekere jönnek utánunk, s egész csorda marhákat hajtának, de azért még sem volt utunkban élelmiszer, s nem volt felüdítő ital. Emlékezzék meg, hogy ennek jó eredménye nem leend, mivel így e sokat szenvedett hadfiakkal könnyen meg lehet gyűlöltetni a hadi élelet”.

Eképp nyilatkozott a főhadnagy. Mennyi volt igaz e nyilatkozatban? Az eredmény igazolá, én csak az ő szavait jegyzém fel.

Kipihenvén magát a Görgei hadteste, egész lelkesséssel távozott körünkől, s utótartalékát ama szerény, de nagylelkű honfi, **Nagy Sándor** csapatja képezé, kiről a hozzá tartozó hadfiak azt beszélték, hogy Görgeivel egyet nem ért, s e miatt a fővezér őt nem is nagyon kedveli, sőt, éppen ezért mindig odaállítja Nagy Sándor csapatait, hol a veszély legnagyobb. Ha ugyanis elől mutatkozik ellenség, akkor Nagy Sándor csapatjait rendeli előharcosokul, ha pedig hátul jön, viszont ezek képezik a zárcsapatot.

Nagy Sándor tábornokot éljen kiáltások üdvözlék Rimaszombatban, s ez is fájt Görgeinek, mert ő ily meleg fogadtatásra nem talált. Görgei hadtestének legvégső csapata egy század *Köburg-huszár* volt, mely az egész átvonulást bezárta.

E század kapitánya Rimaszombat város szülöttje, az én kedves barátom, **Szomor Károly** volt, s éppen szombat délután vonult városunkon keresztül, hol csak kevés ideig mulatott, addig t.i., míg az átvonulókat **Jekelfalusy**, az

akkor itt lakó földesúr megvendéglé. Ez idő alatt, meghallván a déleesti templomi harangszót, az én kapitány barátom és hadnagya meglátogatták egyszerű templomunkat, mire tüstént hadjáratunkhoz alkalmazott imát rebegtem egész áhítattal; s ők velem együtt buzgón könyörögtek. Ezután lakásomon kerestek föl, de kevés szabad idejük lévén, baráti poharat ürítétek, s elszomorodva nyújtottuk elválásra kezeinket. „*Vége felé jár a magyar ügy, nyakunkra jönnek az oroszok; mondá Szomor Károly – mit bizonyít az, hogy már Losoncon innen, Apátfalvánál huszárjaink a kozákokkal fraternizálnak, s holnap ezek okvetlenül itt lesznek.*” Bánatos szívvel váltunk meg egymástól, mert a magyar hadjárat szerencsés kimenetelét már nem reményelttük. Igazunk is volt, mert másnap délután megjelentek Szabadka körül Grabbe orosz tábornok hadtestének előhírnökei, s a város polgármesterét azon szigorú rendelettel keresték föl, hogy a közelgő orosz hadtest elfogadására mindennemű ellátással készüljön a város, ha magát a zsarolástól megkímélni akarja.

A véletlen meglepetést okozó feladat megoldása nem volt csekélység sem a városi hatóság, sem pedig a nép részéről; mert Görgei hadtestének – mely mintegy 30000 emberből állt – megvendéglése után ismét ellátni egy idegen ellenséges érzelmű hadtestet, bizonyára gondot adott a városnak, habár ez mindent elkövetett, ami tehetségében állt. Először is **Szassz** orosz tábornok érkezett csapatjával a városba, de ezek csak keresztül vonultak, még pedig szép rendben, legkisebb zaj nélkül. Utána Grabbe tábornok jött hadaival a városba, ő már nem indult azonnal tovább. Mit a város népe adhatott, mindent előteremtett, kívánsága szerint, s ekkor nem is volt még semmi baj. Csöndben lakomáztak az oroszok, s miután ki lőnek elégtive, innen Bátka, majd Tornallya felé húzódtak.

Történt azonban, hogy elvonulásuk után a Zólyomban maradt orosz hadtesttől futárok jöttek, s ezek a postahivatalt megkeresvén, Tornallyára előfogatot kezdtek sürgetni. A postamester honn nem lévén, neje hirtelen nem tudott kívánságuk szerint lovakat előállítani, s így kis ideig várakozniok kellett. Azonban a félelemtől nyugtalanítva, folyton zaklatták a postamester nejét, hogy a lovakat gyorsan állíttassa elő. Ekkor a postán egy falusi asszony jelent meg, ki e zaklatásoknak tanúja volt, s Jánosi felé visszamenve, útjában magyar guerillákkal találkozott, s ezeknek elbeszélte, hogy Rimaszombatban muszka futárok vannak, mit is ezek hallván, rögtön gyors léptekkel siettek a város felé, miszerint az oroszokat elfoghassák; de minden eredmény nélkül, mert midőn a városba értek, már akkor a futárok megkapták az előfogatot s elindultak Bátka felé. Azonban a város végén, az úgynevezett *Huszár-vendéglő*-nél sikerült a guerilláknak őket utolérni, s egy közülök oly ügyesen lőtt a muszka futárok után, hogy a szekér hátsó ülésén elhelyezkedett muszka tiszt a golyótól találva holtan rogyott össze; mindazáltal elfogatásuk megghiúsult, mert a kocsis mellett ülő muszka közlegény annyira kínoztatta szuronyával a lovakat, hogy azok sebes vágatva nyargaltak tovább. Így vitetett a meglőtt s vérbe kevert muszka

tiszt Bejébe, az ott letelepült Grabbe sátorába. Midőn ezt a különben is ellenséges érzelmű katonák meglátták, s az életbe maradt futárok elbeszéltek az eseményt, felbőszültek Rimaszombat ellen, azt gondolták ugyanis, hogy a futár valamely városi polgár által lövetett meg, s rögtön tanácskozást tartván, Rimaszombat végleges kiirtását és elpusztítását nem késték egymás közt elhatározni.

E véletlen eset Rimaszombat polgárait nagyon megdöbbené, s előre látva ennek – a városra háramló – szomorú következményeit; a városi előjáróság rögtön futárt küldött Grabbe táborába. E futár **Katinszky Gusztáv**, akkoriban itt római katolikus tanító volt, ki különben is arról volt ismeretes, hogy inkább a német s oroszhoz viseltetik vonzalommal, mintsem a magyarokhoz. Katinszky Gusztáv el is ment lóháton az orosz táborba, s még akkor is véres öltönyeiben fekvé találta a meglőtt orosz futárt. Felkeresé Grabbe tábornokot, s elbeszélte neki, hogy a szerencsétlen esemény okozói csupán a véletlenül megjelent guerillák voltak, s így a városi polgárok teljesen ártatlanok. Ez előadás azonban a felbőszült oroszokat ki nem elégíté, sőt, a kimondott kemény ítélethez, – miszerint végkép el fogják Rimaszombatot pusztítani – még erősebben ragaszkodtak.

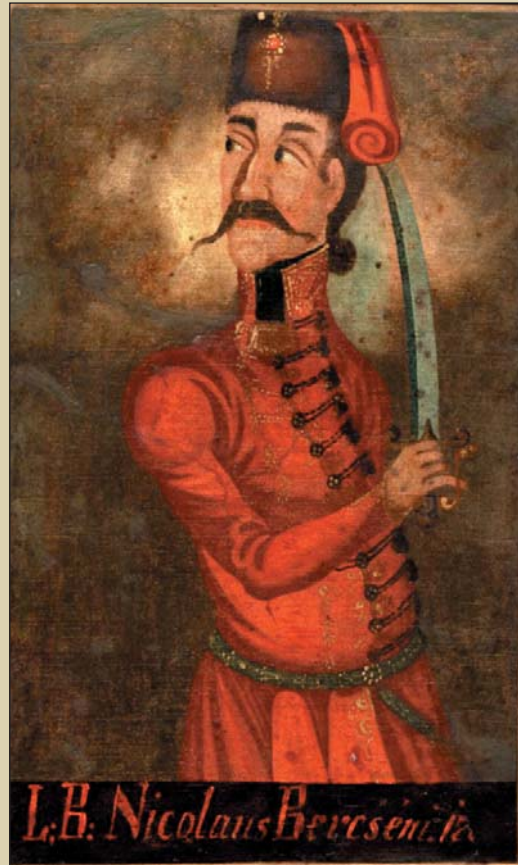
E siker nélküli fáradság után Katinszky mindent elkövetett, hogy a muszkákat lecsendesítse, majd a táborban időző osztrák kormánybiztost, **Mátyus Jánost** kereste fel, s megkérte, hogy Rimaszombat felmentésében ő is kövessen el mindent, ki – mint később értesültünk – eléggé igyekezett a szörnyű veszélyt városunktól elhárítani, de Grabbe tábornok s törzstiszteivel nem boldogult; minek folytán Katinszky a polgármesterhez egy értesítést küldött, melyben inti a város polgárait, hogy tegyék magukat biztosságba, sőt távozzanak a városból, mert a muszkák visszatérnek s Rimaszombatot végkép el fogják pusztítani.

A polgármester késő alkonyatkor bevén a levelet, rögtön összegyűjté a polgárokat a városházához, és majdnem sírva terjeszté elő, mily sors várakozik mindnyájukra? Nem késett felszólítani mindenkit, hogy ön magát, családját, s megmenthető vagyonát biztosságba helyezni siessen; ugyan ekkor el lőn határozva, miszerint a guerillákat a város köréből el kell távolítani, nehogy miattuk a várost még nagyobb vész fenyegetse; ámbár erre szükség nem volt, mert ezek, hallván az oroszok szigorú ítéletét, a városból hirtelen eltávoztak.

Másnap reggel csakugyan megjelent egy kozák csapat és keresztüllovagolt a városon, melynek láttára a nép annyira megrémült, hogy rendetlen futásban igyekezett menekvést keresni, gondolván, miszerint a kozákcsapat után az egész orosz hadtest közeledik. Mi bátrabbak, kik nem rettentünk meg a veszélytől, csak igen kevesen maradtunk a városba; s midőn a kozákok innen elvonultak, látva, hogy nem jön utánuk a muszka hadtest; arról is értesültünk, hogy az átvonulók csak a Zólyomban maradt hadtesttől küldött futárok, csillapult kedéllyel gyűltünk a honn maradtakkal a városházához, s tanácskozni kezdtünk a felett, miképp lehetne városunkat a szomorú sors csapásaitól megmenteni? A tanácskozmány eredménye az

Kuruc katona buzogánnyal (ismeretlen festő műve)

Bercsényi Miklós arcképe (ismeretlen festő műve)

Kuruc-labanc csatajelenet (ismeretlen festő műve)

Borsos József: Nemzetőr (1848 - olaj, vászon. Történelmi Képcsarnok, Magyar Nemzeti Múzeum)

Mányoki Ádám: II. Rákóczi Ferenc (1724 - olaj, vászon. Magyar Nemzeti Galéria)

August Prinzhofer: Kossuth Lajos (1848 - színezett litográfia)

Dapsy Vilmos, mint országgyűlési képviselő, 1865-1867 (Szabó Ervin Könyvtár, Budapest gyűjtemény, Borsos József felvétele)

lőn, miszerint még egy küldöttséget kell indítani a muszka hadtest után, mely annak tábornokát az ügy állásáról felvilágosítván, a polgárok ártatlanságát is földerítse. Ekkor az a kérdés merült fel: kik menjenek hát, mint küldöttek, Grabbe táborába? Közmegegyezéssel határozatba ment, hogy a három vallásfelekezet papjai vállalják a követséget magukra, azon okból, mert tapasztalás szerint a muszkák leginkább tiszteletben tartják a lelkészeket. Fölkérettek azért **Somoskeőy Antal** római katolikus, **Konyha József** református és **Haviár Dániel** evangélikus lelkészek, hogy a követséget vállalják el, s igyekezzenek véghez vinni mindent a város felmentése tekintetéből. Lelkészeink, elébe tevén a város közérdekét azon szomorú helyzetnek, mi őket a felbőszült muszka táborban érhetné, a követséget azonnal elvállalták.

A küldöttség haladék nélkül útnak indult, s **Káposztás József** akkori polgármester és **Dapsy Vilmos** ügyvéd urak is hozzájuk csatlakoztak. Amint így utaznak Beje felé (magam is a követség egyik tagja lévén), az oldalfali partokról láttuk, hogy a muszka hadtest már a bejei mezőn nem táborozik, hanem a kerepeci pusztá felé vonul, miért is beszállottunk a tornallyai vendéglőbe. Ott időzésünk alatt tanácskoztunk a teendők felől, s Konyha Józsefnek azon indítványát fogadtuk el, miszerint ne induljunk rögtön a muszka hadtest után, hanem várjunk délutánig, mert a nyári hőség s nagy por miatt anélkül sem mehetünk Putnokra, míg a muszka tábor magát ott el nem helyezi. E vélemény elfogadása után ott maradtunk Tornallyán egész délután öt óráig. Még most sem feledhetem el, mily levert kedélyű volt a polgármester, s mint halványult el, midőn Dapsy Vilmos ügyvéd úr kedélyesen így szólt: „*No, polgármester úr! Készül-*

jön a hosszú nehéz útra Szibéria felé, hová a muszkák csupa tiszteletből fognak indítani!” Mire ő leverten mondá: „*biz az inkább való mint valóllan, s én előre megsírat-hatom sorsomat*”. Hiába vigasztaltuk, hogy ily időszakban, mikor a haza veszélyben forog, kötelessége mindenkinek erős szívvel sorsát viselni és másokat is erősíteni, ő folyvást el volt csüggedve, ámbár elaggott kora neki elég mentségül szolgált, míg a többiek bátor elhatározás és elszánt lelkesedéssel mentek a várható veszély elébe.

Folytatván utunkat Putnok felé, bármily sokáig időztünk is Tornallyán, mégis az úgynevezett „fordulónál” beértük a muszka tábor utócsapatát és csak lassan vonulhattunk utánuk Putnokra. Ide érkezvén, első gondunk volt Mátyus János osztrák kormánybiztost felkeresni, s szállásán nála meg is jelentünk. Előadva jövetelünk célját, tőle igen leverő választ hallottunk, mert oda nyilatkozott, hogy Grabbe tábornoktól egy rendelete van, melynél fogva neki meghagyatik, hogy ha Rimaszombatból küldöttek érkeznének, azokat még csak eleibe sem bocsássa, mivel őket el nem fogadja. E leverő választ hallván, nem tudtuk, hogy mitevők legyünk. Azonban a kormánybiztos azt mondá, hogy időzzünk nála itt mulatásunk ideje alatt, s ez ajánlatát mi el is fogadtuk, mivel Putnokon ügysem volt egy parányi tér sem, melyet a muszkák meg nem szálltak volna, s legbiztosabb helynek is véltük lakását, arra nézve, hogy ott ügyünknek kedvezőbb fordulatát bevárhassuk. Sokan jöttek hozzá panaszra a muszka zsarolások ellen, s mi ezeket végighallgattuk esti tíz óráig, midőn végre báró **Vay Alajos** is megérkezett gróf **Serényivel**, kinél Grabbe tábornok szállva volt. Mihelyt láttam, hogy Mátyus kormánybiztos a sok kérelmező panaszkodótól megszabadult, így szólítottam meg őt: „*Uram! Tudom, hogy keblében érző szív lakik, mert ezt már Rimaszombat város jelenlegi szomorú helyzete alatt is bebizonyítá, kérem, ha lehet, találjon utat, módot, hogy mi mint küldöttek Grabbe tábornok előtt megjelenhessünk. Tudja, mily kínos aggodalom közt maradt városunk népe, mely, noha ártatlan, felette mégis az elpusztítás kemény ítétele van kimondva. Eszközölje ki, hadd terjeszthessük a tábornok elé ügyünket, hogy őt városunk ártatlansága és az egész esemény felől felvilágosíthassuk.*” Szavaimra, kevés gondolkodás után a kormánybiztos, kardot kötve, így felelt: „*Jerünk hát s tegyünk kísérletet; azonban kérjük fel gróf Serényi ő méltóságát is, mint Grabbe tábornok házigazdáját, hogy a kiengesztelési kísérletnél segélyünkre legyen.*” Tíz óra után estve indultunk e nehéz útra, s bemenvén gróf Serényi úr lakába, ott igen sok embert találtunk, kik ügyes-bajos dolgaik elintézésében fáradoztak. A kormánybiztos megállított bennünket az ebédlőteremben, várakozást ajánlva, míg ő személyesen beszélhet Grabbe tábornokkal. Engesztelőleg akart hatni annak felbőszült kedélyére. Mi vártunk, s ő majd egy óra folyásáig késett. Ekkor azon üzenettel érkezett vissza, hogy várjunk tovább is, majd gondolkozni fog a tábornok; elfogadjon-e minket, vagy sem? Vártunk is egészen éjfél után egy óráig, midőn a bebocsátásra engedélyt nyerve, Mátyus kormánybiztos

– mint küldötteteket – hozzá vezetett, s ügyünket figyelmeibe és magas kegyeibe ajánlá.

Somoskeőy Antal római katolikus paptársunk elmondván a tábornok előtt röviden, kik vagyunk, s mi célból jöttünk. Őutána Haviár Dániel evangélikus lelkész kezdte szólani, mert előlegesen úgy egyeztünk meg, hogy Haviár – mint a német és szláv nyelvekben legjáratosabb – fogja az ügy állását, valamint kérelmünket a tábornok elé terjeszteni. Ezt ő magára is vállalta, s engem arra kért, lennék mellette folyvást, hogyha az ügy fölvilágosítása iránt valamit elfeledne, juttassam hirtelen eszébe, mert itt minden meggyőző okot elő kelle sorolni, éspedig lehetőleg meghatározott szavakkal, hogy egy háborgó kedélyű tábornokot meg lehessen győzni a városi nép ártatlansága felől. Ez ügy is történt. Haviár mindent elősorolt, mi az ügy felderítésére szükséges volt, s ha valami fontosabb körülmény figyelmét kikerülte, azt csendes hangon eszébe juttattam. Ügyünk tárgyalása elég sokáig tartott, s szerencse, hogy a tábornok nem fáradt el a majd egy óráig tartó elbeszélés kihallgatásában, s hogy hidegen nem utasított el magától; de minden meggyőző okaink sem bírták őt azon nézetben megingatni, hogy a futár halála a városi polgárok tudta s megegyezésével történt, s következőleg – miképp magát kifejezte – az egész szomorú eseményt okozó bűn terhe egyedül a városi polgárokat terheli. Azt elhitte ugyan, hogy a futárt magyar guerillák lőtték agyon, de azon meggyőződését, hogy ezeket a városi polgárok utasították, sőt vezették, semminemű érvekkel nem lehetett kiforgatni, s a hosszas kérelmezés, előterjesztés után is reánk nézve azon megdöbbenő véleményét nyilvánította, hogy ő ugyan szánja Rimaszombat városát, és annak polgárait, de neki kötelessége szigorú megfenyítést s példát mutatni, melyből mások is tanulhassanak, különben hadteste sehol sem lesz bátorságban a mindenütt ólálkodó guerilláktól.

Most már azon kérelmet intéztük hozzá, hogy ha már fenytetni akarja is Rimaszombat városát, ne tegye azt előleges nyomozás nélkül, s ha e mellett kitűnnék, hogy hibásak, sőt bűnösök némely polgárok, ám fenyíttesse azokat, de az egész várost – mint ártatlant – ne ítélje, s ne pusztítsa el. E kérelmünkre hosszas gondolkodás után így nyilatkozott: *„jól van! Tehát nyomozást fogok tartani, de én előre is látom, hogy ennek a városra semmi kedvező eredménye nem leend! Intem azért a küldöttséget, hogy hazamenvén, távolítsák el a nőket és gyermekeket a városból, másképp a többiekkel ők ártatlanul fognak szenvedni.”* S ezzel elbocsátott maga elől, ha bár nem megvigasztalva, de legalább némi reménnyel keblünkben, mit élesztett Mátyus kormánybiztos e nyilatkozata is: *„Legnagyobb szerencse önökre nézve, hogy maga elé bocsájta s kihallgatá a tábornok, mert én ismerem őt, most már gondolkozni fog a hallottak felett, s hiszem, hogy a városra kimondott szigorú ítéletet meg fogja változtatni.”*

Midőn a tábornoknál küldetésünket befejeztük, a kormánybiztos szállására siettünk. Menet közben felkértük őt, legyen szíves számunkra egy szabad menetjegyet készítenie, melynek oltalma alatt még azon éjjel hazamehes-

sünk, s az aggodó nép nyugtalanságát lecsillapíthassuk. E kérelemre azt felelé a kormánybiztos; mennénk szállására, ott elkészítendi a szabad menetjegyet. Mikor azonban azt elkészíté, oda nyilatkozott, hogy ez még így korántsem érvényes, hanem alá kell íratni a térparancsnokkal is, de azon fáradságtól megkímél minket, hogy magunk vigyük azt el, s majd egyik alárendeltjét küldi hozzá aláírás végett; addig pedig időzzünk nála. A küldött szerfölött sokáig járt, s mi az eredményt igen nyugtalanul vártuk.

Éppen akkor történt, hogy a zsolcai harctérről érkezett egy muszka futártiszt, ki a kormánybiztosnak röviden elbeszélte a csata kimenetelét, az oroszokra nézve meglehetősen szomorú eredménnyel. A társalgás francia nyelven folyt, s mivel ebben egyikünk sem bírt nagyobb jártassággal, az egész előterjesztésből keveset értettünk, habár annyit még is sikerült megtudnunk, hogy a muszkákat megverték, s teljesen szétszórták.

E hír ugyan éleszté reményünket egyrésztől, hogy az oroszok talán szelídebbek lesznek irántunk, de másrésztől aggályunkat is nevelé, hogy talán épp ez fokozhatja bosszújukat, s városunkkal még szigorúbban fognak bánni. Visszajöven a kormánybiztos küldöncé, reánk nézve a térparancsnoktól azon kedvezőtlen üzenetet hozá, hogy ő a szabad menetjegyet alá nem írhatja, mert parancsa van Grabbe tábornoktól senkit éjen át az orosz táboron át nem bocsátani. Ez üzenet ismét lehangolt bennünket, szánalommal gondoltunk a város lakosaira, tudván, hogy azok reánk epedve s aggodalom közt várakoznak. Tovább is időztünk hát a kormánybiztosnál, kinek ez éjen tömérdek elintézendői valának.

E kínzó bizonytalanságban ismét felkértem a kormánybiztos, hogy – ismervén városunk iránt már eddig is bebizonyított jóindulatát – ha csak tud, szíveskedjék módot keresni szabad menetjegyünk kiadhatására, hogy azzal a táboron keresztül mehessünk, s a szegény, aggodó népet, mely reánk vár, megnyugtassuk. Némi gondolkodás után a kormánybiztos így válaszolt: *„még volna egy mód, mely szerint a szabad menetjegy megerősítését eszközölni lehetne. A plebánián van szállva **Natte** ezredes, ki Grabbe tábornok jobbkeze, mert nála nélkül mit sem tesz, általa pedig mindent. Ő adja ki a tábornok megerősített parancsait s rendelvényeit, szabadságában áll megerősíteni a szabad menetjegyet, s hiszem, hogy ő ezt meg is teendi, mert igen jó szívű s művelt ember; hozzá kellene önöknek fordulniok.”*

Mentünk tehát – az egész küldöttség – a plebániára, hol az ezredeshez bocsátatván, elébe adtuk fáradozásunk okát, s rögtön át is nyujtám neki a kormánybiztos által készült menetjegyet, kérvén őt, lenne szíves az aláírásával megerősíteni. E kérelmet ő azonnal teljesíté, s meglepő nyájassággal fogadott bennünket. Nála találtuk **Szilárdy Jánost** is, kit már azelőtt Mátyus kormánybiztos úgy mutatott be nekünk, mint Gömör megye leendő kormányzóját. A megnyert szabad menetjeggyel hazafelé akartunk indulni, de alig léptünk ki Natte ezredestől, ismét visszahívtattunk általa, s most már azt véltük, hogy a menetjegytől meg fogunk

fosztatni. Ez azonban ellenkezőleg történt, mert egy kezében tartott bepecsételt levelet nyújtván nekem, így szólt: „*meg levén bízva Grabbe tábornok által, hogy Rimaszombat városának ügyében újabb rendelkezést írjak, Szilárdy János úr emlékeztetett, hogy legtanácsosabb lesz ezt önök kezébe adni, mint kiket az legközelebről érdekel. E rendelet városuk jövő sorsa felett határozand, s ezt a tábornok az önök előterjesztése folytán készíté. Felszólítom tehát önöket, hogy e rendelkezést a Zólyomból Rimaszombatba induló hadtest parancsnokának kézbesítsék. Örökjének éjjel nappal, hogy bármikor érkezne is a Zólyomban állomásozó hadtest városukba, e rendelkezést az illető parancsnok azonnal kézhez vehesse, mert ettől függ a város jövő sorsa!*”

E szavai után elkezdett velünk eleinte nyájasan, majd komolyabban társalogni. Először Somoskeőy Antal katolikus paptársunkat szólítja meg, ki egészen papi díszruhában – derekán veres övvel – jelent meg, s miután vele néhány szavat váltott, Haviár Dániel evangélikus lelkészhez fordult, ki az ügynevezett Luther-öltönyt viselte, s ezt mondá neki: „*Ön – amint látom – evangélikus pap!*” Mire Haviár: „*Igen, ezredes úr!*”

E válasza komolyan, sőt bosszúsán így szólt az ezredes: „*Én is evangélikus vagyok, s a magyarhoni evangélikus papok forradalom alatti önvideletüket szégyellem.*” E szavak után komoly leckét kezdte tartani a felett: mi egy lelkész hivatása? És biz ez nem valami csekély ideig folyt. Elősorolá, mit kíván a szószék méltósága egy paptól, s mint éltek ezzel vissza az evangélikus lelkészek; szószékből hirdetvén ki a forradalmi kormány azon veszélyes rendelményeit, melyek a népre métegyként hatottak, sőt még ama kárhozatps rendelményt is, mely által a forradalmi kormány meg akará fosztani az osztrák császári családot fejedelmi trónjától, minek eredménye lön az orosz intervenció.

Haviár paptársunk némi zavarba jött e lecke alatt, hanem hirtelen felfogva helyzetét, nyugodtan így felelt:

„*Ezredes úr! Bocsásson meg, ezt nem csak az evangélikus, hanem minden vallású papok művelték, mert kötelesek voltak egy oly kormány rendelményeinek hódolni, mely akkor az erőt és hatalmat kezei közt tartá.*”

Erre ismét az ezredes válaszolt: „*De leginkább az evangélikusok mozdíták elő a magyar forradalmat, mert lám, maga Kossuth is evangélikus volt, valamint Görgei és Pulszky, követőikkel együtt.*”

Mire Haviár szerényen felelé:

„*Ezredes úr! Magyarhoni az evangélikusok nem mind magyarok, hanem különböző nemzetiséghez tartoznak, s ezek nem voltak mind egy értelemben a magyarokkal, sőt, az evangélikusok népessége hazánkban oly csekély, hogy legfeljebb 800 000-re tehető, s így forradalmat akarva sem bírnának eszközölni.*” „*Igen!* – viszonzá az ezredes – *Hát népességük annyira csekély? Úgy hívém, többen vannak.*” S e szavak után lecsillapult.

Most már azonban egyszerre hozzám fordult, ki a tábornoki rendelkezést kezemben tartám, s hirtelen eszembe

ötölt, hogy rajtam a leckézés sora. Ez mégis, szerencsére, elmaradt, melynek oka hihetőleg az volt, mivel én egyszerűen magyar attilában jelentem meg, s így nem gondolá, hogy pap vagyok, hanem e helyett így szólt: „*Ön kezébe van az új rendelet, mely Rimaszombat városának jövő sorsát fogja eldönteni. Még egyszer intem önöket, hogy legyenek vigyázók, és ezt – mihelyt a Zólyomban állomásozó hadtest megérkezik, a parancsnok kezébe rögtön kézbesítsék, mert ettől függ városuk élete vagy halála. Az első rendelkezést is én írtam, mely már Zólyomba küldetett; biz az igen kemény és sujtó városokra nézve. Elolvashatom önök előtt, mert én, mint esthlandi fi, németül szeretek fogalmazni, ámbár az orosz nyelvet is értem, de a német nyelv előttem mégis könnyebb és kedvesebb. Mindjárt kikeresem e rendelkezést irataim közül.*” S e szavak után az általa előbb fogalmazott rendelkezést ki is keresé, mit előttünk aztán következőleg olvasott fel: „*Meghagyatik a Zólyomban állomásozó hadtest parancsnokának, hogy mihelyt e rendelkezést veendő, az ott állomásozó tartalék hadtesttel rögtön induljon Gömör megyébe s Rimaszombat városa mellett foglaljon állást. És ha a város e következő kívánalmakat teljesíteni vonakodnék: Először: ha nem kézbesítendő azon guerillát, ki a Zólyomból küldött futárt lelőtte; másodszor: ha a város lakói két-három száznyi guerillát össze nem kerestet; azon esetben a várost rabollassa ki, égettesse hamuvá, s minden ott lévő lakosokat hányason kardra.*”

„*Lássák önök, ily kemény volt az első rendelkezés.*”

– mondá az ezredes, mire én, rátekin tvén a kezemben lévő újabb rendelkezésre, megkértem őt egész alázattal, hogy ha oly szíves volt előttünk fölolvadni amaz első szigorú rendelkezést, vajon nem lenne-e hajlandó velünk a második, talán szelídebb rendelkezést is közölni? Hogy megtudván, mit foglal az magában, városunk bánkódó lakosait megnyugtathassuk. E szavaimra így felelt: „*azt tennem szabadságomban nem áll, s így az új rendelkezést tartalmát nem tudhatom, csak arra intem, hogy mihelyt a kirendelt hadtest megérkezik, annak parancsnokát tüstént keressék föl, s neki azt kézbesítsék! Úgy hiszem, városuk ügyén könnyítve leend!*” E szavak után elbocsátott maga elől, mi pedig, az egész éjjel átvirrasztva, reggel négy óra tájban indultunk el Putnokról, s az orosz tábor őrei csak egyszer állítanak meg, de ekkor is, mihelyt a szabad menetjegyet mutattuk, a nélkül, hogy azt el is olvasták volna, szabadon bocsátottak.

Most már tehát indultunk hazafelé. Mivel egész éjen át éhen-szomjan virrasztottunk, Bánrévén s Lénártfalván a vendéglőket kerestük fel, de a fogadósok sem étellel sem itallal nem szolgálhattak, mert az átvonuló hadfiak mindennemű élelmiszert és italt elfogyasztának. Rimaszécsben is így jártunk, de a vendéglős ismerősünk lévén, behívott saját szobájába, s itt az általa elrejtett néhány palack bort előkeresvén, minket mintegy felvidített. Ekkor circumspectus [= óvatos] polgármesterünk is behozta kocsinkról a jó rimaszombati kenyeret s ujhelyi sajtot, mert

amint mondá, előre gondoskodott rólunk, ha netalán valahol az éhség megtámadna. Ekkép felüdítve magunkat, tovább utaztunk hazafelé.

A városba mintegy kilenc óra tájban érkeztünk, mire a lakosság részint örömmel, részint aggodalommal futott a városházához minket fölkeresni. Örültek, hogy szerencsésen, minden baj nélkül érkeztünk haza, de aggódva lesték a hírt, melyet hoztunk a város leendő sorsa felől. A városház előtti tért csakhamar nagy néptömeg lepte el, s az összegyűlt polgárok kértek, hogy adnánk felvilágosítást küldetésünkről. Lementünk tehát a városház előtti térre, hol Dapsy Vilmos követtársunk előadta mindazokat, miket küldetésünk alatt hallottunk. Elbeszélte, mily szigorú ítélet van kimondva a város és annak polgárai felett, a szerint, amint azt Natte ezredestől hallottuk. Megemlítette, hogy ámbár új rendeletet hozunk, a Zólyomból iderendelt hadtest parancsnokának kézbesítendő, e rendelet tartalmát azonban nem tudhatjuk. Elmondá Grabbe tábornok azon nyilatkozatát, miszerint ő ugyan nyomozást parancsolt ez ügy felderítése céljából tartani, de hozzácsatolta ama leverő szavait is, melyek szerint azt köté szívünkre, hogy a nőket és a gyermekeket távolítsuk el a városból, nehogy a bűnös polgárokkal ők is ártatlanul szenvedjenek. Végre előadta, hogy mindezek mellett remélhetjük, miszerint a város fölött kimondott szörnyű ítélet következményeitől megszabadulhatunk. Ezeket hallván a különben is levert kedélyű lakosság szomorúan oszlott el, és folyt tovább is a már előbb megkezdett költözködés, hurcolkodás. A nagyobb része a városi lakoságnak a szomszéd községekbe vándorolt, s magával vitte még megmenthető ingóságait. És e költözködés a város polgárainak sok ezer forintjába került.

Eloszolván a városház előtti téren összegyűlt sokaság, visszamentünk a városház termébe, hogy a további teen-

dők felett tanácskozzunk. Legelőször az a kérdés merült fel, mitevők legyünk a Grabbe tábornoktól hozott új rendelettel? Mindnyájan megegyeztünk abban, hogy biztosokat rendeljünk Szabadkára, kik a Zólyomból érkezendő muszka hadtestre éjjel nappal vigyázzanak, s a rendelvényt a velük jött parancsnok kezébe rögtön átadják, nehogy városunkon a régibb rendeletet hajtsa végre. Biztosokul **Ferency István**, országhírű szobrász-polgártársunk és Katinszky Gusztáv kéretett fel, kik Szabadkára menvén, a legnagyobb éberséggel várták a muszka csapat megjelenését, mely néhány nap múlva el is érkezett.

Zólyomból azonban nem jött el az egész hadtest, mivel időközben hazájukba lőnek visszarendelve, hanem csak mintegy 200-ra menő csapat érkezett hat ágyúval. Első pillanatra kitűnt, hogy ezek tudják, mi célból jöttek Rimaszombatba, mert szemekből olvasható volt a pusztítási vágy dühe. Parancsnokuk egy ezredes volt, de a csapattal együtt jött herceg **Galicin** is. Ferency István városi küldött biztos e hercegnek kézbesíté Grabbe tábornok rendeletét, mit ő azonban el nem fogadott, hanem Ferencyt az ezredeshez utasítá, kire a csapat parancsnoksága bízva volt. A parancsnok, elolvassván a rendelvényt, közlé azt a hozzájuk rendelt osztrák katonai biztossal. Tanácskoztak a teendőik felett. Miről, az világosságra nem jött, de e tanácskozmány eredménye az lőn, hogy az egész csapatot a város piaci terére állíták, hol a hat ágyú kiszégeztetvén, mellette égő kanócokkal vártak parancsszóra a tűzerek, hogy a várost romba lövöldözzék. Ez azonban elmaradt, mert az általunk eszközölt új rendelet bizonyosan más tartalmazott az előbbinél, mely Zólyomba lett küldve. A jelen voltak rögtön felhívtak a városházához, hol megjelent az osztrák katonai biztos is. Ő hallgatá ki az orosz futár meglovésének történetét, melynek előadására városunkban lakó nyugalmazott osztrák főhadnagy, **Csernay Ferenc**

A rimaszombati főtér a 19. század derekán

kéretett fel, ki szinte katonai egyenruhájában jelent meg, s azon célból lett kiszemelve a városi hatóság által, mert sokan azt vélték, hogy beszédje, mint volt osztrák tiszté, nagyobb hitelre talál: mely intézkedés – mint az eredmény igazoló – célhoz is vezetett, mivel az ügyet Csernay világosan terjeszté elő, s nem késett a városi polgárok ártatlanságát kiemelni. Ez sokáig tartott, egyik kérdés a másikat követé, s azokra válaszolni kelle. Most már az osztrák katonai biztos egy igazolási okmány elkészítését hagyá meg, s azt előttünk felolvastván, minden jelenvoltakkal tüstént aláíratá, azon okból – mint mondá – mert csak ezzel számolhat az orosz tábornok s az osztrák kormány előtt ez ügybeni eljárása felől. Az így elkészült igazolási okmányt levitte a piac terén várakozó muszka hadparancsnokhoz, ki azt elolvastván, a csapatot rögtön kirendelé a város melletti szántóföldekre. Míg ezek történtek, a muszka katonák nyugtalanul várták a parancsot, mely szerint elkezdhessék a rablást és gyűjtogatást, mivel ők ezt már teljesen bizonyosnak hitték. Midőn rendeletet kaptak, hogy vonuljanak ki a város meletti földekre, bosszús zúgolódással engedtek, így látván meghíusulva rablási vágyaikat. Mikor a katonaság kivonult, kissé a lakosság is nyugodtabb hangulatba jött, az előjáróság pedig bőven ellátá őket élelemmel és itallal, mire azok is csillapulni kezdtek.

Történt azonban, hogy egy részeg orosz tiszt belovagolt a városba és a jánosi utcán egy öreg emberre kisüté fegyverét, majd a piac terén egy másikra (szerencsére egyik lövés sem talált), mely esemény ismét aggodásba ejté a város polgárait, mert Grabbe tábornok még Putnokon azt a parancsot is szívünkre köté, miszerint tudassuk a polgárokkal, hogy ha azon idő alatt, míg a vizsgálatra kirendelt katonaság nálunk időzend, csak egy puska lövés történik is, a város ellen kiadott szigorú rendelet azonnal végre fog hajtatni. Igaz, mi még akkor felemlítettük a tábornok előtt, hogy azon esetre, ha valamely katona véletlenül vagy szándékosan elsüti fegyverét, az nem fog talán ártatlan polgárok büntetésére okot adni? Mire a tábornok röviden felelé: „*no, arról lesz gondoskodva!*” De a részeg tiszt lövései folytán mégis sietett a városi előjáróság felvilágosítani a parancsnokot, mire ez keményebb fegyelmi rendelvényt küldött csapatjához, s így aztán a muszka hadfiak csendesebben viselték magukat. Másnap pedig Jánosi felé indultak, hogy Grabbe tábornok hadtestéhez csatlakozzanak. E hadcsapatra nézve megjegyzendő, miszerint nagy szerencse, hogy velök jött herceg Galicin, mert ez szelíd, mívelt, s a felbőszült kedélyek lecsendesítésére hatásos befolyással bíró egyén volt.

E dühös csapat elvonulván városunkból, azon kedves reményben ringattuk magunkat, hogy talán már megszabadultunk a muszka zsarolástól. De még nem volt mindennek vége, mert Losoncon a guerillák éppen úgy bánván a Zólyomból jött muszka futárokkal mint Rimaszombatban, s ez Grabbe tábornok értésére esvén, rögtön visszafordult a zsolcai csata után a losonciak megfenyítésére, hogy így végrehajtsa amaz előttünk Putnokon nyilvánított hatá-

rozatát, miszerint neki példát kell mutatni, hogy hadteste bátorságban utazhassék.

Mielőtt Losonc felé indult volna, legelőször Rimaszombat mellett állott meg, hol is a törzstisztek a városba rendeltetvén, hadteste a városon kívüli szántóföldeket foglalta el, melyet most már harmadszor élelemmel és italokkal ellátni, bizony, nem kis feladat volt. A város azonban teljesített mindent, ami kívántatott, meg akarván óvni polgárait a keményebb zsarolásoktól. Mindamellett is katonáinak kívánságára megengedé Grabbe tábornok a rablást, de csak a városon kívül, két óráig. Fel lón tehát emészte minden, mit a város határában találni lehetett, különösen sok kárt tettek a tavaszi természetményekben, mivel az őszi már akkor be volt takarítva.

Míg e hadtest Rimaszombatban időzött, némely polgárok értesültek a felől, hogy a muszkák Losonc megfenyítésére s elpusztítására fordultak vissza, miért is azonnal követet küldtek Losoncra, hogy az ottani lakosságot jó előre értesítsék, de Losoncon a küldött szavai hitelre nem találtak, sőt még előleges lépéseket sem tettek városuk megmentése szempontjából. Pedig Rimaszombatban egy, a Ratkó József házánál elszállásolt muszka tábornok ekképp nyilatkozott: „*csudálkozom a losonciak magukviseletén, hiszem, hogy ők már tudják, miszerint városuk megfenyítésére, sőt elpusztítására fordultunk vissza, s mégsem sietnek Grabbe tábornokot kiengesztelni; pedig én hiszem, hogyha ők előlegesen eljöttek volna ide, mint a rimaszombatiak Putnokra, felderíteni a valót, nekik is bizonyosan megkegyelmez. De úgy látszik, makacs nép!*” Másnap csakugyan megszabadultunk a nagyon megúnt vendégtől. Mentek Losonc felé, hogy kielégítsék gyűjtogatási és rablási vágyaikat. Ez meg is történt, s lett következménye egy iszonyú siralmas pusztulás, mely Losonc város történelmében olvasható.

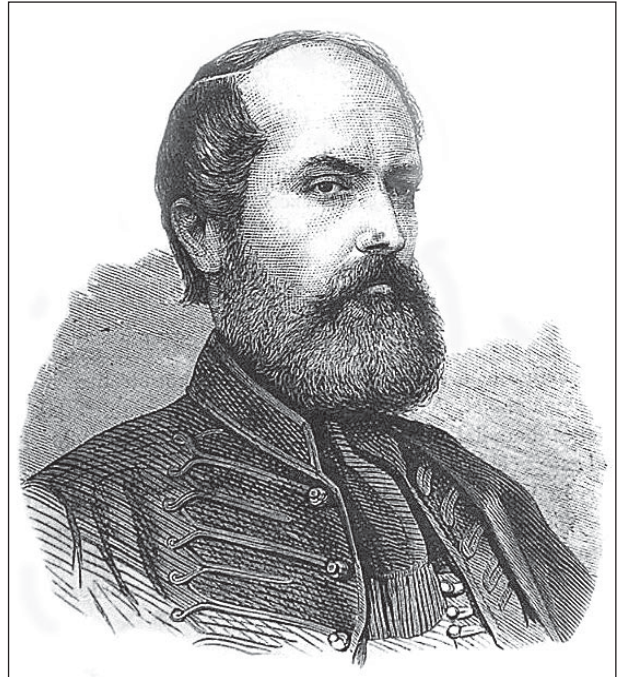
Elvonulván városunkból a muszka hadtest, lassankint a nagy aggodás és félelem is eloszlott, mely a város lakosait fájdalmas gyötrelmek közt leverve tartá, s kezdtek visszatérni a szomszéd vidékekre költözött polgárok és polgárnők. A városi hatóság is hozzáfogott zilált ügyei rendezéséhez, tanácskozmányra gyűlt össze, s minket, kik az orosz táborban fáradoztunk, felhívatott a város házához, köszönetet mondott nekünk, s jegyzőkönyvbe iktatni rendelé önfeladózásunkat, melynél fogva minden ránk jöhetett veszélyt s szenvedéseket megvetve, készek valánk egy feldühödt ellenséges táborba megjeleni, hogy városunk fölmentését kieszközölhessük. Ugyanekkor **Lengyel Sámuel** és **Ecseghy József** polgártársainknak is meleg szavakban nyilvánítá a hatósági személyzet szíves köszönetét, mert ők is azok közül voltak, kik éber munkával igyekeztek folyton elhárítani a veszélyt városunk lakosairól.

Az előjáróság ugyan megígérte, hogy nem csak rólunk, de még maradékainkról sem fog elfelejtkezni, azonban mi, kik még az akkoriak közül életben maradtunk, honfiúi kötelemünk teljesítésének jutalmát Istennél és öntudatunkban találjuk.”

Beniczky Lajos 1849. március 24-i losonci rajtaütése – saját maga leírásában*

Az 1848-as forradalom vívmányainak megvédéséért vívott szabadságharc legeredményesebb hadművelete a magyar történelemben dicsőséges jelzővel illetett tavaszi hadjárat volt 1849 márciusától májusig. A célt, a komáromi erőd és Budavár visszafoglalását sikerült is elérni. **Szemere Bertalan**, a forradalmi kormány belügyminisztere, 1849-ben felső-magyarországi teljhatalmú országos biztos, a *Honvédelmi Bizottmány* tagja április 8-án röplapot adott ki, melyben arról tájékoztatta a nyilvánosságot, hogy „Hadseregünk győzelemről győzelemre siet. Április 2-kától kezdve az ellenséget folytonosan nyomja hátra és veri vitézül [...] hadseregünk Pest előtt áll. [...] Él a haza!”

Néhány nappal korábban ugyancsak Szemere tájékoztatta hivatalos jelentésben a *Honvédelmi Bizottmányt* az 1849. március 24-i losonci csatáról, a tavaszi hadjárat előjátékáról: „A hadsereg Pest felé vonulván, **Beniczky** őrnagy egy kisebb csapattal s néhány ágyúval Gömörbe ment. Megtudta csakhamar, hogy a császári hadseregből 1 osztály Cavalart-dzsidás, 1 zászlóalj Wimpfen, 2 század Baumgarten gyalog és 2 röppentyű Losoncra érkezett, részint a várost és vidékét kirabolni, részint a gömöri védereget szétűzni. Folyó hó 24-én Beniczky őrnagy Osgyánból kiindul, s 12 órakor délben Losoncz közelébe ér; s az előőrsön álló és hírt ijedve vivő Wimpfen-század után sietve vonul a városba. A huszárok – bár számuk igen kevés volt, a sereg élén csak 32 – vágva-ölve az ellenséget, hatalmasan bevágtatnak. Az ellenség ekkor épp evésnél volt. Gyalogságunk több oldalról nyomul a főpiac felé, a huszárok mindenfelé rémülést terjesztenek, honvédjeink az időközben rendbeálló három század ellenséget megszalasztják, a házakat szuronynyal bevészik, ágyúkartácsainkkal a rohanó dzsidáscsapatot vitézül visszazsalasztják; hat legény és egy kapitány az első lövésre halva maradván. Ekképpen az ellenség egy órai rövid csata után rohanva futamodott meg, legelől **Almássy** dzsidás ezredes. Elesett az ellenségből egy alezredes a Wimpfen-ezredből, 1 dzsidás kapitány, 2 gyalog százados, 1 gyalog főhadnagy, 43 gyalog, és 37 dzsidás. Fogoly lón egy őrnagy: **Inkey Edvárd**, 2 kapitány, 2 főhadnagy és több altiszt; összesen: 48 dzsidás és 174 gyalog. Ezenkívül igen sok podgyász (eközt: tábori kápolna, több rendjel, kamarás-kulcs, zenészek, hadbírói irattár; hadipénztár) esett zsákmányul. Katonái: 40, tisztai: 16. A pénztárban mintegy 27000 pengőforint volt. A mieink közül alig van pár halott és néhány sebesült. Minden tiszt, minden honvéd, s természetesen minden huszár teljesít kötelességét. A losonci összecsapás csak másodrendű ugyan, de hatásában fölért egy nagyobb ütközettel. Almássy ugyanis, Vácra érkezvén, nyomban mente-

Beniczky Lajos (Hazánk s a Külföld, 1868. augusztus 13.)

getőző levelet ír **Windischgrätz** hercegnek s azzal a föllentéssel áll elő, hogy kénytelen volt Losoncra visszavonulni, mert egy „igen erős: 6 000 főnyi dandár által támadtatott meg. Windischgrätz felül néki, s abban a hiszemben, hogy a magyar sereg az Ipolymentén a komáromi vár fölszabadítására igyekszik, haderejének zömét lázas sietéssel Balassa-Gyarmat és Vác körül összpontosítja. Persze, csakhamar kisé a valóság, s a csapatok ismét csak a Tisza mellé rendeltetnek. Ez az ijedt kapkodás rendkívül fárasztólag hatott az osztrák seregre. Az ide-oda való marsolás közben százával dőltek ki a sorból.”¹

A jelentésben szereplő **Beniczky Lajos** (sz. 1813, Micsinye – ma: Mičiná), Zólyom megye alispánja, 1848 májusától a Batthyány-kormány biztosa volt a felső-magyarországi bányavárosokban. Októbertől már Felső-Magyarország teljhatalmú kormánybiztosa. Novemberben a Zólyom-, Hont-, Bars-, Turóc-megyei mozgó nemzetőrségből alakított sereg parancsnoka lett. Egy önkéntes zászlóaljat alakított 1849 januárjában, s a bányavárosokban csapataival csatlakozott a feldunai hadtesthez. Március 18-ától a VII. hadtest egy 800 főnyi különítményének volt a parancsnoka. Losonci győzelme után honvéd alezredessé léptették elő. Július közepén különítményével csatlakozott a feldunai hadsereghez, és annak vezérkarában szolgált a világosi fegyverletélig. Aradon 20 évi várfogságra ítélték, de 1856-ban már kiszabadult. Miután bekapcsolódott egy függetlenségi szervezkedésbe, 1865-ben ismét 20 évre ítélték. 1867-ben amnesztiában részesült. Tagja lett a pesti

* Fordította, jegyzetekkel kiegészítette: Böszörményi István

honvédegyletnek, és élénk politikai tevékenységet fejtett ki a kiegyezés ellen. 1867-ben, máig nem tisztázott körülmények közt eltűnt, holttestét a Dunából fogták ki. Német nyelven írt emlékiratait életrajzírója, **Steier Ferenc** adta ki.² Ebből idézzük magyar fordításban a losonci ütközet leírását (Beniczky itt önmagáról 3. személyben ír).

„1849. március 18-án Beniczky Lajos honvéd őrnagy **Görgey** tábornoktól azt a parancsot kapta, hogy egy fél dandárral induljon el Miskolcra, erőltetett menetben Putnokon át menjen Rimaszombatba és fedezze a Miskolc felől Gyöngyösre előrenyomuló magyar sereg jobbszárnyát. Rimaszombattól az eseményeknek megfelelően, önállóan folytassa tevékenységét, de maradjon állandó kapcsolatban a főhadiszállással. Rimaszécsen, két mérföldre Rimaszombattól értesítést kapott Szemere országos biztostól, aki Miskolcra tudatta vele, hogy **Ramberg** császári és királyi altábornagy hadosztálya Vácról Jobbágyi és Pásztó irányába halad, hogy a Gyöngyös felé előrenyomuló Görgeyt oldalba támadja. Ugyanakkor, teljes bizonyossággal adja hírül azt is, hogy a Rimaszombattól 4 mérföldnyire fekvő Losoncot március 24-én a *báró Wimpfen-gyalogság* egy zászlóalj készül elfoglalni, hogy szemmel tartson minden Gömör felőli hadmozdulatot, amely a Ramberg altábornagy hadereje ellen irányulna. Ezen hírek alapján Beniczky elhatározta, hogy Losoncot minden áron elérni még a császári és királyi csapatok előtt, hogy hirtelen megjelenésével Ramberg altábornagyot megtévessze és lekösse. A távolság Miskolc és Losonc között 16 mérföld. Mikor Beniczky a fenti hírt március 22-én Rimaszécsen megkapta, még mintegy 9 mérföldet kellett megtennie a hosszú menetekben már kimerült csapatával. Ebben a helyzetben nem maradt más hátra, mint az erőltetett menetet addig folytatni, amíg, ha kisebb erővel is, de legkésőbb március 24-én eléri Losoncot. 23-án reggel Beniczky Lajos elindult Rimaszécsról a legelszántabb, válogatott csapatokkal. Estére ért Rimaszombatba, ahonnan négy órányi pihenő után még az éjjel tovább vonult Losonc felé, egészen Osgyánig. Osgyánban meg kellett állni, hogy a csapatokat pihentesse. Losonc elfoglalására, szükség esetén megtámadására csupán 500 gyalogos, egy 34 fős, *Vilmos-* illetve *Nádor-huszárokból* álló szakasz, valamint két hatfontos ágyú állt rendelkezésére. Osgyánban Beniczky a gyalogságot öt századra osztotta és a reggeli után, a 6 órakor kezdődő hóvihár közepette ismét útra keltek. A Losonctól egy óra járásra fekvő Pinc községben megtudta az oda előző este hazatért parasztoktól, hogy a *báró Wimpfen-zászlóalj* szálláscsinálói éppen akkor érkeztek meg a városba, mikor ők azt elhagyni készültek.

A jobb érzékeltetés miatt helyénvaló lesz itt Losonc fekvését leírni. Losonc egy síkon fekszik, és több út szeli keresztül, úgy mint a Rimaszombat felől Osgyánon, Pincen és Apátfalván keresztül Losoncra vezető út, amely a város közepén csatlakozik a Besztercebányáról Lónyabányán, Podrecsánon, Vidéfalván át ide vezető kereskedelmi úthoz. A Pest felől Balassagyarmaton, Ludányon és Vilken át ve-

zető út Losonc alatt egy órányira egyesül azzal az úttal, amely Gyöngyös irányából Pásztón és Rappon át halad,³ és Losoncon a fent említett utakkal csomópontot képez. A rimaszombati úton a Losonchoz legközelebbi helység Apátfalva, amely a losonci lapályt dél felé⁴ határoló domboldalon fekszik, és az egész környékre kilátást nyújt.

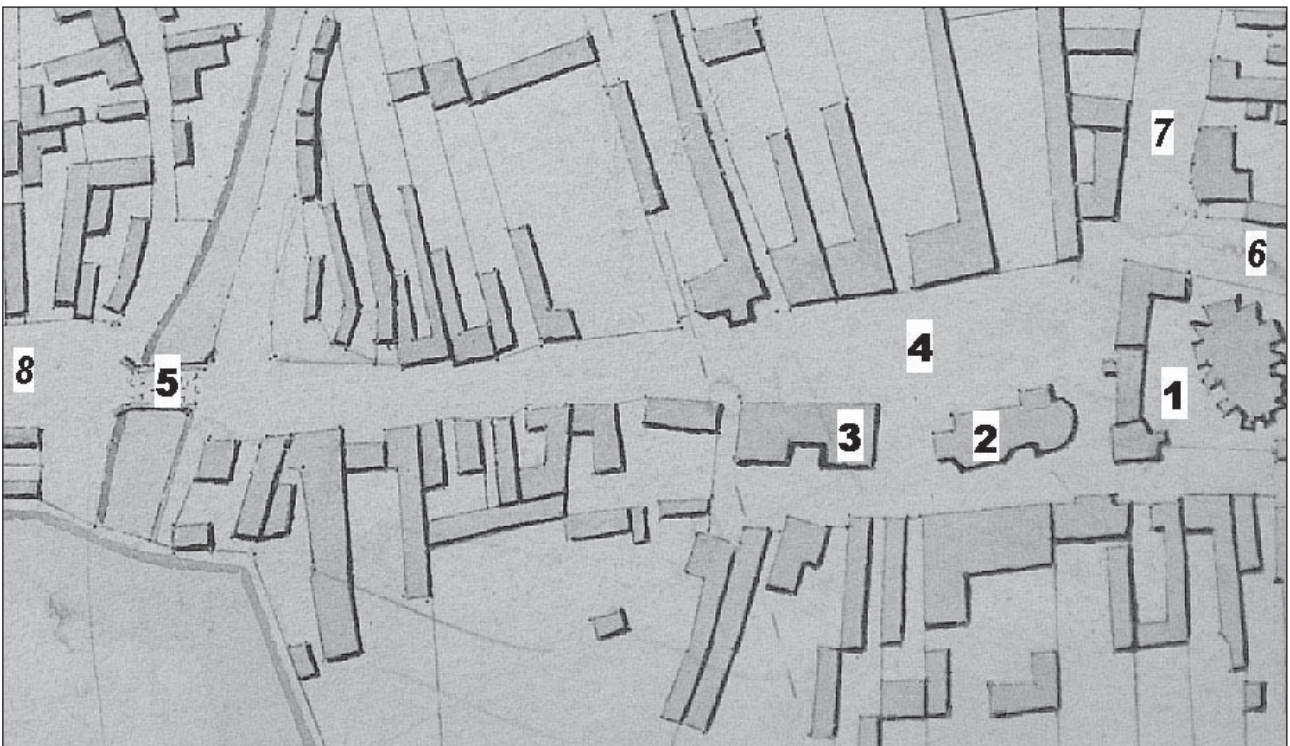
A Pincen kapott hírek alapján Beniczky egy 12 huszárból álló felderítő osztagot küldött ki, kiderítendő, hogy megérkezett-e már Losoncra a zászlóalj, és nincs-e előretolt őrszem a várostól mintegy 1500 lépésnyire lévő Apátfalván. A felderítők távozása után egy órával útnak indította csapatait. Az előreküldött felderítő osztag Apátfalván megbizonyosodott arról, hogy a helység nincs megszállva, sőt azt sem tudják itt, hogy a császári és királyi katonaság már bevonult Losoncra. Miután Beniczky is értesült erről, gyorsan előrenyomult, és március 24-én déli 12 órakor elérte Apátfalvát. Ott fedezékbe vonult, és helyzetfelmérést végzett a dolgok állását illetően. Véletlenül egy szekér érkezett Losonctól Apátfalvára, és a kocsisztól megtudta Beniczky, hogy egy fél órával azelőtt megérkezett Losoncra a zászlóalj három rakétavetővel, és éppen az elszállásolással van elfoglalva. Ennek megfelelően Beniczky azt határozta, hogy sürgősen bevonul Losoncra, meglepi a császári és királyi csapatokat, melyek nem tartanak támadástól. Éppen el akarta indítani a rajtaütést, mikor hirtelen lovassági katonazene hallatszott, ami azt jelezte, hogy a besztercebányai út mentén egy lovasszázad és mintegy két gyalogos század, jelentős számú trénszekerekkel bevonulóban van Losoncra. Ez a nem várt erősítés arra ösztönözte Beniczkyt, hogy változtasson a tervén, és a támadást addig késleltesse, amíg a lovasság le nem nyergel. Előnyös volt számára, hogy a változatlanul heves hóvizatart kísérő nyugati szél apátfalusi állása felől Losonc irányába fújta a havat, és így számukra jobbak voltak a látási viszonyok, mint a másik oldalon. Ami Beniczkyt a lehetséges meglepés említett körülményein túlmenően rábírta, hogy a támadást a túlerő ellenére megkockáztassa, az a körülmény volt, hogy jelenléte Apátfalván mégiscsak könnyen kitűdődhet, és visszavonulása üldözést vonhat maga után, ami különítménye megsemmisítését is jelenthetné. Egyszóval, a gyors támadás sikerrel kecsegtetett, míg a visszavonulás csak hátrányokkal járhatott: ennek megfelelően Beniczky március 24-én déli fél egykor mozgósította menetszlopát, s a támadást a következőképpen rendelte el:

Két századot portyázókra osztott fel, akiknek az volt a feladata, hogy két oldalról, kerteken és kerítéseken át haloljanak a városba, szem előtt tartva azt, hogy előbb nyissanak tüzet, mint a többi csapatok, és így a császári és királyi katonaság figyelmét a rimaszombati útról⁵ eltereljék, illetve a városnak a pesti út⁶ bal oldala felőli részére irányítsák. Egy századnak a gácsi utcán⁷ kellett minél zajosabban előretörni, miközben a maradék két század a két hatfontos ágyúval a lehető leggyorsabban bevonul a rimaszombati utcán át és elfoglalja az utcának a főtérhez⁸ csatlakozó torcolatát, hogy szükség esetén az ágyúkkal hatásosan tudja támogatni a csatát. A parancs szerint minden csapattest-

nek a főtérrre kellett összpontosítani előnyomulását. Meggátolandó, hogy a rimaszombati utca apátfalusi végén álló gyalogos őrszem a Losoncra bevonult császári és királyi csapatokat időben riassza, Beniczky elhatározta, hogy 34 főnyi huszárszakasz élén, az őrséget szétverve, gyorsan belovagol a városba. A központba érve megkísérlik – csekély létszámukat leplezve – a császári és királyi csapatok egyesítését megakadályozni, amíg a támadás a többi ponton el nem kezdődik. Miután a szükséges intézkedések megtörténtek, a feladatot kapott csapatok a lehető legnagyobb csendben, de gyorsan elindultak. Mikor Beniczky észlelte, hogy csapatainak két szárnya megközelítette a várost, ahol még teljes nyugalom honolt, lovasai élén, a rimaszombati utcán bevágtatott a városba, szétverte az utca végén posztoló őrszemet, és ellenállás nélkül elérte a város terét, ahol mintegy 15 sebtében felsorakozó ulánust⁹ talált, akiket rögtön megtámadtak és levágtak. Ezt követően a huszárok szétszéledtek és fenntartották a zavarodást a szálláshelyekről kitérő császári és királyi katonaság között, mindaddig, amíg Beniczky gyalogsága időt nem nyert szintúgy aktívan fellépni. Beniczky észrevette, hogy mintegy három század a *Wimpfen-zászlóalj*ból a Pár-utcai elővárost¹⁰ Losonctól elválasztó hídon¹¹ már összegyülekezett, ugyancsak a városközpontban az ablakokból, elsősorban a kaszinó épületéből és a téren álló vendégfogadóból¹² élénk kézifegyver-tűzet nyitnak a körbenyargaló huszárokra. Az is feltűnt, hogy a híd előtt álló gyalogság, látva, hogy nem jön utánpótlás, támadásra készül, hogy az ellenséget kiverje a városból. Az ulánusok is fokozatosan előjönnek szállásukról, közelharcba kezdenek a nyargalászó huszárokkal, és őket minden oldalról szorongatják.

Még egy perc habozás és az egész vállalkozás félresikerül. Ebben a kritikus pillanatban hirtelen heves lövöldözés támadt abban a részében a városnak, ahová a portyázó csapatokra osztott két század rendeltetett, a két ágyú az őket fedező két század gyalogossal is elfoglalta meghatározott harcálláspontját. Miután a császári és királyi csapatok legegységesebb csapatteste a hídon állt, a legveszélyesebb tüzelés viszont a kaszinó épületéből és a fogadóból jött, Beniczky megragadta az alkalmat, hogy mindkét harcállást megrohamozza, még mielőtt az általános zűrzavar elrendeződik. Az egyik ágyúval az említett épületeket kartácsoltatta, a másikat előbbre helyeztette a híd irányába, az ágyúkat kísérő két századból rohamosztagot alakított, és a hídon álló császári és királyi csapatokra leadott kartácsstűz után szuronyrohamot indított. Ugyancsak ebben a pillanatban tört előre a megadott irányban Beniczky egy századból álló harmadik alakulata is, a hídon álló császári és királyi csapatok balszárnyán megjelenve, őket meghátrálásra kényszerítette. Beniczky ezután a hídon át előrenyomult és a hátrálókat kiüldözte az elővároson túlra. Ezek így el lettek vágva az egyes házakba szorult, illetve a szálláshelyeken szétszórt csapatoktól.

Ebben a pillanatban **Ivitsis**, a császári és királyi *Civalart-ulánusok* kapitánya megkísérelte a már egészen Beniczky javára forduló összecsapást megfordítani, és merész rohamot intézett mintegy 20, sebtében összeszedett ulánussal a Beniczky hátában szinte fedezetlenül álló lövegek ellen. A két ágyúirányzó hidegvére azonban megmentette az ágyúkat, az ulánusokat körülbelül 40 lépés közelségre engedték, majd két jól irányzott kartácslövedékkel fogadták őket. A kapitány alól kilőtték a lovát, ő csak köny-

A csata helyszínei: 1. Református templom 2. Római katolikus 3. Vendégfogadó 4. Piactér 5. Tugár-patak hídjá 6. Rimaszombati út 7. Gácsi út 8. Pesti út

Losonc

48-as honvédemlék

Az egykori honvéd-emlékmű

nyekben sérült, hét ulánus elesett és kilenc ló is elpusztult. Ezenközben **Huszka** őrmester, a *Nádor-huszárokból* tíz embert összeszedve, rávetette magát az elszenvedett veszteségtől és kapitányuk sebesülésétől kedvesezett, támogatás nélkül maradt ulánusokra, és szétszórta azok maradékát is. Az ágyúlövések és a még folyamatban lévő puskatűz arra készítette Beniczkyt, hogy leállítsa az üldözést, és a városba visszanyargalva, a háta mögött folyó csatának véget vessen, és hatalmába vegye az alsó külváros, a Pár utca fölött emelkedő belváros. A főterre érve úgy határozott, hogy megrohamozza a vendégfogadót és kaszinót, mint a legerősebb állásokat, melyeknek elfoglalása az egész művelet kimenetelét el kell, hogy döntse. A fogadó udvarán és előcsarnokában jelentős ellenállásra talált, heves közelharc bontakozott ki ember ember ellen. A kaszinóépületben helyet foglalt legénység viszont nem várta be a rohamot, hanem megadta magát, aminek az lett a következménye, hogy a minden támogatás nélkül maradt katonaság a fogadóban szintén letette a fegyvert.

Ezzel vége is lett a harcoknak a városban, a még szálláshelyükön rekedt, szétszórt csapatok, belátva ellenállásra képes csapattestté válásuk lehetetlenségét, minden útonmódon menekülni igyekeztek. Akiknek sikerült a menekülés, siettek utolérni a pesti úton visszavonuló főerőket, és ahogy az ilyenkor lenni szokott, felnagyították a veszélyt, az ellenség erejét. Beniczky, immáron hatalmában tartva a várost, még egy kísérletet tett a Párutca-külvároson át nyomába eredni a menekülő császári és királyi csapatoknak, de hamar belátta, hogy már nem lehet őket utolérni, és csapatai kimerültsége nem is teszi lehetővé az erőltetett

menetet, így aztán meghagyta a császáriakat abban a hitükben, hogy Losoncot egy jelentősebb ellenséges haderő vette be, és foglalta el. Mielőtt tehát lelepleződött volna valódi ereje a császári és királyi csapatok előtt, abbahagyta az üldözést, és visszatért a városba.

A csata eredményei a következők voltak:

Fogságba esett 11 császári és királyi tiszt, köztük **Inkey Eduárd** őrnagy, báró **Schuster** lovaskapitány, és **Schumann** főhadnagy, hadbíró a *Civalart-ulánusoktól*. A többiek gyalogsági tisztek voltak, részben a *Wimpfen*, részben a *Baumgarten-ezredből*. Az ellenség kezébe került továbbá a *Civalart-ulánusok* ezredtörzsének teljes málhája, az ezredpénztárral és zászlóval egyetemben. A legénységből fogságba esett 190 ember a *Wimpfen*- és 51 a *Baumgarten-gyalogságból*, valamint 36 ulánus. Végül zsákmányoltatott 57 részben tiszti, részben szolgálati ló.

Beniczky feladatát, hogy magára vonja a Jobbágyi és Pásztó térségében állomásozó Ramberg császári és királyi altábornagy figyelmét, a losonci rajtaütésnek és gyorsan terjedő hírének köszönhetően tökéletesen teljesítette, annál is inkább, mert Ramberg altábornagy ezek után arra a következtetésre jutott, hogy egy jelentős ellenséges erő Rapp és Terenye felől bal szárnya irányában tevékenykedik. Hogy ne támadtasson meg a Görgey által Gyöngyösről Patán át a Mátrát átszelő út elfoglalására küldött **Kmety**¹³ vagy Terenye felől Beniczky által, két választása volt: vagy visszahúzódik Vác irányába, vagy pedig Losonc felé tör előre (ahová Kmety, akinek Görgeyvel közvetlen kapcsolatban kellett maradnia, már nem követheti) és Beniczkyt legyőzve Görgey hátában fog támadni.

Debródi János sírköve

Beniczky a számára szerencsésen végződött losonci csata után rögtön azt a sürgős parancsot kapta a főhadiszállásról, hogy egy zászlóalj gyalogság, egy üteg és egy lovasszázad kivételével a fél dandárjához tartozó csapatait gyorsmenetben állomáshelyükről a legrövidebb úton küldje a *Kmety-hadosztály*hoz. A maradékkal viszont, további parancsig, tartsa megszállva Gömör vármegyét. Ezt a parancsot követte a hír, hogy Ramberg császári és királyi altábornagy Losonc felé menetre készen áll, és csapatai zömével március 26-án bizonyosan el is éri a várost.

Ilyen körülmények közt Beniczky helyzete Losoncon tarthatatlanná volt, amiért is elhatározta, hogy rövid pihenő után elhagyja a várost, a rimaszombati úton Osgyánig vonul vissza, hogy bevárja a további fejleményeket. Március 26-án Losoncot Ramberg császári és királyi altábornagy parancsnoksága alatt tényleg elfoglalták,¹⁴ de a kapott parancsoknak megfelelően március 28-án elhagyták a várost, és Vácra vonultak¹⁵.

A kiegyezés után Losoncon is feléledtek a 48/49-es emlékek. 1877-ben, **Damjanich** tábornok, aradi vértanú özvegye jelenlétében emlékművet lepleztek le a református templom mellett az 1849. márciusi losonci csata emlékére. Az obeliszk négy oldalának a felirata ez volt: „*Ide hozd óh, hű magyar nép hívedet. Itt tanul meg, mi a hazaszeretet! Csak törpe nép felelgethet ős nagyságot. Csak elfajult*

kor hős elődöket. A lelkes eljár ősi sírlakához, s gyűjt régi fénynél új szövétneket / Losonczon 1849 Márczius 24-én Beniczky Lajos honvédőrnagy vezénylete alatt 350 gyalog és 33 honvéd huszár egy erős zászlóaljs gyalogság és egy osztály dzsidás ellen diadallal vívott csata emlékére / Debródi János született 1829. évben Borsod megye Emőd községében, mint honvéd huszár őrmester múlt ki hős halállal az ellen golyója által 1849. Márcz. 24-én Losoncz város belterén.”

A láncokkal összefogott ágyúgolyós kőoszlop, a rendszeressé váló március 15-i megemlékezések színhelye volt, amíg 1945-ben a csehszlovák hatóság el nem távolította, helyén 1969 márciusa óta **Kármán József** emlékműve áll.

A csata egyetlen ismert magyar áldozatának **Debródi János** huszár őrmesternek a síremléke a városi köztemetőben ma is áll, felirata azonos az emlékoszlop reá vonatkozó szövegével.

JEGYZETEK

¹ A bevezető idézeteinek forrása: Gracza 1894-97.

² Steier 1924. Ezen belül: Beniczky Lajosnak Komárom és Kufstein várak börtöneiben írt visszaemlékezései a szabadságharcról és a tót mozgalmakról. A Steier által idézett német nyelvű kézirat forrása: Kriegsarchiv Wien, Krieg in Ungarn 1848/49.

³ Ma már csak gyalogút, amely Karancsberény és Mucsiny között halad át a trianoni határon.

⁴ Helyesen: észak felől

⁵ Ma: Gömöri út, ill. Kármán utca

⁶ Ma: Vajansky utca

⁷ Utóbb: Rákóczi, ma: Masaryk utca

⁸ Akkor Piacz, ma: Kubinyi tér

⁹ Más néven: dzsidás

¹⁰ A Losonccal összeépült Tugár, akkor még önálló mezővárosról van itt szó.

¹¹ A Tugár patak híja, helyén ma a Füleki utat lezáró körforgalom van.

¹² A római katolikus templom és a mai Vigadó között állt.

¹³ Kmety György, felsőpokrágnyi születésű honvéd ezredes, utóbb tábornok.

¹⁴ Az eredeti szövegben lábjegyzétként az olvasható, hogy: „Ramberg Losoncra csupán vizsgáló expedíciót küldött.”

IRODALOM

Gracza György

1894–97: Az 1848–49-iki szabadságharc története. Budapest

Steier Ferenc

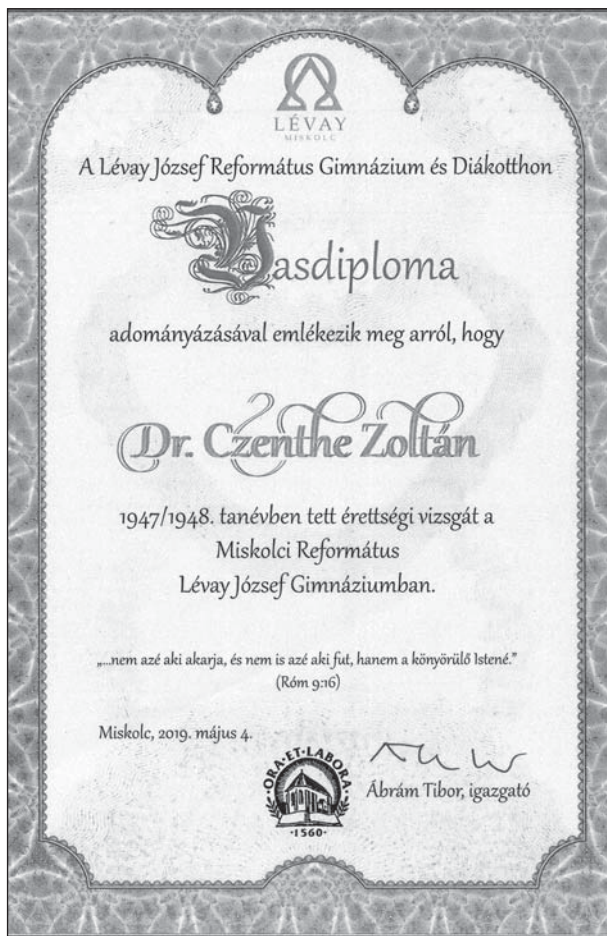
1924: Beniczky Lajos, 1848/49-ben Bars, Hont, Zólyom, Turóc, Árva megyék teljhatalmú kormánybiztosának, honvédezredesnek élete, működése, halála. Budapest

A 90 éves Czenthe Zoltán köszöntése

*„Gömör az a legkisebb, számomra osztatlan földrajzi egység,
amelyen keresztül én mind Hazámhoz, mind a Világhoz kapcsolódom.”*

A zádorházi kúria kapujában

Az alma mater által kiadott vasdiploma

„Ha valamiről nagyon sokat tudunk és állandó a kapcsolatunk vele, akkor az egy határon túl már nemcsak érdekes, majd érdekel, hanem lassan azonosulunk vele, részünkké és szenvedélyünkké válik. Én így vagyok Gömörrel.

Megpróbáltam mindent megismerni a tájból, történetéből, rég- és közelmúltjából, hogy az egész még egyszer – valószínűleg utóljára – egy élő egységként bennem testet öltjön. Ezután már csak helytörténeti, néprajzi kategóriákban fog tovább élni.

Mert amidőn Gömör Gömör volt, lassan a múlté. Szétesett a történelmi keret, megváltozik a táj, folyómedrek helyeződnek át, megközelíthetetlen mészkőmeredélyekre kényelmes makadámutat törnek, települések mennek tönkre, vagy karakterükből kivelkedve uniformizálódnak, kis és nagy családok egy új olvasztóba sodródva veszítik el megkülönböztető jegyeiket, a mesebeli házikók hímporukat veszítik, a temetők nemes anyagú és rejtelmes üzenetű fejfáit hitvány „mű”-kő váltja fel, az abrosz nem hímezett, hanem nyomtatott és praktikusán könnyen mosható, a falvédő többé nem úgynevezett naív „giccs”, hanem „hatóságilag zsűrített”, az emberek arca barázdákkal nem tagolt, de sima és könnyen összetéveszthető, az élet nem emberien-küzdelmes, hanem globális nagy erőknek kiszolgáltatott.

Mindezekre azonban már a régi kód nem érvényes.

De én megköszönöm, hogy tudatta velem Gömör, hogy gyermekeimnek a kicsin belül még egy kisebb hazát is tudok saját örökségül hagyni, amit, ha benzingőzzel is, de egy nap alatt átölelhetünk: Gömörországot.”

(Czenthe Zoltán: Confessio Gömóriensis – részletek)

Hatvan sor Czenthe Zoltán barátomról

Az az örökifjú ember, akit most köszöntünk, nem volt mindig doktor Czenthe Zoltán, szülőföldje díszpolgára, elismert műszaki szakember és eredeti gondolkodású gömörológus, hiszen én egyszerűen Zoliként ismertem meg a *Miskolci Református Lévey József Gimnáziumban* 73 évvel ezelőtt. Igaz, hamarosan meg kellett győződnöm bámulatos sokoldalúságáról. Vágott az esze, kiváló tanuló volt, anélkül, hogy éjjel-nappal magolt volna; irigykedve bámultam friss észjárását Óvári Tanár Úr matematika óráin, valamint sikereit többféle sportágban. A jóképű, sudár ifjú, aki magára vonzotta a diáklányok tekintetét, egy tág baráti társaság spiritusz rektora lett. Ma is talányos számomra, hogy én - egyoldalúan humán érdeklődésű, suta gyerekként - hogyan kerültem be ebbe a baráti körbe, mivel érdemeltem ki Zoli bizalmát, hiszen nem jártam focimeccsre, nem voltam járatos a gombfociban, nem dicsekedhettem sportsikerekkel, s tanulmányi eredményeim alig közelítették meg az övét. Akkor kerültünk egy kis csapat együtt munkálkodó tagjaivá, amikor elhatároztuk, hogy az osztály kiadja *Március* című újságját, amelynek szerkesztője én lettem, rá pedig szerzőként és technikai munkatársként, legfőbb segítőként számíthattam. Itt is megnyilatkozott a sokoldalúsága, hiszen nemcsak az ötletes címlapkészítés fűződik nevéhez, hanem több műfajban jelentkező, figyelmet keltő írásainak sora is. Egyik legemlékezetesebb teljesítménye Edgar Allan Poe *A holló* című nagyívű versének fordítása volt versenyre kelve Babits Mihály és Tóth Árpád magyartanárával. Prózában ifjúkora gömöri élményeit idézte föl. Többször jártam Kossuth utcai szerény otthonukban, ahol a Tornaljáról való fájdalmas kiutasítás után meg kellett húzódnuk; megismerkedtem családjá tagjaival, fokozatosan feltárult előttem a Czenthek ősi időkig visszanyúló története, anyagi ágon pedig a szepesi szász gyökérzet. De ami a legfeltűnőbb, leginkább meghatározó vonásként rajzolódott ki bennem barátomról, az szülőföldje, Gömörország iránti vonzódása, elkötelezettsége. Eredetileg ez a szoros kapcsolódás gyermek- és ifjúkora személyes élményeiből fakadt, s fokozatosan tágult a gömöri kultúra elhivatott, tudományos értékű feltáró tevékenységévé. A tornaljai években megtapasztalta a társadalmi tagozódás hétköznapi és magatartásbéli megnyilatkozásait, de megkerülhetetlen volt számára, egy a gömöri magyarság háború utáni megpróbáltatásait sűrítetten szemléltető, Zolit közelről érintő esemény: egyik barátjának tragédiája. Hancsovszky Bélát a csehszlovák rendőrségnek otthont adó épület felrobbantásával vádolták meg, s hősi helytállása érthetően beleégett a kortárs emlékezetébe. A szelíd mosolyú, kedves hangú fiatalemberrel Zoli méltó módon, írásban is megemlékezett, most azonban csak egyetlen mondatát idézem: *„Érzékeny idegrendszerére nem volt képes reagálás nélkül tudó-*

Czenthe Zoltán és az öt mindenben támogató hitvese

másul venni a hazáját, nemzetet, népét, a körülötte élőket ért tragédiát.”

Zoli nem kevesebb elszántsággal – bár nem lázadó hévvel, hanem szelíd, de hatásos eszközökkel – szolgálta szűkebb pátriáját, népét. A gömöri értékek felmutatásán bámulatos következetességgel munkálkodott, hiszen gazdagította ismereteinket népe történelmi útjáról, megörökítette szülőföldje jellegzetes arcait, hang- és képfelvételeken rögzítette, amit a mára tovatűnt nemzedékek megmutattak szellemi és életmódbeli sajátágaikból. Maga is második otthont teremtett családjá számára a táji jelleget megőrző zádorfalvi házban, hogy közelről érezze gyermekora légkörét. Talán nem túlzok, amikor azt mondom, barátunk legnagyobb élménye és legjelentősebb teljesítménye Gömörhöz fűződik, s az lenne a közérdek, hogy ismereteit és következtetéseit, tehát ami élő egységként benne testet ölt, minél teljesebben és maradandóbban adja át az utánunk következőknek. Tíz évvel ezelőtt szerkesztőként – a *Kazinczy Ferenc Társaság* évkönyvében *Confessio Gömöriensis* című írásának közlésével köszöntöttem. Annál szebb vallomással aligha lehet jellemezni, mit adott Zolinak Gömör, s némiképp azt is, mit adott Ó Gömörnek, s az onnan elszármazottaknak. Azt mondja: *„ha valamiről nagyon sokat tudunk, és állandó a kapcsolatunk vele, akkor az egy határon túl már nemcsak érdekes, nemcsak érdekel, hanem lassan azonosulunk vele, részünké és szenvedélyünké válik. Én így vagyok Gömörrel.”* Én pedig így vagyok Czenthe Zoltánnal, hogy ha lemelem polcomról valamelyik, embereket, otthonokat vagy akár fejfákat megörökítő képeskönyvét, ott látom az oldalak mögött a barátomat, aki példamutatóan teljesíti küldetését, s akiről e könyvek alapján azt mondom: boldog ember lehet. Teljes szívemből kívánom: haladjon tovább a már ifjúkorában kijelölt útján, s érezze át annak nagyszerű jelentőségét, amit felhalmozott, amit megőrzött, és amit továbbadni igyekezett.

Kováts Dániel

Emlékezés Ujváry Zoltánra

Egy éve halt meg Ujváry Zoltán, akinek a személyében a gömöri múlt, a népi hagyományok fáradhatatlan kutatóját veszítettük el.

Idén január 25-én, Ujváry Zoltán meg nem élt 87. születésnapján kollégái, barátai, tanítványai, tisztelői emlékeztek rá.

A szép számban összegyűlt emlékezők elsőként Ujváry Zoltánnak a gömörszőlősi temetőben lévő sírját keresték fel. Többen is szóltak, köztük **Keményfi Róbert**, a *Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének* vezetője és **Bodó Sándor**, a *Magyar Néprajzi Társaság* elnöke.

Bodó Sándor így emlékezett rá:

1961 őszén ismertem meg tanáraim között **Ujváry Zoltán** adjunktus urat, aki akkor még harmincadik életévét sem töltötte be. A tanszék tagjai a debreceni egyetemi campuson nap mint nap együtt jártak a menzára ebédelni, a Professzorral és az adjunktussal az élen. Ujváry Zoltán vékony szálfá termetével kitűnt a csoportból. A később, Professzor korából rá jellemző szakállnak még nyoma sem volt. Mint tanártársai, ő is fehér munkaköpenyben járt. A folklór teljes spektrumát oktatta, szigorúan és ugyancsak komoly elvárással vizsgáztatott. Beszédén, előadásmódján érezni lehetett a szülőföld palóc nyelvjárásának halványuló hatását, ami sajátos ízt adott minden egyetemi órájának. Mivel a hallgatókat nem választotta el tanáraiktól zárt ajtó, gyakran láttuk íróasztala mögött dolgozni. A fehér A4-es lapok tömegét rötta kézzel-tollal sűrűn, hiszen nagyon könnyen írt.

A terepmunka megszállottja volt. Egész életművét jellemezte az a törekvés, hogy mind az etnográfia, mind a folklorisztikát csak a terepmunka közben megszerezhető személyes ismeretek képesek a tudományos közzétételben hitelesíteni. A réccens gyűjtések eredményeit mindig egybevetette művelődéstörténeti ismereteivel. Ezt a fontos összehasonlító-elemző módszert adta útravalóul tanítványainak.

Még a tudós professzorok között is ritka eredményességgel, termékenységgel dolgozott. Emberi habitusából következően nem a zárkózott tudós jellemvonásait viselte, hanem közlékeny, barátságos, barátkozó egyéniség volt. Idővel ez a tulajdonsága csak erősödött. Nem csoda, hogy a *Néprajzi Tanszék* professzori szobája nyitott ajtajának küszöbét számtalan tanítványa, tanártársa, barátja lépte át.

Ujváry Professzor Úr, míg egészsége megengedte, napjait az egyetem és ott is elsősorban a *Néprajzi Intézet* falai között töltötte. A tudományos munkán, a szakmai utánpótlás nevelésén, tanítványai előmenetelének segítségével kívül hihetetlen erővel szervezte az észak-keletmagyarországi terület tudományos projektjeit, a zempléni, és mindenekelőtt a gömöri táj népi hagyományainak feltárását. Természetesen társult ehhez az a szerkesztői adottság és hajlam, amely – munkatársainak együttműködő segítségével – több száz néprajztudományi kötet megjelenését tette lehetővé.

Mikor rá emlékezünk, eszünkbe jutnak azok a témák, amelyek tolla alól kerültek nyomdába, s könyvei a szakterület sokak által ismert és hivatkozott alaplunkái közzé kerültek. A magyarországi folklór-kutatást olyan témák feldolgozásával gazdagította, mint az agrárkultusz, a dramatikus népszokások, a farsangi szokásvilág, jeles történeti személyiségek (pl. **Mátyás király**, vagy **Mária Terézia**) alakjának továbbélése a néphagyományban. Az utóbbi években izgatta és eredményes írásokra sarkallta a folklór jelenléte/feltárása a 18–19. századi magyar irodalomban.

De jutott ereje Professzor Úrnak más feladatok elvégzésére is.

Közéleti elkötelezettsége közismert. Nem csoda tehát, hogy más feladatai mellett 1979-től közel tíz esztendő át volt a *Néprajzi Társaság* alelnöke. E feladatát tiszteletre méltó eredményességgel látta el. Szerkesztőbizottsági tagja volt a szak-tudomány központi folyóiratának, az *Ethnographiának*, éveken át szerkesztette a Néprajzi Társaság Könyvtára sorozatot.

Ujváry Zoltán egyéni kutatói programja szerint, de Néprajzi Társasági feladatként is vállalta a magyarországi etnikai kisebbségek kutatását. 1975-től egyik fontos szervezője volt a Békéscsabán rendezett nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciáknak. Foglalkozott a nemzetiségek néprajzi kutatásának elvi és módszertani kérdéseivel. A konferenciák bemutatták az újabb eredményeket, vizsgálták a szórványokban, szigeteken élők, áttelepültek, áttelepítettek életének egyes kérdésköreit. Elemezték a nemzetiségek képviselőit, mint egyes archaizmusok őrzőit, a kölcsönhatások kérdéseit, a kétnyelvűséget, a nemzetiségi öntudat jelentőségét és így tovább. (Nem csoda, hogy *Szülőföldön hontalanul* című könyve három kiadást ért meg.)

Ujváry Professzor Úr a társasági alelnöki feladatkörében hosszú éveken át főszerkesztője volt a *Magyarországi Nemzetiségek Néprajza* című, napjainkban is eredményesen folytatódó sorozatnak.

Tevékenységet a Néprajzi Társaság 1984-ben az *Ortutay Gyula Emlékéremmel*, 1989-ben *Győrffy István Emlékéremmel* ismerte el.

Sírjánál, halála első évfordulóján tisztelettel adózva emlékezem Ujváry Zoltán Professor Úrra, életművére a *Magyar Néprajzi Társaság* és a magam nevében.

Az emlékezők egy része • Zsuponyóné Ujváry Mária felvétele

Ezt követően a résztvevők Ujváry Zoltán szülőfalujába, Hétbe indultak tovább, ahol a református templomban folytatódott a megemlékezés. Itt **Bartha Elek**, a Debreceni Egyetem oktatási rektorhelyettese, **Cserenyák László**, a *Szatmári Múzeum* igazgatója és **Bende György**, Hét község polgármestere emlékezett Ujváry Zoltánra.

Az emlékkopjafa • Zsuponyóné Ujváry Mária felvétele

A református templom előtt avatták fel a néhai néprajzkutatónak az egykori munkahelye és szülőfaluja önkormányzata által készített emlékkopjafáját. A rendezvény szeretetvendégséggel zárult.

(szerk.)

Március idusán

Mint minden évben, 2019-ben is megemlékeztünk az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kezdetéről. Gömörben Vecseklőtől Páskaházáig, Rimaszombattól Rozsnyóig sok helyen emlékeztek, tartottak koszorúzást. A jelen alkalommal két rendezvényre térünk ki részletesebben.

Megtúrt idegenként szülőföldünkön... ?

Szükségünk van 1848 példamutatására, ahogyan 30 éve is szükségét éreztük itt Rozsnyón mindannyian, akik a múzeum udvarán heverő, enyészetre kárhozott Kossuth szobor mellett a pusztulásra ítélt magyar nemzet lelkét éltették. Akkor a már vesztét érző kommunista államhatalom kokárdás titkos ügynökeinek éber figyelme mellett ünnepeltünk és énekeltünk, tudva, hogy – egy közös kultúrában élve – összetartozunk. Tudtunk egymásról, számon tartottuk egymást, odafigyeléssel is vigyázva egymásra.

Sokakat persze akkor sem az államhatalom, hanem a kishitűsége tartott félelemben, mint azóta is gyakorta sokakat... és azóta mintha szétszéledt volna a nyáj a kövérebb legelők, a nagyobb falatok, a magasabb rangok és fényesebb reflektorok felé, vagy csupán a megélhetési gondok miatt... de akadtak álnok csábítók, nyájias kerítők és fondorlatos megélhetési bugrisok is, akik némi haszon reményében módszeresen megosztottak, züllesztettek és romboltak.

Csak apró kis tüzek pislákolnak szanaszét, a többség belefáradt és belefásult a kilátástalan várakozásba. Ezért újra az egység, az összefogás, az összetartozás fontossága szükségeltetik. De ahhoz előbb meg kell tisztulnunk, mert a gazt nem szabad a tiszta búzához keverni, mert abból soha nem sülnet jó kenyér ! Ebben segíthet a márciusi ifjak példamutatása, a forradalmárok bátorsága, a szabadságharcosok helytállása.

Az 1848-as márciusi forradalom győzött, és másfél évig hirdette a piros-fehér-zöld lobogó a világ népeinek, hogy ez lehetséges. És ettől a példamutatástól rettentek meg a hatalom bitorlói és a világalomra törő pénzvilág uzsorásai. Mint napjainkban tapasztaljuk, már akkor is összefogtak a függetlenségét védelmező Magyarország ellen, és sokszoros túlerővel eltiporták a magyar szabadságharcot. Győzött az erőszak, az önkény, a gőg és a gyűlölet...

Nemzetünk emelt fővel, de fájó szívvel viselte az elnyomást és megaláztatást, és azóta is még hányszor... De mindahányszor talpra álltunk: segítve és támogatva egymást a szétszakitottságban is ! Ezért még mindig időszerű a szabadság és felszabadulás gondolata, mert itt a Felvidéken olyan országban élünk, amely nem demokratikus, amely az emberi alapjogok sárbatiprása által jött létre, ahol az őshonos magyar nemzetrészt számára 100 év óta nincs megengedve az önrendelkezés joga, ahol az anyanyelvünk használatát korlátozzák, ahol fasiszta benesi dekrétumokat védelmez a parlament, ahol a tiszta lelkű **Esterházy Jánost** a mai napig nem mentették fel a hazug vádak alól és még az emlékét is gyalázzák.

Megtúrt idegenként kell élnünk 1600 évre visszaszámítható őseink földjén, szülőföldünkön!

Először ezeket a dolgokat kell tisztába tenni, jogainkat visszaszerezni: nyelvre, kultúrára és a földre is! Aki ezt nem vállalja, olyan minket sehol ne képviseljen, helyettünk vagy nevünkben ne szóljon! Az nekünk nem lehet előljárónk!

Sok tehát a feladat, sok az aratnivaló, ideje begyűjteni az érett kalászokat, de ahhoz elegendő felkészült aratómunkásra lesz szükség, akik vállalják a munkát, mint a márciusi ifjak. Aztán jöhet a kenyérsütés!

„Isten, áldd meg a magyart !”

Az ünnepi szónok

Az Andrassy Dénes Férfiénekkar

Tornalján is a hagyományos helyen, a *Tornallyay-kúria* kertjében gyülekeztek a rendezvény résztvevői. A *Cse-madok Tornaljai Alapszervezete és Nagyrócei Területi*

Választmánya szervezésében megtartott ünnepi alkalmon először **Miko Zoltán** adta elő **Gyulai Pál** *Hazám* című versét, majd **B. Kovács István** tartott beszédet.

Emberségről, egymásrautaltságról

Tisztelt Polgármester Asszony, Képviselő Asszonyok és Urak, Magyar Testvéreim, Hölgyeim és Uraim!

Köszönöm a megtisztelő felkérést, úgy is, mint egykori tornaljai diák.

Gyulai Pál *Hazám* című versét hallgatva, elgondolkodik az ember a haza fogalmáról. A kifejezés érzelmi kötődést sugall.

„*A haza minden előtt!*” Nemzeti imánk szerzője, **Kölcsey Ferenc** intett bennünket ezekkel a szavakkal.

„*Haza csak ott van, ahol jog is van!*” – szakadt ki 1846 nyarán a márciusi ifjak emblematikus alakjának, **Petőfi Sándornak** a szívéből.

Én egy 66. életévemben lévő magyar ember vagyok, aki kisebbségi sorsban nőttem fel, a jogtalanság, az igazságtalanság, a hátrányos megkülönböztetés túl sok példájával szembesültem ahhoz, hogy azt az országot, amelyben – mások döntésének következményeként – élnem adatott, hazámnak tekinthessem.

Hol van hát a magamfajta ember hazája?

A haza számunkra a maga mindennapi valóságában a szülőföld. „*Épp egy maréknyi*” – mint földünk, **Kövesdi Károly** fogalmaz. De micsoda fundamentuma van ennek a hazának! Része ennek másfélezer esztendő a Kárpátok medencéjében, de az azt megelőző, számolhatatlan idő is, tele dicső és tragikus pillanatokkal, felemelkedésekkel és zuhanásokkal. Ennek a szárnyalásnak egyik kiemelkedő pillanata 1848. március 15-e!

Az elmúlt harminc év alatt részese lehettem magyar közösségünk sikereinek és kudarcainak. Semmiről, így az 1848/49-es forradalomról és szabadságharcról sem tudtam soha úgy szólni, hogy azt ne a jelen megélésének a fényében és árnyékában tegyem. Hisz a forradalom és szabadságharc annak a folyamatnak egyik állomása, amelyet történelemként tartunk számon, esemény, amelynek megvoltak az előzményei, s kihatásai napjainkig érezhetőek.

Bő évtizeddel ezelőtt, kérdésre válaszolva, egyebek közt, felhívtam a figyelmet arra, hogy 1848. március 15-e, legszentebb nemzeti ünnepünk napja egyúttal a polgári jogegyenlőségnek is ünnepe – kellene, hogy legyen. Ez a nap ugyanis egy új kor nyitányát jelentette az akkori ország minden lakója, közössége számára, anyanyelvtől, nemzeti vagy felekezeti hovatartozástól függetlenül.

Amikor erre emlékezünk, szem előtt kell tartanunk: az objektivitás egyedül Urunk kiváltsága. A természet törvényei az ő akaratából – tőlünk, emberektől függetlenül – érvényesülnek. A közösségi, nemzeti emlékezetet viszont az ugyancsak általa teremtett emberek éltetik, alakítják. Emberek, akik a teremtésben szabad akaratot kaptak, s akik éppen ezért elfogultak. Az elmondottakból következik, hogy az egyes emberi közösségek, köztük a nemzetek érdekei is különbözhetnek, olykor akár egymással merőben ellentétesek is lehetnek. Ám érdekellentét esetén is lehet a másik féllel szemben tisztességgel, emberként viselkedni.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseménytörténetéből vett két példa felvillantásával szeretném ezt, magyar-szlovák vonatkozásban, némileg, érzékeltetni. Hogy miért, kiderül a végén.

Az első példa az ún. pelsőci per!

1848 őszén a Pelsőcön ülésező megyei közgyűlés beidézi a korabeli szlovák nemzeti mozgalom három gömöri vezéralakját, a tiszolci **Štefan Marko Daxnert**, a nyústyai **Ján Francisci Rimavskýt** és a kokovai **Michal Miloslav Bakulínyt**. Az első kettő megjelenik, s a várnagy otthonában, mondhatni, házi őrizetben védekezhetnek. Harmadik társukat utóbb, kényszerrel vezetik elő. A vád ellenük: lázítás, fegyveres felkelésre való biztatás. A nevezettek arra törekedtek, hogy működési helyükön a nemzetőrség egy részét megnyerjék, s a lakosságot visszatartsák a honvéd-szolgálatól. Hadiállapotban lévő országban a törvényes kormány elleni fegyveres szervezkedés nagyon komoly vád. Ez nem tyúkper tárgy! A rögtönítélő bíróságnak életről vagy halálról kell döntenie. Már az akasztófát is megácsolják, a kíváncsi tömeg is gyülekezik, ám a bíróság nem tud, nem akar döntenie... Aki fellapozza a korabeli dokumentumokat, nem lehet nem észrevennie a bíróság tagjainál a vádlottak, s különösképp a Štefan Marko Daxner iránt érzett emberi megbecsülést és tiszteletet. Ebben alkalmasint nagy szerepe volt az akkori pelsőci református lelkésznek, a későbbi gömöri esperesnek, **Szentpétery Sámuelnek** is. Miután a bíróság elnöke konzultált Gömör-Kishont vármegye Sajó-gömörön élő kormánybiztosával, **Szent-Ivány Károllyal**, annak álláspontját követve, az ügy megítélését a rendes megyei törvényszék elé utalták, s ily módon megszabadultak a leg súlyosabb ítélet meghozatala, vagy a teljes felmentés közti választás kényszere alól. Az új törvényszék félóra elteltével ki is hirdette az ítéletet: a várt akasztófa helyett 2 év börtön.

A halálos ítélettel számoló érintettek elérékenyülten mondtak köszönetet. Később, kiszabadulásukat követően felkeresték Szent-Ivány Károlyt is, hogy személyesen köszönjék meg neki emberi magatartását.

Érdemes jól megjegyezni az akkori pelsőci várnagy unokájának Štefan Marko Daxnerre és nejeére vonatkozó szavait:

„És valahányszor rájuk gondolok, az emléküik nyomán mindig fanyar diszharmónia lesz a lelkemen úrrá: Daxnert is, a feleségét is, mint embert mindig jónak, nemesnek láttam, ismertem, holott mint hazafit, mind a kettőt gyűlölnöm kellett – volna. Készakarva próbálgattam, hogy az életük egyik felét elfelejtssem, hogy a másik fele révén egyetlenegy, de biztos érzésbe foglalhassam őket. Sohasem sikerült: a dilemma ugyanaz maradt. Daxner volt az, aki éppen utolsó látogatása alkalmával haldokló Apám kezét utolsóinak megszorította, mialatt a Súlyom szemében súlyos könnyet láttam megcsillanni... Mikor ez eszembe jut, mindig azt hiszem, hogy rosszabb volnék a Súlyomnál, hogyha ezt valamikor elfelejteném.”

Hirdetheti ugyan majdcsaknem száz esztendő óta (1928) érc tábla Pelsőcön, a volt vármegyeház homlokzatán a „három Súlyom“ halálra ítéletét, mindez valótlan, utólag költött mítosz. A kivégzés elmaradásának indoklása (hogy megijedtek volna a schwechati csatavesztés miatt) nem kevésbé hamis, mert hisz a bírósági tárgyalás a csata napján történt.

Mennyi sovén hőzöngőnek jött volna jól, és jönne jól ma is, ha annak idején halálra ítélik és kivégzik őket... Így, kénytelen-kelletlen, marad a hamis mítosz éltetése.

A szlovák nemzeti ellenállás és a magyar elnyomás dokumentálására hivatott pelsőci pernek voltaképp ellopták az igazi tanulságát. És ez a tanulság ma is hasznosítható!

A másik példa a murányi csata, amelyben 1849. február 26-án a gömöri nemzetőrök szétverték a hurbanista szabadcsapatokat.

Ha azt mondom, Latinák, többeknek bizonyára a ma élő kiváló szlovák színész, **Lukáš Latinák** jut az eszébe.

Ezt a nevet viselte az akkortájt Ploszkón élő, 1848-ban alig 26 éves vasipari vállalkozó, a ratkói járás szolgabírája, **Latinák Rudolf** is, aki a gömöri nemzetőröket vezette. (A két Latinák egyébként alighanem egyazon, tágabb atyafisághoz tartozik.) A csatát követően Latinák Rudolf a **Štefančok**, rócei polgármester által sötét, nedves pincébe bezsúfolt, elfogott szlovák önkénteseket, összesen 38 embert, köztük sebesülteket, kihozatta, s egy meleg, száraz, fűtött helységbe helyeztette át. A két ember közti keményhangú diskurzus szlovákul folyt. Latinák Rudolf minden fogoly részére száraz fekvőhelyet, 2-2 font kenyert és ivóvizet rendelt, sebeiket bekötöztette. Az esetnek, az emberséges bánásmódnak híre ment, s Daxnerék jól megjegyezték a nevezett példamutató, emberséges magatartását.

1849 szeptemberében Latinák Rudolfot beidézték a **Henryk Levartowsky** vezette szlovák szabadcsapatok zászlóaljparancsnokához, Jolsvára. Ő maga ezt így örököltte meg:

*„Délben Jolsvára értem, ebéd után Daxner felkeresésére indultam. Útközben az öreg **Maléterrel**, akkori polgármesterrel találkoztam.*

- Hol veszi itt ki magát? - kérdé csodálkozva.

- Behoztak - felelém.

- Jöjjön hozzám szállásra, Daxner és Jeszenszky is nálam vannak szállva!

Elfogadtam a meghívást. Daxnernek átnyújtottam a kardomat, elmondván neki, hogy azt a ratkói hadnagyának átadni nem akartam.

- Én nem fogadom el - volt válasza. - Add át Levartowskynak. Szigorú rendeletem van - folytatta -, téged biztos fedezet alatt Rimaszombatba küldeni, de biztos vagyok benne, hogy anélkül is bemegy.

*Estefelé behozták a dobrovolnikok **Frenyo** szolgabírót, vasra verve.*

- Nem bolond ember ez?! - mondja Daxner. - Azt jelenti a Ratkón állomásozó hadnagy, hogy 30 embert Kövibe küldött requirálni, Frenyo fellovalja az ottani volt nemzetőröket s kikérgeti a requiráló embereinket, kénytelen vagyok őt vasban beküldeni Rimaszombatba.

- Annál bolondabb - mondom én - mert az egész hadjárat alatt egy egérlyukba bújt volna, de nem érdemes őt fegyveres kísérettel Szombatba küldeni, bízd rám, magammal együtt őt is átadom Levartowskynak.

Daxner elgondolkozott:

- Mint ez idő szerint katona - úgy mond - sokat kockáztatok, de ám legyen, rád bízom.

Daxnernek ezen, irányomban tanúsított gavalléros magaviseletére mindig szívésen visszaemlékeztem. Éjfélutáni 1 óráig politizáltam a pánszlávok e két korifeusával.”

Az emlegetett Daxner nem más, mint a pelsőci per kapcsán említett „három súlyom” egyike, Štefan Marko Daxner.

Folytassuk Latinák Rudolf emlékezését!

„Másnap este beérkeztem Rimaszombatba. Az adjutáns két fegyveres legényt magához vevén, elindultunk a garádicson a régi városházán. Én éppen az utolsó lépcsőfokról léptem le, midőn berobogott egy csinos utikocsi, én a keskeny síkatorban a falhoz szorultam, az adjutáns a két emberével a garádicson rekedt, mely előtt a kocsi megállott. A kocsiról egy csinos fiatalember díszes katonai egyenruhában ugrott le s felém hajolva a fülembé súgja: „Ne tartson semmitől, tudjuk, hogy bánt a Murány alatt elfogott embereinkkel Rócén.”

Amint az üres kocsi elrobogott, kérdem az adjutánstól:

- Ki volt az?

- *Hát nem ismeri? Hisz szólott az úrhoz valamit. Francisci kapitány!*
 - *Ismerem - mondám -, de a rossz lámpavilágításnál rá nem ismertem.*"

Igen, arról a Ján Francisci-Rimavskýról van szó, aki Pelsőcön, az ítélethozatal előestéjén a későbbi szlovák nemzeti mítosz alapjául szolgáló *Három sólyom* c. verset szerezte.

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

Az elmondottak jól példázzák, hogy a polgári társadalom építése és az eltérő nemzeti érdekek egybehangolása soha, sehol nem volt könnyű feladat.

Ma és itt sem az. Kivált azért nem, mert míg bizonyos körök állandóan a feszültséget szítják. (Példaként említhető a *Matica slovenská* rimaszombati szervezete, amely legújabbban Petőfi Sándor rimaszombati szobrának az eltávolítását követeli. Megjegyzem: aligha lesz sikerélményük!)

Aki viszont széttekint a mai Európában, az látja: eljött az ideje a nagyhatalmak által egykoron, s ismételen elárult közép-európai népek összefogásának - ha jövőt akarnak maguknak. Talán ez az utolsó lehetőség! Ezt az egymásra találást segíthetné, ha 1848. március 15-ére nem csupán magyar nemzeti ünnepként emlékeznénk, hanem a 12 pontban rögzített polgári értékrend meghirdetésének a napjaként az ünnepet a Szent Korona más népei is felvállalnák. Közös lehetőség és közös felelősség ez, annak a készülődésnek a jegyében, amelyet miniszterelnökünk, **Orbán Viktor** mai beszédében ekképpen foglalt szavakba: „*Egy közép-európai reneszánszra készülünk.*”

„*A haza minden előtt!*” - idéztem beszédem elején Kölcsey Ferencet. Jelképes, hogy ez az intés volt olvasható a *Magyar Nemzeti Múzeum* előtti emelvény fölött, miközben Orbán Viktor tartott ma ünnepi beszédet. Megtisztelte jelenlétével az ünnepet **Mateusz Morawiecki**, lengyel kormányfő is. Mintegy első lépés volt ez egy remélt új kor felé. Csendesesen kérдем: vajon követi-e a V4-ek közül másik nép képviselője is a lengyel példát?

Miniszterelnökünk március 15. alkalmából levelet intézett a világ magyarságához: Ebben, egyebek közt, ez olvasható: „*Úgy akarjuk szolgálni a magyar szabadság és megmaradás ügyét, ahogy a márciusi ifjaktól tanultuk: egy szívvel, egy lélekkel, egy akarral.*”

Így legyen!

Áldott Ünnepet kívánok mindenkinek!

„*Isten, áldd meg a magyart!*”

Kezdésre várva. • Básti Gyula felvétele

A résztvevők másik csoportja • Básti Gyula felvétele

A Kazinczy Ferenc Alapiskola tanulói a református templomban • Básti Gyula felvétele

A beszédet követően elhelyezték a kegyelet virágait a **Kossuth Lajos** születésének 200. évfordulójára, 2002-ben állított emlékoszlopnál, amelyet **Cselényi Árpád** faragott.

Tornalja város képviselőjében **Szögedi Anna** polgármester asszony és **Bódi Attila** alpolgármester koszorúzott. A *Kazinczy Ferenc Alapiskola* nevében **Nagy Katalin** igazgató, **Hubay Adél** és **Miko Attila** igazgatóhelyettesek tették le koszorújukat. Az MKP járási szervezetét **Deák János** elnök és **Halász Márta** képviselte.

A *Rákóczi Szövetség Baráti Köre Tornalja és Vidéke polgári társulás* koszorúját **Molnár Imre** elnök unokája társaságában helyezte el. A *Csemadok Nagyrőcei Területi Választmány* nevében **Molnár Katalin** koszorúzott.

Ezt követően a szomszédos református templomban folytatódott az ünnepség. Az *Andante* vegyes kar fellépését követően a *Kazinczy Ferenc Alapiskola* tanulói egy kiválóan összeállított, sokáig emlékeztető műsorral emlékeztek a szabadságharcra.

(szerk.)

Kettős szoboravatás Hanván

Emlékezetes ünnepség színhelye volt 2019. május 8-án Hanva. **Juhász Istvánnak**, a *Magyar Kultúra Lovagjának* a kezdeményezésére és támogatásával felavatták a helybéli születésű **Tóth Elemér**, illetve **Mács József** mellszobrát.

Az ünnepség a helyi református templomban kezdődött, amelyet erre az alkalomra zsúfolásig megtöltöttek a hívek és vendégek. Az utóbbiak között ott volt Ft. **Erdélyi Géza**, a *Szlovákiai Református Keresztyén Egyház* nyugalmazott püspöke, **Czibalmosné Molnár Éva**, a *Nemzetpolitikai Államtitkárság Felvidéki Főosztályá-*

nak főosztályvezetője, **Molnár Imre**, a pozsonyi *Magyar Kulturális Intézet* igazgatója, **Ács Margit** és **Ágh István**, a *Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának* a tagjai, **Csáky Pál**, az *Európai Parlament* képviselője, valamint a felvidéki magyar közélet számos képviselője, de nem hiányoztak a putnoki kulturális szervezetek tisztségviselői sem.

Nagy Ákos Róbert, a *Gömöri Református Egyház-megye* esperese hirdette az Úr igéjét. Az igehirdetés alapján a következő ige szolgált: *„Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett Istened, az ÚR...”* (V. Mózes 8,2)

„Kedves Testvérek, Emlékező Gyülekezet!

Ünnepi alkalomra gyűltünk össze itt Hanván, református templomunkba, amikor is szoboravatásra készülünk, hogy emléket állítsunk a felvidéki magyarság két kiemelkedő és emblematisz gömöri református személyiségének, Tóth Elemér költőnek, községünk szülőltjének, díszpolgárának és Mács József írónak, kinek szülőfaluja Bátka mellett, közel állt szívéhez a mi településünk is. Minden bizonnyal van, akiben megfogalmazódik a kérdés: miért kell emlékezni, szobrot állítani, hiszen mi a jelenben élünk és a jövő felé tartunk. Részint azért, mert e két személy, költőként és íróként krónikása, énekes volt a mi múltunknak, életünknek, másrészt pedig Isten Igéje is erre hív, hogy „emlékezzünk”. A hitelesség kedvéért azonban nem feledkezhetünk meg arról, kiknek és mikor szóltak ezek a Szentírásból idézett szavak először? Isten választott népének, akik ott álltak az ígéret földjének a határán, a fogság, a pusztai vándorlás után és készültek az új életre. Ekkor mondja, üzeni nekik Isten a következő szavakat: *„Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett Istened, az ÚR”*. Ahhoz, hogy tudatosan tervezzük és éljük meg a jelent, s jövőt tisztában kell lenni a múlttal is. Itt a hanvai templomban nem lehet nem idézni Tompa Mihály örök érvényű szavait: *„Mert a boldogságra kevés csak a jelen, / A multon épül az s az emlékezeten.”* S nekünk – és ezt magyar emberként büszkén mondhatjuk - van mire emlékeznünk, s minden elhordozott próba ellenére, Isten iránti hálaadással a szívünkben vallhatjuk a költővel együtt: *„megfogyva bár, de törve nem él nemzet e hazán.”* S milyen jó, hogy voltak, akik az elmúlt évtizedek, évszázadok tapasztalatait versekben és regényekben megörökítették, s vallották, amint vallotta Tóth Elemér Mács Józsefhez írt versében: *„...a gyökér, amely bennünket éllet, / tudással, hittel védte / ezt a kőkemény népet. // ...a gyökér, / amely bennünket táplál, / erősebb, mint a tolvaj! Erősebb a halálnál!”* Rájuk emlékezve elmondhatjuk: mindkettőjüknek a tolluk lett fegyverük, s így lettek eszközei a Mindenható Istennek. S mi rájuk is emlékezzünk, amint az emlékezésre hív az Ige szava is: *„Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett Istened, az ÚR.”* Ugyanakkor egy nagyon fontos dologra fel kell hívnom mindannyiuk figyelmét. A szent Ige ezen a mai napon is, mint a választott nép életében is, nem csak arra hív, hogy emlékezzünk meg eseményekről, személyekről, hanem arra is, hogy az eseményeken, elhívott emberek szolgálatán keresztül, ma is lássuk meg, s ne feledjük, ki az a megtartó, Megváltó Isten, akire bátran rábízhatjuk életünket. A Biblia tanítása szerint azok az emberek, akik életükkel, szolgálatukkal megtartották, szolgálták és emelték a rájuk bízottakat, azok az emberek méltóak az emlékezetre. Ugyanakkor soha ne feledjük: nekünk, keresztyéneknek, nem a teremtett embert kell dicsőíteni, isteníteni, hanem azt a teremtő és megváltó Istent kell magasztalnunk, aki erőt, tehetséget, hitet és lehetőséget ad szolgálatunk végzésére. Így soha nem önmagunkat kell kiemelni és mások fölé helyezni, hanem szolgálatunkkal, legyen az szolgálat az élet bármely területén, a ránk bízott közösség felemelkedését kell munkálnunk. Soha nem feledve: Isten igéje alázatra hív, s ezért valljuk mi, reformátusok a kálvini jelmondatot: *„Egyedül Istené a dicsőség.”* Mert amíg önmagunkat, vagy egymást akarnánk dicsőíteni és isteníteni, addig nem láthatjuk meg az élő és igaz Istent. Pedig Ő most is kínálja önmagát, Krisztusban kijelentett megváltó szeretetét, a megtartás erejét, kínálja az egyéni ember, a közösség és a nemzet számára is. Ez az isteni szeretet kötelez is bennünket arra, hogy őrizzük meg a ránk bízott értékeket: hitet, reménységet, szeretetet és azt az isteni ajándékot is, hogy magyar emberként egy csodálatos értéket hordozhatunk anyanyelvünkben, nemzeti kultúránkban. Mindez Isten ajándéka a mi számunkra. Az pedig a mi felelőségünk, hogy ne csak megőrizzük, hanem tovább is adjuk ezt az örökséget a bennünket követő nemzedékeknek. A mi Istentől kapott nemzeti örökségünk megtartásában, továbbadásában is segítsen és áldjon meg bennünket a Mindenható Isten.”

Az istentisztelet keretében rendezett műsor háziasszonya a *Kossuth Rádió* munkatársa, **B. Tóth Erika** volt.

Elsőként **H. Bartók Beáta** énekművész előadását hallgathatta meg. Őt **László Éva** orgonaművész kísérte.

Ezt követően **Ágh István**, a *Nemzet Művésze* címmel kitüntetett, *Kossuth- és József Attila-díjas* költő emlékezett egykori író társára, Mács Józsefre, a *Magyar Művészeti Akadémia* néhai tagjára.

A zsúfolásig megtelt hanvai református templom • Tóth Viktor felvétele

A szószéken Nagy Ákos Róbert gömői esperes.
A padban B. Tóth Erika és Nagyné Ravasz Andrea • Tóth Viktor felvétele

Mács József családtagjai. Balról: Kövesdi Gergely, Kövesdi Károly, Mács Tünde,
Mács Ildikó, özv. Mács Józsefné • Tóth Viktor felvétele

Ágh István • Tóth Viktor felvétele

Balázs István • Tóth Viktor felvétele

Koncz Károly György • Tóth Viktor felvétele

Mihályi Molnár László • Tóth Viktor felvétele

A Tompa Mihály Énekkar • Tóth Viktor felvétele

Tisztelt Ünnepi Gyülekezet!

A 2005-ös népszavazás gyalázatos eredménye után terjesztette ki a *Magyar Művészeti Akadémia* tagsági körét a Kárpát-medencére. A felvidéki **Mács József** író is meghívást kapott, s több mint tíz éven át gyarapodhattunk személyisége ajándékaival. Rendszeresen megjelent a szerdai esteken Óbudán, a Kecse utcában, mintha csak a szomszédból jönne át, pedig Pozsonyból autózott Hegyeshalomig, hogy onnan vonatra szállva érjen Budapestre. Közvetlen volt mindenkivel, mintha régi barátság fűzné hozzánk. Mintha írói stílusa elevenedne meg személyében, az a jellegzetes észjárás, mely a másik palócra, Mikszáthra jellemző, s földije, Tompa művészetében, levelezésében megnyilvánul. A tapasztalatból okosan kikevert bölcsességre nevelte az élet, hisz korán a fizikai és erkölcsi túlélésre szorította a történelmi körülmény, melyet túlélni úgy sikerülhetett, hogy hűséges maradt nemzettársaihoz. Ehhez segítette a sorsa, mert végül is mesebeli út az övé. Egy legkisebb fiú megy világgá, s ha csak állomásait vesszük kiszakítva történetükből, s nem kérdezzük miért, egyenes is lehetne a pálya. De például, hogy miért Sárospatakon tanult kérdésre a válasz nemcsak az, mert ott képezték a gömöri tanítókat, lelkészeket, mint Tompa Mihályt is. Hanem azért mert Csehszlovákiában bezárták a magyar iskolákat akkor, s még a diákokat is hátsértésre kényszerítették. Ez a vesztesre ítélt világ kötötte annyira magához, hogy 20. századi krónikásává szegődjön, így lett témáiban lokálpatrióta, melyhez a szigorú hűség mellett, nagy bátorság is kellett. Mert szereplőjének mintája leginkább a megalázott ember, tapintatosan kell az igazát kimondani. És arra csak az képes, aki a hőseivel egy sorsot él meg. És a nyelve, a szófűzése, a gondolkodása és a világgépe így mozgósítja olvasóit. Ezt a küldetést nem lehet kísérletező irodalommal megoldani, csak a lélek mélységeit kutatva lehet el jutni az igazság tiszta mondatáig.

Könyvcímei a tartalomról árulkodva, a lényesre irányítják a képzeletünket. Az *Öröködbe uram...* négy kötetes önéletrajzi családregegy a harmadik, *A sötétség gyermekei* részében írja meg a 47 és 57 közti éveket, beszélő cím a *Trianon harangjai*, *A bolondok hajója Az elcsatolt vagon*. Tózsér Árpád, a földi, fogalmazza meg pontosan Mács József irodalmi helyét és értékét: „...műve a szlovákiai magyar írásbeliség második világháború utáni történetéhez úttörő jelentésű. Az emlékiratnak, és a vallomások önéletrajznak azt a szociográfiai látásságú műfaját, melyet az erdélyi Sütő Andrásnak sikerült kimunkálnia, ő a felvidéki tájhoz, lélekhez, történelemhez alakítja.” Másfél éve voltam legutóbb Gömörben, Mács József temetésén, akkor is tapasztalhattam, ma is tapasztalhatom azt a szeretetet, amit életével és munkásságával kiérdemelt. Együttérzéssel állok emléke előtt újra a Magyar Művészeti Akadémia irodalmi tagozata nevében.

Ágh Istvánt követően a templomi gyülekezet meghallgathatott egy részletet Mács József nívódíjas regényéből, az *Elcsatolt vagon*ból. Felolvasta **Balázs István** miskolci

előadóművész, a *Múzsák Kerije Alapítvány* kuratóriumának elnöke.

Tóth Elemérre **Mihályi Molnár László** emlékezett.

Gömörország ősi magyar népe büszke lehet dalnokaira, olyanokra, mint Tóth Elemér, aki ifjúi lelkesedéssel szabadversekkel indult, mintha a hatvanas évek béklyóitól is szabadulni szeretett volna, ami nem a költészettől való elszakadást, csak a megszabott formák kényszeréből való menekülést jelentette.

Ekkortájt még a sematikus eszmei megkötöttségek terhe is nyomta az irodalom nyilvánosságát (olykor politikai nyilvánosházát), bár ilyen szorongatást és kényszerítést (anyagiakkal való csábítást, illetve mások kisémmizését) korunk is produkál.

Aztán ő is rádöbbent, hogy az igazi szabadság az önként vállalt és elfogadott, illetve az eredendően kapott kötelek által teljesedhet ki, abban, hogy azonosulni tudunk azzal, akik vagyunk. Indulása arra az időre esik, amikor a háború sebei valamiképp begyógyultak, és - '68' felé tartva - a sematizmus kényszerei is enyhülni látszottak.

Am a falusi otthonokban a bölcs öregek még felemlgették a szebb magyar időket, amikor nyelvük és hitük megvallása miatt nem büntették az embereket, és a gazda a maga ura lehetett. A Sajó menti gömöri falvak és Pozsony között viszont nagy volt a szakadék, de aki ezt mégis átugrotta, az csak nehezen tudott visszavánszorogni, és csak úgy tehette, ha mélyen leásott a történelem gyökerei közé, meghallgatta és megértette az emberi beszédet (feldarabolásról, megfélemlítésről, szétszórásról, deportálásokról), és nem a hivatalos propagandára figyelt. Sokan lejegyezték, hogy Tóth Elemér az elején főleg szerelmes verseket írt, de ahogy visszaneztek az időben, azt látom, bár ez nem kisebbíti szerelmi költészetének érdemeit, hogy talán éppen ezért nem figyeltek oda annyira a többi versére, és ezek is megjelenhettek, mint például a *Ketten* című 1966-ban.

A versek belső ritmusa, zenéje, a gondolatok és képek harmóniája, persze, ott volt a versben akkor is, amikor ezt nem időmértékkel, szótagszámmal vagy a sorvégek összecsengésével jelezte. Hiszen tudott szonettet is formázni, nem is akárhogy. Talán a gyermekversek írása vitte egyre közelebb ahhoz, hogy önmagában is felismerje a bűvópatakot. Hat kötetnyi gyermekvers dicséri a tollát, ami arról is tanúskodik, hogy sem az ősi dallamok varázsától, sem önmaga elől nem menekülhet az a költő, aki ennek a népek szülőtte, amiről lemondani sem akar, aminek ellentmondani sem lehet, és önként fel nem ad, még csábítás vagy erőszak esetén sem.

„Vigyázzak – mondd.
Hogy vigyázzak?
Hogyan álljak ellent a láznak?

Mit kezdjek kódolt sejtjeimmel,
amelyekkel áldott-vert az Isten.”

Tóth Elemér amolyan magányos búsképű lovagja volt ennek az ügynek, aki azt vallotta, hogy ez is olyan nyitott sebe és fájdalma népünknek, aminek okát és okozóját meg kellene szüntetni, fel kellene számolni, és ellenállóvá tenni nemzetünket a pusztító vírusokkal szemben. A költő hiszi és reméli, bár tudatában van a kiábrándultságnak és kilátástalanságnak, hogy a költészet még ellenszere lehet a lélekrombolásnak. E hit és reménység nélkül talán nem is lehet költő a költő.

Mert a költő sokféleképp adhat számot a világról. Nem csupán más-más nyelven, más stílusban, korszellemben, hanem ugyanarról a világról, de más-más megközelítésben is. A költészet a magyar kultúrában mindig egyfajta népünkért és sorsunkért aggódó engesztelő fohász is volt az Úrhoz, amelyben a költő prófétai szerephez jut, vagyis öneki kell vállalnia az engesztelő énekes szerepét, a közösség vágyainak, álmainak, félelmeinek és örömeinek megszólaltatását. Tóth Elemér is erre vállalkozott jó hat évtizede, aminek „jutalma” a regnáló hatalom és annak kiszolgáló bérencei részéről nem maradt el.

Ám a költő akkor válik igazi dalnokká, amikor felismeri, hogy nem az ilyen vagy olyan olvasóközönség elvárásait kell kiszolgáltatnia, hanem az Örökkévalót, s az örök emberi Mértéket szolgálva a hagyomány és a nemzet nyelve által kell felmutatnia a világ teljességét átérző lelkét. Az olvasó lelkületének javát is csak így szolgálhatja. Csak így érdemes alkotni és élni. Akkor is, ha önmagát szólítja meg, akkor is, amikor az olvasót, de a Mindenségnak tesz hitvallást.

Fiatalon még a csírázó mag és a Nap felé törekvő vágyakozás vagy a zsenge hajtásban megmutatkozó életkedv, életerő és szerelem röpteti felfelé és előre, míg idősebb korban a hervadó liget, a beteljesedés, az elmúlás és a számvetés fontossága hajtja. Tóth Elemér termékeny mezőkre pillanthat vissza, de vágyait, emlékeit és költői képeit is beteríti olykor a napi események szennyáradatának hordaléka.

*„Hazátlan vagy -
hát intenek
a rongyrazó
kisisitenek,
kik szemedbe
port hintenek
lépten-nyomon.
Ez a pokol.
Halál oson -*

*s bensődben fáj
az ősi táj,
az elhagyott,
- nyárba fagyott -
elorzott
vagy eladott ?
Búzatáblák -
te szép Gömör.”*

Ám a költő oda is tud vetni, ahol más nem terem, és ott is tud aratni, ahol ugaron maradt a föld, de soha nem hazug álmokat ringatva, hanem igazi jövőkép reményével (talán a szunnyadó mag egyszer majd mégis szárba szökken?).

Ez a költői képzet határtalan, de a valóságból építkeznek: a gyermekkori hanvai és Sajó parti élmények, a gömői szülőföld emlékeinek üzenetei, a sorcsapásokkal dacoló helytállás, a mindent bearanyozó szerelem, a napi létharcok sebei és a játékos gyermekvilág szépségének képei egyaránt ott sorakoznak témái sokaságában. Az elmúlt évtizedben gazdag termésű köteteket tett le az asztalra (*Tölgyek, Magányom erdejében, Keserű leltár, Örökös szerelem, Dúdoló, Gyermekkorom emlékcserépei, Elárvult szívvel*).

Amikor 2017 őszén elküldte *Utolsó felvonás* címmel legújabb verseinek kéziratanyagát, hogy írják hozzá neki egy ajánló értékelést, azt is hozzátette: *„alighanem utolsó kötetem”*. Az ajánló elkészült, de válasz helyett már csak a gyászjelentés érkezett...

A végső összegezést majd elrendezi a Mindenható, aki terheket akaszt ránk, de feladatokkal is ellát. Mindenkit tehetsége szerint: a költőt azzal, hogy verset írjon, szólaltassa meg annak a közösségnek a lelkét, amelybe született, amelyben él, amellyel közösséget is vállal, úgy, ahogyan ő átérzi: az álmokat, vágyakat, fájdalmakat, félelmeket, célokat és reményeket, hogy feloldozza gyöttrő szorongásaiból, és mondja ki elfojtott indulatait is. Népünk egyik legősibb kincséből, nyelvünkéből, szavainkból teremtsen valódi világot, igaz érzéseket, hiteles gondolatokat, nyitható szellemi ajtókat és ablakokat.

Prófétai szerep, prófétai sors!

De vagy így, vagy pedig sehogy másként nem lehet ezt művelni. És belehalni is csak így érdemes....

Tóth Elemér immár lezárt életműve ezt igazolja.

Isten áldja meg ezt a jó magyart, s fogadja kegyelmébe Gömörben született dalnokát!

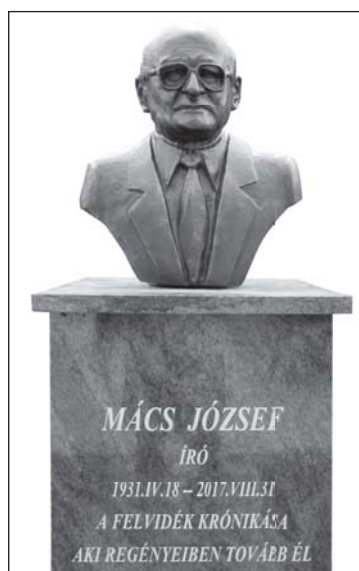
S utóiratként álljon itt a költői kérés:

*„Öleljetek sorra, ahogy
a megtérőt szokás.
A fiút, aki évekig
forgatta ostorát,
hogy elűzze a rémeket..*

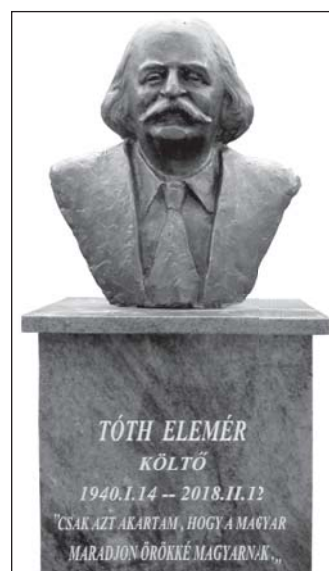
*Volt fönt és volt alant,
Hogy nyugodjon -
Gömörben
hulljon majd rá a hant.”*

Mács József szobrának leleplezése • Tóth Viktor felvétele

Mács József szobra

Tóth Elemér szobra

Tóth Elemér szobrának leleplezése • Tóth Viktor felvétele

Štefan Pelikán szobrászművész, (balra), mellette Forgon Andor • Tóth Viktor felvétele

Ferencz Veronika • Tóth Viktor felvétele

B. Kovács István • Tóth Viktor felvétele

A gitárosok • Tóth Viktor felvétele

Tóth Elemér *Magyarok* és a Mács Józsefnek ajánlott *Vers a megtaposott táj énekeséről* című költeményeit **Koncz Károly György**, a miskolci *Gömörország Regionális Kulturális Egyesület* elnöke, Radnóti-díjas versmondó előadásában hallgathatta meg a gyülekezet.

A műsor zárórészeiben a **Németh Aladár** vezette *Tompa Mihály Énekkar* lélekemelő műsora hangzott el.

Az ünnepi istentisztelet befejezéseként a gyülekezet elénekelte a Himnuszt.

Az istentiszteletet követően az ünneplő sereg átvonult a szoboravatás helyszínére, Gömör első, *Nefelejcs* nevet viselő kulturális cukrászdájának és kávézójának az udvarára.

Az ünnepség első pontjaként **Ferencz Veronika** magánékes adta elő a *Szabadnak születtem* című dalt.

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

Ahogy szétnézek, úgy látom, utoljára tán 1968-ban voltunk ennyien itt, Hanván. Akkor **Tompa Mihály** halálának századik évfordulójára emlékeztünk. **Czine Mihály** volt akkor az ünnepi szónok, aki 90 éve született, s 20 esztendeje hunyt el.

Ha Hanva, akkor Tompa! Így tartottuk ezt – eddig. A mai naptól Tompa Mihály társakat kapott. Olyan társakat, akik megtartották a költőnek *A madár, fiaihoz* c. versében megfogalmazott intését:

„Száraz ágon, hallgató ajakkal
Meddig ültök, csüggedt madarak?
Nincs talán még elfeledve a dal,
Melyre egykor tanítottalak?!”

Vagy ha elmúlt s többé vissza nem jó
A vig ének s régi kedvetek:
Legyen a dal fájdalmas, merengő,
Fiaim, csak énekeljetek!”

„Nagy vihar volt.” – folytatja az idézett költő. Igen, az volt. Nem sejtették, hogy néhány évtizeddel az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverése után, az első világháborút követően újabb, még nagyobb vihar jön: az ország megcsonkítása, a szétszórás. A trianoni döntés volt az a villámcsapás, amely földre terített bennünket. Ennek egy év híján kerek száz esztendeje. A gömői nép egyenes derékkal, felemelt fejjel viselte a nem kívánt terhet. Nem véletlen az, hogy a szerveződő, immáron „szlovenszkói” magyar közélet két fontos embere, a későbbi *Magyar Nemzeti Párt* vezetői, **Szent-Ivány József** és **Törköly József** is e tájnak a szülötte. Gömör konzervatív, hitvalló keresztyén népe szállka volt a csehszlovák hatalom szemében.

„Feldúlt berkeinkben enyhe, árnyas rejtek nem fogad!” – szakadt ki Tompa Mihály lelkéből. A Bach-korszakot idéző szavak keserű valóságát a 2. világháború után, a teljes jogfosztottság, a kivetettség éveiben kényszerült népünk ismét megtapasztalni. A csehszlovák hatalom nem felejtett! Ekkor roppantották meg a gömői magyarság gerincét! Az elűzni szándékozott, s részben el is űzött magyarság helyére idegeneket, a sajátjait telepítette a hatalom.

Tompa Mihály, jelképesen madár bőrébe bújva, számonkérően, maradásra inti fiait:

„S ti hallgattok? elkészültök innen?
Itt hagynátok bús anyátokat?!”

Majd kéri, már-már felszólítja őket:

„Hozzatok dalt emlékül, a hajdan
Lomb- s virággal gazdag tájirúl;
Zengjétek meg a jövőt, ha majdan
E kopár föld újra felvirúl.

Dalotokra könnyebben derül fény,
Hamarabb kihajt a holt berek;
A jelennek búját édesítvén:
Fiaim, csak énekeljetek!”

Czimbalmosné Molnár Éva és Molnár Imre koszorúz • Tóth Viktor felvétele

Ács Margit és Ágh István koszorúz • Tóth Viktor felvétele

A Mács család által Juhász Istvánnak adományozott, s köszönetüket kifejező emléklap szövegét Koncz Károly György olvasta fel • Tóth Viktor felvétele

Noha **Mács József** és **Tóth Elemér** is arra kényszerült, hogy elhagyja szülőföldjét, lélekben itthon maradtak. Vitték magukkal a gömöri szülőföld szellemiségét, ennek a népnek az örökségéből merítettek, ennek a népnek a példáját mutatták fel, követvén a jeles előd intését.

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

Szabadjon megosztanom Önökkel egy örökre emlékezetes élményemet. Éveken át voltam óraadó történelemtanár a Tompa Mihály nevét viselő rimaszombati református gimnáziumban. Az egyik órán az 1848/49-es forradalomról és szabadságharcról tanultunk. Még mielőtt szólhattam volna a 12 pontról, egy hanvai kisgimnazista lányka (talán itt van közöttünk) hirtelen feltette a kérdést: Tanító bácsi, mit kíván a magyar nemzet? Ünnepi pillanat volt!

Azt kívánom, hogy minél gyakrabban tegyék fel magunknak a kérdést: Mit kíván a magyar nemzet? Mit kíván Tőled, kedves magyar testvérem. Elsősorban hűséget. Ennek vállalása örök elkötelezettséget feltételez. Megvallásának, kinyilvánításának azonban ezer arca van, s a mindenkori helyzettől függ. Mács József és Tóth Elemér választát életük és műveik példázzák.

Olvassuk Mács Józsefet! Kongassuk *Trianon harangjait*, lapozzunk *Elcsatolt vagonban* és *Bolondok hajóján*, *Temetőkapuban* és *Szélfűvésben*, *Magasságban és mélységben*! Ismerjük meg mindannyian az *Öröködbe*, *Uram* címen megjelent, a számunkra oly tragikus 20. évszázadot átívelő regényfolyamát, amely református énekeskönyvünk 79. énekének az első sorát idézi.

Olvassuk Tóth Elemért, aki élete utolsó éveiben kitüntető bizalommal fordult folyóiratunk, a *Gömörország* felé, ahol gyakorta közöltük a verseit. Én most az *Emlékeztető* c. versét idézem, amelynek mottóját **Illyés Gyulától** vette: „*Magyar az, akinek fáj Trianon*”, s amelyben nagyapja emlékét felidézve fogalmazza meg fájalmát:

„*Láncok kötöznek / sír a lélek. / Nincs útja / szívünk örömének. // Leszegett fejjel járunk. Miért? / Ne lássák arcunk sötét dühét. // Csaknem száz éve lobog bennünk. / Üvöltve kéne énekelnünk. // Mert életünket megalázták / Ránk rakták mocskuk / minden jármát. // Láncok kötöznek / sír a lélek. / Nincs útja / szívünk örömének.*”

Mindketten református keresztyén magyarok voltak! Emberek, közülünk valók, akiket ugyan megkísértett a Gonosz, de nem diadalmaskodhatott, mert velük volt az Úr. Az Úr, aki mindannyiunknak az őriző pásztora. Egyedül Őbenne bízva őrizhetjük meg magunkat, gyermekeinket és unokáinkat emberségben és magyarságban, ebben az egyre inkább elember-telenedő világban!

A két most felavatott szobor mindenkori felkeresése alkalomként szolgálhat mindannyiunknak az önvizsgálatra.

Köszönöm Juhász Istvánnak a megtisztelő felkérést, Önöknek pedig a figyelmes meghallgatást.

B. Kovács István ünnepi avatóbeszédét követően a műsort vezető B. Tóth Erika tolmácsolta a felvidéki magyar irodalom három jelesének, **Duba Gyulának**, **Tózsér**

Árpádnak és **Cselényi Lászlónak** Pozsonyban, 2019. május 7-én keltezett, a szoboravató ünnepség szervezőihez és résztvevőikhez intézett üzenetét:

Kedves Juhász István, Tisztelt Szoboravató Közönség!

Szükségesnek érezzük, hogy írásban is kifejezzük köszönetünket a Mács József és Tóth Elemér kollégáink szobrainak hanvai avató ünnepségére szóló szíves meghívásukért: nem mindennap állítanak nálunk felvidéki magyar íróknak szobrot. Őszintén örülünk neki, hogy tájainkon is akadnak még a szellemnek olyan pártolói, akik anyagilag hajlandók áldozni a kultúrára, az irodalomra.

Nagyrabecsüléssel emlékezünk a szobrok-ábrázolta alkotókra, barátainkra, s tisztelettel köszöntjük a mecénásukat s a szoboravatás közönségét. S egyben sajnálatunknak is kifejezést adunk, amiért az ünnepségen a nagy távolság, a magas életkorunk és egészségi állapotunk miatt nem vehetünk részt.

Duray Miklós betegsége miatt nem tudott személyesen jelen lenni. Az ő beszédét is a műsorvezető tolmácsolta:

A két legény, nem hátat fordítva a szülőföldnek, de elrugaskodva ettől a biztos ponttól, nekivágott a nagyvilágnak. Nem egy időben, hiszen születésük között eltelt tíz év, ami azt jelenti, hogy Mács Jóska még emlékezhetett a nemzeti reménykedés korszakára, amikor Gömörország magyarok lakta tájain ismét együtt élhették napjaikat a palócok, csakúgy, mint a nagy Palóc Tájházában. Tóth Elemérnek ez a reménység kislegény korában már nem adatott meg.

De azonos időben mégis mindketten azonos elszánással és élménnyel bírtak: a változtathatatlanság látszólagos útvesztőjében a változtathatósághoz vezető kiutat kell keresniük. Az egyik szépíróként és közíróként reménységgel kutatva a sokak

számára lehetetlennek véltet, a másik költőként és lapszerkesztőként, szárnyalásaival keresve ezt, néha a fellegekből tekintve a hazára. Eközben találkoztak földijükkel, Tompa Mihállyal, aki éppen innen, a hanvai templomdombról a rendszeresen és tervezetten költőzködő golyák sorsa fölött elmélkedett, hiszen azoknak két hazát is adott a természet, az ő egyetlen hazáját pedig az emberi gonoszság elveszejtette – érezte így, kétségbeesetten 1849 után.

Ha belegondolunk, Mács József és Tóth Elemér, földi útjuk betelével, szoborba öntve most itt egy nagy fedél alá kerülnek a hanvai közösségi térben a hazája elvesztése fölött kesergő Tompa Mihállyal, akkor nem csupán hasonló sorsok, keservek és látszólagos kiúttalanságérzések gyűlnek össze, hanem hasonló reménységek is, melyeknek a közös nevezője a haza. Ennek valóban egy része a szülőföld, a táj, az azt belakó emberek. De ha kitekintünk a szülőföldről, már látjuk a tájhazát, amelynek lehet, hogy a természeti képe kissé eltér a szülőföldétől, de az emberi sorsokban sok azonosságot fedezhetünk fel, mely gondolkodásunkat átirányítja a látható felől a szellemileg érzékelhetőbe, ami már túlmutat az idő határán is.

És ha hittel teli emberek vagyunk, alkalmasak vagyunk a tervezésre és a kitarásra, akkor eljutunk azokba a lelki és szellemi szerkezeti terekbe, amelyekből megerősödve térhetünk vissza a valóság terébe, hogy azt a magunk képére alakíthassuk.

Ha erre képesek vagyunk, akkor tudjuk meg, hogy a szülőföld és a tájhaza csupán tárgyyszerűen és képszerűen leírható haza, amit domborulataival, síkjával, erdőségeivel, vizeivel együtt szeretünk, de megtartani a szellem, a lélek, a hit összefogásának erejével lehet. A haza tehát nem csak a szülőföldet jelenti, ami legyen itt, Gömörben vagy a Maros mentén, esetleg Zalában vagy az Éték, esetleg a Karcsák földjén. A nemzet hazája több ennél, amely akár egy amerikai magyar családban is jelen lehet.

De **Illyés Gyula** *Haza a magasban* eszméjétől is több, mivel az emlékezésen és az együttgondolkodáson túl bele tartozik a visszafogadó, a befogadó, a leromboltnak vélt haza közös újratervezése is. Ehhez kell, kellenek szilárd pontok, amelyek egyike most itt létesül Hanván, köszönhetően nemcsak a szervezőknek, hanem azoknak, akikre építhetjük ezt a nagy tervünket.

Földi útjuk betelével, szellemi hagyatékukkal a jelen és a jövő részévé, alakítójává válhatnak, de csak az utódok által.

Sebők Csilla és Hencz Péter Tóth Elemér szobra előtt • Tóth Viktor felvétele

Ezt követően **Hencz Péter**, Mács József szülőfalujának, Bátkának a polgármestere, Hanva község nevében pedig **Nagy Ákos Róbert** szólt a megjelentekhez.

A **Páko Mária** vezette *Csillagvirág* együttes előadása alatt került sor a mellszobrok megkoszorúzására. A szo-

boravató ünnepség zárórészében **Ferenc Veronika** adta elő az *Ez az otthonunk* című dalt.

A rendezvény a Diakóniai Központban tartott szeretetvendégséggel zárult.

(szerk.)

Emlékoszlop Igó Aladárnak, a Magyar Kultúra Lovagjának

Aranyosapáti. Az Aranyossziget nevét viselő gyermek és ifjúsági tábor udvari része • Kovács Csilla felvétele

Gömöriek Igó Aladár emlékoszlopánál. Balról: Igó Sándor, B. Kovács István, Juhász István, Hubay József • Kovács Csilla felvétele

A *Falvak Kultúrájáért Alapítvány* az 1998-ban alapított *Kultúra Lovagja* cím fejlesztése alapján, abból a célból, hogy az egyetemes és a magyar kultúra lovagja címmel elismertek életműve fennmaradjon, 2006-ban Aranyosapátiban, a beregi Tiszaháton – a nándorfehérvári győzelem 550. évfordulóján – 37 lovagi emlékoszloppal létrehozta a *Kultúra Lovagrendje Emlékparkját*. Egyben elrendelte, hogy évente konduljon meg az „Emlékezet harangja” mindazok emlékére, akik számára lovagi emlékoszlopot emelt. Azóta csaknem másfélszáz lovag emlékét őrzik emlékoszlopok.

Amint arról folyóiratunk legutóbbi számában hírt adtunk, Igó Aladárt idén januárban, a *Magyar Kultúra Gálaünnepségén* poszthumusz a Magyar Kultúra Lovagjává avatták. Május 12-én, a *Magyar Vidék Napja* keretében kegyeletes ünnepség keretében avatták fel az emlékoszlopát. A szülőföld és hozzátartozók képviselőiben jelen volt a fia, **Igó Sándor**, lovagtársai, **Juhász István** (Hanva) és **B. Kovács István**, valamint **Hubay József** és **Kovács Csilla**.

(szerk.)

Könyvről könyvre – lapról lapra

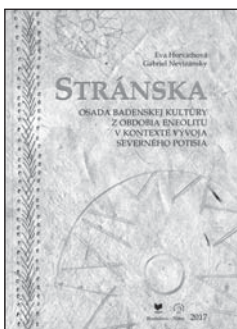
Szajkó Béla: Emlékek, események Tornalja kulturális életéből (1880-1980) – Spomienky, udalosti kultúrneho života Tornale (1880-1980) (Magánkiadás, Tornaľa, 2017. 150/309 oldal)

A könyvet **Kovács Magda** író a következő szavakkal ajánlja az Olvasónak:

„Szajkó Béla osztálytársam immár a második helytörténeti jellegű, ezúttal városunk szellemi és kulturális életét feldolgozó könyvét tisztelettel ajánlom mindazoknak, akik vallják, hogy jövő a múltban gyökerezik. Ez a nagy igényességgel elkészített munka nem öncélú múltidézés, vagy szentimentális merengés a letűnt idők felett, hanem értékmentés, értékátadás. Egyfajta küldetés teljesítés, hogy ne mondjam, kötelező gesztus részünkről az utánunk jövők felé. Megörökítése egy egymás tiszteletére, megbecsülésére épült emberközeli világnak. Nevek, arcok, évszámok, események ötvözetében egy színes vibráló, pezsgő életet élő közösség évtizedeit tárja a szerző elé. Nevezhetjük emlékkállításnak, útmutatásnak esetleg segélykiállításnak ebben az egyre szürkülő – s már bennünket is bekebelezett – világban. A lényegen egyik sem változtat. A lényeg, hogy fontos nagy jelentőségű lelket emelő, szívet melegenítő könyvet tarthat a nagyérdemű olvasó a kezében.”

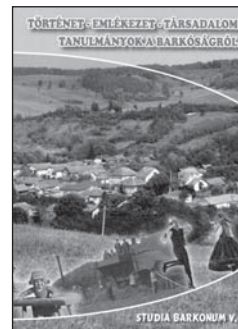
A tartalom: Bevezetés (3); Az életmód, kultúra és változásai a 19. század végén és a 20. század elején Tornaľán (4); Tornaľa társadalmi-kulturális élete a két világháború között (7); A színjátszás rövid története Magyarországon (17); Az amatőr színjátszás városunkban (20); Betekintés Sajószárnya kulturális életébe a két világháború között (33); A második világháború utáni kulturális élet – interjúk, beszélgetések (39); Az iskolák szerepe városunk kulturális életében (1950-1970) (84); Ifjú láng – 50 (85); Színjátszás a 60-as évektől (91); Táncsoportjaink az 1950-1970-es években (104); Hagyomány, örökség, kultúra (129); Utóirat (143); Felhasznált források (150).

A kétnyelvű kötetet gazdag fekete-fehér és színes képanyag teszi teljessé.

Eva Horváthová – Gabriel Nevižánsky: STRÁNSKA. Osada badenskej kultúry z obdobia eneolitu v kontexte vývoja severného Poľtisia. (Archeologica Slovaca Monographiae Sudia, Tomus XXVIII. Bratislava – Nitra, 2017. 252 oldal)

A könyv címe magyarul: „OLDALFALA. A rézkori badeni kultúra telepe az északi Tiszavidék fejlődésének a kontextusában”. Az igényes kiállítású, A4-es formátumú könyv összegzi a *Mogyorós* nevű határrészben folytatott kutatások eredményeit. A lelőhelyen **B. Kovács István** végzett először feltárást, amelyet aztán **Nevižánszky Gábor**, a *Szlovák Tudományos Akadémia Nyitrai Régészeti Intézetének* kutatója folytatott tovább. A településen több, felszínre épített, eredetileg sárral tapasztott ház állt. Ezt igazolják a kavicsalapozású padlók maradványai, a tűzvész következtében kiégett tapasztásnyomok, az ún. paticsdarabok, valamint az egykori kerek kemencék hőmpölykövekből készült alapozása is. A feltárásról, illetve a feltárt leletanyagról a szövegrészen kívül nem kevesebb mint 111 képtábláról (I-CXI) is tájékozódhat az olvasó. Gömörnek ez a része azért is fontos, mert itt találhatóak azok a hamvasztásos temetők (Center, Méhi, Sajógömör, Szentsimon), amelyek közül Méhiben egy istenhármast is sikerült feltárni, s mindegyikben előfordulnak az ún. emberalakú urnák is. (Az utóbbi megjelölés azonban alighanem téves. Az urnák valójában az istenalakot utánozzák – feltéve, hogy készítőik az isteneket a maguk képére képzelték el.) Része a kiadványnak a kőeszközök és állatcsontok rövid elemzése (**Jaroslav Wilczynski**) is.

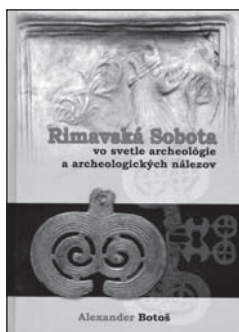

Történet – Emlékezet – Társadalom. Tanulmányok a Barkóságról. (Studia Barkonum V. Szerkesztette: **Alabán Péter**. Uraj – Susa Jövőjéért Általános Védelmi, Bűnmegelőzési, Településszépítő Egyesület, 2017. 230 oldal)

A kiadvány 11 szerző 17 írását tartalmazza.

Tartalomjegyzék: Alabán Péter: Előszó (5); Kovács Béla: Az uraji és szentsimoni egyházközség kapcsolata (16); Nagy Péter: A Gömör szélén, a vasgyár közelében – Társadalmi változások Urajon a 18. század elejétől a második világháború időszakáig (26); Németh Gyula: Egy őrlőmű a templom szolgálatában: A disznósi vízimalom (39); Tengely Adrienn: Az Oltáriszentség Társulatok az apátfalvi esperesi kerületben Eszterházy Károly püspök idején (1767-1785) (51); Kovács László: Szentsimon község élete, a mezőgazdaság változása a 20. században a nyomásos gazdálkodástól a tsz megszűnését követő mezőgazdasági termelésig (55); Kelemen Kristóf Ózdi légópincék története 1936-1944 (77); Alabán Péter: Gömörből a Barkóságra. Lakosságcsere és életpályák 1945 után (84); Kovács Béla: Szentsimoni emlékek a két világháborúból. 2. rész (111); Ifj. Németh Gyula: Az arlói plébánia földbirtokainak magáncélú kisajátítása (1948) (128); Rác Piroska: Szintai

Bálintné Czifra Erzsébet kórházi szülésznő emlékére (133); Rácz Piroska: „Ha most kezdeném az életem, akkor is szülésznő lennék: Beszélgetés Nagy Bernátné Sütő Ilnával (136); Nagy Péter: A dombormű modellje – Olcsváry Lajos (145); Bellér fűrjes Julianna: Szentsimon hagyományos ételei a 20. század közepén (148); Restás Attila: Nyelvhasználati ingadozások Ózdon és környékén I. Adatok a síképző használatához (191); Csábi Koppány – Restás Attila: „Utazás Wittenbergbe” (197); Nagy Péter: In memoriam: Beri Béla (1937–2016) (201); Döbör Istvánné: 55 éve alakult meg az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör (203); Könyvszemle (recenziók) (206); Képmelléklet (216) Szerzőink (228).

Alexander Botoš: Rimavská Sobota vo svetle archeologických náleзов. (Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota, 2017. 131 oldal)

A rimaszombati *Gömörkishonti Múzeum* régésze a Rimaszombat a régészeti leletek fényében című munkájában áttekintést ad a város régészeti emlékeiről. **Olga Bodorová** igazgató asszony előszavát, illetve a szerző bevezetőjét követően kutatástörténeti áttekintést nyújt, majd időrendben ismerkedhetünk meg az ismert leletekkel, a kezdetektől a 12. századig. Találkozunk ebben a fejezetben olyan emlékekkel is, amelyek nem a városban, hanem annak szűkebb-tágabb szomszédságában (Baraca, Méhi, Perse...) kerültek elő. Nyilvánvalóan azért esik szó róluk, mivel az adott korból a város területéről nincsenek emlékek.

Külön fejezetet szentel a szerző a 13. századtól a 19. századig terjedő időszaknak. A város kialakulásáról szólva, a szerző érezhetően igyekszik egyeztetni a **Leon Sokolovský**, illetve **B. Kovács István** által képviselt, egymástól homlokegyenest különböző felfogást. Noha maga is utal rá, hogy 1268/1271 körül a település alapvető városi funkciókat tölthetett be, láthatólag ódzkodik attól, hogy István kalocsai érsek 1268. évi oklevelét az immáron Rimaszombatban (az akkori Szombathelyen) élő német hospesek városi kiváltságaként értelmezze. Nem is említi. Viszonylag bő válogatást közöl a szerző a B. Kovács István által végzett főtéri feltárás és más kisebb leletmentések anyagából. Szó esik ebben a fejezetben a szabadkai, ún. török várról is. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy – a korábbi irodalomra támaszkodó véleményével szemben – a vár felépítése a mohácsi csatát követő kettős királyság időszakába esik, Mehmet füleki bég 1554 után csupán megerősíthette.

A könyvet zárszó és irodalomjegyzék teszi teljessé.

Történeti, néprajzi közelítések a gömői Berzétéhez. (Szerkesztette **Deáky Zita** és **Smid Bernadett**. ELTE Néprajzi Intézete, Budapest 2018, 210 p.)

A jelen kötet az e címen megjelent munka újabb, bővített kiadása. Az első kiadást folyóiratunk 2016. évi 4. számában ismertettük.

Az öt újabb tanulmány: Koloh Gábor: Berzété első urbáriumai 1771–1773 (23–40); Mudi Róbert: A berzétéi református egyházközség (55–68); Nagy Péter: Berzété ipari népessége a 19. század közepétől a második világháború végéig (91–101); Tóth Gábor: A magyar idők emlékezete Berzétén és Kőrösön (1938–1945) (102–118); Nagy Péter – Vámos Gabriella: Régi és új elemek Berzété táplálkozás-kultúrájában (229–253).

Így írtuk mi a Gömői Hírlapot 1968-2018. (Összeállította: **Hacsai Attila** és **Juhász Dósa János**. Hacsai Attila magánkiadása, Rimaszombat, 2018. 395 oldal)

A könyv hátoldalán ezt írják annak összeállítói:

„Ön, Tisztelt Olvasó, az immár ötven éves Gömői Hírlap szerkesztőinek és külső munkatársainak írásából készült összeállítását vette éppen a kezébe, melyben - természetesen, a teljesség igénye nélkül - megpróbáltuk feleleveníteni az elmúlt félévszázad fontos eseményeit, a dolgozó gömői emberek hétköz- és ünnepnapjait. Műfajilag is igen változatos a gömői magyar újságírók antológiája, hiszen a színes hírek és tudósítások mellett interjúk, elemző írások, riportok is gazdagítják könyvünk anyagát. Helytörténeti szempontból is sok érdekes írást tartalmaz válogatásunk: megemlékezünk a neves évfordulókról, városunk, járásunk és megyénk jeles alkotóiról.

Reméljük, munkánk inspirációként szolgál majd a jelenlegi és jövőbeni tollforgatók számára is, s nem kell majd újabb ötven évet várni a folytatásra...”

(bki)